

B B C

Ketabton.com

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	ژوندی خاطري
ليکوال:	په تيرو نهو لسيزو کې د افغانستان تاريخ ډاکټر عبدالعلي ارغنداوي
خپرندوی:	بي بي سي د پښتو خانگه
همکاري:	د افغانستان له پاره د بي بي سي د تعليمي ډرامو پروژه
د کمپيوتر سمبالوونکي:	اجمل سنگريار او ايمل سنگريار
د پښتۍ انځور:	محمد حسن پاوند
د چاپ ځای:	پبلک آرټ پريس، پېښور
لومړی چاپ	۱۹۹۷

ژوندی خـا طـرې

- ۱۱- د شاه محمود خان په صدارت کې ... ۸۸
۱۲- د سردار محمد داؤد خان صدارت ۹۶
۱۳- د سردار محمد داو خان صدارت او عمراني ... ۱۰۳
۱۴- د سردار محمد داؤد خان استعفی ۱۱۱

شپږم څپرکی

- ۱۵- انتقالي دوره ۱۲۱
۱۶- اساسی قانون ۱۲۹
۱۷- د اولسي جرگې انتخابات ۱۳۷
۱۸- د خلق ډيموکراتيک گوند ۱۴۵
۱۹- اسلامي حرکتونه ۱۵۴
۲۰- کابل پوهنتون د سياسي فعاليتونو ډگر ۱۶۳
۲۱- آزاد مطبوعات او جريدې ۱۷۲
۲۲- قومي جوړښت ۱۸۰

اووم څپرکی

- ۲۳- د داؤد خان کودتا او جمهوريت ۱۹۰
۲۴- د جمهوريت دوره او مخالف حرکتونه ۱۹۸
۲۵- اقتصادي پاليسي او اصلاحات اراضي ۲۰۶
۲۶- د هلمند اوبه او پروژه ۲۱۴
۲۷- حزب انقلاب ملي او لويه جرگه ۲۲۳

فهرست

۲۸- د پښتونستان مسئله ۲۳۱

۲۹- د افغانستان خارجي پاليسي ۲۴۱

اتم خپرکی

۳۰- د ثور کودتا او د داؤد خان سقوط ۲۵۱

۳۱- د خلق حکومت او خپل منځی اختلافونه ۲۶۰

۳۲- اصلاحات اراضی ۲۶۹

۳۳- د حکومت په مقابل کې مخالفونه ۲۷۷

۳۴- د نور محمد تره کی سقوط ۲۸۵

۳۵- د حفیظ الله امین قدرت ته رسیدل ۲۹۴

نهم خپرکی

۳۶- پر افغانستان د روس یرغل ۳۰۴

۳۷- ولی روسانو پر افغانستان یرغل وکړ؟ ۳۱۲

۳۸- د شوروی اتحاد د قواوو پر ضد پاشون ۳۲۱

۳۹- داخلي مقاومت او په پاکستان کې... ۳۲۹

۴۰- په حکومت او گوند کې اختلاف ۳۳۸

۴۱- د ژنیولوز نامه ۳۴۶

۴۲- د تنی کودتا ۳۵۴

۴۳- د ملگرو ملتونو د سولې پروسې ناکامي ۳۶۴

سريزه

د افغانستان د شفاهي تاريخ پروژه په اول سر کې د بي بي سي د فارسي او پښتو څانگې ترمنځ يوه گډه پروژه وه. داسې په نظر کې نيول شوي وو چې د راډيو له پاره يوه سلسله پروگرامونه جوړ شي او وروسته د کتاب په شکل چاپ شي. لومړنيو کسانو چې د دې پروژې نظر وړاندې کړ د بي بي سي د ختيځې خپروني پخوانی مرستيال مشر د يويډيچ، د پښتو څانگې پخوانی مشر گورډن آدم، د فارسي څانگې مشر باقر معين او د فارسي څانگې بهروز آفاق تبريزي او د پښتو څانگې علي ارغنداوی وو.

څنگه چې په بي بي سي کې کليدي لوبغاړي هميشه تبديليږي، نورو ځايونو ته ځي، ورته بيل مسئوليتونه ورکړل شي او په داسې کارونو مشغول شي چې يو مخ جلا وي. وروسته پښتو څانگې فيصله وکړه چې دا پروژه يوازي پيل کړي. علي ارغنداوی افغانستان، پاکستان، هند او يورپ ته وليږل شو او د افغانستان په چارو کې يې د مهمو شخصيتونو سره مرکې وکړې. د امريکا په متحده ايالاتو او مسکو کې نورې مرکې د پښتو څانگې پخوانی مرستيال مشر نبي مصداق او د پښتو څانگې مقيمو همکارانو وکړې. د پروگرامونو په جوړولو او کره کتنه کې په

لومړی

يوخو خبری

افغانستان چې د آسيا په زړه کې پروت دی د پيريو په اوږدو کې يې د منځني ختيځ او منځني آسيا هيوادونه د هند د نيمې وچې سره نښلولي وو. دا هيواد چې د لويو لارو پر سر پروت و ورڅخه د سوداګرۍ لارې تيرې شوې وې. د سوداګرۍ او ترانزيتي اهميت تر څنګ افغانستان په ستراتيژيک لحاظ هم ډېر مهم ؤ نو ځکه ورته د تاريخ په اوږدو کې د هند د دروازي نوم ورکړل شوی و. د هند نيمې وچې ته د انگليس تر ورتګ وړاندې ټول يرغلګر قوتونه د افغانستان د لويو درو او لارو څخه هندوستان ته ورغلي دي. د همدې اهميت له کبله افغانستان د ګاونډيو هيوادونو او لويو طاقتونو د مداخلې ډګر و ګرځيده چې په نتيجه کې يې نا آرامي منځ ته راغله او کورنۍ جګړې پيل شوې.

د نولسمې پېړۍ په منځنيو لسيزو کې په افغانستان کې مرکزي حکومت يا د منځه تللی ؤ او يا خوبه ډېر کمزوری ؤ او په بېلو بيلو سيمو کې به جلا جلا حکومتونه وو. نو دی حالت بهرنۍ مداخلې ته لاره هواره کړه او افغانستان د برتانوي امپراتورۍ او تزاري روسيې تر منځ د پيشقدمۍ ډګر و ګرځيده. دواړو امپراتوريو پر افغانستان جګړې تحمیل کړې او د دې هيواد خاوره يې د خپلو امپراتوريو برخه و ګرځوله. د هند برتانوي حکومت د تزاري روسيې څخه په ويره کې ؤ چې د افغانستان د لارې به پر هند بريد وکړي. دغه ويره وه چې بالاخره د هند برتانوي حکومت فيصله وکړه چې د افغانستان ختيځې برخې جلا کړي او د

ژوندی خـاطـري

۱. هغه خو ځله په پنجشیر کې د قومندان احمد شاه مسعود سره وکتل او د مجاهدینو سره یې لار جوړه کړه. په دې پروسه او د حکومت په انتقال کې د هغه رول ډېر مهم ؤ نو ځکه ما ډېره هڅه وکړه چې ورسره خبرې وکړم. وعده یې راکړه چې خبرو ته به تیار وي خو کله چې زه د جینوا څخه بڼه لیرې هغه بڼارته ورغلم چیرې چې ده ژوند کاوه ځان یې تیر کړ او خبرو ته حاضر نشو.

په برتانیه کې د بل هر اروپایي هیواد په پرتله د خلق د دیموکراتیک گوند د وزیرانو شمیر ډېر دی. په دې وزیرانو کې د مالیې پخوانی وزیر عبدالکریم میثاق هم شامل دی چې د خلق په دیموکراتیک گوند کې د سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی او اوس په لندن کې ژوند کوي. هغه په ډېره خوښۍ حاضر شو چې د شفاهي تاریخ په پروگرام کې خبرې وکړي. ده د خلق د دیموکراتیک گوند پر تاریخ او نورو موضوعگانو خبرې وکړې چې ثبت شوو خبرو یې درې ساعتونه ونیول. ده په دې خبرو کې د حفیظ الله امین او نور محمد تره کی د هغه اختلاف خبرې وکړې چې په نتیجه کې یې نور محمد تره کی ووژل شو او حفیظ الله امین قدرت ته ورسید. ده خبرې د سلیمان لایق په شان وی او په انتقادي توگه یې ټولو موضوعگانو ته ځواب ووايه.

د افغانستان د شاهي کورنۍ د غړو څخه سردار عزیز نعیم چې د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه زوم او د محمد داؤد خان وراره دی په لندن کې اوسي. د جمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې هغه په لندن کې د افغانستان د سفارت لومړی سکرترؤ خو کله چې د محمد داؤد خان حکومت د منځه ولاړ نو دی هم په برتانیه کې مهاجر شو. عزیز نعیم د لومړي سر څخه د یوه مورخ په صفت د افغانستان د

يوڅو خبرې

شفاهي تاريخ د پروگرام په پلان او غونډو کې گډون کړی ؤ. دی د افغانستان په شاهي کورنۍ او جريانونو کې ښه فعال پاته شوی دی نو ځکه يې مرکې د پروگرام له پاره ښې په زړه پورې او دلچسپه وې او په ټول پروگرام کې ښې گټورې ثابتي شوې.

بايد ووايم چې په نړۍ کې ډېرو افغانانو چې د افغانستان د چارو سره يې اړيکې درلودې د شفاهي تاريخ په پروگرام کې علاقه وښودله او مرکو ته حاضر شول. د ډېرو سره مخامخ خبرې او د ډېرو نورو سره تليفوني مرکې وشوې.

په پای کې بايد ووايم چې د افغانستان د شفاهي تاريخ په مرکو کې د پښتو خانگي د پخواني مرستيال مشر ښي مصداق او په کابل، پېښور او مسکو کې د بي بي سي د پښتو خانگي د همکارانو هر يوه: مرحوم ميرويس جليل، حامد علمي، رحيم الله يوسفزي او داؤد جنبش همکارۍ د ستاينې وړ دي.

د پښتو خانگي د مشري صفيه حليم هلې ځلې او مرسته د پوره يادونې وړ ده چې د دې په سپارښت د دې کتاب چاپ تر لاس لاندې ونيول شو. د پخواني شوروي هيوادونو او جنوب غربي آسيا ته د بي بي سي د خپرونو د سيمه ايز مشر ډيويد مورتون څخه مننه کيږي چې د کتاب د نشر له پاره يې مالي مرسته او نورې آسانتياوې برابرې کړې. د پښتو، فارسي او مرکزي آسيا د مجلې د مشر باقر معين توصيه چې د کتاب د شکل او چاپ په برخه کې يې کړې ده ډېر ارزښت لري. د پښتو ژبې د پياوړي ليکوال حبيب الله رفيع څخه مننه کيږي چې د دې کتاب متن يې صحيح کړی او چاپ ته برابر کړی دی.

په پای کې بايد ووايم چې په پېښور کې د بي بي سي د ښوونې او روزنې د

ژوندۍ خـاطـري

ته دا احوال په همدغه ورځ رسېدلی وي. خود خبرې څخه يې نه معلومېده چې د کومو ستونزو سره مخامخ دی.

په کابل کې حالات سم نه وو او لاره يې هم خوندي نه ښکارېده. د شفاهي تاريخ له پاره د پوهاند رباني خبرې ضروري وې نو ځکه مې فيصله وکړه چې بايد کابل ته ولاړ شم. د جلال آباد څخه د نورو مسافرو سره يو ځای په واړه سرويس موټر کې کابل ته ولاړم. تر دې وخت پورې لا سوځلی موټرونه او د سره پوځ ټانکونه د سړک پر غاړه او د کابل په سيند د جلال آباد او کابل د لويی لاري په اوږد کې ډېر ځايونه پراته وو.

د يوې خوا سړک خراب ؤ او د بلې خوا ورځې هم لنډې وې نو ځکه ماسپښين قضا کابل ته ورسېدو. د کابل خيره بدله وه هغه پخوانی کابل نه ؤ چې پنځلس کاله وړاندې ما ليدلی ؤ او د لويديځو هيوادونو توريستان او د گاونډي پاکستان څخه به ورته سيلانيان راروان وو. اوس د کابل بازارونه خالی وو او يوازې د کابل د سيند پر غاړه لږه گڼه گوڼه وه. د خلکو خبرې الوتې وې او د هر چا سره ويره وه چې جگړه ونه ښکلي. ښه لوړ مازيگر بازارونه خالی وو. په لومړي سر کې ما فکر کاوه چې په کابل کې به ټول مهم خلک په اسانۍ سره وموندل شي او په لږ وخت کې به مرکې پوره شي. څه چې ما فکر کړی وه غسې ونه شول. کابل د بيروت په شان ويشلی ښار ؤ او هغه خلک چې د شفاهي تاريخ د مرکو له پاره په کار وو په آساني سره نه پيدا کېدل.

د ډاکټر نجيب الله د حکومت ډېر غړي په کابل کې نه وو ځينې نور چې بيا په کابل کې وو خبرو ته حاضر نه وو. په کابل کې مې د بي بي سي د مقيمو همکارانو

يوخو خبري

هريوه مرحوم ميرويس جليل او حامد علمي په مرسته وکولای شول چې د ډېرو مشرانو سره مرکې وکړم خويوازي د جمهور رئيس رباني سره ليدل گران کار ؤ. هغه په دغو ورځو کې د اهل حل و عقد د شورا له خوا جمهور رئيس ټاکل شوی ؤ او کارونه يې ډېر وو. تر ډېرو هلو ځلو وروسته او د حامد علمي په مرسته مې وکولای شول چې د جمهوري رياست د دفتر څخه وخت واخلو.

بله ورځ سهار وختي د جمهوري رياست دروازي ته ورغلو او د جمهوري رياست محافظانو راته وويل چې د باندي انتظار وکړو. سخت ساره او د تورې خيلې ټکنی يخ ؤ. زموږ د طالع څخه په همدې سهار د جنرال عبدالرشيد دوستم د يوه قومندان اسد مار خور چې په بالاحصار کې يې قواوې پرته وې او د حکومتی قواوو تر منځ د درنو وسلو جگړه پيل شوه. په دې وخت کې د جمهوري ارگ د دروازی د باندي ولاړيو چې هره لحظه د راکټونو او توپونو د گوليو د لگيدلو خطر وه. تر ډېر ځنډ وروسته اجازه راکړل شوه چې په جمهوري ارگ کې د ننه د لکشا ته ولاړ شو. په دې وخت کې مرمی يوې خوا بلي خواته تيريدلې. د جمهوري ارگ په انگر کې يوه عسکر راته وويل چې په ناجوگانو کې مرمی نه گوري چې لگيري. د لاس په اشاره يې پوه کړو چې بايد د ديوال په بغل کې ولاړ شو. د جمهور رئيس په دفتر کې تر لږ وخت انتظار وروسته چې د درنو وسلو ډزې کيدلې راته وويل شول چې استاد رباني به مازيگر مصاحبې ته وخت ولري.

په همدې مازيگر چې د جمهور رئيس وياند عزيز مراد راسره ؤ په دلکشا ماني کې يې جمهور رئيس رباني ته وروستم. که څه هم هغه وزگار نه ؤ ولې د ژونديو خاطرو په پروگرام کې يې ډېره علاقه وښودله او د خپلو خبرو او مصاحبې په ترڅ

يوخو خبرې

چې د هغوی پرو پاگند وړته ډېر نقصان ورساوه.

په غربي هیوادونو او یورپ کې هم د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په شمول د پخوانیو حکومتونو چارواکي او هغه کسان اوسي چې د افغانستان په چارو کې یې فعاله ونډه اخیستې ده. د پخواني پاچا او د هغه د زوم سردار عبدالولي سره خوځله خبرې وشوې چې په یوه مناسب وخت کې د خپلو تجربو په هکله خبرې وکړي. تر ډېر ځنډ وروسته د پښتو خانګې نبي مصداق روم ته ورغلی سردار عبدالولي خو خبرو ته هېڅ حاضر نشوولې پخواني پاچا د ژوندیو خاطرود پروګرام له پاره خبرې وکړې، خو د هغه خبرې څنګه چې زموږ غوښتنه وه هغومره اوږدې او هراړخیزه نه وې. خوبیا هم په پروګرام کې ډېرې ارزښتناکې تمایې شوې چې وروسته په فارسي کې هم ورڅخه کار واخیستل شو.

د ثور د کودتا او د حفیظ الله امین د مرګ په هکله ډول ډول راپورونه ورکړل شوي دي، خو کله چې زه په آلمان کې د مصاحبو په کار لګیاوم خبرشوم چې د پخواني جمهور رئیس حفیظ الله امین میرمن آلمان ته راغلې ده. سمدستي مې لارې چارې ولټولې چې ورسره د شفاهي تاریخ د پروګرام له پاره مرکه وکړم. د امنیتي ملحوظاتو له کبله ورسره لیدل گران وو خو د هغې د یوه نژدې دوست د اطلاعاتو او کلتور د وزارت د پخواني معین علي گل پیوند په مرسته مې وکولای شول چې ورسره مصاحبه وکړم. په مصاحبه کې میرمن امین د هغې ورځې خبرې وکړې چې ۱۹۷۸ کال د ثور د میاشتې پر شپږمه نیټه د نور محمد تره کی او ببرک کارمل تر بندي کیدلو وروسته حفیظ الله امین پوځیانو ته د یرغل امر ورکړ. دې د هغې شپې خبرې هم وکړې چې د حفیظ الله امین د درې میاشتني جمهوري

يوخو خبرې

يې په لاس کې وو. سيد قاسم رشتيا په خپله تر نيمه پيرې ډېر وخت افغانستان ته خدمت کړی دی. ده په مطبوعاتو کې په ډېر ځوان سن کار پيل کړ چې وروسته بيا د مطبوعاتو وزارت ته هم ورسيد. رشتيا صاحب په جينوا کې ژوند کوي او اوس هم په تحقيق لگيا دی. د افغانستان د شفاهي تاريخ پر ټوله دوره د هغه مرکه او خبرې مستندي او د خپلو سترگو ليدلي حال ؤ. ده ته د امير حبيب الله خان دوخت څخه تر همدا اوسه پورې هر څه ورياد وو. همدا دليل ؤ چې ورسره خبرې دومره اوږدې شوې چې ساعتونه يې ونيول. د هلمند پروژه داسې يوه موضوع ده چې ډېر افغانان ورکې معلومات نه لري او ځينې نورو ته بيا ښه واضح نه ده. رشتيا صاحب ټوله پروژه تشرېح کړه او ويې ويل چې دا يوه کاميابه او گټوره پروژه وه. د هغه په مرسته مې وکولای شول چې د اعليحضرت امان الله د زوی سردار احسان الله خان سره وگورم چې په جينوا کې ژوند کوي. ده د خپل پلار ټولې خاطري را يادې کړې او په سويس کې يې د يوه غره نوم واخيستی او ويې ويل هر کله چې به موږ د خپل پلار سره يو ځای سويس ته راغلو ده به ويل چې د دغه غره او کابل ارتفاع يو شان ده. ده همدا ډول د دوهمې نړيوالې جگړې د پښتنو بنديانو خبرې وکړې چې د برطانوي پوځ څخه آلمانيانو په مديترانه کې نيولي وو او په ايتاليه کې د جگړې بنديان وو چې اعليحضرت امان الله خان به هره اوونۍ يو څو تنه خپل کور ته را دعوتول او د وطن خبرې به يې ورسره کولې. سردار احسان الله خان د افغانستان د تاريخ سره ډېره مينه درلوده او ويل يې چې د خپل پلار ژوند ليک او د افغانستان تاريخ ليکی.

د ډاکټر نجيب الله د بهرنيو چارو وزير عبدالوکیل هم په سويس کې ؤ. هغه د ملگرو ملتونو د سولې په پروسه کې چې واک مجاهدينو ته انتقال کړي ډېر فعال

لومړۍ خپرکي

د امير حبيب الله خان حكومت

د افغانستان لرغونى هيواد چې په زرونو كلونه زوړ تاريخ لري ورباندې د نورو تر څنگ د مغولو، انگليس او روس تاراكونه تير شوي دي بايد هېر نه كړو چې افغانانو په ډيره مېړانه او تلفاتو د خپل هيواد څخه دفاع كړې، يرغلگراو د نورو لاس پوڅي يې مجبور كړي دي چې افغانستان خوشى او د قدرت څخه لاس واخلي. خودا خبره د يادونې وړ ده چې په همدې حالاتو كې د بشري تلفاتو تر څنگ پر افغانستان داسې معاهدې تحميل شوى دي چې په نتيجه كې يې افغانستان ځينى برخى د لاسه ور كړې دي. د دا ډول لوزنامو بڼه مثال د ډيورند معاهده ده چې د امير عبدالرحمن خان او برتانوي امپراتورى تر منځ لاس ليك شوه. د امير عبدالرحمن خان تر مرگ وروسته د هغه زوى سردار حبيب الله خان پاچا شو. سيد شمس الدين مجروح ته چې هغه وختونه ورياد دي وايي چې په هغه وخت كې پوره امن او آرامي وه:

د امير شهيد په وخت کې په افغانستان کې استقرار او آرامي ډېره وه، امنيت ؤ. دا امنيت او استقرار د امير عبدالرحمن خان (د ده د پلار) د عملياتو برکت ؤ چې هغه په افغانستان کې يوه شديده او قوي ديکتاتوري تېره کړې وه چې هر څه يې مثلاً په اصطلاح فيوډال قدرتونه ورته وايي دا خانان او ملکان په افغانستان کې او دا مدعيان د قدرت دا يې ټول د منځه وړي وو. يو مرکزي حکومت جوړ شوی ؤ چې ډير قوي ؤ. د هغوی په برکت باندې د امير حبيب الله خان په دوره کې آرامي وه او وچليدې يو څه موده. البته دا د داخلي اصلاحاتو په لحاظ چندان څه شې نه ؤ يوازې د حبيبيې مکتب هغه جوړ کي هغه هم قابل د تذکر دی ښه کار ؤ او بعضې سرکونه جوړ شول، په افغانستان کې ځينې فابريکې لکه د برق او بعضې نورې فابريکې جوړې شوې. عسکري که څه هم د امير عبدالرحمن خان په وخت کې منځ ته راغلې وه خو ده تقويه ورکړه. دا کارونه کيدل خو مملکت د ترقي خوا ته بيول او واقعاً يو صنعتی انقلاب په ملک کې راوستل داسې کار موجود نه ؤ.

ولې نور حرکتونه موجود وو چې برتانوي هند ته يې انديښنه پيدا کړې وه چې د ډيورنډ معاهده به افغانان ونه مني. افغان مؤرخ پوهاند حسن کاکړ وايي چې په ۱۹۰۵ عيسوي کال کې کابل ته د لويس ډبليو دين سفر د همدې انديښنې له کبله شوی و:

د ډيورنډ کرښه چې په ۱۸۹۳ کال کې پر امير باندې تپل شوې وه دا دوی داسې بلله چې دغه معاهده د شخص امير عبدالرحمن خان سره امضا

شوي ده چې اوس مړ شوی دی. د ده وارثان امير حبيب الله خان او نور به دغه معاهده ونه مني او له دې امله به د برتانوي هند له پاره په سرحدې سيمو کې په قبايلو کې مشکلات خلق کړي. نو په داسې حال کې چې هغوی د روسيې څخه کاملاً مطمئن نه وو او په دغو سيمو کې يې ډير عمليات وکړه غوښتل يې چې خپل نفوذ قايم کړي. دوی غوښتل چې پر امير باندې فشار راوړي يعنی دغه معاهده دوی تثبيت کړي او هغه څه قراردادونه چې امير عبدالرحمن خان د انگليسانو سره کړي دي هغه ومني او په دې معنی اوس چې عبدالرحمن خان نه ؤ نو دوی فکر کاوه په افغانستان کې چې هلته يوه ډيره لويه پارټي پيدا شوې وه چې هغوی خارجي خپلواکي هم غوښته او د انگليسانو دغه تسلط ته يې بيخي خاتمه ورکوله هغه ډيره قوي وه. په هغه کې شخص نصر الله خان او عين الدوله امان الله خان چې د امير حبيب الله خان زوی ؤ شامل وو هغوی د دې نه مطمئن نه وو نو غوښتل يې چې کابل ته راشي او امير په دې متقاعد کړي چې دغه شرايط او دغه قراردادونه د پخوا په څېر، د امير عبدالرحمن په څېر ومني. د هم دغو ملاحظو له امله وو چې ډين يې کابل ته واستاوه او غوښتل يې چې هغه نور شيان هم پر امير باندې تحميل کړي مگر امير په دې باندې ټينگار کاوه چې هغه معاهدې چې د ده د پلار سره شوې دي د پخوا په شان قابل د اعتبار دي او د نورو معاهدو ضرورت نشته او هغوی په دې باندې قانع شول او سفر ته يې بيرته خاتمه ورکړه.

که څه هم د ډين په معاهده کې پخوانی موافقي ومنل شوې ولې په قبايلي

سيمو کې د برتانوي هند ستونزې هم هغه شان پاته شوې او د نورو سره يوځای د چکنوور ملا صاحب هم خپل فعاليتونه جاري وساتل. سناتور غلام نبي چکنووري چې د چکنوور د ملا صاحب زوی دی وايي چې د ده پلار غزاوې جاري ساتلې وې:

د چکنوور ملا صاحب هم دا غزاوې جاري ساتلې وې. نو هغه، وخت په وخت باندې د انگریزانو سره جهادونه کړي دي. قومي او اولسي لښکرې به يې جمع کولې او دا روحیه به يې هم په خلکو کې ژوندی ساتله او عملاً به يې غزاوې کولې. د انگریزانو سره هغه د مومندو په ساحه کې، د ډیری، شوقدر، سبحان خور او کړیې په حدودو کې متعددې غزا گانې کړې دي په مختلفو تاریخونو کې په ۱۳۱۲ هـ ش کې چې د ده سره خپل پیروان وو او د هډې صاحب سره يې يوځای په غزا کې برخه اخیستې ده. په هم هغه وختونو کې وخت په وخت باندې قومي شاعرانو چاربيتی ويلې دي چې يوه دا ده:

د چکنوور ملا اختیار وکه د غزایت يې په تلوار وکه
کور په کور وگرزید مهمند باندې ویل راځی غزا وکو په خوند باندې
مهمند وواړ و اتفاق وکو هر سړی دا رنگه طلاق وکو
زموږ په دغه بسم الله شه د خدای رحمت په دی ملا شه .

که د یوې خوا د قبایلي او نورو افغانانو مبارزی د انگریزانو پر ضد جاري وې د بلې خوا په کابل کې هم د امیر حبیب الله خان پر ضد د مشروطه خواهانو فعالیت روان ؤ. د مشروطه خواهانو مشر مولوي محمد سرور واصف و چې د عزیز الله واصفی اکاؤ او دی وايي چې د هغوی هدف شاهي مشروطه ؤ:

مولوي محمد سرور خان واصف د مشروطه خواهانو د حزب رئيس ؤ. او هغه يو حزب ؤ چې مطابق د اسلامي قوانينو سره وپادشاه ته يې ځينې شروط ايښي وو چې پاچا به د خدای تعالی د اوامرو پابندي کوي او د ملت په شورا به کار کوي او دی به په مشروطه شکل باندې نظام چلوي. نو په هغه وخت کې يې مولوي محمد سرور خان واصف چې واده يې لانه ؤ کړی په توپ کې الوزاوه نو ده پر توپ باندې يو شعر وليکئ:

ترک مال و ترک جان و ترک سر درره مشروطه اول منزل است
(د مال، خان او سر څخه تيريدل د مشروطيت په لاره کې لومړی منزل دی).

همدا وخت ؤ چې لومړی نړيواله جگړه ولگيدله چې ورکې برتانيه هم شامله وه. د هند وایسرای امير حبيب الله خان ته په يوه ليک کې د دې جگړې اطلاع ورکړه او ورڅخه يې وغوښتل چې بيطرفه پاته شی:

اعليحضرتا! زه غواړم چې تاسې ته اطلاع درکړم چې په يورپ کې جگړه ده، اتریش او هنگري د سربستان په مقابل کې جگړه اعلان کړې ده او جرمني هم د روس او فرانسې سره دښمني پيل کړې ده څنگه چې د فرانسې او برتانيې گټې يو د بله تړلې دي نو د برتانيې او المان ترمنځ هم دښمني پيل شوې ده. د دين د تړون له مخې تاسې منلې ده چې په خارجي اړيکو کې به د برتانيې توصيه منئ نو ځکه زه اوس تاسې ته توصيه کوم چې په دې جگړه کې بيطرفه پاتې شئ!

ترکيه چې هم په جگړه کې داخل وه د هغه هيواد سلطان امير حبيب الله

خان ته بلنه ورکړه چې په جگړه کې داخل شي او په خاصه بیا پښتانه قبایل تشويق کړي چې د برتانوي هند پر ضد راپورته شي. امير د ترکيې د سلطان ليک ته څرگند جواب ورنکړ ولې د برتانوي هند وایسرای ته یې وليکل چې تر هغه وخته چې افغانستان په سوله او امنیت کې وي نوز به هم د برتانيې سره د شوو لوزنامو درناوی وکړم، که څه هم امير حبيب الله خان بيطرفه پاته شو ولې د محمود طرزي په شان نور افغانان د انگریزانو خلاف وو. افغان مؤرخ سيد قاسم رشتيا ته چې امير حبيب الله خان ورياد دی وايي چې دا بيطرفي د افغانانو په گټه وه:

ټولو افغانانو غوښتل چې انگریزان ليرې شي، انگریزان ورک شي او انگریزان شکست وخوري، ماتي وخوري نو د دې له پاره گویا دوی طرفداران د دې وو چې افغانستان د ترکانو او جرمنانو سره موافقه وکړي. هغه گروپ چې د دې مخالف و هغوی غوښتل چې بيطرفي وساتي هغوی لږ وو لکن په عمل کې د هغوی موقف د افغانستان په گټه ثابت شو. يعنی محمود طرزي او سراج الاخبار د انگریزانو سره مخالف وو او انگریزانو هم تجویز وکړی چې دا اخبار په سرحد کې بند شي دا د دې له پاره وو ځکه چې د هندوستان خلک یې راپورته کول. نو د دې جهت دا ویلای شو چې سراج الاخبار په دې حصه کې ډیر رول درلودی چې خلک د جرمنانو او ترکانو طرفداره کړي لکن حکومت ځان په هغه سیاست چې ټاکلی یې و په هغه سیاست ټینگار وکړ. نو په اخر کې گویا هغه سیاست موفق شو. جرمنانو شکست وخوړی او افغانستان د غسې سلامت پاته شو.

د همدادول مخالفونو په ترڅ کې امير حبيب الله خان د لغمان په کله
گوش کې ووژل شو سيد شمس الدين مجروح ته چې دا وختونه ورياد دي وايي چې
په خرگنده سره دايو سياسي قتل ؤ:

د امير شهيد مرگ يقيناً يو سياسي مرگ ؤ هغه پلان شوى مرگ
ؤ. امير شهيد د عمومي جنگ په وخت کې افغانستان د جنگ څخه بيرون
وساته بعضى خلکو خصوصاً زلمو او منورينو غوښتل چې افغانستان بايد
په جنگ کې شامل شي، افغانستان بايد د انگرېزانو څخه خپل استقلال
واخلي. افواهاټ دي ترکومه حده پورې صحيح ده او يانه ده داسې وايي
چې امان الله خان د امير حبيب الله خان د زوى په حيث او يا مثلاً د شهزاده
په حيث دى پکې شامل ؤ. سردار محمد نادر خان چې سپه سالار ؤ او
محمود بيگ طرزي او خود سردار نصرالله خان نايب السطنة چې د صدر
اعظم په حيث يې کار کاوه او تقريباً د افغانستان ټول کارونه د هغه په
لاس کې وو د خپل ورور په وخت کې. وايي چې دا په دې توطئه کې شريک
وو دوى غوښتل چې يو جنگ وشي او استقلال د افغانستان لاس ته
راشي.

۱۵

دوہم خپرکی

11

۲

امیر امان الله او خپلواک افغانستان
د سردار نصر الله خان لنډه دوره
د امیر امان الله واکداري او
د استقلال جگړه

د امیر حبیب الله خان تر مرگ وروسته سمدستی په هغه ورځ په جلال آباد
کې غونډه جوړه شوه. عزیز نعیم چې د افغانستان د شاهي کورنۍ غړی دی د دې
غونډې له یوه برخه وال سره خبرې کړې دي او وایي:

سلطان احمد خان شیرزوی چې ډیر وخت د افغانستان وزیر خارجه ؤ او
د دې ورځې مشاهد او واقعات یې په خپلو سترگو لیدلي دي ماته په خپله

دا قصه کړې ده چې د امیر حبیب الله خان تر شهادت وروسته د دربار خلک د جلال آباد په شاهي باغ کې را ټول شوي وو. سردار نصرالله خان نایب السلطنة او سردار عنایت الله خان معین السلطنة هم حاضر وو چې ناڅاپه خبر راوړسیدی چې د امیر حبیب الله خان جنازه د درونټی د پله څخه را تیره شوه. په دې مجلس کې دا موضوع مطرح شوه چې د اسلام په اساس باید د پاچا د ښخولو د مخه نوی پاچا وټاکل شي سلطان احمد خان وویل چې هغه او نورو تعلیم یافته ځوانانو غوښتل چې سردار عنایت الله خان پاچا شي ځکه چې هغه وزیر معارف او د عصري نظر خاوند ؤ ولې شاغاسي علي احمد خان چې وزیر داخله ؤ د نایب السلطنة لاس یې مچ کړی او ویې ویل چې زه تاسی د پاچا په توگه منم او تر هغه وروسته ټولو د هغه په پیروی د سردار نصرالله خان بیعت وکړی.

په دې وخت کې سردار امان الله خان چې تر معین السلطنة سردار عنایت الله خان کشر ؤ په کابل کې پاته او د چارو مسئول ؤ. هغه امیر نصرالله خان ونه مانه او په خپله یې خپل ځان پاچا وباله. دا چې هغه څنگه وکولای شول چې د امیر نصرالله څخه چې شهزاده گان او روحانیون یې ملگری وو واک تر لاسه کي پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه لا پخوا کار کړی ؤ:

مخکې له مخکې ده کار کړی ؤ هم دغه ؤ چې په مجرد دې چې دا خبره ده ته ورسیدی دا اعلان یې وکړی چې یو دا چې د خپل پلار قاتل به وژني او بل دا چې خارجي استقلال به اخلي چې انگریزانو د ده د نیکه امیر عبدالرحمن په وخت کې تصرف کړی ؤ هغه به اخلي او په عین حال کې یې

د دې مقصد د عملي کولو له پاره عساکرو ته شپږ روپۍ اضافه معاش ورکړی. يعني د څورلسو روپيو څخه شلو روپيو ته ورسيدی چې بيا وروسته يې ورته کم کئ هم دغه شيان وو چې د فعتاً دده محبوبيت په کابل کې ډېر شو او لا هم د پخوا څخه زيات شو او امير نصرالله خان چې په جلال آباد کې ؤ دده په مقابل کې مقاومت ونه کړ او بله دا چې امير نصرالله خان اساساً د قتل و قتل او د وژنې طرفدار نه ؤ او غوښتل يې چې د امير حبيب الله تر قتل وروسته دغه قتل و قتل ونه اوسي دده زرځان تسليم کړ او که نه مقاومت يې کولای شو.

مقاومت ونه شو، سردار امان الله خان د امير نصرالله خان تر استعفی وروسته په ټول افغانستان کې ومنل شو او د کابل د عيدگاه په جامع جومات کې د پاچا په توگه اعلان شو او د شور بازار د حضرت لخوا چې په شاه آغا مشهور ؤ بگرې ورو تړل شوه. په همدې سره د هغه موقف نور هم مضبوط شو او سمدستي يې د هغو کسانو محاکمه پيل کړه چې ورباندې د امير حبيب الله خان د قتل شک ؤ. سردار نصرالله خان هم په لاس درلودلو ملامت وگڼل شو او ورباندې د ټول عمر د بند سزا و خيژول شوه. ډگرمن شاه علي رضا د قاتل په توگه اعلان او په اعدام محکوم شو. نادر خان او د هغه وروڼه چې لږ وخت تر توقيف لاندې وو ورته په عزت يو ځل بيا وکتل شوه او مقامونه ورکړل شول. د بيعت تر لاسه کولو وروسته امير امان الله خان د هندوايسرای ته د امير حبيب الله خان د شهادت او د هغه د واک اخيستلو په هکله يو ليک وروليږئ:

ترا احترام وروسته غواړم چې تاسی د برتانوي حکومت د هندوايسرای

ته په ډیره خواشینۍ سره اطلاع در کړم چې زما پلار اعلیحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان په غیر قانوني او غیر عادلانه توگه په لغمان کې په ۱۳۳۷ هـ ق کال کې د جمادی الاول په اتلسمه نیټه ووژل شو. زما اکا سردار نصرالله خان چې ناحقه په جلال آباد کې واک غصب کړی ؤ او خان یې امیر اعلان کړی ؤ اوس یې ماته بیعت کړی دی او د تخت څخه لیرې شوی دی. سردار عنایت الله، سردار حیات الله او د شاهي کورنۍ نورو غړو چې سردار نصرالله خان ته یې بیعت کړی ؤ هغه یې غیر قانوني ویا له اوس یې ماته بیعت را کړ او زه یې د امیر او پاچا په توگه ومنلم.

که څه هم د برطانوي هند وایسرای سمدستي جواب ورنکړ ولی څه وخت وروسته یې چې د لندن سره سلا او مشوره کړې وه د امیر د لیک جواب ورولیرئ:

ترا احترام وروسته. ستاسی لیک راورسیدئ، ستاسی د پلار سراج الملة والدين اعلیحضرت حبيب الله خان د بې وخته مړینې په خبر ډیر پریشان شوم. برتانوي حکومت چې د افغانستان سره د پخوانۍ دوستۍ له کبله یو ځای ؤ اوس په یوه گډ غم کې ورسره شریک دی. ستاسې څخه مننه کوم چې ماته مو اطلاع را کړه چې تاسې د کابل د خلکو لخوا په پاچهي منل شوي یاست او سردار نصرالله خان واک پرینې او ستاسې ورونو بیعت درکړی دی.

ویل کیږي چې روحانیون او ځینې نور کسان چې د سردار نصرالله خان ملگري وو ناراضه شول او ځینی بیا وایي چې هم دا دلیل ؤ چې اعلیحضرت امان

الله خان سمدستي د استقلال اعلان وکړ ترڅو د خلکو ملاتړ ترلاسه کړي، خو افغان مؤرخ سيد قاسم رشتيا د دې خبرې سره موافقه نه لري:

دا يوازي د دوی پروپاگنډ دی او چندان معنی نلري امان الله خان خپل د سرداری په وخت کې د خلکو سره ډیر تماسونه درلودل او افکار یې هم دې خواته متوجه وو او د انگریزانو قوت دوی ته معلوم وولاکن بیا هم دده مشاورانو د دې معلومات درلودل چې په دې وخت کې انگریزان تر ټولو وختو ضعیفه وو ځکه چې د جنگ څخه خلاص شوي وو او د خلکو اعصاب گویا د سولې خواته متوجه وو او عسکر رخصت شوي وو او په هندوستان کې ډیر عسکر موجود نه وو عسکر ټول په اروپا کې وو. گویا دا یو حساب شوی پلان ؤ او لاکن بیا ډیر یو شجاعانه حرکت ؤ.

دا حرکت لومړی په تورخم او لنډي کوتل کې پیل شو علاقه دار عبدالودود خان چې د شینوارو اوسیدونکی دی دا وخت وریاد دی:

داسی مې یاد دي چې قسم مې دې نه وي چې لنډي کوتل ته راوړسیدل انگریزان په لنډي کوتل پریوتل، د کونړ څخه مسریا جان پاچا دی خدای ویخښی ماهلته ورسره سبق وایه، چکنور کی د چکنور ملا صاحب مبارک، په مهمندو کی ماصل خان نومیده مشر ؤ د ټولو مهمندو، دوی به راسپاره شول د انگریزانو سره به جنگیدل په لنډي کوتل کې.

د انگریزانو د احضاراتو سره یو ځای په ټول افغانستان کې سفر بری اعلان شوه. سپه سالار صالح محمد خان مشرقي، سردار عبدالقدوس خان کندهار او سپه سالار محمد نادر خان جنوبي ته ولیږل شول ترڅو د برتانوي فوځ مقابله وکړي. په

جنوبي کي د سپه سالار محمد نادر خان او د هغه د ورونيو په مشرتوب افغانانو انگليسي پوځونه مجبور کړل چې تل او وانه خوشي کړي او په دې سيمه کي افغانانو ته پوره برياليتوب تر لاسه شو. په کندهار کي هم د انگليسي فوځونو مخه ونيوله شوه. په ننگرهار کي د جنرال صالح محمد خان په مشرتوب د هغه فوځونه کولای شول چې د برتانيې د هوايي قوې سره مقابله وکړي. سناتور غلام نبي چکنووري وايي چې نظامي شيرازه خوره شوې وه ولې اولسي مقاومت جاري ؤ:

نو هغه نظامي شيرازه خوره شوه بيا د چکنوور ملا صاحب او نور د هغه وخت مشران د قومونو او علما او روحانيون د ټول ننگرهار دا راجمع شول مگر چون دلته دا مهمند دره کي جنگ ؤ او د چکنوور د ملا صاحب ځای ؤ او دلته د ده اثر او رسوخ هم ډير ؤ او بل په غزا گانو کي د ده شهرت زيات ؤ نو ده خطونه وليږل او د قومونو او د سرحدونو دا خلک را جمع شول. انگريزانو پيش قدمي وکړه پر تورخم باندي واوښتل او ډکه يې ونيوله. په دغه وخت کي د چکنوور ملا صاحب په خپله باندي د تورخم په سپينه څوکه کي چې د ده خپله مورچه وه د خپلو غازيانو سره يو ځای هلته ؤ. مگر چون انگريزانو پيش قدمي وکړه نو هغه عقب نشيني وکړه او د هزارنو په کلي کي چې د ډکي نه په څو ميله فاصله کي غرب ته پروت دی هلته يې دېره ونيوله او هلته يې يله جاري خلک را غونډ کړل نو د غلته هم يو شاعر وايي:

چې ملا صاحب ورته دېره ونيوله په هزارنو کي يې ښکاره ونيوله

عمر ماصل ورسره مل ؤ انگریز د دوی د لاسه دل ؤ
 په کونړ او چترال کې د میرزمان خان په مشرتوب افغانانو وکولای شول
 چې په برتانوي هند کې ځینې سیمې تر لاسه کړي چې تر ډیره وخته یې ساتلې وې.
 هاشم زماني چې د میرزمان خان زوی دی وایي چې دا هېره شوې د جهاد څلورمه
 جبهه وه:

د کونړ مجاهدینو او غازیانو د اسمار او ناری د لارې پر انگریزي
 تاسیساتو سختې حملې وکړې او د یو سلواته ویشتو شهیدانو په ورکولو
 سره یې د آرنوی، لمبریټ او گډ درې مهمې سیمې تر لاسه کړې او د چترال په
 سیمه کې یې داسې پرمختګ شروع کړ چې چترال یې محاصره کړ. دا
 جبهه که څه هم مؤرخینو هېره کړې ده. خود صالح محمد خان په مشرۍ د
 خیبر د لوی محاذ ناکامي یې تلافی کړې ده.

څنگه چې په کونړ او پکتیا کې د افغانانو فشار جاري ؤ برتانوي الوتکو
 کابل بمباري کړ. سید قاسم رشتیا ته دا بمباري وریاده ده:

طیارې ډیرې کښته راغلې یوازې د ارگ پر اطرافو چې اوس د کابل
 هوتل دی دلته گدامونه وو او طویلې وې او اسان وو. پر هغوی باندې یې
 خوبونه واچول. په دغه وخت کې چې طیارې د چهلستون څخه تیریدې،
 زموږ کور په چهلستون کې ؤ او دلته شپږ بجې د سهار وې او یو وار زما
 مور وه او که بل څوک پیدا شوه په غیږ کې یې ونیولم او تاخاني ته
 یې کښته کړم. ما ویل څه شی دي؟ څه خبره ده؟ دوی ویل جهاز هوايي. هر
 څه چې یې وکتل جهاز هوايي معلوم نشو لاکن تمامه ورغ گویا موږ بیریدلو

چې د لته بيا جهاز هوايي راځي او پرمور باندې بمونه اچوي.

ځينې باور لري چې افغانستان د برتانوي الوتکو فشار او برتانوي هند بيا د خپلو ستراتيژيکو سياسي او اقتصادي اړتياو له کبله مجبور شول چې اور بند ومني او د لوزنامو په ترڅ کې د افغانستان استقلال ومنل شو.

د امیر امان الله خان ریفورمونه او د یورپ سفر

د افغانستان په معاصر تاریخ کې امیر امان الله خان لومړی پاچا ؤ چې ریفورمونه یې پیل کړل. ولی دهغه ریفورمونه د ځینو عواملو له کبله د مخالفت او نا کامۍ سره مخامخ شول. سید شمس الدین مجروح وایي چې په لومړي سر کې مخالفت نه و:

په ابتدا کې خود امان الله خان د ریفورمونو سره مخالفت نه ؤ. مخصوصاً امان الله خان چې اعلان د استقلال وکړ، دی ډیر محبوب او مقبول شخصیت ؤ په افغانستان کې. عوامو د افغانستان ده ته واقعاً په ډېره درنه سترگه کتل. امان الله خان په افغانستان کې نور ډیر اصلاحات راوستل ډیر مشهور واقع شول. په افغانستان کې عصري مکتب یوازې

حبیبیه چې ما مخکې ورته اشاره وکړه جوړه وه. ده ابتدایي معارف اجباري کړ او په ټول افغانستان کې په کلو کې په قصباتو کې په ښارونو کې په اطرافو کې په ولایاتو په هر ځای کې عصري مکتبونه بیرته شول. د دې عصري مکتبونو په لړ کې د کندهار په شالمار ښوونځی کې هم د تلگراف مکتب پرانیستل شو. مدیر جیلانی خان الکوزی چې د تیلگراف د ښوونځی زده کوونکی ؤ، د امیر امان الله خان سره لیدلي دي:

اعلیحضرت امان الله خان چې کندهار ته تشریف راوړی مور په هغه وخت کې په مکتب تیلگراف کې وو مور لس کسه وو چې د مکتب څخه یې ورکړي وو تیلگراف ته. چې د تیلگراف فن مور زده کړو. نور مور دوه معلمان وو هغوی مور ته د تیلگراف فن راښووی. اعلیحضرت امان الله خان چې راغی کندهار ته د شالمار په مکتب کې یې زموږ څخه امتحان واخیستی نیمې یې کړو زموږ ټولگی یې پر دوو برخو وویشه یوه ډله یې یوې خوا او بله ډله یې بلې خوا ته کښینولو یو سیم یې کش کړی هلته ماشین تړلی ؤ چې دا ټکه هاری د ماشین کیدئ نو یو مضمون یې نوشته کړی هغه مور مخاږه کوی. هغه چې مور مخاږه کړی هغه بلې خوا هغه ونيوئ. هغه چې یی ولیدئ، بیا یې دلته دغه متن ولیدی. هغه صحیح ؤ. نو مور ته یې انعام را کړ لس کسو ته د سړي پر سردری دری سوه کابلی چې دا په هغه وخت خورا ډیرې پیسې وې او زموږ معلم ته یې زر کابلی ورکړې.

د ښوونځیو تر څنګ دولتي چارو ته هم توجه اړول شوی وه. سید شمس

الدین مجروح وایي چې تر دې د مخه دولتي تشکيلات نه وو موجود:

تشکيلات دولتي منع ته راغله مخکې دا تشکيلات نه وو. په منظم او عصري صورت باندې وزارتونه پيدا شول. تقسيم کار وشو. تقسيم عمل وشو. په افغانستان کې مثلاً حساب و کتاب مثلاً په افغانستان کې د اول ځل له پاره بودجه جوړه شوه. بل بڼځو ته تعليم ورکړل شو، يا سهم ورکړل شو، مثلاً بڼځې د حجاب څخه راووتې. د ده په پروگرام کې خدمات عسکري اجباري شول د افغانستان په تبعه و باندې. د نفوسو په لحاظ باندې، په هغه وخت کې خلکو ورته هشت نفري ويل.

د اداري چارو تر څنگ د افغانستان تاريخي عنعناتو او لويې جرگې ته هم پوره توجه شوې وه. عزيز الله واصفي چې د جمهور رئيس داؤد خان په وخت کې د لويې جرگې مشر و وایي چې د اعلیٰ حضرت امان الله خان په لويه جرگه کې پوره آزادي موجوده وه:

تاسې گورئ چې په هغه جرگه کې په نام د مولوی عبدالحمید پنجشيري په خپله د اعلیٰ حضرت امان الله سره مواجه دی په عين لويه جرگه کې چې دی سوالونه کوي او اعلیٰ حضرت امان الله خان د هغه ځوابونه وایي. په دې کې هيڅ شک نشته چې دا اعلیٰ حضرت امان الله خان په دوره کې يوه مدني دوره شروع شوه او علماؤ د هغه وخت چې هغه ډیر محافظه کار شخصيتونه وو او بايد هم وای او تراوسه همدغسې ده. دا توافق په مابين کې د يوې مترقي او موډرنې ډلې او د يوې محافظه کارې ډلې ډیر مشکل په نظر بریښي اوس هم او په آینده کې هم داسې نه چې

تنها په افغانستان کې بلکه په ټول جهان کې د مدنیت او محافظه کارۍ په منځ کې یو ډېر عظیم تفاوت موجود وي. نو دا ابتداء د اعلیحضرت امان الله خان په وخت کې شروع شوه ځکه ده په آنې وخت کې غوښتل چې افغانستان د مدنیت و شا هرا ده ته د اروپایانو په پیروی باندې مخ ته بوزي تاسې معیار د ډیمرکراسۍ او لویې جرگې د افغانستان د هغه څخه فهمولای شئ او دا نه وایم چې آیا په دې جرگه کې مولوي صاحب عبدالحمید پنجشیري حق په جانب و او که امان الله خان دا د قضاوت خبره ده. مگر تاسې کولای شئ چې یو روش د پاچا په لویه جرگه کې د یوه ملا په مقابل کې یاد نورو وکیلانو په مقابل کې چې په خپله ده انتخاب کړي وو وگورئ. داسې معلومېدلای شي چې یو پاچا په کوم ملا طفت په کومه نرمۍ او په کوم شرافت باندې د خپلو خلکو سره خبرې کوي.

اعلیحضرت امان الله خان نه یوازې په لویه جرگه کې بلکه د باندې هم د ډېر نرم چلند خاوند ؤ. سید قاسم رشتیا چې په هغه وخت کې د لږ عمر و او بې لایسنس موټر یې روان کړی و د کابل په دارالامان کې د اعلیحضرت امان الله خان سره مخامخ شو:

زه شپاړس کلن وم او زما پلار یو موټر درلودی هغه موټر مې نوی زده کړی ؤ. په جاده دارالامان کې مې چکروا ه د خپل د اکا د زوی سره. یو وار د ده موټر تېر شو موږ موټر یوې خواته کړئ، دی ولاړئ او بیرته راغی او دا څراغونه یې پرسترگو برابروله. ما موټر ودراره. ده هم موټر ودراره کښته شو. موږ هم کښته شولو. ما سلام وکړ او زما د اکا زوی سلام وکړ.

ده وويل چې موټرواني كوي لايسنس لري؟ اجازه نامه لري؟ زه نه پوهېدم چې اجازه نامه څه شي ده. ما ورته وويل چې به نه يې لرم، هغه راته وويل ما چې ستا موټرواني وليدله بڼه موټروان يې. موټرواني كولاى شي لاكن سبا ورشه په وزارت دربار كې هلته يو باشي دى باشي ته ووايه چې ماته يو لايسنس راكړه! هغه ستا څخه امتحان اخلي. سبا چې زه ورغلم ده په خپله هدايت وركړې ؤ او نفر موجود ؤ نفر ماته وويل چې راشه دموترواني امتحان راكړه. دغه ځاى چې اوس كتابخانه عامه د كابل ده. دلته گويا موټرخانه دولتي وه. په دې ميدان كې يې زما څخه امتحان واخيستى.

اعليحضرت امان الله خان علاقه درلوده چې د نورو هيوادونو په شان افغانستان هم پر خپلو پښو ولاړ هيواد وي. په همدې غرض هغه فيصله وكړه چې د اروپايي هيوادونو مدنيت وگوري او د هغوى د تجربو څخه گټه پورته كړي. پوهاند حسن كاكړ وايي چې د يورپ سفر ډيرې ښې گټې درلودې ولې لېرشانې اوږد او وځنډيدى:

دا سفر د يو پاچا له پاره چې هغه په خپله صدراعظم هم ونه لري شپږ مياشتې غياب او په سفر باندې تگ د مصلحت نه ليرې كار دى. مگر دا چې د بلې خوا ځينې ډيرې ښې گټې هم لري نو د اسلامي افغانستان د يوه مستقل واكمن په حيث اروپا ته د اعليحضرت امان الله خان مسافرت ډير گټور ؤ. واقعاً اول په اسلامي حكومتونو كې يې ډير زيات استقبال وشو. په مصر كې يې نهايت زيات استقبال وشو. په خپله هندوستان كې يې هم ډير قوي استقبال وشو. اما په دې سفر پيسې هم مصرف شولې اما په

عمومي کې ده ته ډيرو مملکتونو دومره تحفي ورکړې دغه تحفي چې د دغه سفر څخه ده ته راغلې په مراتبو ډيرې وې نظر هغه ته چې د ده په سفر څرخې شوې وې اما غټه خبره فقط دا وه چې افغانستان د نيا ته د يوه واکمن مملکت په حيث معرفي شو . اما منفي خوا يې فقط همدغه ده چې اعليحضرت امان الله خان په حيث د يوه فرد درجه اول واکمن د افغانستان د شپږو مياشتو له پاره په داسې حال کې چې په داخل کې هم وضع بڼه نه وه او نارضايت موجود ؤ ولاړ شي او بيا راشي دفعته د دوي مياشتې وروسته په اصلاحاتو باندې پيل وکړ او داسې اصلاحات چې تر هغه لومړنۍ مرحلې نه زيات اساسي او پاروونکي وو دا د مصلحت نه د يوه واکمن له پاره ليرې خبره وه .

ولې د اعليحضرت امان الله خان زوی سردار احسان الله خان چې اوس په سويس کې هستوگنه لري وايي چې د دې سفر څخه د مجبوري خبره وه:

اول هغه غوښتل چې فقط درې څلور هيوادونه وگوري مگر مجبور ؤ چې نور مملکتونه وگوري ، کله يې چې د فرانسې ، انگلستان او ايتاليې ليدنه کوله نور و هيوادونو هم بلنه ورکړه . هغه د ترکيې او ايران په شان هيوادونو چې د افغانستان ته نژدې پراته دي غوښتنې نشوای ردولای . د اعليحضرت امان الله خان له دې سفر څخه هدف گرزيدل نه وو هغه غوښتل چې د افغانستان د پرمختگ له پاره صنعتي لارې ولټوي .

که څه هم اعليحضرت امان الله خان په خپلو لومړيو کلونو کې ډير اصلاحات منع ته راوړه ولې د يورپ تر سفر وروسته يې په نورو داسې اصلاحاتو

لاس پورې کړ چې ډیرو ته د منلو نه وو. عزیز نعیم چې ښه مؤرخ او د خپل پلار سردار محمد نعیم خان څخه یې هم اورېدلي دي وايي چې اعلیحضرت امان الله خان د داسې ځوانانو تر تاثیر لاندې راغلی ؤ چې د اولس سره یی آشنایي نه لرله: اعلیحضرت امان الله خان په یوه حرکت کې شامل ؤ چې هغه د افغانستان د ځوانانو جنبش ؤ. دا ځوانان د ترکیی د ځوانانو د جنبش تر تاثیر لاندې راغلي وو هغوی د افغانستان له پاره په خپلو زړونو کې هیلې او ارزوگانې درلودې. ولې دا ځوانان د ښارونو او کلي یې نه وولیدلي. دا ځوانان د هغو هیوادونو تر تاثیر لاندې هم وو چېرې چې یې زده کړه او تحصیلات کړي وو. چې په خاصه د یورپ هیوادونه د یادونې وړ دي. د هغوی خیال ؤ چې د ترقی معنی اروپایي کېدل دي. حتی په هغه دوره کې لویو زمامدارانو لکه اعلیحضرت امان الله خان، کمال اتاترک او رضا شاه هم کله چې ریفورمونه معرفي کړل د هغوی مقصد اروپایي کیدل وو. هغوی عیني او ذهني شرایط په نظر کې ونه نیول او داسې تحولات یې منع ته راوړل چې د محیط د هضم کیدلو نه وو.

سید قاسم رشتیا وايي چې وروستي او د دویمې دورې ریفورمونه شکلي او د خلکو د عنعناتو سره برابر نه وو:

په دویمه دوره کې داسې اصلاحات منع ته راغلل چې زیاترويي شکلي شکل درلودئ او داسې عجولانه ماهیت یې درلودئ او د خلکو د عنعناتو سره یې ټکر وخورئ. او ژر د امان الله خان سلطنت پای ته ورسیدی او سقوط یې وکړ.

د اعلی حضرت امان الله سقوط

د اعلی حضرت امان الله خان د ریفورمونو سره مخالفت پیدا شو او ځینې خلک را پورته شول دا چې هغه ولې ونه کولای شول چې دا بغاوتونه ارام کړي سید شمس الدین مجروح وایي چې د هغه شاته پوره قوت نه ؤ موجود:

قوت یې شاته چې مثلاً عسکر و اوسي یا مثلاً لویه پارټی یا حزب یا ډله و اوسي چون دا په افغانستان کې موجود نه وو او مخصوصاً دا بعضې اصلاحات چې شوي په دنیا کې مثلاً په مشرق کې اکثرأ په قوت باندې شوي دي په دیکتاتورۍ زور باندې شوي دي په عسکري زور باندې شوي دي ده له هغه زور نه هم کار نه اخیسته، هغه زور ورسره نه ؤ او لهذا له داخلي مخالفت سره مواجهه شو او تر کومه حده پورې چې خلک فکر کوي

افواهاټ دي له انگرېزانو سره يا مثلاً بعضی نورو گاونډيانو سره هم د ده د قدرت او د ده د نهضت نه تشويش موجود ؤ وایي هغوی هم گوتې وهلې چې په افغانستان کې د انظام له منځه لاړ شي نو د اخلي انقلاب را پیدا شو.

د اخلي انقلاب په لومړي ځل په پکتیا کې پیدا شو پروفیسر رسول امین وایي چې د هغه پلار د دې پاڅون د آرامولو په غرض ورلیږل شوی و:

په ۱۹۲۴ کال کې گوډملا په خوست کې باغی شو نو د هغه له پاره بیا میر زمان خان ته امان الله خان وویل چې ته دا د کونړ خلک بوزه او دا گوډملا ووهه نو په دې جگړې کې زما پلار هم تلی ؤ بیا گوډملا هغوی وواهه او ویې نیورایې وستی کابل ته بیا زما پلار یوه قصه کوله په اسونو باندې څوک سواره وو څوک پیاده روان وو چهلستون ته ولاړو او میر زمان خان بیا ارگ ته ولاړئ او وایي بیا د هغې خوا څخه چې گوډملا مور راوستی نو بیا د هغه نه وروسته دا کار چې وشو امان الله خان بیا د انظامي رتبې ورکړې چې په هغه وخت کې ملکي رتبې وې تاسو ته به معلوم وي میر زمان خان ته یې دواړې ورکړې.

خو د اعلیٰ حضرت امان الله خان د یورپ تر سفر وروسته نارضایتې ډیره شوه او په لومړي ځل شینواري پر جلال آباد وروختل چې ورکې علاقه دار شینواری هم شامل ؤ:

زموږ د اسپین ږيري ورغله زه ورسره کیناستمه پیر مبارک دغسې قرار تکیه وهلې وه په چوکۍ کې، نو زموږ سپین ږيرو ورته عرض وکړ چې

صاحبه میرزمان خان سره د لښکره د کنړه راغی او جلال آباد یې ونيوئ. جلال آباد یې ونيو او دغه دي مور ته دعا وکړه، نور غږ یې ونکړ پیر مبارک داسې لاس ورو خوځوئ داسې اشاره یې وکړه چې اشاره یې څنگه داسې وکړه یو دم زموږ خلکو بیرغونه واچول ویل ورځی پرې وروره په دا ځای کې چې وو د جلال آباد نه یې هم وشړل پورې بهسود باندې یې هم تیر کړل منځ کې سیندو په دې باندې یې هم ورتیر کړل د میرزمان خان نه مرگ هم پکې وشو ډیر یې ووژل بیا نو پس د هغه نه بهسود او دا کلي والادا زموږ خلکو را تالا کړل ورپه یې او غوري او دا به یې راوړه مور ته ملا یانو پرې فتوی را کړه ویل دا اوس حلال شوي دي او راوړئ خورئ بیامو ټیپر نه خواړه بیا مو هغه ورپه یې خوړلې.

په نورو ځایونو کې هم مخالفت په زیاتیدو شو خو تر ټولو لوی پاڅون په کوهدامن کې د حبیب الله خان کلکاني په مشر توب چې په افغانستان کې په ځینو کې د بچه سقاو په نوم پیژندل شوی دی، را پیدا شو. سید شمس الدین مجروح وایي چې د بچه سقاو تر څنگ د قدرت مدعیان نور او حتی د اعلیٰ حضرت امان الله خان درباریان هم ورسره ملگری وو:

په خپله دغه شیر جان او محمد صدیق خان فرقه مشر، یو وزیر دربار و هغه بل په پکتیا کې مشغول و په کار باندې د سپه سالار محمد نادر خان په مقابل کې نو داسې د دې خلکو لاس و. د قدرت په مدعیانو کې یوازي محمد صدیق خان، شیر جان خان یا دا خلک نه وو نور خلک هم وو پکې یو د هغه جملې نه دغه حضرت صاحب و، د شور بازار د حضرت صاحب کشر

ورور پخپله مشر ورور یې نه کشر ورور یې چی هغه مثلاً هلته په دغه کې ویلي ؤ اول ملاقات کې چې په باغ بالا کې شوی ؤ دی وړاندې شوی ؤ که دی مخکې کړو معین سلطنه دې نه وي دی به پاچا کړو بیا هغه خانه نشین شو بندي غوندي شو داسې بعضې دا سردارانو کې دا سردار حیات الله خان دامیر حبیب الله خان زوی هغه هم دسقاو سره لار لرله عین د امان الله خان په وخت کې پټ پټ یې خبرې ور سره کولې مثلاً محمد ولي خان دا خلکو داسې فکر کاوه چې دوی به یو جمهوریت جوړ کاندې محمد ولي خان وزیر دفاع او وزیر حریه د امان الله خان و.

په افغانستان کې ډیر خلک باور لري چې د اعلیٰ حضرت امان الله خان په رالویدلو کې د انگریزانو لوی لاس او خلک یې پارولي وو. پوهاند حسن کاکړ چې د افغانستان د چارو په هکله د انگریزانو آرشیف لیدلی دی وایي چې په دې هکله یې رسمي اسناد نه دي لیدلي:

مخصوصاً په دغه شرقي قومونو کې یوه سلسله تحریکات روان وو او د غبار په کتاب کې هم واضح دي چې ډیرو ملایانو تحریکات کول اما دا چې سړی ووايي دغه خپله حکومت د انګلیسانو یعنی حکومت د هندوستان دوی استولي لیږلي دا ماته ثابته نه ده، معلومه نه ده او ممکن ده کړي یې وي ممکن نه یې وي کړي مګر داسې په رسمي ډول سره په دا اوراقو کې ماته داسې شواهد چې ویني چې حکومت د انګلیس د اعلیٰ حضرت امان الله خان په راچپه کولو کې سهم لري او اقدام یې کړی وی ماته معلوم نه ده او باید دا وویل شي چې امیر امان الله خان چې د سفر

څخه را وگرځیده مخصوصاً په انگلستان کې هم حکومتی عمالو هم خلکو د اعلیٰ حضرت امان الله خان استقبال نظر هر بل مملکت ته زیات کړی ؤ اعلیٰ حضرت امان الله خان هم د دوی د دغه بڼه استقبال څخه نهایت مشکور ؤ حکومت هند برتانوي اساساً د اعلیٰ حضرت امان الله خان د اصلاحاتو مخالف نه ؤ او هغوی هم يعني واقعاً په دې باندې خوښ وو چې په افغانستان کې د غسې اصلاحات راشي افغانستان چې دهغه پخواني ذهنیت سره ژوند کاوه او په نوي دنیا کې داخل شی ددې اصلاحاتو هغوی مخالف نه وو.

د افغانستان شمالي گاونډی شوروي اتحاد چې په اولو کلونو کې د اعلیٰ حضرت امان الله خان سره د مرستې وعده کړې وه په سختو ورځو کې ترې واوښتئ، سید قاسم رښتیا وايي چې د بچه سقاو د حملې په وخت کې یې د امان الله خان د پوځي مرستې غوښتنه ونه منله:

دامان الله خان په آخري ورځو کې چې بچه سقاو په کابل کې حمله کړې وه د دوی څخه طیارې او پیلوټان درخواست کړي وو لکن دوی دا خبره ونه منله وروسته چې بیا په قنډرهار کې ؤ یو نفر نماینده د روسانو راغی او خواهش یې وکړ چې تاسو څه شی غواړئ؟ امان الله خان خپل نظریات وویل لکن دوی ولاړل او هغه یوازنی د تیلگراف ماشین چې له ځان سره یې راوړی ؤ هغه یې بیرته یوړئ امان الله خان هر څه ټینگار وکړ چې هغه وساتي چې وکولای شی د دنیا د خلکو سره رابطه قایمه کړي هغه یې د ځان سره یوړئ نو وروسته چې غلام صدیق خان مسکوته ولاړ او

غلام نبي خان دې ته حاضر شوی و چې بيا دلته افغانان چې وو، په هغه وخت کې په روسيه کې ډير وو، هغوی سره يو ځای کړي او دلته مزار شريف ته داخل شي روسانو که څه هم په اول کې خپل څو تنه عسکر له دوی سره يو ځای کړي وو د دوی مقصد د امان الله خان مؤفقیت نه ؤ هغه وخت چې دوی خپل عسکر بيرته وغوښتل هغه وخت لا امان الله خان په غزنی کې ؤ ددې نه معلومېږي چې روسانو هيڅ يوه آرزو نه درلوده چې امان الله خان بيرته په افغانستان کې راشي او بلکه د دوی له پاره حبيب الله کلکاني د دوی په نظر بهتر کانديد ؤ.

د روسانو او نورو داخلي مخالفونو سره سره د اعليحضرت امان الله خان قواوو وکولای شول چې په اول کې حبيب الله خان او د هغه ملگرو ته ماتې ورکړي جنرال هاشم خان کاکړ هم په دې جگړو کې شامل او څلور سوه تنه يې يرغمل نيولي وو:

پلار مې دې خدای وبخښي يو فقير سړی ؤ راته وويل چې امان الله خان ته لاړ شه او ورته ووايه چې د سقاو له زوی سره وجگړې ته چمتو یم، زه امان الله خان ته ورغلم او هغه رانه زما د قطعې پوښتنه وکړه خو ما ورته وويل چې زه د پوليسو د نوي ښوونځي زده کوونکی یم او دوه اوښي مې را سره دي او کومه قطعې راسره نشته! امان الله خان هغه نورو کسانو ته چې دده په دربار کې ناست وو اشاره وکړه او وويل چې دوی هم د خدمت دعوی لري. ما ورته وويل چې له ما سره دې لاړ شي بيا د عزالدوله کورته لاړ او يو توپ مو واخيست او په ټيل وټيل وهلو مو شهراراته ورساوه،

د جگړې په ترڅ کې ما د سقاو د زوی څلور سوه پلویان یرغمل ونيول او امان الله خان ته مې ودرول بیا د برتانیې سفارت ته ورغلو چېرته چې د سقاو زوی سنگرنیولی ؤ امان الله خان خپل د دربار وزیر یعقوب جان ته وویل چې کیدای شي چې د سقاو زوی د برتانیې له سفیر سره خبرې کړي وي چې سفیر راته کومه بله بلا جوړه نه کړي ما امان الله خان ته یو لیک ولیکئ او ورته مې وویل چې یا به د سقاو زوی له دې ځای څخه وشړم او یا به ځان ورباندې و وژنم هم هغه ؤ چې په شپږو بجو د سقاو زوی بیرته شمالي خواته و تښتید خو دوهم ځل کله چې د سقاو زوی بیا حمله وکړه زه ناروغ وم نائب سالار عبدالوکیل خان یې ولیږئ او هغه د سقاویانو له خوا ووژل شو.

د حبیب الله خان دوهمې حملې اعلیحضرت امان الله خان مجبور کړی چې تخت خوشی کړي او د قندهار او هند د لارې په ایتالیا کې مهاجر شي، په مهاجرت کې هم د اعلیحضرت امان الله خان په زړه کې د خپلو خلکو مینه پاته وه د هغه زوی سردار احسان الله خان وایي چې د ایتالیې د حکومت څخه یې وغوښتل چې پښتانه بنديان د هغه په کور کې واوسي:

د جگړې په وخت کې جرمنیانو یو زیات شمیر پښتانه پوځیان بنديان کړي وو همدغه پښتانه انگریزانو او امریکایانو د روم په جنوب کې د ځان سره کښته کړی وو چې د جرمنیانو او ایتالویانو پر ضد و جنگیږي د هغو شمیر د سلو او یو سلو شلو تنو ترمنځ وو اعلیحضرت امان الله خان د ایتالیې د دولت څخه وغوښتل چې پښتنو بنديانو ته اجازه ورکړي چې د

ده په کور کې واوسېږي د ایتاليي حکومت د هغه دا غوښتنه ونه منله خو
خلورو تنو پښتنو بنديانو ته به یې اجازه ورکوله، چې د جمعې په ورځ
زمونږ کور ته راشي.

دریم خپرکی

امير حبيب الله خان کلکانی

کله چې اعليحضرت امان الله خان د کابل څخه ووتی نو خپل ورور سردار
 عنايت الله خان ته يې د چارو واک وروسپارئ هغه هم درې ورځې وروسته
 مستعفي شو او په الوتکه کې د کابل څخه ووتی، د سردار عنايت الله خان د وتلو
 سره سم حبيب الله خان کلکاني په کابل کې واک ته ورسيدئ. د پوهاند فاضل خان
 پلار جنرال محمد صديق خان چې د حبيب الله خان کلکانی سپه سالار او آکايی
 شیر جان خان چې د دربار وزير ؤ وايي چې حبيب الله خان يو شجاع او سخی پاچا
 ؤ:

د امير حبيب الله خان په هکله بايد تاسو ته ووايم چې امير حبيب الله

خان زړه ور، سخي، ځوانمرد او راستکار سړی ؤ خلک وايي چې دوه داړه ماران وو چې په خلکو باندې يې داړې اچولې او د حکومت له خوا اعلان شوی وو چې که دوی مړه يا ژوندی ونیول شي حکومت به د دوی گرفتار کوونکو ته انعام ورکړي امير حبيب الله په کابل کې عسکر ؤ او کله چې خپل کور ته روان ؤ دې داړه مارانو د هغه لار ونیوله خود امير حبيب الله په لاس ووژل شول او امير حبيب الله د دوی سرونه حکومت ته ورکړل خو ځکه چې دوخت په حکومت کې فساد او رشوت عام وو او د حکومت مامورينو له لیوانو سره غوښې خوړلې او له شپږو سره يې چيغې وهلې نو حبيب الله ته يې انعام ورنه کړ او هغه يې د قاتل په نامه بندي کړ خو حبيب الله له بندي خانې څخه وتښتيدئ او د حکومت پر ضد يې بغاوت وکړ او هغه ځای ته ورسيد چې مور ټول ورباندې خبریو.

په کابل کې حکومت مضبوط شو او د ښار معتبرين چې دا علي حضرت امان الله خان طرفداره وو بنديان شول په دې بنديانو کې جنرال هاشم خان کاکړ هم شامل ؤ چې په اول سر کې يې حبيب الله خان کلکاني ته ماتې ورکړې وه:

کله چې سقاو پاچاهي وگټله نو سقويانو زه او د کابل نور معتبرين بنديان کړو او موږ يې ملک محسن ته چې د سقاو والي ؤ ودرولو هلته يو مدير ؤ چې زما سره يې پېژندگلوي لرله هغه ملک محسن ته وويل چې ستا سو هغه لومړنی ماتې د همدغه سړي له لاسه وه، ملک محسن راته په خدا شو او ويې ويل چک دې واچوه چې موږ ستا بگيلان يو بيا يې ډوډی راته وغوښتله اوله ما سره يې ښه دار مدار وکړ.

د کابل د نورو خلکو تر څنگ د سيد قاسم رښتيا پلار او اکا گان هم بنديان

شوي وو :

دوی بنديان وو زما اکا د بچه سقاو تر آخره پورې گویا په بندي خانه کې ؤ زما پلار هم ډیر وخت په بندي خانه کې ؤ او زموږ نور اقارب هم بنديان شول او زموږ کورونه ضبط شول، سر کار ضبط کړل او موږ ته یې دوې کوټې را کړې وې چې ټول فامیل په هغه کې گوزاره کوله او زه د سن له لحاظه د ټولو نه مشروم گویا سر پرست زه وم هغه ورځ چې دوی بنديان کیدل زما اکا ماته وویل چې اوس نو دا ته د دې کورنۍ سړی یې او ته باید د دوی سر پرستي وکړې او په هغه وخت کې گویا زما وظیفه دا وه چې دا ټولې ښځې، کوچنيان ټول باید وساتم او د دوی حراست زما په غاړه ؤ او په دې لاره کې مې ډیر جنجالونه ولیدل د بچه سقاو سپاهیانو کله کله تقاضا کوله چې ماته داشی راوړه داشی راوړه ما ویل ټول خو په هغه کورونو کې دي چې تاسو ضبط کړي دي ټول قلف او کلي او تاسې مهر ولاک کړي دي نو له کومه ځایه یې زه راوړم! ورشه دباندې د خپلو خپلوانو څخه یې راوړه، پیسه راوړه کله کله زما خوابدیده او کله ما د دوی په ټوپک باندې لاس اچوئ هغوی به ویل چې اوس غواړې چې اوس یو ډز وکړم.

که په سيد قاسم رښتيا څه بود نشول خود سر پرسي سایکس په قول

حکومت وکولای شول چې د کابل د نورو خلکو څخه پیسې واخلي:

غاصب د کابل د غني او شتمنو او سيدونکو څخه په زور او جبر پیسې

واخيستلې او په دې پيسو يې دوولس زره كسان د كوهستان څخه
عسكري ته استخدام كړل. د دې قواوو په زور هغه وكولاى شول چې په
جنوب غرب كې هزاره گانو او په ختيځه برخه كې تگاويانو ته په ډيرو
تلفاتو سره ماتې ورکړي.

پوهاند فاضل خان چې د خپلو مشرانو څخه اوريدلي دي وايي چې د امير
حبيب الله خان په وخت كې د كابل امنيت ډير ټينگ ؤ:

تر هغه ځايه پورې چې ما له خپلو مشرانو څخه اوريدلي دي د حبيب
الله خان په وخت كې امنيت ډير ټينگ ؤ ويل كيږي چې پل خستي ته نژدې
د چايو شال غلا شوى ؤ سيد حسين هم هلته ودريدى او د هغه سړي شال
يې ورته بيرته پيدا كړ او د غله غوړ يې ورته ميخ كړ امنيت هغسې چې د
امير حبيب الله خان په وخت كې ټينگ ؤ د نادر خان د راتلو په اول سر كې
نه ؤ د نادر خان په وخت كې ټول سفارتونه لوټ شول مگر د امير حبيب الله
خان په وخت كې يو هم لوټ نه شو.

سيد قاسم رښتيا وايي چې د هغه حكومت په وخت كې افغاني ارزښتونو
ته پوره توجه شوې وه او زياتوي چې د هغوى د ناموسدارۍ د سپلين د پوره قدر وړ
دى:

زياتر چې قابل د قدر دي چې دوى په ناموس كې ډير گويا په دقت
سره ناموسدارۍ ساتلي دي او هيڅ يو تجاوز په ټول وخت كې نه دى شوى
او نه دوى خلكو ته آزار ورکړى بلکه د امان الله خان خويندې چې كورنۍ
يې په ارگ كې وو او ټول ښځې او هلکان وو او بچه سقاو په دوهمه ورځ

دوی ته وویل چې خپل خپلوان و غواړئ چې تاسې بوزي او نږیې مقرر

کړل چې هر یو خپلو خپلوانو ته وسپاري.

سید شمس الدین مجروح چې په همدا وخت کابل ته تللی دی په دربار کې

گډون کړی ؤ او وایي چې د کوهدامن خلک هم په دې حالاتو خوښ نه وو:

د کابل ښاريې نیولې ؤ په لاس کې یې ؤ او د کوهدامن خلک یې مجهز

کړي وو، مسلح کړي وو هغه هم عوام د کوهدامن زده پخپله په دغه وختونو

کې کابل ته تللی یم نو دی می هم ولیدی په یو تقریب باندې هلته پېښ

شوی وو، په خپله د کوهدامن خانانو مشرانو مثقف خلکو پوه خلکو

تشویش لاره خوشحاله نه وو په دې کار سره پوهیدل چې د دې عاقبت ډیر

بد دی نو په ننگرهار کې جنگ ؤ د سقاو په مقابل کې په قندهار کې د

سقاو په مقابل کې جنگ ؤ په مزار کې د سقاو په مقابل کې جنگ روان ؤ

تمام افغانستان نه ؤ منلی، یو کابل ؤ او یوڅه د کوهدامن خلک یې مسلح

کړي وو هغه خوا دې خوا یې ډزول را ډزول څه بیچاره گان پکې مړه شول څه

پکې د منځه لاړل خودی هم له منځه لاړ.

عبدالاحد خان کرزی وایي چې د سقاوي په ټوله دوره کې په قندهار کې د

سقاویانو پر ضد جگړه روانه وه او د هغوی کلی کرز د مقاومت مرکز او د هغه پلار

په دی مقاومت کې لویه ونډه اخیستې وه:

دا خونو د قندهار اکثره سپین ږيري په دغه سقاوي انقلاب کې داخل

وو او مرکزي یې هم د غه کرز ؤ په هغه وخت کې د ښار د باندې نژدې ښارته

یو کلی کرز ؤ اعاشه یې ټوله د هغه ځای څخه کیدله چې بیا زموږ پلار په

دې انقلاب کې ډیر سهم درلودئ مور چې قندهار ونيوئ بیرته مود
سقاویانو څخه قندهار تسلیم کړئ اڅکزي او نور قومونه د قندهار چې
راغلل قندهار یې ونيوئ د قندهار په خزانه کې شپيته زره افغانی د پرتې
وې د هغه رسید مور کابل ته وروړئ چې دغه شپيته زره افغانی په خزانه
کې شته ټوله اسلحه چې په هغه وخت کې وه یو کارتوس هم نه شوبې ځایه
نه په خود ارگ کې چې په هغه وخت کې ډیر کافی سامان وو دا فرش
وظرف یوشی بی ځایه نه شو.

ځینو افغانانو او روحانیونو په دې جگړو کې برخه وانه خيسته ، سناتور
غلام نبی چکنووري وايي چې سقاوي بڼه وریاده ده او د چکنوور ملا صاحب وویل
چې دا د مسلمانانو تر منځ جگړه او مسلمان کشي ده نو ځکه یې حصه وانه
خيسته:

دومره مې یادیري لږ لږ په هغه وخت کې ډیر خلک ورله راغلل قومي
خلک، خودوی وویل چې دا خپله د مسلمانانو په منځ کې مسلمان کشي
ده هغه په دې کې حصه نه ده اخیستې مگر دومره وو چې دا راته لږ لږ یاد
دي چې سردار محمد هاشم خان چې د پيښور په لاره باندې راغی د هغه
ځای نه راغی خانقاه ته راغی او له هغه سره یې یوه شپه وکړه او هغه بیا
ورته وویل چې که ته جرگې کوې مرکې کوې جنگ مه کوه جرگه وکړه او
لویه جرگه وکړه، دې ننگرهار کې لویه جرگه جوړه کړه مگر هغه د کوم چا
په ځای کې یې مه جوړوه د خان ملک او د میا او ملا په ځای کې یې مه
جوړوه ځکه چې بیا دغه کيږي ته د هدې صاحب په زیارت کې جرگې وکړه

لويه جرگه ځکه چې هغه يوروحاني او جهادي شخصيت دی او هلته به ستا جرگه ممکن کاميابه شي او بد اثر به ونه کړي په هم هغه توصيه باندې يې دهې صاحب په زيارت کې جرگه وکړه، لويه جرگه يې وکړله مگر دغه څومره انقلاب چې و دی په خپل کور کې وهیڅ چيرته نه و خو ځيدلی او هيڅ يې په دې کې حصه او برخه نه وه اخيستلې.

د سردار محمد هاشم خان نور وروڼه لاپخوا د جنرل محمد نادر خان په مشرتوب پکتيا ته ورسيدل او هلته يې د حبيب الله خان کلکاني پر ضد په فعاليت لاس پورې کړ.

خلورم خپرکی

٤٨

٦

محمد نادر شاه

په پکتیا او کابل کې د حبیب الله خان کلکانی

د قواووسره جگړې

محمد نادر خان د اروپا څخه برتانوي هند ته ورسیدئ او هلته یې په

فعالیت لاس پورې کړ. محمد حکیم آریوېي چې د ځاځیو اوسیدونکی دی وایي

چې محمد نادر خان او د هغه وروڼه د مرستې په غرض د هغوی کور ته ورغلي وو:

زما پلار او نيکه په ځاځيو او پکتيا کې وو، نو بيا اعليحضرت شهيد راغی او د هغه وروڼه راغلل. پکتيا ته راغلل او په پکتيا کې زموږ کره راغلل نو هغوی زما د پلار او نيکه او زموږ د قوم څخه ځينې غوښتنې لرلې او هغوی ويل موږ راغلي يو تاسو ته، ستاسې څخه کومک غواړو يو کومک دغه دی چې موږ تاسې ته راغلي يو چې په کابل کې چې کوم حکومت راغلی دی دا حکومت يو سالم حکومت نه دی او يو قانوني حکومت نه دی دا نور وراوستی دی د بيگانه ؤ ورسره لاس دی نو که تاسې زموږ سره کومک وکړئ چې دا حکومت نسکور شي. بيا به يو قانوني حکومت منځ ته راشي نو هلته زما پلار او نيکه او زموږ کورنۍ اعليحضرت شهيد او وروڼو ته وويل چې دا خبره زموږ په قوم پورې اړه لري نوزده به د خپلو قومي مشرانو سره مشوره وکړم، هغه يوه غونډه وکړه يوه جرگه يې وکړه هغه هلته په قوم کې ډير مؤثریت لرلو نو هغه قومي مشرانو دا خبره خوښه کړه او له هم هغې ورځې څخه چې دا خبره فيصله شوه په سبا يې زموږ د قومونو او د پکتيا د ځينو نورو خلکو لښکرد پکتيا څخه د کابل پر خوا روان شول.

تر پکتيا وروسته اصلي هدف کابل ؤ او د دې عملياتو مشري د مارشال شاه وليخان پر غاړه وه. د دې عملياتو په هکله مارشال شاه وليخان په خپلو

يادابنتونو کې وايي چې د کابل په غرونو کې مې خپلې قواوې ځای پر ځای کړې وې:

د میزان پر شپاړسمه نيټه چې د ۱۹۲۹ عيسوي کال د اکتوبر نهمه نيټه وه د وروستۍ حملې تياري ونيول شوه. د شپې په لسو بجو ماوزيرو ته امر وکړ چې د زنبورک پر غره ډولونه ووهي د شیر دروازي او آسمايي پر غره هم ډولونه ووهل شول د سپاه سالار محمد نادر خان څخه تر اجازې او ډيرو سلامشورو وروسته مې پر ارگ د اور امر ورکړ او تر سختې بمبارۍ وروسته حبيب الله او د هغه ملگري د ارگ د شمالي دروازي څخه کوهدامن ته وتښتيدل.

په دې وخت کې د محمد نادر خان او د هغه د ورونيو کورنۍ په کابل کې پاتې وې. عزيز نعيم چې د محمد نادر خان د ورور سردار محمد عزيز سکه لمسی دی وايي چې د هغه پلار په سقاوي کې د پنځلسو کالو او په کابل کې پاته ؤ:

زما پلار د بچه سقاو په وخت کې يو څورلس کلن پنځلس کلن ځوان ؤ او د سقاوي د سلطنت په وروستيو مياشتو کې که څه هم سقاو زموږ کورنۍ ډيره ونه ځورله مگر کله چې اعليحضرت نادرشاه وکابل ته راغی او د سقاو پر ضد يې قيام وکړ په دې وخت کې زموږ کورنۍ هم تر نظارت لاندې راغله او په هغه ورځ چې مارشال شاه وليخان وکابل ته راغلئ نو په

دي وخت کې جگړه وروستی مرحلې ته ورسیده. سقاو زموږ د کورنۍ غړي د انساني سپر په توگه استعمال کړل او اعليحضرت نادرشاه ته يې هم اطلاع ورکړه چې که نادر خان سقاو د خپلې حملې هدف وگرځوي نو دوی به پر خپله کورنۍ حمله کوي او اعليحضرت نادرشاه سقاو ته پيغام وليږي چې اصلي موضوع د دوی کورنۍ نه ده بلکه موضوع د افغانستان خاورې ته نجات ورکول دي. د حملې په وخت کې يوه گولۍ زما د پلار داوږې څخه تيره شوه اما کوم آسیب ورته ونه رسيدئ.

فرقه مشر هاشم خان کاکړ د سردار نعيم خان تر څنگ د هغوی د کورنۍ نور غړي هم راويستلي دي:

د سقاو زوی کابل ته راغی نو کله چې نادر خان د کابل د نيولوله پاره راغی د ده د کورنۍ ټول غړي په کابل کې بنديان وو. نادر خان فيض محمد او عبدالغني خان وليږل چې د ده د کورنۍ غړي ورته راولي. خود شاوخوا څخه د مردکو باران وو هغوی په دې بريالی شول. زه ورغلم او هغوی مې راوايستل او هغوی څلور ورځې کم دوې مياشتې زما په کور کې پاته شول. زما او د نادر خان ښې اړيکې وې او هغه په ما اعتماد لاره او زما سره يې مشورې کولې.

په افغانستان کې ځينی خلک په دې عقیده دي چې په لومړي سر کې

محمد نادر خان د امان الله خان په نوم په فعاليت بوخت ؤ خو عزيز نعيم په دې
عقیده نه دی:

خبره داسې ده هغه څه چې ما د خپلو لویانو د خولې څخه اوریدلي دي
ځکه ما اعلیحضرت نادر خان نه و لیدلی ولې چې اعلیحضرت نادر خان
زما تر پیدا کیدلو د مخه په شهادت رسیدلی ؤ. نو د خپلې کورنۍ د
لویانو لکه د سردار هاشم خان او د ده د امثالو د خولې چې ما اوریدلي دي
د نادر خان مقصد افغانستان ته نجات ورکول و یعني مقصد یې د پاچهۍ
نیول او تخت و تاج نه ؤ او کله چې یې کابل و نیولی واضح یې وویل چې زه
د تخت و تاج د نیولو له پاره نه یم راغلی بلکه افغانستان ته د نجات
ورکولو له پاره راغلی یم او هغه څوک چې د افغانستان خلک ومني هغه
سړی باید قدرت په لاس کې واخلي. که هغه په خپله امان الله خان وي او
که یې د کورنۍ بل تن وي. اما د هغه وخت د شرایطو په رڼا کې امان الله
خان د افغانستان د خلکو اعتماد د لاسه ورکړی ؤ او هغه شرایط دا دي:
اول دا چې پرده یې د کفر تور لگولی ؤ او بل دا چې دی د افغانستان څخه
ولاړی یعنی افغانستان یې په اور کې پرینودئ او دی په خپله ووتی گویا
د ده دې گام دی د خلکو په وړاندې بې اعتمادده کړ او لکه په امان الله خان
چې خلک بې باوره شوي وو نادر خان باید ژر راغلی وای او کابل یې نیولی

وای اما نادر خان دا ونه ویل چې زده د امان الله مخالف یم او له دې امله
 ځینو خلکو چې د نادر خان سره یې مرسته کوله هغوی داسې فکر کاوه چې
 نادر خان د امان الله خان له پاره کار کوي چې په پای کې نادر خان مجبور
 شو چې ووايي چې نه خود امان الله خان پر ضد یم او نه خود امان الله
 خان طرفدار یم، او کله چې یې کابل ونیو نو خلکو ده ته مبارکي ورکړه
 اما ده وویل چې د صاحب دې مبارک شي نو د هغه وخت تر شرایطو لاندې
 یې تخت په شوق سره قبول نه کړ که څه هم هغه یې په اکراه قبول کړ خو چې
 وکولای شي په افغانستان کې آرامي را منځ ته کړي. هغه څه چې ما د
 سردار محمد هاشم خان د خولې څخه اوریدلي دي نادر خان تر پایه پورې
 د دې آرزو نه درلوده چې پاچهی د ده په کور کې د میراث په توګه پاتې
 شي. خوده وویل چې دی به تر یوه وخته پورې پاچا وي او بیا به د پاچهی
 څخه لاس واخلي او لویه جرګه به غونډه جوړوي او کوم څوک به د
 افغانستان د مشر په توګه ټاکي. سردار محمد هاشم خان به ویل چې
 مامشوره ورکوله چې دا کار چې تاسې کوئ ډیر د وخت څخه وړاندې دی
 او دا شیان په فکر کې مه نیسئ او باید تر لسو پنځلسو کالو پورې تاسې د
 افغانستان د پاچا په توګه پاته شئ تر څو چې اوضاع آرامه شي. اما
 وروسته اوضاع بل ډول شوه.

اوضاع آرامه شوه او د ولايتونو څخه بيعت تر لاسه شو. نادر خان په کابل کې يوه لويه جرگه راوغوښته ترڅو د هيواد مشر وټاکي. ډاکټر احسان روستامل تره کې چې په کابل پوهنتون کې د سياسي علومو استاد او د کابينې وزير پاته شوی دی وايي چې په دې جرگه کې محمد نادر خان ته د سلطنت د قبلولو دعوت ورکړل شو:

په کابل کې د لويې جرگې په نامه يو مجلس تنظيم شو او په هغه کې د امانې دورې دوه تنه سابقه وزيران چې په جرگه کې شامل وو د جنرال نادر خان د اظهاراتو په مقابل کې چې گواکي دی د سلطنت ارزو نلري د جرگې د اعضاو په نماينده گي جنرال نادر خان د سلطنت د مقام د قبلولو له پاره په تاکيد سره دعوت کړ د جرگې نورو اعضاو دغه پيشنهاد په چکچکو سره تأييد کړ. جنرال نادر خان د سلطنت پر تخت ترکښتلو پس د افغانستان د واليانو او لويو حاکمانو د جلبولو له پاره د مملکت په ولاياتو کې د ماکيولي د سياست څخه کار واخيست. د خارجي جرايدو په حواله د سقاويانو د تښتيدلو څخه وروسته کله چې اعليحضرت محمد نادر شاه دوی ته د مجازاتو د عفو وعده ورکړه نو حبيب الله او سيد حسين د خپلو يوولسو کسو طرفدارانو سره خپل ځانونه تسليم کړل. خو دوی په يوزرو نه سوه ديرش کال کې د مارچ په آخر کې ووژل شو.

په دی کسانو کې د فاضل خان پلار هم شامل ؤ چې په اعدام محکوم شو. د کورنۍ نور غړي یې بنديان شول چې ورکې د هغه وروکې ورور هم شامل ؤ:

کله چې زما پلار شهید شو زما ورور محمد کاظم خان چې لا ماشوم ؤ بندي او هلته په بنديخانه کې ځلمیتوب ته ورسیدئ. مور چا بنوونځیو ته نه پرېښودلو او خلکو زموږ د دوستۍ څخه ډډه کوله.

سید قاسم رښتیا وایی چې دا کار قصدي نه ؤ او یوازې د کسات اخیستلو

او غچ ویره وه:

په لومړیو کلونو کې داسې فکر ؤ چې هغه کسان چې د دوی کورنۍ گویا وژل شوې دي دوی حتماً د انتقام د رویه امکان لري چې داسې حرکات وکړي د دوی سخت گیري همدا وه چې گویا دوی کوښښ کاوه چې دوی په مکتب کې نه وي چې هلکان تحریک نه کړي مقصد دا نه ؤ چې دوی تعلیم ونه وایی. مگر د ظاهر شاه په دوره کې وضعیت بدل شو او اکثر و تعلیم وکړ. فاضل خان او د دوی کورنۍ او آقاي واله او دغو کسانو چې تعلیمات کړي دي. هغو ټولو دغه د محمد هاشم خان په دوره کې گویا خپل تعلیمات شروع کړي دي.

۷

د محمد نادر شاه اداره او خارجي اړيکې

کله چې د محمد نادر شاه اداره ټينګه شوه نو د هيواد داخلي چارو ته يې پوره پاملرنه وکړه. ډاکټر احسان روستا تره کي وايي چې محمد نادر شاه په دې برخه کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړ:

اعلي حضرت محمد نادر خان په عين حال کې د مملکت د اداري، مالي

او نظامي چارو په تنظيم کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړي او د

افغانستان د سياسي اصولو په جوړولو کې يې چې د امني دورې د

اساسي اصولو يو تعديل شوی متن و د مملکت اداره په مرکزي سيستم

تنظيم كړله خو دغه اصول اساسي عملاً د پاچا په لاس كې وو نادر خان خپل خارجي روابط په ښه توگه ټينگ كړي وو او په لنډه موده كې يې د مملكت په خارجي او داخلي ساحو كې ځيني اساسي او مډرن اقدامات په نظر كې ونيول.

په دې اقداماتو كې د پوځ بيا تنظيميدل او په نوي پوځي تنظيم كې د جلبيانو را غوښتل او خوش رضايي عسكر شامل وو، د جلبيانو د خدمت وخت دوه كاله ولې خوش رضايي كار د ټول عمر و په دې دوره كې د امان الله خان پاليسۍ پريښودل شوه او پر سرحدې قومونو عسكري جبري نه وه ولې د ضرورت په وخت كې به قبایل مجبور وو چې په پوځي برخه كې مرسته وكړي. اداري، قضايي او تعليمي برخو ته هم پوره پاملرنه شوې وه، عزيز نعيم وايي چې اعليحضرت محمد نادر شاه په پوره احتياط گامونه پورته كړل او تندرونه وو:

اعليحضرت نادر خان اصلاً يو محافظه كار سړى ؤ كه څه هم د تحول او ريفورم طرفدار ؤ اما هغه يې د وطن د شرايطو په چوكاټ كې غوښتل عملي كړي، د اعليحضرت امان الله خان د پاچاهۍ دوه كاله مخكې د حبيبيې ليسې فارغ التحصيلان و جامعې ته وړاندې شول اما پوهنتون نه ؤ چې دوى هلته عالي تحصيلات ترسره كړي، بيا يې د دارالامان مانې جوړه كړه يا مثلاً فابريكې يې جوړې كړې اما د هغوى اقتصادي اړتيا وو

ته يې فکر ونه شو او هيڅ يوې فابريکې په توليد اتوپيل نشو کولای او له دې امله د نادر خان په وخت کې د ملک د ودانو لو بنسټ ته فکر وشو، پوهنتون تاسيس شو، بانک ملي تاسيس شو، مکتبونو ته توسعه ورکړل شوه، شمال او جنوب يو د بل سره وصل شول او په څلورو کالو کې يې دودانو لو بنسټ کښيښود او په خارجي سياست کې دى واقعيتبين ؤ او ايديالست نه ؤ ده ويل چې انگرېزان په دې منطقه کې پراته دي او هغه موږ په زور سره نشوليرې کولای او له دې امله مجبور يو چې موږ گوزاره ورسره وکړو.

د داخلي چارو تر څنگ بهرنيو اړيکو ته هم توجه واړول شوه د برتانيې امپراتوري چې د افغانستان سره يې نژدې اړيکې لرلې محمد نادر خان خپل ورور شاه ولي خان د لندن دربار ته د خپل استازي په توگه وليږئ او د اعليحضرت محمد نادر خان د الیک يې د برتانيې پاچا ته وړاندې کړی:

په ډيرې خوښۍ سره بايد د خپل لومړي ليک په ترڅ کې تاسې اعليحضرت ته چې د نړيوالې سولې مينه وال ياست اطلاع درکړم چې په افغانستان کې انقلاب پای ته رسيدلى دى، زه ډاډه يم چې دا اعلان به ستاسې د خوښۍ سبب وگرځي څنگه چې تاسې اعليحضرت ته معلومه ده چې افغانستان په تيرو کلونو کې د برتانوي حکومت سره نژدې او دوستانه

اړيکې لرلې دي چې د دې ثبوت د نړيوالې لومړۍ جگړې په وخت کې چې حالات نامعلومه و د افغانستان بې طرفه پاتې کيدل ووستاسې سره د خپلې صادقانه دوستۍ په ترڅ کې خپل سکني ورور شاه ولي خان چې د هيواد د قراري په هڅوکې يې برخه اخيستې ده د خپل خاص استازي او وزير مختار په توگه ستاسې دربار ته معرفي کوم.

مارشال شاه ولي خان په لندن کې د وزير مختار په توگه ومنل شو او د برتانيې د پاچاه خوارچرد ميکناکي په کابل کې د استازي په توگه د يوه ليک په ترڅ کې و اعليحضرت محمد نادر خان ته وروپيژندل شو :

په ډيرې خوښۍ ستاسې د ورور شاه ولي خان په لاس يو ليک چې د خاص استازي او وزير مختار په توگه مو معرفي کړی دی، را ورسيد. په افغانستان کې د آرامۍ په جوړيدلو او ستاسې په برياليتوب چې پر تخت کښناستلی ياست درته مبارکي وایم، دا ليک به د ريچرد ميکناکي په لاس درورسيري چې ستاسې په دربار کې به زما غاينده وي چې زما ور باندې پوره باور دی.

ښوونې او روزنې ته د توجه په ترڅ کې محمد نادر شاه انجمن ادبي ته هم پوره پاملرنه کړې وه، سيد قاسم رښتيا هلته د سالنامې په کار لگياؤ او وايي چې اعليحضرت محمد نادر شاه هميشه د هغوی څارنه کوله:

په انجمن ادبي کې موظف وم چې دا سالنامه جوړه کړم هلته نادر خان په خپله هره ورځ راتلی مطبعې ته او دا عکسونه او دا چاپ د سالنامې يې کتې هغه وخت زه هلته موجود وم چې دی راغی، زه ورسره صوفي عبدالحمید خان معرفي کړم ده زما څخه پوښتنه وکړه چې «پدرت کیست؟» ما وویل چې سید حبیب خان مستوفي. ده وویل چې: آه ته خو زما وراره يې خوشحاله شوم چې ته دومره رسیدلی يې چې په خارجي لسان باندې تکلم کوي، دلته اصلاحات کوي، دلته اخبار چاپوي! په دې سالنامه کې دلته یو عکس ؤ د موسولوني هغه یوه صفحه عکس ؤ د عکس لاندې ما لیکلي وو موسولونی دیکتاتور ایتالیا. ده چې هغه وکتی زما څخه یې پوښتنه وکړه چې دیکتاتور څه معنی؟ ما وویل چې صاحب اختیار صاحب قدرت. ویی ویل نه درست نه دی دیکتاتور هغه یو نفر ته وایي چې په خپل سروې او دایو دشنام دی یو کنځادی دا باید ایسته کړي! ده قلم واخیست ویی لیکل «موسولوني رئیس وزراء ایتالیا».

د محمد نادر شاه دوره لنډه وه، سید شمس الدین مجروح چې په دې وخت کې د حکومت مامور پاته شوی دی وایي که هغه ډیر وخت پاته شوی وای نو په افغانستان کې به ډیر پرمختګ راغلی وای:

محمد نادر خان که څو کاله زیات پاتی شوی وای، یقیناً افغانستان به

زیاته ترقي کړې وای، زیات اصلاحات به پکې شوي وو ځکه دی ډیر محتاط روان ؤ، ډیر پوهیده، مثلاً یوشی به چې د قوم په روحیه باندې برابر نه و نو دا ډول اصلاحاتو ته یې ډیره زیاته عجله نه کوله او د بلې خوانه د خپل محبوبیت او دې نه یې هم استفاده کوله یواځې په زور او یا په وهلو ټکولو او په وژلو باندې متکي نه ؤ او دا وهل او ټکول او بندي کیدل پس د ده د مرگه زیات وشول، په افغانستان کې یو نوع فشار د حکومت را پیدا شو، د ده په خپله ډیر ښه حکومت ؤ، ولې متاسفانه چې ډیر ژر له منځه ولاړی او موفق نه شو چې هغه ټول اصلاحات وکړي اما په هر حال د ده په وخت کې یاد ده د وخت نه وروسته هغه اصلاحات چې تر نظر لاندې وو په ډیر تدریجي صورت باندې، په ډیر عادلانه صورت باندې منځ ته راغلل مثلاً د ښځو مکاتب او مدارس شروع شول، د ښځو مثلاً حقوقو باندې فکر وشو، قوانین لیکل مثلاً بیرته مروج شول، بیرته منځ ته راغلل، قانون اساسي بیرته ولیکل شو، تثبیت شو او سره د دې هم د افغانستان حیثیت په خارجي دنیا کې د هغه معرفي کول د هغه نماینده گي کول په ښه شان باندې دا کارونه وشول او دا ډیر مفید وو.

د نورو چارو تر څنگ اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه د خپلو مخالفانو لیرې کولو ته هم مخ واړاوه یو د دې مخالفانو څخه غلام نبي خان چرخي ؤ چې

د اعلي حضرت امان الله خان ملگری ؤ او د کابل په ارگ کې د محمد نادر خان په امر وژل شو. تر دې وروسته د چرخي کورنۍ او د شاهي کورنۍ تر منځ بدې پيل شوه، ليون يې پولادا چې په افغانستان کې ډير وخت پاته شوی دی وايي چې دا د افغاني بديو ناوړه شکل ؤ. د عزيز نعيم نيکه سردار محمد عزيز خان چې هم په دې بدۍ کې وژل شوی دی وايي چې اروپا يانو دی قصو ته رومانتيکه بڼه ورکړيده:

پولادا ودې موضوع ته يوه رومانتيکي بڼه ورکړې ده ځکه زموږ د کورنۍ او د چرخي د کورنۍ تر منځ پخوا کومه دښمني موجوده نه وه منتها هغه اختلاف چې موجود ؤ هغه دا وو چې چرخي د افغاني ځوانانو سره ارتباط درلودی ځکه دوی له تندرود دريځ څخه پيروي کوله او اعلي حضرت محمد نادر شاه د ميانه رود دريځ څخه پيروي کوله او د هغه وخت د شرايطو په رڼا کې يې و محافظه کارۍ ته ترجيح ورکوله او نه تندرودۍ ته ځکه بله چاره نه وه ولې چې د هغه تندرودۍ په نتيجه کې افغانستان بيا تر ديرشو کالو پورې تر شا ولويدئ. د محافظه کارۍ څخه زما مقصد دا دی چې تحول به منځ ته راوړي اما د موجوده شرايطو په چوکاټ کې اوله همدې امله د غلام نبي خان د قتل موضوع د کورني اختلاف سره اړيکي نه لري او داسې مثال لري لکه څو تنه چې د يوه دولت پر ضد قيام وکړي نو خوا مخوا هغوی په قتل رسيري خو بايد دوی په

عاد لانه ډول محاکمه شوي وای يعني د غلام نبي خان قتل يو ډول افراط و
 موږ بايد اعتراف وکړو چې د ده په قتل کې افراط شوی دی اما قتل د
 کورنۍ د بښمنۍ په نتيجه کې نه و اما تر دې پېښې وروسته کورنۍ د بښمنې
 پيدا شوه چې په نتيجه کې يې زما نيکه سردار محمد عزيز خان او
 وروسته اعليحضرت نادر خان هم په شهادت ورسيدل.

اعليحضرت محمد نادر شاه چې په کابل کې د بنوونځيو فارغ
 التحصيلاتو ته د مراسمو په ترڅ کې د جايزو په ورکولو لگياؤ د عبدالخالق له خوا
 چې غلام نبي خان چرخي خپل زوی منلی و ووژل شو، په دې وخت کې د محمد
 نادر شاه زوی د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه هم حاضر و او وايي چې دا
 ډيرې ترخې خاطرې دي او زما پلار زما په مخ کې په شهادت ورسيدئ:

زما ډيرې ترخې خاطرې دي، زما پلار زما په مخ کې شهيد شو نو زما
 به څه احساس وي او څه کيدای شوای، هغه ماته هر څه و، هم مې پاچا و،
 هم مې پلار خو کله چې د سلطنت تکليف زما په اوږو شو که څه هم ماته
 ډېر دروند بار و او زه دې دروند بار ته چمتو نه وم خوبيا مې هم هغه ومنئ.

پنجم خپرکی

د محمد نادر شاه قتل او د محمد ظاهر شاه

پاچا کيدل

کله چې محمد نادر شاه ووژل شو نو په دې وخت کې د قتل عام ويره وه
سيد قاسم رشتيا وايي چې سردار شاه محمود خان په پوره حوصله د مرگ ژوبلې
مخه ونيوله:

زلمي خان نائب سالار چې خپلې وفادارۍ يې حکومت سره، د پاچا سره
بنکاره کړې وې پيشنهاد يې کړی ؤ چې دا ټول که قاتلان نه دي ټول
کافران دي او د پاچا د بنمنان دي او دا مکتبيان بايد ټول ووژل شي نو بيا

اجازہ نہ ورکوم چہ پہ یوہ باندی لاس پور تہ کړی!

داتول حالات په خپله لیدلی دی:

دلکشا کی بند پاتی شول ہم هغه بندي خانه کی د دلکشا په کوټه کی نو

هم هغه ؤ چې پس له تقريباً نهو لسو بجو د شپې امر راغی چې هغه خلک چې تاسې بنديان کړي دي هغه وور کي د مکتبو تاسې هغه پرېږدئ موږ خپل مدعي پيدا کړی ومونيو لو.

سيد قاسم رښتيا وايي کله چې دا معلومه شوه چې نادر شاه خپل ژوند د لاسه ورکړی دی نو سردار شاه محمود خان سمدستي محمد ظاهر خان د پاچا په توگه اعلان کړی:

په عين وخت کې محمد هاشم خان د ښکاري لارې د افتتاح له پاره سمت شمال ته تلی ؤ د ځينې وزيرانو سره او شاه محمود خان دلته وکیل د صدر اعظم ؤ او دلته گویا وختی چې نادر خان شهيد شو دوی ته معلومه شوه چې مړ دی هلته گویا ځينو کسانو دا فکر کاوه چې شاه محمود خان ځان پاچا کوي لاکن دی را پورته شوی ؤ او ظاهر شاه ته يې ویلی وو چې پاچا ته يې تا ته بيعت کوم. ظاهر شاه ویلي و چې زما لوی يې زما مشر يې. ده ویل نه دا خبره نه کيږي ته د نادر شاه زوی او حق د سلطنت ستا دی اوزه تا ته بيعت کوم ستا نوکریم. عسکر هم د ده په لاس کې وو که ده غوښتل چې پاچا شي هيڅ په دې کې شک نه ؤ چې سبا به د ده پاچاهي اعلان شوی وای.

سردار شاه محمود خان چې د صدر اعظم وکیل او د دفاعی چارو وزیر ؤ

کولای شول چی په خپله پاچا شي دا چې هغه ولې د خپل ځان په نسبت ظاهر شاه ته ترجیح ورکړې ده په دې هکله د سردار شاه محمود خان زوی محمود غازي وايي چې د هغه اکا گانو او پلار د وطن سره قوي علاقه لرله:

زما پلار شاه محمود خان غازي په کابل کې وزیر دفاع ؤ او د صدارت چارې یې هم په لاس کې وې وطن دوستي او د آرامۍ سره علاقه د اعلیٰ حضرت نادر شاه د وروڼو سره دومره قوي وه چې قدرت طلبی یې یوه خوا پرېښې وه او سلطنت یې اصلي وارث ته ورکړ د دې خود گذری نتیجه آرامي وه چې وروسته افغانستان ته راغله.

سردار محمد هاشم خان چې د نادر شاه په وخت کې صدراعظم مقرر شوی ؤ هم هغسې پاته شو، سید قاسم رښتیا وايي چې د محمد نادر شاه ځای د هغه زوی محمد ظاهر شاه ته ورسیدئ نور هر څه د پخوا په شان پاته شول:

دا تقسیمات چې وروسته وو هغه ته دوی تغیر ورنه کړ، ظاهر شاه په عوض د نادر شاه راغی او شاه محمود خان وزیر حربیه پاته شو عسکر د ده په لاس کې وو او د محمد هاشم خان ملکي حکومت او صدارت په لاس کې ؤ او لاکن پس له دې د محمد هاشم خان قدرت په زیاتیدو کې ؤ او دلته گویا دوی ټولو حکومت په لاس واخیست شاه محمود خان تجرید شو عسکری په لاس کې وو لاکن شاه محمود خان شریف سړی ؤ او شاه

محمود خان گویا مداخله نه کوله دلته محمد هاشم خان یواځې د یکتاتور منع ته راغی ځکه چې د نادر خان قتل هم واقع شوی ؤ. دغه بدگماني هم زیاته وه او د امنیت مسئله هم وه ده یو پولیسي حکومت جوړ کړ او دلته د دې له پاره یو بل عامل هم کومک وکړ دلته دوهم جنگ شروع شو او دلته هم یادول په کار دي چې په مملکت کې باید انضباط زیات شي او بل دلته د هتله افکارو په افغانستان کې هم تر یوې اندازې تاثیر درلودی چې د یکتاتوري گویایو مود د ورځې ؤ هلته هتله ؤ هلته موسولوني ؤ هلته فرانکو ؤ.

د محمد هاشم خان حکومت نه یواځې په کابل کې بلکه په ولایتونو کې هم پوره انضباط راوستی ؤ د ولایتونو څخه مخور کسان چې د قدرت خاوندان وو په کابل کې د منصبونو په پلمه ساتل شوي وو په دې کسانو کې د عبدالاحد کرزي پلار معین خیروجان هم شامل ؤ:

نو د هغه وخت سیاست به دغه تقاضا کوله نو ظاهراً خو هلته سناتور ؤ هلته ؤ معاش یی درلودی ډیر ښه په عزت و او په نهایت کې د هغه وخت د امنیت او استقرار له پاره د دې له پاره چې مملکت آرام وي ډیر خلک هلته په کابل کې وو مثلاً مشاور صاحب سید احمد خان هلته ؤ، نائب سالار صاحب محمد انور خان ؤ، معین صاحب عبدالرشید خان چې هغه هم بیا

په وزارت داخله کې معين ؤ هغه هلته ؤ د هر ولايت داسې کسان په اعيان کې وو او په بعضې چوکيو کې وو چې تقريباً دوى اعزازي هلته وو هلته اوسيدل اما داسې بې اجازې د حکومت يعنې د شخص محمد هاشم خان بې اجازې خپلو وطنوته نشو تلای زموږ پلار هم هميشه اجازه اخيستله يوه مياشت دوى مياشتى چې به راتلى قندهار ته له شخص محمد هاشم خان څخه به يې اجازه اخيستله ، د صدر اعظم صاحب څخه بيا به راتلى قندهار ته.

که د ولايتونو مخور کسان کابل ته راوستل شوى وو همدا ډول د کابل متنفذين ولايتونو ته تبعيد شول په دې کسانو کې استاد خليل الله خليلي هم شامل ؤ چې د حبيب الله خان کلکاني په حکومت کې لوى مامور پاته شوى دى . خود هغه زوى معتصم بالله خليلي وايي چې د صافيانو د پاڅيدلو له کبله د هغه پلار تر نظارت لاندې نيول شوى ؤ:

پلار مې د هاشم خان په وخت کې چې هاشم خان صدر اعظم ؤ په افغانستان کې په هغه وخت کې بندي شو ، د هاشم خان په وخت کې بيا قندهار ته تبعيد شولې چې د صافيانو قوم جگ شوى وو په کنړو کې صافيان او دوى داسې فکر کوي چې هاشم خان چې البته دا صافيان د وزير عبدالرحيم خان له خوا يا د استاد خليلي له خوا تحريک شوي دي په هغه

اساس هم نائب سالار عبدالرحيم خان يې بندي کړئ او هم زما پلاري يې

بندي کړ، پس له هغه يې بيا تبعيد کړ په قندهار کې.

که څه هم محمد ظاهر شاه په دې وخت کې پاچاؤ ولې د هېواد چارې د هغه

اکاگانو په مخه بيولې، عزيز نعيم وايي چې دا واضح خبره ده په دې وخت کې

ظاهر شاه ځوان او د خپلو آکاگانو مشورې ته احتياج ؤ:

دا خويوه څرگنده خبره ده کله چې ظاهر شاه په تخت کښيناست نو ده

رهنمايي ته ضرورت درلود او که داسې يو قوي لارښود موجود نه وای په

افغانستان کې به بيا انارشي را منځ ته شوې وای. د سردار هاشم خان په

باب وايي چې د ده دوره يوه تاريخه او د استبداد دوره وه او کوم پرمختگ

ونه شو، د تاريخ د يو شاگرد په حيث که څوک د هغه وخت شرايط په نظر

کې ونيسي نوموړو ويلی شو چې د ده دوره هم د ملک دودانۍ له پاره د

اساس ايښودلو يوه دوره بلل کيدای شي او په همدې وخت کې د کابل

پوهنتون پراختيا مومي او معارف دوه چنده کيږي البته دامنو چې يوه

برخه خلک پاماله شول خود هغه برسیره د افغانستان د ودانو لوبښت

کيښودل شو او د شاه محمود خان له پاره يې زمينه برابره کړه چې د

ديموکراسۍ لومړۍ خښته کښيږدي د بلې خوا په دې وخت کې په دريمه

نړۍ کې يواځې يو محدود شمير مستقل هيوادونه موجود وو او که موږ

نـيـاز پـاچـا د مـصـر مـسـتـثـنـي كـړو چې يوه نسبـي ديموكراسي يې درلودله په بل ملك كې ديموكراسي موجوده نه وه يعنـي آزاد مطبوعات، سياسي احزاب موجود نه وو. درست دي چې په افغانستان كې آزاد پارلمان، سياسي احزاب موجود نه وو اما د خلكو او حكومت تر منځ يو ديالوگ موجود ؤ او په غير مستقيم ډول يې د خلكو افكار درك كول او د هغه په اساس يې گامونه پورته كول.

د خلكو سره د ديالوگ تر څنگ د هيواد نورو چارو ته هم توجه شوې وه سيد شمس الدين مجروح وايي چې د هغه په وخت كې ډير اصلاحات منع ته راغلي دي:

د سردار محمد هاشم خان په دوره كې باوجود د دې چې هغه په خپله سخت گيره سړى ؤ د يكتاتور مزاجه سړى ؤ، دې كې شك نشته. ولې په افغانستان كې يې ډير كار وكړ، ډير اصلاحات وشول اصلاحات په دې معنى چې د ترقى خواته، د صنعت خواته، د آبادۍ خواته، د سړكونو جوړولو خواته په دې لحاظ باندې ډير پيشرفت وشو په افغانستان كې مخصوصاً هغه د امان الله خان په مقابل كې عكس العمل د بنځود مكتب په هكله په دغه وخت كې د بنځو مكتب بيرته منع ته راغى اود بنځو مثلاً رفع حجاب، د بنځو آزادي او د بنځو حتى په رايو اخستلو كې

شاميليدل د محمد ظاهر شاه په وخت کې منع ته راغله او د همدې لحاظه د افغانستان په تاريخ کې ډير قابل قدر دی. زه بايد تاسې ته ووايم چې هميشه په افغانستان کې حکومتونه بڼه يا بد دي په دې کې شک نشته دی چې ديموکراتيک حکومتونه نه وو او ډېر مثلاً سړی ووايي چې ټول به پاک او منزله خلک وو داسې هم نه وو هميشه د افغانستان حکومت د خپلو متعصبو او نا پوهه عوامو خواصو څخه خواص په سطح کې درو حانيونو او ملایانو او په سطح د عوام خانان او ملکان، د دې نه دی د دواړو څخه ډير پيشرفته تر او مترقی تر و او دې نه زيات منور تر و د افغانستان هر حکومت هميشه کوشش کاوه چې دوی استخدام کاندې، له دوی نه استفاده وکاندې دوی له ځان سره ملگري کاندې، خپل قدرت هم وساتي او داخپل مطالب چې اصلاحات د افغانستان دي دا مخکې بوزي، دا کار يې هميشه کړی دی او دا خلک يې اکثره استعمال کړي هم دي.

په دویمه نړیواله جگړه کې د افغانستان بیطرفي

کله چې په یورپ کې دوهمه نړیواله جگړه ولگیده نو په دې وخت کې د برتانوي امپراتورۍ او المان اړیکې د افغانستان سره ډیرې او نژدې وې یعنې په ستراتیژیک لحاظ افغانستان د برتانوي هند او شوروي اتحاد د دوو لویو قدرتونو ترمنځ واقع شوی ؤ. پوهاند حسن کاکړ وايي چې په همدا وخت کې کوم بل دریم گړی هیواد نه ؤ چې د افغانستان سره مرسته وکړي:

دلته باید په نظر کې ونیول شي چې د افغانستان عمومي حالت داسې

ؤچي یعنې د دوو لویو اروپايي قدرتونو ترمنځ واقع ؤ چې یو شوروي اتحاد

په شمال کې او بل هندبرتانوي په هندوستان کې وو او داسې يو بل دريم گړی قوت چې دافغانستان حفاظت وکولای شي لکه ملل متحد که څه هم دملل جامعه وه اما هغه دومره قوي نه وه، په ۱۹۳۷ کې چې پرايتوپيا باندې ايتاليا حمله وکړه دهغې اهميت له منځه لاړ. لهدا دافغانستان دپاره داخارجی سياست ډير زيات مهم شو په دې معنی چې څنگه د دوو لويو قدرتونو په منځ کې دغه خپل خپلواک بيطرفه حيثيت وساتلی شي دا ډيره غټه او مهمه خبره وه او په دې کې نولومړنی شی چې محمد هاشم خان او دده ډيرو نژدې مصاحبينو فيصله وکړه دا وه چې مونږ له یوی خوابه امنيت د مملکت ساتو اما په خارجي سياست کې چې دافغانستان واکمني وساتي دافغانستان بشپړتيا يي حالت وساتي يوه فيصله چې دوی وکړه فقط دا وه چې مملکت ته بايد انکشاف ورکړو او دنورو خارجي مملکتونو په سرمايي او کومک سره اما دهغو حساسيتونو سره چې دهمسايه مملکتونو کې مخصوصاً داتحاد شوروي او هندبرتانوي په مقابل کې يې لرل په نظر کې ونیول شی د دوی کوشش داؤ چې يو افغانستان بيطرفه وساتل شي او له بلې خوا څخه کومکونه، کريدیتونه دانکشافی پروژو دپاره له هغو مملکتونو څخه واخيستل شي چې همسايه نه وي.

المان داسې يو هیواد ؤ چې پرمخ تللی ؤ او دافغانستان همسايه نه ؤ نو

همدا وجه وه چې د المان په مرسته په افغانستان کې ډیرې پروژې فعاله شوې. پوهاند گل جانان ظریف چې د المان په فرانکفورت کې د پوهنتون استاد دی او ډیر وخت په هغه هیواد کې پاته شوی دی د دې مرستو په هکله پوره مطالعات کړي دي:

د دوهم نړیوال جنگ د پیل دمخه د افغانستان او المان ترمنځ په تجارتي او تخنیکي اړیکو کې د لیدو وړ آسانتیا وې پېښې شوې وې د افغانستان اومه مواد المان د نړیوال تجارتی بازار د نرخ څخه په لوړه بیه اخیستل او هم یې افغانستان ته د ۵۵ میلیونو مارکو د کریدت ورکولو سره موافقه وکړه او په افغانستان کې تر ټولو زیات الماني متخصصین چې په ۱۹۳۶ کې یې شمېر ۱۷۰ تنو ته رسیده د فني پرسونل په توګه استخدام شول.

پوهاند حسن کاکړ چې پر همدې دوره د پوره مطالعې خاوند دی وايي چې د المان دا مرسته دخدای په جات نه وه:

هغوی هم دخدای په جات کومک نه کاوه هغوی د اقتصادي مقصد په اړخ کې یا دهغه اقتصادي کومک له لارې سیاسي مطالب هم مخکې بیول چې په هغو کې غټه خبره فقط دا وه چې د وزیرستان لوی عالم میرزا علي خان چې په فقیرایي باندې مشهور ؤ له هغه سره یې مرستې وکړلې او هغه یې تحریک کاوه د انګلیسانو په مقابل کې عمومي پالیسي همدغه

وه چې دغه دسرحد قبایل چې پښتانه دي تحریک کړي ویې پاروي په
مقابل د هند برتانوي کې.

خو په سرحد کې د فقیرایي تر څنگ نور قبایل لا پخوا د ملي آزادۍ په
جذبه را پاریدلي وو او په جگړو بوخت وو ولې د برتانوي پوځ افسر کرنل محمد
شریف خان چې په همدې وخت کې د فقیرایي سره په جگړه بوخت و وایي چې
دهغوی سره محوري قدرتونه ملگري وو:

په وزیرستان کې فقیر صاحب له دا اکسز پاور (محوري قواوې) به یې
ورته ویل که نه جرمني او جاپان او ایتلی، اوریدل به مو داسې چې هغه له
یې دومره لوی رقم ورکاوه چې هغه بیا توپې هم جوړې کړې او هغه دا
فیصله وکړه چې انگریز له شکست به زه په دې ورکړم چی د «دته خیلو»
کلاترې نه واخلم نو په دغه ورځو کې زما پوستنگ (مقرري) په دته خیلو
کې واو درې میاشتې په جون - جولای - اگست کې مونږه کلابند وو او
دې حد ته خبره ورسیده چې راشن ماشین به مونږ ته د هوا نه راغورځیده
لیکن په ټول نارترن کمانډ (شمالی قومندانۍ) کې چې دهغې هیډکواتر،
په پینډۍ کې و پاراشوتس نه و نومونږ له به یې دا اوږه، دانې، چای،
چینی وغیره دابه یی د هوانه فري (یله) راغورځول نتیجه یې دا شوه چې
هغه به چې ځمکې باندې را خلاص شول هغه به خواره شول په هر حال مونږ

سره یوه وړه غوندې توپه وه او ایپي فقیر صاحب سره څلور وې هغې له به په
 لس کسه باندې یو گډپه دریمه ورځ فی کس له لس کارتوس په دوهمه ورځ
 باندې ورکول کیدل. او دا فقیر صاحب سره لکه څنگه ما چې ددې خبرې
 په سر کې وویل د هغه سره پیسه وه او هغه به په دې باندې سودا کولی شوه
 او هغه پیسه به ورله د ایتلي، جرمني او د جاپان د طرف نه راتله.

په همدا ډول حالاتو کې چې دنړۍ لوی قدر تونه چې په دې سیمه کې پوره
 فعاله وو افغانستان تر سخت فشار لاندې ؤ خو عزیز نعیم وایي چې افغاني
 مشرانو خپله گټه په بیطرفۍ او د قواؤ په توازن کې لیدلې وه:

افغانستان د دواړو خواوو تر منځ خپله گټه د قوې په توازن یعنی
 بیطرفۍ کې لیدله بیا هم د دوهمې نړیوالې جگړې په وخت، کې افغانستان
 بیطرفي غوره کړه داخل د افغانستان گاونډي هیوادونه برتانوي هند او
 شوروی اتحاد رقیبان نه وو بلکه متحد او یو د بل ملگري وونو که چیرې
 افغانستان طرف نیولی وای نو د ایران په شان یوه برخه به یې د شوروي
 اتحاد او بله برخه به یې د برتانیې تر تأثیر لاندې راغلې وای نو ځکه
 افغانستان دا تشخیص وکړ چې په دوهمه نړیواله جگړه کې بیطرفه پاته
 شي ځنې موضوع گانې پېښې شوې چې د افغانستان بیطرفي ته
 خطر متوجه کړي که څه هم په سطح کې اوضاع عادي وه ولې تر سطحې

لاندې وضع غير عادي وه مختلفو حكومتونو تلاش كاوه چې افغانستان په خپله طرفدارۍ په جنگ كې راگډ كړي يوه موضوع هم والماني او ايتالوي استادانو او متخصصانو ته بهانه گيري وه كوم چې په افغانستان كې په كار لگيا وو د متحدينو په عقیده د متخصصان په اصل كې متخصصان نه وو بلكه استخباراتي ماموران وو او بنيادي د جرميني په گټه كارو كړي نو ځكه دهغوی د ويستلو غوښتنه وشوه افغانستان دا غوښتنه په اول كې ونه منله ولې تر ډیر فشار وروسته يې دا موضوع لويی جرگی ته وړاندې كړله او لويې جرگې فيصله وكړه چې تضمين وركړل شي ترڅو د جرميني او ايتاليې اتباع خپلو كورونو ته په سلامتۍ ورسول شي. د افغانستان حكومت ته دا تضمين وركړل شواو وروسته دا كسان خپلو كورونو ته سلامت وليږل شول.

سيد قاسم رښتيا چې په همدا وخت كې په كابل راډيو كې دنشراتو مشرؤ وايي چې افغانستان په دې ټينگار سره په نړۍ كې د لوی نوم خاوند شو:

دا كسان موږ هيڅكله تاسو ته نه تسليموو او كه تاسې هرڅه

چې ووايئ دا كار نه كوو دا ټينگار د افغانستان له پاره يولوی نوم په دنيا

كی قايم كړ. ځكه چې هيڅ يوبل مملكت داسې يو كار نه وو كړی په داسې

وخت كې چې انگرېز او روس دواړه يو خوا ته وو په آخر د جنگ دوی

مجبور شول چې خپل پېشنهاد ته تغیر ورکړي.

پوهاند گل جانان ظریف وايي چې دا کسان د برتانوي هند او ترکیې له لارې خپلو هیوادونو ته ولیرل شول او هغو المانانو ته چې دا وختونه وریاد دي اوس هم د افغانانو ممنون دی:

آلماني او ایټالوي متخصصین د هند او ترکیې له لارې و خپلو هیوادو ته ستانه شول په دې هکله باید وویل شي چې په ځینو خصوصي او عامو غونډو کې المانیان د افغانانو د دې دریغ په درناوي او قدردانۍ یادونه کوي او ستایي یې او د افغانانو د دې میړني او جسور موقف نیونې احساس په تیره په مسنواشخاصو کې زیات لیدل کیږي باید علاوه شي چې د نړۍ تردوهم جنگ وروسته د المان او افغانستان ترمنځ نژدې اړیکې موجودې وې چې علمي او تخنیکي همکارۍ لکه د کابل، بن او بوخم د پوهنتونونو ترمنځ توامیت او د افغاني پرسونل روزنه د یولړ انکشافی پروژو چې د سروبي، ماهیپر د بریښنا او د پکتیا د کرکرنې پروژې پکې شاملې وې او د افغانستان او آلمان د رعیتیانو اتباعو له پاره د یوبل هیواد ته د آزاد تگ او د ویزې نه موجودیت یې ځینی مثالونه دي.

د هاشم خان استعفی او د شاه محمود خان حکومت

سردار محمد هاشم د خپل حکومت په اوږده دوره کې په ټول هیواد کې ریسې تینګې کړې وې. پوښتنه داده چې په دا ډول حالاتو کې دی ولې استعفی ته مجبور شو عزیز نعیم وایي چې د هغه صحت ښه نه ؤ:

د سردار محمد هاشم خان حکومت اول اوولس کاله دوام وکړ اوولس کاله د هر حکومت له پاره اوږد وخت دی. سردار محمد هاشم د افغانستان په ډیر بد وخت کې صدراعظم ؤ. د دوهمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان ټول کارونه د سردار محمد هاشم خان په لاس کې وو. هغه ته د

جنگ نه وړاندې د زړه تکلیف ورپېښ شوی ؤ او د تداوی له پاره جرمني ته ولاړی. په هغه وخت کې ډاکټرانو ورته وویل چې د کار فشار کم کړي. د جهاني جنگ وړاندې سردار محمد هاشم خان د همدې تکلیف په اساس غوښتل چې استعفی ورکړي، ولې پاچا ونه منل او ځنې ویې غوښتل چې د جگړې په وخت کې د صدارت وظيفې ته دوام ورکړي. د جنگ په وخت کې هم ورباندې د زړه حمله راغله او شپږ میاشتې په شفاخانه کې بستري ؤ. زما په یاد دي چې ده وویل هر کله چې جنگ خلاص شي زه به هم د صدارت د کار څخه لاس واخلم.

سید قاسم رښتیا وايي چې په نړۍ کې آزادي راغلې وه نو همدا وجه وه چې شاهي خاندان فیصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي.

تغییر د اوضاع په دنیا کې همداسې ایجابول چې باید په افغانستان کې تغیر پیدا شي نو په هغه سیستم کې محمد هاشم نور گنجایش نه درلودی په دنیا کې آزادي راغلې وه، په دنیا کې نوي دولتونه راغلي وو، نوې آزادي راغلې وې، حقوق بشر راغلي وو، دلته پر افغانستان دا تاثیر خواخوږا راتلی. دلته د شاهي خاندان مشورتي کورنۍ فیصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي او شاه محمود خان صدارت واخلي او دلته شاه محمود خان د یوه نوي پروگرام سره یو ځای راغلی. پروگرام یې دا وو

هغه ټول بنديان چې سردار محمد هاشم خان بندي کړي وو او څوارلس کاله

يې تير کړي وو خوشي کړل او هغوی ته يې کارونه ورکړل.

که د يوې خوا سياسي بنديان خوشي شول او آزادي راوستل شوه ولې د بلې

خوا سيد شمس الدين مجروح وايي چې په عمراني برخه کې رکودؤ او څه پرمختگ

ونه شو:

يقيناً د ده دوره د فعاليت په لحاظ باندې په افغانستان کې د آبادۍ په

لحاظ يو رکود پېښ ؤ. د هغه يو دليل خو البته لکه مخکې چې ما وويل

د يو شخص په سجيې، خلق او مشيت پورې هم تعلق لري او د بلې خوا

شرائط هم د ملک په اقتصادي مشکلاتو پورې اړه لري. مثلاً په دا آخر

کې چې څه لږ حرکتونه پيدا شول په خارجي کومکونو او امدادونو باندې

زياته اتکا وشوه. د هغې نه يو څه راووتل. مگر په دغه دوره کې څنگه چې

د ده د شخصيت نه توقع کيده څه ونه شوه. البته شک نشته سړی آرام

سړی ؤ، نرم سړی ؤ يقيناً اولسي سړی ؤ او ښه سلوک يې کاوه د خلکو سره

يې په دار مدار باندې ژوندون کاوه، باوجود چې تصادمونه هم پېښ شول،

په دې آخر کې د ده د دورې د منورينو سره. يو څه شوق يې لاره چې کوم

تحول د ديموکراسۍ په لحاظ په افغانستان کې راشي او يونوی نهضت

پيداشي اخبارونه وي، شورا زياته فعاله اوسي، مؤثره اوسي. د

افغانستان په حوادثو کې يې دې کارونو ته موقع ورکړه.

شاه محمود خان ته دا نظر چې ديموکراسي راوستل شي څنگه پيدا شوی
 ؤ، عبدالحميد مبارز چې په دې وختونو کې پوره فعال پاته شوی ؤ وايي چې د
 امريکا تر سفر وروسته دا نظر ور پيدا شو:

امريکا ته تر اووه مياشتې سفر وروسته، کله چې شاه محمود خان
 بيرته افغانستان ته راوگرځيدئ تر هغه وروسته يې اول ديموکراسۍ ته
 هڅه وکړه په همدې ترڅ کې يوه سلسله جريدې را ووتلي چې مرحوم
 عبدالرحمن محمودي د «ندای خلق» د جريدې امتياز واخيستئ، غلام
 محمد غبار د «وطن» د جريدې امتياز واخيستئ، گل پاچا الفت د
 «اولس» د جريدې امتياز واخيستئ او مرحوم فيض محمد انگارد انگار
 د جريدې امتياز تر لاسه کئ. دې جريدو په کابل کې خپل آزاد نشریات
 پيل کړل او د ويونکو شمير يې زښت ډېر ؤ. د دې ټولو جرايدو هدف
 ديموکراسي او مشروطه شاهي وه. د هغوی تلاش دا وو چې حکومت د
 سلطنت څخه بيل کړي. د شورا په اوومه دوره کې آزادي وه. هلته يو
 اقليت موجود ؤ چې په دې اقليت کې مير غلام محمد غبار، ډاکټر
 عبدالرحمن محمودي، محمد کريم نزيهي، محمد علم وردک، د دوشی
 سخي امين، د کندهار عبدالحی حبيبي او د مزار څخه خال محمد خسته

داسې یو اقلیت ؤ چې د حکومت د طرفدار اکثریت په مقابل کې درېدلي وو. دې اقلیت د آزادۍ طرفداري کوله او د حکومت د ځینو پروژو سره یې همیشې مخالفت کاوه.

د مطبوعاتو د آزادۍ سره هیڅا مخالفت نه درلودئ. سید قاسم رښتیا چې په همدې وخت کې د مطبوعاتو مستقل رئیس ؤ هم په دې آزادۍ کې ونډه اخیستې

:۵۵

مطبوعات زما په پیشنهاد آزاد شول ، د شاه محمود خان په دوهم کال چې صلاح الدین خان سلجوقي په سفارت مقرر شوزې د هغه په عوض کې رئیس مطبوعات شوم. په دې وخت کې زما هم آرزو دا وه ، هغه چې شاه محمود خان آمادگي لري د دې له پاره چې د ډیموکراسۍ په ساحه کې قلمونه واخلي په هغه کې ما برخه واخیسته. هغه ؤ چې ما پیشنهادونه کول او دا پیشنهادونه هغه منل. دلته پیشنهاد وشو چې یو قانون مطبوعات جوړ شي او آزاد اخبارونه منع ته راشي ده هم قبول کړل. په مجلس وزرا کې تیر شول. مجلس وزرا بحث وکړ او ټول حیران وو چې څرنگه کیږي د مخه د نشر سانسور نه وي. تر نشر دمخه د سانسور ستونزه حل شوه. بیا د بلدی (بناروالي) انتخابات وو. ما عرض وکړ چې ټول خلک د بلدی انتخابات کوي په یوه کوټه کې کښیني بیا وایي چې

پلانکۍ د بلديې رئيس دۍ. ما وويل چې خلک پوهيږي بايد موقع ورکړو چې په خپله نفرو ټاکي ده قبول کړه فرمان يې وليکئ او د بلديې انتخابات وشول. غلام محمد خان فرهاد د بلديې رئيس شو.

پوهاند احمد جاويد چې د کابل پوهنتون رئيس پاته شوی دی په دې وخت کې د پوهنتون شاگرد ؤ وایي چې د دې قانون په اساس آزادې جريدې راووتلې:

د دې قانون په اساس ډيری غیر دولتي جريدې خپرې شوې چې يوه هم ندای خلق ده. د ندای خلق مؤسس ډاکټر عبدالرحمن محمودي او مسوول مدير يې عبدالحميد مبارزو. ندای خلق د خلق د جريدی سره چې د حزب ديموکراتيک خلق ارگان ؤ هيڅ ارتباط نه لري. دا جريده پس له نه ویشته شمارو توقيف شوه. بله د وطن جريده ده چې مؤسس يې مير غلام محمد غبار او مسوول مدير يې محمد علي خروش او ورپسې محمد صديق فرهنگ ؤ. دا جريده پس له اته ویشته شمارو توقيف شوه. د خلق جريده ډېره جذباتي احساساتي او توندرووه او د وطن جريده معتدله، استدلالی او محافظه کاره وه دې دوو جريدو د افغانستان په سياسي ژوند کې ډير اهم رول درلودی.

په افغانستان کې سياسي فعاليت په ډېرېدو ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې ډير کلونه په افغانستان کې د صادرات معاون ؤ وایي چې په لومړي ځل د

افغانستان پوهانو ته امیدواري پیدا شوې وه:

د لومړي ځل له پاره د افغانستان د پوهانو په منع کې یوه امیدواري پیدا شوې وه او خوش بيني او جذبه. چې نوی حرکت به وي داسې یو نظام به وي چې په خپله افغانان به د خپل ژوند په باره کې تصمیم نیسي. خپل وطن به اباد وي. د مثال په توګه مثلاً مور شاگردان وو ډیر خلک به داوطلبانه تلل د جاده میوند د جوړیدلو له پاره کورونه به یې تړول چې جاده جوړه شي. داوطلبانه به پکې کار کیده. ټولو ته دا ضمني وظیفه بلل کیده. د اوومې دورې شورا چې منع ته راغله نسبتاً آزاد انتخابات وواو د افغانستان د سیاسي فعالو خلقو هم پکې شامل وو، دا یوه بله مایه د امیدواری وه. اول ځل غیر دولتي خصوصي آزاد اخبارونه ووتل او دانشرات د هم هغه وخت په سویه زما په فکر د قدر وړ وو.

ډاکټر احمد عبدالرحیم زی چې د خپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی تر بندي کیدلو وروسته په اطریش کې پاته شو په همدې وخت کې د کابل پوهنتون محصل او د شاه محمود خان خدمتونه یې د قدر وړ بللي دي:

زه باید ووايم چې مرحوم شاه محمود خان په هغه وخت کې ډیر خدمت کړی ؤ بالخاصه تر یوې اندازې چې ځوانانو ته یې موقع ورکړې وه چې خپل افکار آزاد اعلان کړي. د ده په دوره کې یو تحول راغلی ؤ او تصادف هم

زموږ نیک وچې په دې دوره کې موږ په پوهنتون کې وو. زه په خپله په
 فاکولتۍ حقوق کې وم. موږ ته په اول وار کې موقع را کړه شوه. ښاروال د
 کابل انتخابیدئ موږ باید په کابل کې گرځیدای خلکو ته مو توضیح
 ورکولای چې د ښاروال اهمیت څه دی. پس له هغه څخه انتخابات د شورا
 راغلل چې مرحوم غبار او مرحوم محمودي په اوله دوره کې انتخاب شول
 یوه څورلس نیم زره اوبل یې تقریباً دیارلس نیم زره رایې په کابل کې
 واخیستې، دوی په پارلمان کې په شورا کې د هغه وخت وکیلان وو په دې
 ټولو کې چې وو د فاکولتې محصلینو ته موقع ورکړه شوې وه چې خلکو ته
 تبلیغ وکړي.

۱۱

د شاه محمود خان په صدرات کې ډيموکراسي او سياسي گوندونه

کله چې شاه محمود خان فيصله وکړه چې ډيموکراسي راوړي نو په دې وخت کې سياسي گوندونو او دمحصلاتو اتحاديه په فعاليت پيل وکړ ولې وينځ ځلميانو لاپخوا خپلې ډلې جوړې کړې وې او په پوره فعاليت بوخت وو، پوهاند عبدالشکور رشاد چې دوينځ ځلميانو يو فعال غړی ؤ وايي چې دوينځو ځلميانو مرام ملي وحدت ؤ:

دوينځ ځلميانو په مرامنامه کې مهمه نقطه دا وه چې وحدت ملي

تأمين شي په افغانستان کې اوله بله طرفه دوى كوشش كاوه چې اقتصادي منابع په پراخه پيمانه باندې په كارولو يري، وده وكړي، بندونه جوړ شي، ولې وكښلى شي او فابريكې راشي، فابريكې جوړې شي د دې دپاره د دوى مبارزه وه چې خلك په كار باندې ولويږي او د بيكارۍ مخه ونيسوله شي دغه رنگه د دوى په اهدافو كې د علم او تعليم، تدريس و تحصيل مسئله وه دوى غوښتل چې په هر ځاى كې په هر كلي كې دهاتي مکتبونه جوړ شي او حتى د دهاتي مکتب نظر تقريباً د دوى نظر ؤ چې بيا وروسته دولت هغه تعميل كړ نو د تعليم خپرونه وه البته ځينې مواد نور هم وو ورسره مثلاً په هغه وخت كې د پښتونستان حركت نو كى په شدت كې ؤ د دغه سره د دوى همنوايي موجوده وه او غوښتل يې چې هغه غصب شوې محكمې چې دوخت د حكمران يعني انگليس په لاس كې پاته شوې وې هغه ته حق د خود اراديت وركړ شي كه دوى وغواړي چې د افغانستان سره ملحق شي او يا دا چې په خپله د يو حكومت تشكيل وغواړي يا دا چې له پاكستانه سره گډ شي دا يى هم په اهدافو كې وه.

ځينې خلك بيا وايي چې د وينو ځلميانو په جوړيدلو كې سردار محمد

داؤد خان مرسته كړېده ولې جيلاني خان الكوزى چې د وينو ځلميانو غړى او ډېر

كلونه يې په بند كې تير كړي دي دا خبره نه مني:

په داؤد خان په دې کې لاس نه درلودئ زموږ سره داؤد خان کوم لاس نه درلود فقط دونه وو چې داؤد خان لایو وخت موږ وروغوښتلو زموږ د بعضې ملگرو سره یې خبرې وکړې چې تاسې داسې کارونه کوئ. موږ وویل په هغه درواغ دي چې خلکو تاته ویلي دي موږ نور کارونه نه دي کړي. داؤد خان زموږ سره کوم ارتباط نه درلود پس له هغه چې موږ د قندهار خلک بنديان شولو زموږ بعضې خلک چې هلته په کمیټه مرکزي کې وو هغه حکومت تطمیع کړل نو هغه خلک که دهغو سره کار درلودئ موږ په هغه نه یو خبر زموږ له داؤد خان سره کوم کار نه ؤ زموږ مرکزي په قندهار کې ؤ، موږ دغه وو او هغه نفري چې زموږ وو په کابل کې هغه حکومت تطمیع کړل موږ یې بندي خانې ته کش کړو، دوی ته یې چوکۍ ورکړې پس له څلورو پنځو کالو چې یې موږ ايله کړو زموږ څخه یې معافي غوښتله دهغه څخه ما پوښتنه وکړه چې موږ دې ولې بنديان کړو موږ خو په هغه وخت کې هم ویل چې موږ بې گناه یو پس له هغې چې دوی ايله کړو وروپې غوښتلو چې ستاسو په خصوص کې اشتباه شوې ده هیڅ شی نه ؤ په مابین کې.

په افغانستان کې د خلق د دیموکراتیک حکومت مؤسس او مشر نور محمد تره کي ادعا کوله چې نوموړی د وینو ځلمیانو مؤسس او مشر ؤ جیلانی

خان الکوزی وایي چې :

دا خبره بلکل صحیح نه ده بلکه هغه چې دی موسس نه و بلکه د وینښ
 ځلمیانو سره یې څه دغه هم وکړه یعنی د وینښ ځلمیانو سره یې وفا ونه کړه
 دی په هغو څلورو کسانو کې وو چې حکومت ته ور تسلیم شوي دي په دغه
 یې آتښه مطبوعاتې په امریکا کې مقرر کړه.

د وینښو ځلمیانو تر څنګ د وطن حزب په کابل او د افغانستان په ځینو
 ځایونو کې د میر غلام محمد غبار په مشرتوب ریښې ټینګې کړې وې، ډاکټر
 عبدالرحمن محمودي هم د ندای خلق تر نوم لاندې منورین راټول کړي وو. ډاکټر
 عبدالاحمد عبدالرحیم زی چې د محصلانو د اتحاد یې غړی ؤ د ډاکټر محمودي او
 نورو مشرانو سره لیدلي دي او وایي چې د هغوی اساسات محلي وو:

اول کې د دوی اساسات چې وو محلي وو عمومي نه وو، وینښ ځلمیان
 چې ووزیا تره یې د پښتو خواته توجه وه او دا نور چی وو، وطن چې ؤ په
 مسایلو د سوسیالیستي کې لږ فکر کاوه او خپله دا رهبران یې، خدای دې
 اوس وښیي مثلاً ډاکټر محمودي ؤ دا ځینی نفر وو ډیر احساساتي وو.
 په احساساتو کې سړی داسې قضاوتونه سیاسي چې کوي عموماً لږ ذره
 کې موازنه پریري او یو وارې مونږ، تاسو ته مثلاً وایم موږ په لیسه
 استقلال کې یو کنفرانس دایر کړ په هغه کې مرحوم محمودي خبرې

و کولې او ما خپله له ده سره خبرې وکړې له غبار سره وغږیدم ورته ومې ویل: چې تاسې هر څه چې وایئ تاسې وکیلان د پارلمان یاستی تاسې مصئونیت لری او اول کې چې مونږ دا شروع کوو که داسې لوی لوی خیزونه اچوو هدف ته نه رسیږو موږ غوښتل چې یوه اساسنامه د اتحادیې د محصلینو جوړه کړو، موږ پیشنهاد کړه پوهنتون ته او دا اساسنامه چې موږ د مختلفو هیوادو څخه چې زموږ څخه وړاندې وو مثلاً تجربه یې درلودله مثلاً لکه مصر غوندي نورو ځایو غوندي موږ اساسنامه د هغه په اساس سره ترتیب کړه او هغه مو وړاندې کړه ریاست د پوهنتون ته او زمینه موږ ته مساعده شوې وه چې موږ یوه اتحادیه د محصلینو عملي کړو، زه خپله د حقوقو فالوکتې له خوا څخه په دې کې نمایندې وم اوله طرف د طب څخه مثلاً په هغه وخت کې حسن شرق و چې تاسې یې نوم اوریدلی دی، ځینی له ساینس څخه وو له نورو څخه وو مثلاً غلام علی آئین و د فاکولتې د ساینس دا ټول نفر وو چی باید په دې مسایلو کې بحث سره وکړي، متأسفانه ځینی نفر زموږ چې وو، دوی خپل هم له دې حیثه د کار نه وو چې دوی خپل شخصي اغراض نسبت د ټولنې، نسبت د محصلینو مسئولیتونو او ارزوگانو ته ترجیح ورکړه په دې وخت کې وو چی دا موفق نه شو مثلاً وکیلان د پارلمان وو چی انتخاب شوي وو هغوی

غوښتل چې ځانته ټولنه جوړه کړي، په محصلينو کې ځانته يو تعداد ولري چې هغوی د دوی خوله او ژبه وي نور مثلاً د حکومت له خوا څخه وو خود داؤد خان په هغه وخت کې ؤ مثلاً نږېي ليدل هغو ته يې هدايت ورکاوه خو صدارت ته هم نفر تلل چې هدايت يې اخيسته د خلکو څخه او راتله په اتحاديه دمحصلينو کې به دوی خبرې کولې نو اتحاديه د محصلينو يې غوښته چې يو منطقه د پريکټس خپله جوړه کړي دغه خبره وه چې گويا زموږ موقعيت يې ضعيف کړ په هغه وخت کې.

ولي عبدالحميد مبارز چې د ډاکټر محمودي نژدې ملگری او د محصلانو د اتحاديې غړی ؤ وايي چې اتحاديې په خپله د آزادو ډلو سره اړيکې وموندلې:

د محصلينو اتحاديې د هغو آزادو ډلو سره اړيکې پيدا کړې چې د مير غلام محمد غبار، محمودي او ويښو ځلميانو په شاوخوا راټول شوي وو دې کسانو هم زيارويستې چې د دې ځوانانو د هلو ځلو څخه د ډيموکراسۍ په لاره کې کار واخلي ځکه چې د پوهنتون څخه د سياسي غونډو مرکز جوړ شوی ؤ په دې وخت کې حکومت د دې کنفرانسونو او غونډو څخه په بيره کې شو په تيره بيا په هغو کنفرانسونو کې چې ومحمودي ته بلنه ورکړل شوې وه دا هغه وخت ؤ چې حکومت په سياسي غونډو باندې بنديز ولگولی او يو شمير محصلين يې هم ورسره بنديان کړل.

پوهاند احمد جاوید هم په دې فعالیتونو کې رول لوبولی دی او رايي چې
سردار محمد داؤد خان دمحصلينو داتحادیې دلارې هڅه کوله چی شاه محمود خان
راوغورځوي:

داؤد خان چې د شاه محمود خان سره مخالف ؤ د ملی کلپ او
دمحصلينو داتحادیې په تشکیل سره غوښته چې شاه محمود خان د قدرت
نه وغورځوي او مجبور یې کړي چې د دیموکراسۍ د ادعانه منصرف شي.
په همدې لحاظ آزادي جریدې پرله پسې بندې او توقیف شوې او
دانتخاباتو درسیدو په وخت کې دولت خپلې پالیسۍ ته تغیر ورکړ او
د ملی شخصیتونو دانتخاب کیدلو مانع شو په همدې لحاظ یې له
محمودي او غبار سره نه یواځې مخالفت شروع کړی بلکه ددوی د
انتخابیدلو ممانعت یې وکړ په همدې مناسبت په کابل کې یوه لویه مظاهره
 وشوه. مظاهره کوونکي چې پکې محصلین هم وو د آزادی غوښتلو په
نارو او شعارو دارگ خواته روان شول، زه په خپله په دی وخت کې هم هلته
وم او د صحنې شاهد او ناظروم دهرچا د خولې نه دمحمودي او غبار
نومونه په ډیر احترام او احساساتو سره اوریدل کیدل هیڅ کله ما داسې
فضا چې د ملی او صمیمي حقیقي جذباتو څخه ډکه وي نه وه لیدلې خلکو
په ډېره مینه او هیجان سره محمودي او غبار په اوږو پورته کولو سره
فریادونه وهل او د دیموکراسۍ او آزادی په زنده باد ویلو سره یې خپل

احساسات څرگند کړل، ټول مظاهره کوونکي د ارگ د دروازي په څنگ کې په مسالمت آمیز ډول راټول شول هم هلته یې د ارگ له نماینده سره خبرې کولې د دولت پولیسو او عسکري سوارکارانو د جمعیت په منځ کې حملې وکړې او غوښتل یې چې خلک پراگنده کړي ډیر خلک تپیان شول او دځوانانو او محصلینو حتی عامه خلکو احساسات جریحه دار شول داورځ د دیموکراسۍ پای ؤ.

د سردار محمد داؤد خان صدارت

عبدالحمید مبارز وایي چې د شاه محمود خان په وخت کې دیمو کراسي په
 بڼه توگه مخ په وړاندې روانه وه ولې د سردار محمد داؤد خان د فعالیت له کبله شاه
 محمود خان مجبور شو چې استعفی ورکړي:

د دیمو کراسی اوله دوره په بڼه توگه مخ په وړاندې روانه وه، منورین
 او روشن فکران په دې عقیده وو چې د شاه محمود خان حکومت تقویه شي
 ترڅو د شاه محمود خان د نفوذ له لارې دیمو کراسي خپل وروستي پړاوونه
 تیر کړي ولې سردار محمد داؤد خان غوښتل چې حکومت لاس ته راوړي
 او یو شمیر محصلانو د هغه سره اړیکې درلودې په دې جمله کې حسن

د ایران حالت رامنځ ته نشو خو د افغان ملت پخوانی مسئول مدیر قدرت الله خداوایی چې بې باکي شروع شوې وه او د کودتا په تور ځینې کسان ونيول شول:

ضمناً هر چيرته داسې لږ بې باکۍ هم شروع شوې وه اوله بلې خوانه
شاه محمود خان هم کله کله په دې متردد شو چې هلته د گوسوار د زوی
خبره پيدا شوه د خواجه محمدنعيم خان چې يو کودتا غوندې يوشې و چې
د نورو په ورځ يې داخلک ونيول او په هغه کې ډير خلک وو. گل جان خان
ورد ک و په هغه وخت کې، حتی د مایارو کورنۍ هم ورسره شريکه وه نو

دوی ډاریده چې د غسې یوه کودتا څه شی ونه شي نو دغه ټول دلايل داؤد خان راتول کړل او دغه یې سلطنت ته وویل او خلک یې په دې قانع کړل چې د شاه محمود خان نه نوره خرابیږي او نن یا سبا به دا سړی له منځه لاړ شي ده غوښتل چې یو څه محکم حکومت راشي چې مبادا دا سلطنت هم له منځه لاړ شي.

په دې وخت کې د محمد ظاهر شاه نفوذ ډیر شوی ؤ ، سید قاسم رښتیا وایي چې ظاهر شاه نه غوښتل چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شي او د شاهي خاندان د باندې کاندید په نظر کې نیول شوی ؤ:

اعلیٰ حضرت د لته زیاتر نفوذ درلود په دې دوره د شاه محمود خان کې په خپله ظاهر شاه گویا ډیر زیاتر نفوذ درلود ، په ټولو مسایلو کې داخل ؤ د لته بیا دوی فیصله کوله چې دا خانداني وضعیت ته دوام ورکړي یا هغه قطع کړي د لته یو کاندید هم راغلی ؤ چې هغه ملک یار گویا کاندید ؤ د صدارت لاکن بیا وروسته بیا ده قبوله نه کړه د لته داؤد خان چې اعلیٰ حضرت نه غوښتل چې داؤد خان راشي ده فکر کاوه چې داؤد خان دا مسایل ډیر شدید گویا د پیچیدګۍ سره مخامخ کوي خصوصاً د پښتونستان مسئله لاکن اعلیٰ حضرت بل څوک کاندید پیدا نه کړ او داؤد خان صدر اعظم شو.

که څه هم ځینې باور لري چې د شاه محمود خان په لیرې کولو کې د سردار محمد داؤد خان لوی لاس ؤ. ولې عزیز نعیم موافقه نه لري او وایي چې زه په خپله

ددې کورنۍ د يوه غړي په توگه په اطمینان سره ویلی شم چې سردار محمد داؤد خان د شاه محمود خان په مقابل کې هیڅ ډول توطئه نه ده کړې:

زه ددې کورنۍ د يوه غړي په توگه تاسو ته اطمینان درکوم چې داؤد خان د شاه محمود خان په مقابل کې دهیڅ ډول توطئې څخه کار نه دی اخیستی ولې د کار د طرز او طریقې له مخې یې د سردار شاه محمود خان سره موافقه نه لرله او همدا وجه وه چې دوه ځله یې د حکومت څخه استعفی ورکړه ولې یو شمیر عناصر موجود وو چې سردار شاه محمود خان ته به یې ویل چې سردار محمد داؤد خان تخریب کوي کلونه تیر شول سردار شاه محمود خان استعفی ورکړه او سردار محمد داؤد خان صدراعظم شو. یو وخت د سردار محمد داؤد خان لور ته د سردار شاه محمود خان د زوی له پاره مرکه ورغلې وه سردار محمد داؤد خان په دې عبارت د سردار شاه محمود خان خانمې ته وویل چې زه حیران یم چې سپه سالار صاحب څنگه دا خواهش کوي باید امر وکړي.

که دیوې خوا داخلي حالاتو د سردار محمد داؤد خان راتگ ته لاره هواره کړې وه ولې نړیوال حالات هم بې اثره نه وو ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې د سور جنگ جریان هم د سردار محمد داؤد خان د راتگ عامل بلل کیدای شي:

مخصوصاً د دوهم عمومي جنگ څخه وروسته داخلي او بین المللي او منطقي عوامل سره ډیر میشته دي، نښتي دي او یو له بله نه جلا کیږي. زه تصور کوم چې د سور جنگ جریان او زموږ په منطقه کې د پښتونستان

مسئله چې زموږ او د پاکستان ترمنځ يې جنجال خلق کړی ؤ او د امريکې د سياست چې د هالس وزير خارجې له خوا طرح کيده چې بايد شوروي حتی المقدور په دنيا کې او بيا زموږ په منطقه کې محاصره وي ددې باعث گرځيدلی چې يوه نوع خارجي نوې لاره يوه نوع نوې موقف گيري دې منځ ته راشي او په دغه نوې موقف گيرۍ کې شايد شاه محمود خان داسې معلوميده چې صحيح سړی نه وي، داؤد خان په دې نوې ترتيب کې به دغه موقف په وړاندې بيایي او دی نوې موقف کې ديموکراسۍ او آزادۍ ته مجال نه ؤ او په دې چې شوروی سره چې نژدې کيدل شوروي يو ديکتاتوري نظام هلته ؤ نو شايد داسې فکر کېده چې په افغانستان کې هم بايد يو قوي لاس وي شايد عامل يې داشی وي زه گومان نه کوم چې داخلي عوامل دومره مهم شوي وای چې د هغه په اساس د ديموکراسۍ حرکت معطل شوی وای په دې چې سره د ځينې آزادي گانوبيا د افغانستان په ټولنه کې د روشن فکرانو نفوذ او د سياسي فعالو خلکو نفوذ دومره زيات نه ؤ چې ددې نه د افغانستان د هغه وخت د قدرت مرکز ته د خطر احساس موجود شي.

سردار محمد داؤد خان واک ته ورسيدئ په دې وخت کې افغانستان په پوځي لحاظ کمزوری او اقتصادي مرستي ته هم ضرورت ؤ ددې مرستو لويه برخه په لومړي ځل د شوروي اتحاد څخه تر لاسه شوه، د افغانستان ممتاز ډيپلوماټ عبدالرحمن پژواک چې ډير کلونه په ملگرو ملتونو کې د افغانستان نماينده پاته

شوی دی وایی چې نه ځله په حساب، د امریکا څخه د مرستې غوښتنه وشوه:

اولینه مراجعه د افغانستان و امریکا یانو ته د سردار محمد داؤد خان مرحوم په وخت کې وشوه چې د افغانستان د پروژو سره هم کومک وکړي تعمیراتي، د سړکونو او دی خبرو. او هم د تسلیحاتو په باره کې د اسلحې په باره کې څه کومک د افغانستان سره د دفاع د پاره وکړي د دې د پاره نه کړتې مراجعه وشوه، امریکا یانو ته شپږ کړتې، زه په هغه وخت کې مدیر عمومي سیاسي وم په وزارت خارجه کې زما په واسطه د حکومت په هدایت مراجعه وشوه امریکا یانو ته. او پس له هغه نه دوه وارې د سردار محمد نعیم خان چې معاون د صدارت او وزیر خارجه هم ؤ هغه او دده ورور مرحوم سردار محمد داؤد خان چې صدر اعظم ؤ دوی شخصاً ورته مراجعات وکړل لکن د دوی له خوانه کوم کومک ونه شو چې کومک ونه شو افغانستان مجبور شو چې د بل ځای نه دا کومکونه لاس ته راوړي په دې وخت کې ؤ چې دروسانونه دا خواهش وشو هغو موافقه وکړه چې مونږ دا کومکونه کوو.

ځینې کسان باور لري چې سردار محمد داؤد خان د پلان گذاري سیستم رامنځ ته کړ چې د شوروي اتحاد څخه د تقلید یوه نښه وه ولې ډاکټر عبدالصمد حامد وایی چې تر داؤد خان وړاندې هم د پلان گذاري سیستم په نظر کې نیول شوی ؤ:

پخوا د دې چې داؤد خان راشي لا د شاه محمود خان په دوره کې

عبدالمجيد خان زابلي چي د اقتصاد ملي د گروپونو مشرؤ هغه په يوه سلسله مقالو كې د پلان گذاري سيستم د مزايو په هكله خپل نظر او توضيحات وركړي وو. هغه سره هم دانظرؤ او يو مركزي قوي قدرت چي مركزي قوت د دولت د پاره څوك چي غواړي هغې كې د اقتصاد رهنمايي مهم جزدي ددې لحاظه داؤد خان دې شي ته توجه كړې وه ليكن زه فكر كوم چي دشوروي مستقيم تاثير به البته نه ؤ ليكن يو نوع تقليدي اثر به موجود ؤ چي هغه كې پلان گذاري دغه كيږي ليكن دشوروي ترڅنگ دهند تاثير ؤ چي هغوی هم يو نوع پلان گذاري سيستم لاره، وروسته ناصر دوی چي منع ته راغلل چي هغوی سره هم افغانستان نژدې اړيكې لرلې هغوی هم يو نوع د سوسياليزم پروگرام تعقيب او دهغه خصوصيت هم داسې ؤ نو يواځې شوروي د نمونې په حيث نه ؤ ليكن كوم كمپ كې چي افغانستان قرار لاره چي هغه دباندونگ دولتونه وو يا دغير وابسته دولتونو حركت، نهضت وو چي دهغوی په موسسينو كې افغانستان هم ودا ټولې چې سوسيالستي اقتصادي پاليسۍ تعقيبولې. لكه هند، لكه مصر، لكه افغانستان لكه اندونيزيا ترسوكارنو يوگوسلاويا تر ټيټولاندي ټول دا هم پكې وو.

د سردار محمد داو خان صدارت او عمراني چاري

کله چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شونو اداري چارو او دهيواد
عمران ته توجه وړول شوه. سيد شمس الدين مجروح چې لوړ رتبه وزير پاته شوی
دی وايي چې سردار محمد داؤد خان جدي ؤ او عمراني چارو ته يې ښه توجه کړې

و ۵:

کاريگر سپړی ؤ د فعاليت او عمران په لحاظ باندې په ملک کې زيات
کار وشو، لاکن د طبيعت په لحاظ باندې يې له خپل تره سره کم فرق لاره ،

محمد هاشم خان سره، سخت گیره سپی و عسکري مزاجه سپی و او ټول کارونه یې چې وکړه ورکې قابل افتخار کارونه هم دي دافغانستان اردو جوړول دي، عسکر قوي کول دي او ډېر ښه عسکري ماشین جوړ شو آبادي ډیره وشوه، سړکونه او عمارتونه او بعضې نور اصلاحات اداري او دامنځ ته راغلل، دې کې هیڅ شک نشته.

ډاکټر محمد حسن شرق چې د سردار محمد داؤد خان نژدی ملگری او د صدارت په وخت کې د قلم مخصوص مدیر پاتې شوی دی د دې دورې په فعالیتونو پوره خبر دی:

دمثال په ډول زه تاسو ته ویلی شم کله چې په ۱۳۳۲ کال کې محمد داؤد صدر اعظم شو په ټول افغانستان کې یوولس کیلو متره قیرریزي شوی سړک موجود و او کله یې چې د ۱۳۴۱ کال په پای کې استعفی وکړه نو په هغه وخت کې په افغانستان کې دوه زره کیلو متره قیرریزي شوی سړک موجود و، د ښوونې او روزنې په برخه کې تاسو ته وایم کله چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شو په پوهنتون کې د محصلینو شمېر یوازې څلور سوه تنو ته رسیدئ خود محمد داؤد د صدارت د لس کلنې دورې په وروستي کال کې په پوهنتون کې د محصلانو شمیر درې زره تنو ته زیات شو په اقتصادي ډگر کې د افغانیو ارزښت لوړ شو چې دیوه امریکایي ډالر نرخ ۳۸ افغانیو ته راښکته شو.

سردار محمد داؤد خان مالی او اقتصادي چاری عبدالملک خان عبدالرحیم

زي ته سپارلې وې چې خپله زده کړه يې په ترکيه کې کړې وه عبدالملک خان وکولای شول چې دهيواد مالي او اقتصادي چارې په ښه توگه سمبالې کړي ولې دی وزارت دومره دوام ونکړ او دکودتا په تور په زندان کې واچول شو. زمور همکار يعقوب کاکړ تر ليرې کيدو لږ وخت وړاندې عبدالرحيم زي په لندن کې ليدلی ؤ:

ښاغلی عبدالملک عبدالرحيم زي دافغانستان وزير ماليه دامريکا څخه کابل ته دتلو په وخت کې ديو دوو ورځو دپاره په لندن کې پاته شو ښاغلی حکيمي دده مرستيال ؤماته يې په بانک کې تيلفون وکړ چې که زه هوټل ته ورشم او دښاغلی عبدالرحيم زي سره ووينم. عبدالرحيم زي زما څخه غوښتنه وکړه چې که دلندن وتاريخي ځايونو ته لکه دانگلستان بانک ته دی بوزم خولومړی يی غوښتنه وکړه چې که يو ترکي رستوران ته يی دډوډی له پاره بوزم هغه ؤ چی دی مې په لندن کې داستانبول نامي رستوران ته دغرمې دډوډی له پاره بوتلی دډوډی ترخوړلو وروسته مور بيرته هوټل ته ولاړو خو کله چې هوټل ته ورسيدو ډاکټر نجيب الله دافغانستان سفير په هوټل کې دده دملاقات له پاره راغلی ؤ عبدالرحيم زي زما څخه معذرت وغوښت چې اوس مصروف يم او که خدای وکړي بيا به بل وخت دلندن تاريخی ځايونه گورو، دوداع په وخت کې دده مرستيال ښاغلي حکيمي په خصوصي توگه راته وويل چې ښايي وکابل ته تر رسيدو وروسته به دی دوزارت چوکۍ دلاسه ورکړي هغسې هم وشوه کله

چې دى کابل ته ورسيدى موقوفه شو.

د عبدالملک خان کشر ورور عبدالاحمد عبدالرحيم زى چې په ويانا کې په زده کړه بوخت ؤ وايي چې سردار محمد داؤد خان هغه هم په خپل پروگرام کې نيولى ؤ:

داؤد خان چې دلته راغلى ؤ ماته يې وويل چې ما په خپل پروگرام کې د پوليسو په څانگه کې نيولى يې که ته په پوليسو کې وې په خاصه دلچسپه ده او پس له هغه څخه چې تنها هم راسره وېرغيدى وې ويل چې ته به راځې افغانستان ته بايد يواځې پوليس مدنظر ونه نيسي بلکه سيستم د اداري د افغانستان چې وزارت داخله دى ټول مدنظر ونيسي او وروسته چې دلته يحيى خان طرزي سفير شوى ؤ هغه راڅخه خواهش وکړ چې تاسې به افغانستان ته له خيره راځئ زما اوس آخري دورى د سفارت دي زه وزير هم وم سفير هم يم زه قسم درته خورم چې زه اعليحضرت ته دا ټول ليکم له محمود حبيبي سره مې هم خبرې وکړې وايي هغه هم آماده دى تاسې هم ولاړشئ تاسې ته لويې چوکۍ دي هلته، لوى مسوؤليت دى، ما مخ ورته راواړاوه ما ويل نظر خودې ډير ښه دى اما يوشى دى چې ماته يې په مونشن کې وويل چې تاسې لاړشئ ويانا ته چې پاچا له تاسې نه خطر حس کاوه اوس څنگه يو دم ماته افغانستان ضرورت لري چې هلته يې خطر راڅخه حس کاوه او دوهم سوال زما دادى چې زما وروڼه په زندان کې دي چې هغو دومره وطن ته کار وکاوه زه دهغو د پښو خاورو ته هم نشم

رسیدلی هغوی یې داسې تقدیر کړل نو ما به څنگه تقدیر کړي په دی کارو کې. دامې ورته وویل. د طرزی په خپله خدای دې وبخښي اوس که ژوندی نه وي او بڼکې یې په سترگو کې راغلې، ماته یې وویل چې دا بدبختي د افغانستان ده نه د تاسې چې داسې حال راغلی دی، ما وویل هغه مسئولین دې خدای ته جواب ورکوي.

دا وخت ؤ چې د شوروي سره اړیکې ښې شوې د شوروي اتحاد په مرسته په افغانستان کې ډیرو پروژو په فعالیت پیل وکړ. د پروژو تر څنگ په پوځي ډگر کې هم د شوروي مرسته ډیره شوه د سردار محمد داؤد خان مخالفان وایي چې همدا وخت ؤ چې په افغانستان کې د شوروي نفوذ پیل شو ولې قدرت الله حداد وایي چې هغه مجبوره ؤ او بله لاره یې نه درلوده:

په دې وخت کې دا د امریکې کومک له پاکستان سره زیات شو نظامي او اقتصادي نو افغانستان ته په یوه حساب تقریباً بله لاره نه وه پاتې ځکه چې هم د مملکت د ودانۍ د پاره هم د چلیدلو د پاره او هم مثلاً یو چا سره چې مونږ اوس یوه دعوه شروع کړله دهغه اود دې مملکت دومره زیات تفاوت داتولې خبرې وې چې دا مشورت یې ورکاوه که روسان به له قیدو شرطه له افغانستان سره کومک کوي نو ودې کړي نو په دې خاطر داؤد خان یوه لویه جرگه دایره کړله چې په لویه جرگه کې دغه دې قیدو شرطه سیاسي خبره راغله او روسانو دا ومنله چې مونږ دابې قیدو شرطه کومک کوو نو له هغه ځایه څخه دا کومکونه شروع شول نو دا چې یعنی که

ظاهر خان او داؤد خان دانه غوښتل چې روسان دې افغانستان ته راشي زه په دې حصه کې دوی دواړه ملامت نه بولم په دې چې یعنی هغه نیکسن د امریکا مرستیال جمهور رئیس چې راغلی ؤ افغانستان ته دغه خبره یې کړې وه چې دافغانستان خلک ټول غله دي او دا خبره تر اوسه پورې دافغانانو له زړه نه ده وتلې کومک یې هم ونه کړ نو په دغه ترتیب سره یعنی ظاهر خان او داؤد خان به ډیرې غلطۍ درلودې په هغه کې هېڅ شک نشته مگر دغه آرزو به یې نه درلوده او دایو مجبوریت ؤ او بالاخره پاکستان په مونږه لاره وتړله دغه لاره د ترانزیت وتړل شوه مالونه په بندر کې پاته شول په کراچی کې، دغلته د خلکو صادراتی مالونه چې وو په زرهاوو تنه ممیز او نور شیان داتول خراب شول تجارت بیخي سقوط وکړ ختی هغه څوک چې تولید یې کاوه لکه دهقانان هغه بیکاره پاته شول نو دلته خویې صاحب مورز پاک دیوال ته ودرولو دا بالکل طبیعي خبره ده چې مثلاً که ټولې دروازې سپرې په ځان باندې تړلې وویني نو سپرې له کړکۍ خیز کوي چاره نشته.

د سردار محمد داؤد خان په وخت کې د شوروي سره اړیکې ښې ولې د پاکستان سره اړیکې خرابې شوې، دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وایي چې دی هم د شوروي د مخالفت له کبله په زندان کې اچول شوی ؤ:

داؤد خان صدراعظم ؤ نو په هغه وخت کې دروسانو نفوذ هم هلته

شروع شوی ؤ، په افغانستان کې دوی خپل نفوذ وړاندې کړی ؤ او ددوی
نماینده گان او متخصصین او انجنیران او ډاکتران داراتلل نو فعالیت
ددوی شروع شو د مسلمانانو په مقابل کې بیا کمونیستانو ته تهدید کړم د
سنه ۱۹۵۹ په اوایلو کې یعنی چی سنه ۱۳۳۸ و د په هغه وخت کې یې
تهدید کړم دا ببرک کارمل او خیبر راغی دده دخولې نه یې ماته احوال
راکړ چې تاسې یواځینی سړی یی په افغانستان کې چې زمونږ په مقابل
کې تاسو کار کوئ او تبلیغات کوئ که موږ سره جوړ شې نو چې هر څه
غواړې مونږ تاسو ته حاضر یو چې دریې کړو هم هغه ؤ چی خبره یې جوړه
کړه حکومت ته یې وویل چې دا خروسچوف راځي افغانستان ته
خروسچوف وژني او حکومت بدون د کومې محاکمې او پوښتنې نه د حوت
مياشت وو چې د کوره یې راوویستم بندي یې کړم په یوه تیاره کوټه کې یې
واچولم چې په یو کال کې مالرنه دی لیدلی په دری نیم کاله کې مې خپل
اولاد هم نه ولیدلی.

سید قاسم رښتیا چی د سردار محمد داؤد خان په وخت کې د کابینې غړی او
د مطبوعاتو مستقل رئیس پاتی شوی دی وایي چې په دې دوره کې اجتماعي چارو
ته دومره توجه نه وه شوی:

زه په اخري کلوکې وزیر ووم د مطبوعاتو، رئیس مستقل د
مطبوعاتووم په کابینې کې وم او د داؤد خان په وخت کې اقتصادي
مسایلو ترجیح درلوده او سیاست داخلي خصوصاً اجتماعي چارو ته

چندان توجه نه وده. مور هم گویا په کابینه کې پر هغه باندي ډیرې خبرې نه وې کړې یواځې یې دښځې دحجاب په حصه کې یو ابتکار وکړ، په هغه کې هم بې له دې چې له چاسره مشوره وکړي ده په خپله کړي وو او هغه گویا په آخره کې کامیاب شو او تر یوې اندازې پورې هغه خوب، هغه آرزو چې امان الله خان درلوده دیرش کاله وروسته د داؤد خان په ذریعه بیا عملی شوه لاکن په اجتماعي مسایلو کې داؤد خان تر آخره پورې په لس کاله کې چې صدراعظم ؤ په دې حصه کې کوم داسې یو گام نه دی اخیستی.

د افغانستان د چارولیکوال لويس دوپري په خپل کتاب کې وايي چې د افغانستان په تاريخ کې دا دوره بې حده مهمه او ۱۹۵۹ کال د یادولو وړ دی د همدې کال په جشن کې شاهي کورنۍ او د حکومت غړي دخپلو میرمنو سره یوځای راوتلی وو چې ورکې ښځوته اجازه ورکړل شوې وه چې خپلې چادری لیرې کړي. که په کابل کې دا پروگرام کامیابه ؤ ولې په کندهار کې د پوره مخالفت سره مخامخ شو، بلوا جوړه شوه چې ورکې ډیر خلک مړه او ډیر نور بندیان شول.

د سردار محمد داود خان استعفی

ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې د افغانستان خلکو ته د ډيموکراسۍ

ورځې وړيا دي وې او نوري د دیکتاتوري زغم نه درلودی.

په افغانستان کې څه بدلون راغلی و پس له دې چې د شاه محمود خان

لنډه دوره ختمه شوه په داؤد خان باندې د اتور لگیدلی و چې عامل

د ډيموکراسۍ د شنډیدلو دی و نو کوم هغه خلک چې د ډيموکراسۍ سره

يې علاقه لرله يا يې له سياسي آزادۍ سره علاقه لرله دوی پر داؤد خان

باندې نشو تولیدلی بیرته چې یو حرکت راشي دوهم په خارجي سياست

کې هم تقريباً بدلون راغلی ؤ مرحله شديده دسور جنگ چي محصور کول د شوروی په منطقه کې ؤ هغه دوره نسبتاً پای ته رسيدلې او شوروي بيرته فعالیده نو دلته هم د داؤد خان شخصيت ته ډير ضرورت نه ؤ او دريم عامل به دا وو چې په اداري مسئله کې هم ورو ورو کنټرول دلاسه تلو ځينې وقايع شوي وو په سرحدي مسایلو کې د باجوړ مسئله وه ځينی خلک وژل کيدل، امنيت خرابيدئ داشيان به ددې باعث گرځيدل. ليکن زه فکر کوم چې دلته په خپله پخواني پاچا هم علاقه لرله چې يو دده په وخت کې نسبتاً داسې آزاده دوره دې راشي چې د خلکو سياسي آزادۍ ترلاسه شي او په دې افتخار کې دی هم شامل شي او هلته زه شخصي معلومات هم لرم چې په دې کې ده ډير وخت نه پخپله هم تماسونه د خلکو سره نيول.

د ډاکټر حامد تر څنگ نور خلک هم باور لري چې د افغانستان پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په خپله علاقه لرله چې د يکتاتوري ختمه او ډيموکراسي ته لاره خلاصه کړي خودی په خپله وايي چې د افغانستان نورو شاهانو هم په دې لاره کې هڅه کړيده:

بايد تاسې ته ووايم چې نه يواځې زما په دور کې بلکه هروخت او په هره زمانه کې او په خاصه توگه په دې وروستيو وختو کې د افغانستان د پاچا هانو سره دا خيال ؤ چې په هيواد کې ډيموکراسي او اصلاحات

راشي خو هغو ته شرايط مساعدنه وو زما د پاچاهۍ په دوره کې د تعليم
 يافته ځوانانو شمير په هيواد کې زيات شو او دوی وکولای شول چې د دغو
 هيلو د پرمختگ په لور کې کار وکړي او په دې ترتيب سره د هيواد اساسي
 قانون جوړ شو او د ديموکراسۍ دور پيل شو او د هيواد درې گونې قواوې
 سره جلا شوې او دايونیک اقدام و ځينې گوت نيونه کوي چې دا شرايط
 هسې هم راتلل خو که بهرني تحريکات د دې سبب شي چې يونیک اقدام له
 مينځه لاړ شي دا بيله خبره ده.

سيد قاسم رښتيا وايي چې د داؤد خان د صدارت د دورې په پای کې
 نارضايتي راغلې وه:

په آخر د دورې د داؤد خان کې دا افکار پيدا شوي وو، دانهضتونه
 پيدا شوي وو نارضايتي ډېره وه چې ولې په افغانستان کې دا اصلاحات نه
 راځي؟ ولې په افغانستان کې آزادي نه راځي؟ ولې په افغانستان کې
 آزادي د بيان نه راځي؟ ولې د آزادي شوری انتخابات نشته؟ نو دلته دا په
 صورت محرک موجود ؤ لکن ظاهر شوی نه ؤ دلته دوه کارونه هم وشول
 چې ظاهر شاه يې مجبور کړ چې داؤد خان ليرې کړي يو دليل دا وو چې ده
 د پښتونستان په حصه کې ده داسې قدمونه واخيستل چې بالاخره په قطع
 مناسبات منجر شول د افغانستان او پاکستان ترمنځ او دلته په دي هم

کفایت ونه کا په داخلي صحنه کې هم گویا وضعیت ډیر نازک شو ځکه چې دخلکو شکایتونه زیات وو چې داؤد خان گویا چاته موقع نه ورکوي او گویا په محدوده حلقه کې محصور دی.

د داخلي پالیسی تر څنگ د گاونډیو هیوادونو سره اړیکې مهمې وې، سید شمس الدین مجروح وایي چې د افغانستان او پاکستان تر منځ سره جگړه روانه وه او دا ترتیب نور نه چلیدئ:

په هغه باندې دوه دلیلونه وو دا دی چې د افغانستان او پاکستان تر منځ اختلاف او جنگ سرد روان وو او د پاکستان رادیو او اخبارونو د افغانستان په شخصي نظام باندې حملې کولې، رادیو گانو ورپسې خبرې کولې په خلکو کې یو قسم عکس العمل پیدا شو د نظام په مقابل کې او د دنیا سره هم زموږ روابط، ارتباطات ووقرضې مو غوښتلې، پیسې مو غوښتلې، کومکونه مو غوښتل نو هغوی هم داسې فکر کوي چې دا کومکونه له ملتونو سره کیږي یواځې د حکومتونو او داشخاصو سره خونه کیږي که نه باید یو داسې نماینده گي وکړای شي یو څوک چې خارجي کومکونه غواړي یا خارجي روابط ساتي یا خارجي معاملات کوي په اصطلاح نو په دې لحاظ د خارج په لحاظ او د داخل په لحاظ باندې یو تحول ته ضرورت لیدل کیدئ ددې ضرورت تشخیص وشو او ددې

ضرورت تشخیص په خپله ظاهر شاه کړی ؤ د دې تشخیص ضرورت ته داؤد خان هم ملتفت و دا مسایل وو په هغه وخت کې زه وزیر وم یو څو کسه وزیران وو زیات نه ؤ په هغه جمله کې یو زه وم، یو ډاکټر محمد یوسف خان ؤ ډاکټر علي احمد خان وزیر معارف ؤ او علي محمد خان دا یو پنځه شپږ کسه وو چې پردې باندې کله چې سردار محمد نعیم خان وزیر خارجې ؤ په هغه وخت کې او معاون صدارت هم ؤ د سردار محمد داؤد خان کشر ورور دا پنځه شپږ کسه کله کله په دې باندې راغونډیدو د محمد داؤد خان په کاله کې یاد محمد نعیم خان په کاله کې او په دې موخې کولې چې دا تحول راولو. په څه صورت یې راولو سردار محمد داؤد خان په دې شکل ؤ چې په افغانستان کې به لویه جرگه راغونډه کړو خلکو ته به ووايو چې تاسو څه غواړئ پاچاهي غواړئ؟ په څه ترتیب یې غواړئ؟ یا جمهوریت غواړئ؟ پاچاهي دي نه وی جمهوریت دي وي په دې صراحت باندې په دې اندازه هر څه چې خلکو وویل هغسې به وکړو.

داسې ښکاري چې پر جمهوري نظام د لویې جرگې فیصله عملي نه وه سید شمس الدین مجروح هم د دې خبرې سره موافق دی او وایي چې دا خبره یو مخ عملي نه وه یوازنی عملي کار داؤ چې شاهي مشروطه حکومت او داساسي قانون مسوده جوړه شي:

زما ياديري ملگرو زمانه تائيد ڪري دي دا يوازي زما نظر نه و لاکن زه
په دي عقیده یم چي اول ڪرت دپاره دانظر ما ورته ووايه نورو ملگرو زما
تائيد و ڪړو زه په دي پوهيدم چي دا خبره صحيح نه ده که تاسي محض
غواړي چي خلکو ته يو ظاهر داري و ڪړي نو لويه جرگه به راغونډه ڪړي
ټول به ووايي تخت و بخت برقرار، مورن پاچاهي غواړو داسي يوشي به
ترې نه راوځي. که تاسي رښتيا غواړي يو حرکت و ڪړي د قانون اساسي
يوه مسوده جوړه ڪړي چي په هغه کي مثلاً دشوري قدرت او صلاحيت
معلوم وي او د صدر اعظم مسئوليت دشوري په مقابل کي معلوم وي رايه
اعتماد و اخلي شوري يي تائيد وکانه دي که شوري يي تائيد نه کاوه برطرف
کيري به. پاچاهي او حکومت بيل ڪړي په نور مملکت کي ډيري خلاگانې
قانوني شته دي دا قوانين راغونډ شي په دي باندې بايد کاروشي او
دغسې يو قانون اساسي اول وړاندې ڪړي او که خلکو قبول ڪړ تر هغه
وروسته به اصلاحات شروع شي د قانون اساسي د مسودې کميته وه په
هغه کي زه د کميټې رئيس وم او په هغه کي متخصصين هم وو د حقوق
اساسي حتی يو خارجي مشاور هم مونږ لاره دفرانسي نه مو دعوت ڪړي و
لوی سړی و پوه سړی و، حتی دالجزاير پر قانون باندې يي هم کار ڪړی و له
بعضي نورو اسلامي ممالکو سره هم آشنا و هغه مو غوښتي و. بيا دا قانون

اساسي چې جوړ شو د قانون اساسي خويو هدف داؤد پاچاهي کورنۍ
 څخه بايد صدر اعظم ونه اوسي که صدر اعظم د پاچا سره تعلق ولري
 مشکل دی چې خلک هغه بيا مسوول کاندې بر طرفه يا دمحاكمې لاندې
 ونيسي نو سردار محمد داؤد خان مستعفی شو خوشحاله نه و خوشحاله په
 دې نه و چې سردار محمد داؤد خان دا فکر نه کاوه چې گني دی د پاچاهي
 کورنۍ په حيث باندې تر دې تعريف لاندې راشي چې دی د پاچا د کورنۍ
 دی. ډاکټر يوسف خان او داخلک منع ته راغلل او زه دوزير عدليې په
 حيث د قانون اساسي د کميټې درئيس په حيث باندې تعيين شوم او په دوو
 کالو کې مو داشی تکميل کړ.

سردار محمد داؤد خان مستعفي شو، عبدالحميد مبارز چی په همدې وخت
 کې د مطبوعاتو په وزارت کې لوړ رتبه مامور و وایي چې یوه ورځ وروسته دخپلو
 نورو همکارانو سره یوځای د سردار محمد نعیم خان کور ته ورغی:

هغه ورځ چی سردار محمد داؤد خان د صدارت د مقامه استعفی وکړه
 په داسې ورځ عبدالرشید لطيفي، مولانا ارشاد، محمد ابراهيم عباسي او
 زه په خپله د سردار محمد نعیم خان کور ته ورغلو چی دبهرنیو چارو وزیر و
 داچې د افغانستان مطبوعات دبهرنیو چارو دوزارت تر ادارې او کنټرول
 لاندې وو دبلي خوا دده وظیفه هم پای ته رسیدلې وه نو دبناغلي لطيفي

د غوښتنې سره سم مور و محمد نعيم خان ته ورغلو سردار محمد نعيم خان
 و مور ته په خپله هرڅه روښانه كړه ده و مور ته وويل چې افغانستان ته ټوله
 دنيا د يوه فيودالي شاهي نه پرته په بل نظر نه گوري مور ددې دپاره چې
 ددې مونارشي نه چې په فيودالي بنسټ ولاړه ده خلاص شونو پريكړه مو
 وكړه چې حكومت استعفى وكړي او د اساسي قانون د جوړولو او وړاندې
 كولو دپاره لاره خلاصه شي چې په هيواد كې يو ډول ديموكراسي رامنځ ته
 شي.

شیرم خیر کی

12

۱۵

انتقالي دوره

که څه هم اعلیٰ حضرت امان الله خان او وروسته بیا محمد نادر شاه اساسي قانون جوړ کړ او تر همدې دورې پورې پاته ؤ ولی عزیز نعیم وایي چې دا اساسي قانون د وروستي وخت د تقاضاؤ سره برابر نه ؤ:

د ۱۹۳۱ع کال اساسي قانون د یو وخت له پاره جوړ شوی ؤ او د وروستي وخت د تقاضاؤو سره برابر نه ؤ ددې کبله دا احساس همیشہ د سردار محمد داؤد خان سره موجود ؤ که چېرې دلور څخه حرکت رانښي او د کښته څخه منع ته راشي نو هغه به په ډیر بد شکل منع ته راشي دا

دليل ؤ چي سردار داؤد خان به هميشه د خپلو وزيرانو سره صلاح مشورې او خبرې كولې نو همدا دليل ؤ چي سردار داؤد خان اعليحضرت محمد ظاهر شاه ته وړانديز وکړ چي شاهي مشروطه نظام جوړ شي او د يوه اساسي قانون په رڼا کي سلطنت او حکومت سره جلا شي ډېر وخت ددې وړانديزونو جواب ونه ويل شو نو ځکه سردار محمد داؤد خان مستعفي شو په هر حال دهغه استعفی ومنل شوه او دنوي صدراعظم په هکله يې نظر وغوښتل شو يو دهغو کسانو څخه چي داؤد خان دخپل جانشين په توگه معرفي کړی ؤ چي ددې کار تر عهده وتلی شي هغه ډاکټر محمد يوسف ؤ. او وروسته ډاکټر يوسف خان دې کار ته وگومارل شو خو کله چي نوی حکومت جوړ شو يوه بله پاليسي يې غوره کړه په تبليغاتو کي د داؤد خان پر ضد خبرې وې او پخوانی دوره د استبداد د دورې په نوم ياده شوه او د ډاکټر يوسف حکومت د ډيموکراسۍ عصر وبلل شو.

عبدالحميد مبارز چي ډاکټر محمد يوسف دنژدې پيژندئ وايي چي دهغه دلياقت له کبله نوموړی دې مقام ته ورسيدئ:

ډاکټر محمد يوسف د سردار محمد داؤد خان د اولي دورې يو ډير پوه اولایق وزير ؤ دی پيژندل شوی شخصيت ؤ، بل داچي دی د سردار محمد داؤد او د پاچا د ډاډور سپری ؤ. له دې کبله په هغه مهال فکر کيدئ چي

د دوو کسانو څخه به بنيادي چې يو د صدر اعظمي د پاره وټاکل شي چې يو

ډاکټر يوسف او بل سړی ډاکټر محمد ظاهر و فکر کوم چې ډاکټر ظاهر

دابلنه ونه منله خو ډاکټر يوسف دابلنه ومنله چې صدر اعظم شي.

ډاکټر محمد يوسف خان وايي چې پخواني صدر اعظمان د سلطنتي کورنۍ

خلک وو او په دې کار سره نور هم دهغه کارگران شوي و:

انتقالي دوره زما د پاره آسان کار نه و، زما دمخه صدر اعظمان

د سلطنتي کورنۍ څخه وو او دا دهغوی د قدرت اصلي منبع وه کله چې

د اساسي قانون په اساس حکومت د سلطنتي کورنۍ څخه جلا شونو

صدر اعظم بايد د حزبي لارې او د خلکو په ملاتړ راغلی وي ولې په هغه

وخت کې احزاب نه وو او ملي پشتيباني په منظم ډول نه وه موجوده

د انتقالي حکومت د قدرت يواځينی منبع دهغوی کار او د سلطنت اعتماد

و خوبايد دا خبره وکړو چې په دې لاره کې مشکلات موجود وو په دې دوره

کې پاچا تجويز وکړ چې اساسي قانون جوړ شي نو په دې لاره کې يې

مسئوليت زما په غاړه راواچاوه چې په انتقالي دوره کې اساسي قانون

جوړ کړو هغه مسئلې لکه لويه جرگه چې په شاه پورې مربوط وي سرته يې

ورسولې او لويه جرگه يې راوغوښته.

پوهاند جاويد وايي چې خلک ځکه خوشحاله وو چې د صدارت څوکۍ

د شاهي کورنۍ د انحصار څخه راوتلی وه:

د انتقالي دورې په راتگ خلق ددې امله خوشحال وو چې نوی قانون اساسي منع ته راغی په دې موجب د حکومت تصدي يا د صدارت څوکۍ د شاهي کورنۍ څخه خلاص او خلکو ته وسپارل شوه يعني دولت د حکومت څخه جلا شو څرنگه چې تاسې خبریاست د میزان په نهم په ۱۳۴۳ کال کې د افغانستان نوی اساسي قانون تصویب شو.

ډاکټر عبدالصمد حامد چې ددې اساسي قانون د جوړیدلو د کمیټې غړی ؤ وایي چې په اساسي قانون کې افغاني دود او د عصر غوښتنې په نظر کې نیول شوې وې:

په دې قانون اساسي کې کوشش کیده چې د یوې خوانه د افغانستان ثقافتی او د خلکو د علاقې او واقعیتونو په بنا باید هر نظام چې راځي د اسلام په اصولو ولاړ نظام وي د بلې خوانه د افغانستان نورې عنعنې چې په هغه کې شاهي سیستم ؤ او لویه جرگه وه دې شېانو ته هم ځای ورکړ شي او یو چوکاټ د دغه خصوصیت په چوکاټ کې طرح شي د بلې خوانه باید ددې قانون اساسي په چوکاټ کې نوي اوضاع د جهان او د سبا ضرورتونو ته هم باید مثبت ځوابونه ورکړل شي او داسې یوه لاره دې پیدا شي چې د اسلام د اصولو په چوکاټ کې خلکو ته په سیاسي فعالیت کې د

ونډې اخيستلو مجال ميسر شي بې له دې چې په دې بهانه يا هغې بهانه
يوې خاصې طبقې ته د قدرت انحصار يا اجاره ور تر لاسه شي. دا اصلي
تفکر ؤ چې ددې تفکر نتيجه دا وه چې د يوې خوانه بايد آزادي گانې راشي
د بلې خوانه دې شاهي کورنۍ په سياست کې ونډه وانخلي خپله پاچاته
البتہ وظيف تر غاړه شوي وو.

دا اساسي قانون په هغه لويه جرگه کې تصويب شو چې په ۱۳۴۳ هـ ش
کال کې دمیزان په مياشت کې راغونډتل شوې وه ډاکټر محمد يوسف خان وايي
چې دالويه جرگه آزاده او ورکې مداخله نه ده شوې:

تاسو ته معلومه ده چې لويه جرگه زموږ عنعنوي مؤسسه ده او لوی
کارونه بايد په لويه جرگه کې اجرا شي نن ورځ هم زه دلويې جرگې
طرفداريم چې په افغانستان کې جوړه شي او دنن ورځې مسئلې حل کړي
په هغه وخت کې يوه آزاده لويه جرگه انتخاب شوه د حکومت مداخله ډيره
کمه وه په حقيقت کې موږ هيڅ مداخله ونه کړه که چيرې مداخله شوې وي
نو په هغه زه نه يم خبر په دې جرگه کې دهيواد په هکله ډيرې آزادانه خبرې
وشوې په دې لويه جرگه کې اساسي قانون درا يو په اکثريت پاس شو.

دنوي اساسي قانون له مخې انتخابات سر ته ورسيدل اولسي جرگه جوړه
شوه او ډاکټر محمد يوسف خان د صدر اعظم په توگه وټاکل شو ترڅو د پارلمان څخه

په شوری کې کوشش کیدئ چې رایي علني وي او مستقیمې وي، حکومت ته چې رایي ورکول کيږي باید علني او مستقیمې وي مگر ځینی چپیان وو چې هغوی کوشش کاوه چې رایي سري وي. ولې هغو دمخه، پیش له انتخاباتو څخه هغو د حکومت سره تماسونه نیولي وو چې که تاسې مورز سره کومک وکړئ چې وکیلان شوبیا په رایه کې ستاسو سره مورز کومک کوو مگر ظاهراً مورز له تاسو سره مخالفت کوو نو په دې خاطر دغه موضوع شوه چې رایي علني وي یا سري وي پر دغه موضوع باندې یو کش مکش ؤ په شوری کې عسکر راغلل دننه شورا ته، وکیلانو وویل چې عسکرو او پولیسو ته ضرورت نشته باید دوی ووځي بیا فیصله وشوه چې ښه رایه به سري وي او حکومت دې راشي سامعین دې رانشي دننه په شوری کې دباندې به لاوډ سپیکرونه ودرول شي خلک به خپلې خبرې وکړي کله چې سهار مورز راغلو په شوری کې ناست وو چې فیرونه شروع شول او ددریم د عقرب حادثه وشوه.

ڊاڪٽر محمد يوسف خان وائي چي دده په مقابل کي فعاليت کمونستانو او

هغو کسانو پیل کړی ؤ چې اساسي قانون یی په ګټه نه ؤ:

تاسو ته معلومه ده کله چې زه دوخت د پاچاله خوا د صدر اعظم په توگه انتخاب شوم بايد د ملي شوري څخه مې د اعتماد رايه تر لاسه کړې وای کله چې دنوي اساسي قانون له مخې اولسي جرگه او مشرانو جرگه جوړه شوه نو په دغه وخت کې په پارلمان کې تحريکات اولاس وهنه پيل شوه دا تحریک دهغو کسانو له خوا پيل شو چې اساسي قانون يې په تاوان او يا دا چې زه يې په شخصي او يا د کورنۍ په تاوان وم. تاسو ته بايد ووايم په هغه ورځ چې زما حکومت د اولسي جرگې څخه د اعتماد رايه غوښته د اولسي جرگې دروازې خلاصې وې هغه محصلين چې د کمونستانو له خوا اغوا شوي وو د اولسي جرگې تالار اشغال کړ او حکومت ته يې موقع ورنه کړه چې د اعتماد رايه واخلي اما يوه ورځ وروسته زه اولسي جرگې ته ورغلم خپل پروگرام مې وړاندې کړ او د کابينې لست مې وړاندې کړی بی له څو کمونستو وکيلانو ټولې اولسي جرگې د اعتماد رايه را کړه.

که دشوري په تالار کې ډاکټر يوسف خان وکولای شول چې د اعتماد رايه تر لاسه کړي ولې د باندې مظاهري جوړې او د ۳ عقرب پيښه منع ته راغله چې ورکې څو کسان ووژل شول زموږ ملگری اسحق نگارگر په دې وخت کې د پوهنتون استاد او دا ورځې وريادې دي:

کله چې د دريم د عقرب پيښه رامنځ ته شوه او د ډاکټر يوسف خان

حکومت له پښو و غورځیده میوندوال د کابینې په جوړولو مامور شو نو په هغه وخت کې د پوهنتون د ځوانانو په منع کې داسې ډېر تاوتریخوالی لیدل کیده نو میوندوال په خپله کابل پوهنتون ته راغی توره دریشي یې اغوستې وه او د ځوانانو له تودو احساساتو سره مخامخ شو او هغوته یې په خطاب کې وویل چې دی به د دریم د عقرب د پیښې مسئولین محاکمه کاندې خو وروسته چې د مسئولینو دا محاکمه ونه شوه نو د پوهنتون ځینې استادان لارل هلته په صدارت کې یې له میوندوال صاحب سره خبرې وکړې بیا له هغه نه وروسته بیرته د پوهنتون او حکومت مناسبات سره ګډوډ شول او هم هغه مظاهرې او اعتصابات له سره پیل شول.

اساسي قانون

د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون داسې یو سند ؤ چې ورکې دیموکراسي او شاهي مشروطه نظام تضمین شوي ؤ په دې اساسي قانون کې اجرائیه، مقننه او قضائیه قواوې بیلې شوې او پاچا د ملي حاکمیت د بنکارندوی په توګه وپیژندل شو، د اکثر احسان روستامل تره کی چې یو حقوقدان او عدلیې وزیر پاتې شوی دی وایي چې د ايو پرمخ تللی اساسي قانون ؤ:

دا اساسي قانون د انکشاف په لور د ملکونو د مقتضیاتو او شرایطو په

نظر کې نیولو سره د دیموکراسۍ او د بشري حقوقو اکثر اصولونو ته په متن کې ځای ورکړی دی خو د ډیرو اړخونو له نظره د جامعي د سیاسي شعور د تکامل له سطحې څخه پورته او دهغه وخت د حاکمه هیئت د سیاسي حوصلې او روحيې نه تر یو حده پورې خارج و څرنگه چې په عملي توګه دا ناسازګاري دهغو تعرضاتو او صدماتو په مقابل کې چې پر اساسي قانون باندې وارد شوي د مقاومت د نه کولو په شکل ظاهر شو په بل عبارت د ۱۹۶۴ کال اساسي قانون په داسې شرایطو کې وضع او نافذ شو چې افغاني جامعي د دیموکراسۍ او دهغه د دښمنۍ سره چې د دې سند په وسیله صورت موندلی و په عمل کې پیژندنه درلوده د بیان د آزادۍ نشتوالی، د آزادو جرایدو د اجازې عدم موجودیت، د اجتماعاتو منع، د سیاسي او صنفی جمعیتونو نشتوالی، د انساني حقوقو محدودیت، د شخصي مصوونیت نشتوالی، د قضایي مصوونیت نشتوالی او نور د افغاني جامعي مدني او سیاسي فضا د دغه اساسي قانون د نفاذه مخکې مختصر تصویر ښيي زما په عقیده پخوا تردې چې دغه اساسي قانون چې ځینې مهمو موادو یې د لسو کلونو په موده کې د تطبیق امکان پیدا نه کړ تنظیم او نافذ شي لازمه وه چې د ۱۹۳۰ کال د اساسي قانون په چوکاټ کې متناسبه او لازمه تیاری نیول کېدای او هغه آزادي او حقوق

چې د ۱۹۳۰ کال د اساسي قانون په چوکاټ کې د خلکو د پاره پيژندل شوی وو په واقعي او عملي توګه رعايت کيدای او برعکس هغه مواد چې د عصر له مقتضياتو سره يې سازګاري نه درلوده له نظره غورځيدلي وای.

د ناسازګاريو تر څنګ د ځينو خلکو په خيال په دې اساسي قانون کې د نهمې مادې په اساس پاچاهه ډيرواک ورکړل شوی ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې د دې اساسي قانون مسوده جوړه کړې ده وايي چې بله لاره نه وه موجوده:

ځينو خلکو پردغه نهمې مادې باندې تنقيد کاوه، ليکن د افغانستان دهغه وخت د وضعې په بنا چې نه احزاب موجود وو او نه نورې سياسي بنيې موجودې وې چې هغوی د خلکو د ارادې تمثيل وکړي نو قدرتي بله لاره نه وه غيرله دې چې د سلطنت مقام ته چې عنعنوي ريشه يې لرله ځينې مهم صلاحيتونه لکه اعلان حرب، يا دشوري انحلال يا د لويې جرګې راغوښتنه و سپارل شي مخصوصاً چې اوس گورو چې څومره مشکلات مونږ دې شيانو کې لرو دا چې هره نوی مرجع بايد د خلکو له خوا د قبول وړ ګرځيدلې وای او هغه بايد تجربه شوی وای د دې لحاظه دا قانون اساسي مناسبه ؤ ليکن بدبختانه په عمل کې د قانون اساسي د تطبيق کيدلو د پاره بيا کوم کارونه چې بايد شوي وای هغه موجود نه وو اول مشکل دا ؤ چې د افغانستان د سوابقو د لحاظه مدرن تنظيمي سازمانونه موجود نه وو لکه

خو پوهاند جاوید ددې اساسي قانون دځينو موادو سره پوره موافقه لري:

ددې قانون په څلورويشتمه ماده کې راغلي دي چې د پادشاه زوی،

لور، ورور، خور او د دوی ښځې میړونه او زامن او لونه او د پادشا ترده او د تره زامن پادشاهي کورنۍ ده. د دولت په رسمي تشکیلاتو کې پادشاهي کورنۍ په پادشاه او ملکه پسې جوخت ځای نیسي د پادشاهي کورنۍ لگښت د پادشاهي لگښتونو په بودجه کې ټاکل کېږي، لقبونه یواځې د پادشاهي کورنۍ له پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم ټاکل کېږي د پادشاهي کورنۍ غړي په سیاسي گوندونو کې گډون نه کوي او دغه وظیفې په غاړه نه اخلي یو صدارت عظمی یا وزارت دوهم دشوری غړیتوب دریم د ستری محکمې غړیتوب. د پادشاهي کورنۍ غړي خپل حیثیت د پادشاهي کورنۍ د غړو په صفت ترڅو چې ژوندي وي ساتي. دا خبره یا دا ماده چې یو ډیموکراتیک او مترقي ټکی و د ننه په هیواد کې او په بهرنیو محافلو کې د ډیر تود استقبال سره مخامخ شوه متأسفانه سردار داؤد خان په دې مصوبه خوښ نه و.

عزیز نعیم د اساسي قانون دې مادې ته د شک په سترگه کتلي او وایي چې داماده دهغه د پلار او اکا سردار محمد نعیم خان او سردار محمد داؤد خان د منزوي کیدلو په غرض راوړل شوی وه:

د ځینو افواهاو خبرو څخه داسې معلومیږي چې ښایي اعلی حضرت د ځینو تلقیناتو تر تاثیر لاندې راغلی وي او د سردار محمد

داؤد خان او دهغه د ټیم موجودیت یی ځان ته خطرناکه او یا کیدای شي چې د سردار محمد داؤد خان د دورې ترقي او پیشرفت حسادت ته هڅولی وي په هر صورت وروسته داسې معلومه شوه چې بنایي هغی ډلې چې داساسي قانون مسوده جوړه کړه اعلیحضرت هڅولی وي چې سردار داؤد خان او سردار محمد نعیم خان منزوي کړي.

د دې اساسي قانون په یوه بله ماده کې ویل شوي دي چې پاچا غیر مسؤول او واجب الاحترام دی. ډاکټر عبدالصمد حامد وایي چې دا ماده یوه لفظی اشتباه او باید داسې نه وای:

تنقید د دې لحاظه کیده چې یو د اسلامي نقطې نظره په دې چې هلته هیڅ انسان کامل مسئولیت نه لري هرڅوک دخپل عمل مسؤول دی او مخصوصاً صلاحیتونه چې د پاچا سره وي باید مسئولیت هم ولري دلته زما په نظر یوه لفظي اشتباه وه مسؤولیتونه دوه خیل مسؤولیتونه دي یو سیاسي مسؤولیتونه دی او یو اخلاقي او ایماني او قسماً جزایي مسؤولیتونه دي. دلته خبره د سیاسي مسؤولیتونو نه وه، سیاسي مسؤولیت معمولاً حکومتونه لري چې بیاترې سلب اعتماد کیري او دبل حکومت په واسطه تعویضیږي او دسلطنت په باره کې نو دا مسؤولیت نه تطبیقیري په دې چې داسې نه کیري چې دیو پاچا څخه سلب اعتماد وشي

بيا بل پاچا دې راشي دامشكلات لري ليکن په قانون اساسي کې داسې ويل شوي وو چې پاچا ددې صلاحيتونو نه چې په نهمه ماده کې وو ددې قانون اساسي او دنورو قوانينو په چوکاټ کې ترې استفاده کوي او هلته بيا توضيح شوي وو چې مثلاً توشيح د قوانينو دې څنگه وشي؟ اعلان د حرب دې څنگه وشي؟ لويه جرگه دې څنگه دايرده شي؟ صدر اعظم دې څنگه تعيينېږي؟ د اشراف تېول ووييني په محدوديت کې وو اما سر ددې هم زما په نظر زده اوس اعتراف کوم چې بهتره به دا وای چې دغه ماده اصلاً موجوده نه وای.

عزيز نعيم وايي چې په دې اساسي قانون کې د پاچا اختيارات ډير او په عمل کې ډيموکراسي نه وه:

دې اساسي قانون په عوض ددې چې په رښتيا يوه ډيموکراسي منځ ته راوړي، چې يو مشروطه سلطنت منځ ته راوړي په دې اساسي قانون کې نه په فرضيه کې ويناو او نه يې په عمل کې ددې قانون په اساس پاچا ته د صدر اعظم د تعيين، د مشرانو د جرگې د دريمې برخې د انتصاب، د سترې محکمې د قاضيانو او قاضي - القضاات د تعيينولو او دشوري د انحلال او داسې نورو واک ورکړل شوی ؤ کله چې صلاحيت دومره وي نو بايد مسؤليت هم موجود وي خو په قانون اساسي کې پاچا غير مسؤول او

واجب الاحترام ء، صلاحيت ڊيڄا سره ء او صدر اعظم صلاحيت نه
درلودئ، بلي خوا ڪه وگورو دا حزابو، دولائيتي جرگو، دبلديي او
مطبوعاتو قانونه پاس شول ولي ڀاڄا توشيح نه ڪرل، ڊيموڪراسي نه ڀه
عمل ڪي وه نه ڀه فرضيه ڪي.

د اولسي جرگې انتخابات

عبدالرحيم هاتف چې په دې وخت کې د اولسي جرگې وکیل پاتې شوی دی، وايي چې دا انتخابات تر ډیرې اندازې آزاد او ورکې مستقیمه مداخله نه وه:

هغه انتخابات چې ما په خپله لیدلي دي په ښاروکې، تقریباً تر ډیرې اندازې بې مداخلې وو. مستقیمه مداخله دهغه زمانې حکومت نه پکې درلوده. غیر مستقیم البته سفارشونه به یې ضرور کړي وي او دا دهغه زمانې پر محلي حکومتو باندې درنه هم تمامیدله. دا چې د ښارستانو څخه دباندې په اولسوالیو کې څنگه جریان و په هغه کې سړی پوره تضمین نه

شي کولای چې هغه به هم بې دخله وو که به نه وو مگر ضرور په هغوی کې
په لومړۍ سر کې هم په بعدی دوره کې هم څه مداخلې شوې دي ، په هغه
شکل باندې چې سربیره دهغو مداخلو سره سرې په حساب کې ونیسی تر
پخوانیو دؤرو مترقي وو .

میرمن معصومه وردک چي د قندهار د معروف خخه وکیله شوې وه ورپسې ویل کیدل چې د حکومت په مرسته راغلي ده، ولې دا په خپله دا خبره نه مني:

برخلاف ماته حتی د دولت له خوا په لوړه سطحه خبر را کړل شو چې ته څنگه قندهار ته ځي؟ هلته خو تلل ډیر خطرناک دي، مخصوصاً هغه چې دمخ لوستي په وخت کې په قندهار کې مظاهره وشوه او خلک بنديان شول، ددې څخه حتی حکومت هم هراس درلودی چې نه ویل کیږي ماته کوم خطر هلته پیدانه شي مگر خوشبختانه زما قومي ځای په قندهار کې واو په لویه جرگه کې زما شناخت و چې زه په لویه جرگه کې وم هلته مې خبرې وکړې په ځینې موضوعاتو باندې هغو ټولو خپل تاثیر اچولی و او ضمناً زما خپل قومي ارتباط و نوزه راغلم اما حکومت او حتی په سطح د حکومت نه پورته د اتشویش موجود و چې که دا ولاړه شي قندهار ته نه ویل کیږي چې کوم عکس العمل قندهار یان ورښکاره نه کړي.

د افغانستان پارلمان د اولسي جرگې او مشرانو جرگې څخه جوړ شوی ؤ د

اولسي جرگې ټول غړي انتخابي ولې د مشرانو جرگې يوه دريمه سناتوران د پاچاه
خوا انتخاب شوي وو. د اولسي جرگې صلاحيت هم ډير ؤ او حکومت مجبور ؤ چې
رايه اعتماد ترې ترلاسه کړي او په خپلو ټولو مهمو چارو کې د شوري موافقه ولري
عبدالاحد کرزي چې د اولسي جرگې معين پاته شوی دی وايي چې په اولسي جرگه
کې نورې وړې جرگه گۍ هم موجودې وې:

شوري په خپله يعنې د اولسي جرگې په نامه چې ياديدله ځانته يې
جرگه گۍ درلودې هغه جرگه گۍ به د پارلمان له مابينه انتخابيدلې مثلاً د
تقنين جرگه وه د قوانينو کمسيون، مالي او بودجه ؤ د غسې د وزارت
خارجي کمسيون ؤ هر کمسيون ته به د هر ولايت يو يو نفر ورتلئ په ټولو
کمسيونو به تقسيم ؤ بيا ټولې لايحې اصولنامې يا بعضې قرار دادونه
بودجې هريو چې به راتله هم به مطابق د قانون هغه خپل مربوط کمسيون ته
ورتله هغو به وارد واره غور پرکاوه وزيران به يې راغوښتل هغه مربوط
وزيران به يې راغوښتل مثال د بودجې کمسيون به د ماليې وزير راغوښتئ
دهغه څخه به يې خپل معلومات کاوه يا هر وزير به يې راغوښتئ د هر
وزارت بودجه به ځان ته راتله دهغو څخه معلومات به يې کاوه چې دا
بودجه تاسو څنگه ترتيب کړې ده دې ته څه ضرورت لرئ وزيران هم راتلل
ډير په احترامانه وضعيت به پوښتنې ځينې کيدلې هغو به هم په احترامانه

په دې وخت کې چې ډاکټر عبدالصمد حامد د صدر اعظم مرستيال او د پلان وزير ؤ وايي چې د اولسي جرگې غونډې ته ورغلی دی ولې دا تگ په آرام خاطر نه

هر وزير يا هر حکومت چې شوری ته تلئ په آرام خاطر نه تلئ. احساس دنا آرامی به ورسره ؤ او دا دما په نظر بڼه شی دی چې یو حکومت هم ځان دومره مقتدر ونه گڼي چې قاطع تصمیم ونیسي او مونږ هم چې تلو تنقید په مونږ باندې کیده او په استدلال کې هم کله کله له مونږ سره ډیر مشکلات وو، وکیلان که څه هم د تحصیل له لحاظه اکثر سويه یی جگه نه وه لیکن له دوی سره د کور او کلي تجربه موجوده وه او دوی پوهیدل چې د یو خاص اداري تصمیم په عمل کې په نهایت کې څه نتیجه ورکوي او څه نقایص لري ددې لحاظه ډیر وخت لگیده چې موږ به ملتفت کیدو او دغه مو کول. زه شخصاً په وزارت پلان کې چې وم نو د پلان خصوصیت داسې ؤ چې دې سره ټولو وکیلانو علاقه نیوله او علاقه هم په دې چې زما محل ته څه شي ورکول کړي او ولې لږ دي ددې دپاره قناعت ورکول هم مشکل شی ولیکن سره د دې هم ما ډیره بڼه تجربه لرله په عمومي مجلس کې وزیرانو ته چانس د خبرو لږ ؤ. معمولاً رئیس د حکومت خبرې کولې ولې کمسیونونو ته به مونږ تلو زما په خیال هوا او فضا اکثراً مثبتې وه.

د اولسي جرگې وکیلانو د قانون تر څنگ دهیواد پر نورو چارو هم نظر ساتلی ؤ. ننگ یوسفزی چې د پارلمان وکیل ؤ وایي چې محمود حبیبی د اصلاح ورځپاڼې د کارتون پر سر سلب اعتماد او دخپل کار څخه لیرې شو:

محمود حبيبي خو په دې ليرې شو چې هغه په هغه وخت کې د اطلاعاتو او کلتور وزير ؤ او اصلاح د حکومت سرکاري ورځپاڼه وه او په اصلاح کې يو داسې کارتون يا کاريکاتور چې مونږ ورته وايو هغه چاپ شو چې په هغې کې د اسلام دستر پيغمبر توهين شوی ؤ د هغه سپکاوی شوی ؤ او پارلمان په دې خبره باندې بد وگڼل او ددې په وجه باندې پارلمان داسې ليرې کړ او مات يې کړ او ويی وغورځاوه.

داسې ښکاري چې پارلمان پوره تجربه نلرله ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې خبرې ډيرې ولې فيصلې کمې وې:

واقعاً ډيرې خبرې کيدې تضميمونه ډير لږ نيول کيدل مثلاً پر حکومت باندې چې رايه اعتماد کيده شل ورځې خبرې کيدې زما په خيال ددری هفتې پورې هم خبرې اوږدېدې يا قوانين به کله کله نه پاس کيدل يا قراردادونه به نه امضأ کيدل ليکن زه وایم چې په يوه ټولنه کې په خپله د ديموکراسۍ مشق داهم يوقوي ملي ارزښت دی چې خپل قيمت لري ددې زده کول او ددې نقش بيله قيمته نه کيږي داسې نه کيږي چې سړی دې هم غازي شي هم شهيد شي او هم صحيح سالم کورته دي راشي قراردادونه دې هم زروشي او قوانين دې هم زر تصويب شي، خلک دې هم تعامل زده کړي او دافغانستان قانون اساسي وديموکراسي هم زما په نظر

د افغانستان د خلکو د ارادې نه نشته نه دی کړی بلکه خارجي سياست په

دې کې لاس لاره.

که څه هم په نورو هیوادونو کې دا ډول مشکلات موجود وي ولې و صدر

اعظم ته د اعتماد رایه دومره وخت نه نیسي خو عبدالرحیم هاتف د ځینې

نیمگړتیاؤ پرته پر اساسي قانون اړوي او وایي چې د اساسي قانون د تصویب په وخت

کې لږ کمی پاتې ؤ:

یوه خبره داده چې یو څو نقیصې په خپله د قانون اساسي د تصویب په

وخت کې پاته وې یوه دا خبره ده چې مثلاً احزاب نه وو په افغانستان کې او

دوه سوه شپاړس نماینده گان په اولسي جرگه کې فقط دری تنه د دست چپي

طرفه څخه په یوه حزب کې موجود وو چې نو دوه سوه دیارلس حزبه کیږي

یعنی هر فرد یو حزب ؤ هغو خپل نظر مستقل وایه او که به د چا سره په

تماس کې راتلئ څه معامله به یې کوله گذشت به یې کاوه او پر یو شي

باندې به یې توافق کاوه نو دا خورا درنه معامله وه د حکومتو د پاره چې

د دغه شوری سره خپل کار پر مخ باندې بوزي په شوری کې په قانون

اساسي کې یوه بله گونگی فقره چې د دوو ژبو رسمیت ؤ او دهغه حدود نه ؤ

معلوم په وروسته کې د لویو جنجالو او د لویو معرکو سبب شوه حتی تر

اوسه پورې هم سړی دهغه آثار لیدلای شي. او دا چې حزبه نه وو ځینې

خلکو چې ددې خبرې چندانې رعايت نه کاوه چې ددې عواقب به څه شی
وي مونږ منتظر شوو دې ته چې دا حزبو قانون راوځي که نه راوځي ددې
رعايت يې نه کاوه دقانون اساسي پر اجمال باندې يې حزيونه بنا کړه
خصوصاً دست چپي گروپونو دهغو دعمل په نتيجه کې په خپله بيا دست
راستي مذهبي گروپونه دشوري څخه دباندې ايجاد شول او دغو دواړو
انکشاف وکړ دقانون احزاب دنيستی په نسبت باندې په افغانستان کې
نيشنالستی، ليبرالستی او نور ملي احزاب، معتدل يا وسطي احزاب منع
ته رانه غله او هغو دپاچاواستيذان او اشارې ته کتل نو هغه خلا تراوسه
پورې باقي پاته ده او دا تراوسه پورې چې تاسې په افغانستان کې
جنجالونه وينئ، دهغه دوو افراطو دوو قطبو دجنگونو نتيجه ده.

د خلق ډيموکراتيک گوند

که څه هم په افغانستان کې د حزبونو قانون نه و ولې د ۱۳۴۳ کال په اساسي قانون کې د حزبونو خبره شوې وه ددې قانون په نظر کې نيولو سره د خلق ډيموکراتيک گوند د نور محمد تره کي په مشرتوب په فعاليت پيل وکړ او لومړۍ کنگره يې په ۱۳۴۳ کال کې جوړه شوه. د افغانستان پخواني صدراعظم سلطانعلي کښتمند په دې کنگره کې گډون کړی ؤ:

موسسه کنگره چې د ۱۹۶۵ کال د جنوري دمياشتې په لومړۍ نيټه

جوړه شوه په هغه کې د رابلل شوو دير شو تنو څخه اووه ويشت کسانو

گډون کړی ؤ چې يو دهغو څخه زه هم وم . په نوموړې کنگره کې اووه تنه دمرکزي کميټې داصلي غړو په حيث او څلور تنه دمرکزي کميټې دعلی البدل غړو په حيث وټاکل شول چې زه هم يو دمرکزي کميټې داصلي غړو څخه وم زه په لومړۍ کنگره کې دټاکل کېدو څخه وروسته بيا ترهغې ورځې پورې چې دگونډ څخه مې استعفی کوله همدغه مقام مې درلودئ . دافغانستان دخلق ديموکراتيک گوند هغه وخت تأسيس شو چې دسياسي گوندونو او سازمانونو دجوړيدو دپاره عيني امکانات اوزمينې رامنځ ته شوې وې ، د ۱۹۶۴ کال په اساسي قانون کې يولړ ديموکراتيکې آزادۍ وړاندې کړی شوې نو په همدې اساس سره ديولړ تدارکي کارونو څخه وروسته دافغانستان دخلق ديموکراتيک گوند تاسيس کړی شو البته دهمدې گوند دتاسيسيدو څخه هدف لکه څرنگه چې دهغه په اساسنامه کې راغلی وو دافغانستان اولس ته خدمت ، دټولنې دزحمتکشې طبقې دحقوقو دفاع داوولس دملي حقوقو تأمين ، اقتصادي پرمختگ ، دخلکو دژوند دسطحې لوړول او داسې نور کارونه

وو .

په دې کنگره کې نور محمد تره کی عمومي منشي او ببرک کارمل دوهم

منشي وټاکل شول ځينې وايي چې دهمدې وخت څخه دمشرتوب پرسر دهغوی تر

منځ اختلاف پيل شو. سليمان لايق چې د مؤسسې کنگرې غړی دی دا خبره نه مني:

موږ د غسې کوم اختلاف په هغه وخت کې د دوی ترمنځ نه ليدئ تره

کې دهغه اووه ويشت نوري غونډې په ترڅ کې چې مونږ لومړنۍ کنگره

ورته وايو دخپل حزب په اتفاق آرا سره د کنگرې عمومي منشي، د حزب

عمومي منشي وټاکل شو او کارمل هغه ته د دوهم منشي په حيث وټاکل

شو، په هغه ځای کې يو سړی چې اوس زموږ ترمنځ نشته يو محترم سړی

طاهر بدخشي هغه دريمې رايې واخيستې په هغه ځای کې دهغې کنگرې

مشهور خلک چې اوس لا ژوندي دي دستگير پنجشېری، صالح

محمدزیری، ډاکټر شاه ولی، نور احمد نور، سلطان علی کښتمند او دغه

کسان دي زه شخصاً هم البته په هغه کنگره کې وم.

عبدالکریم میثاق چې هم په دې کنگره کې گډون کړی ؤ وايي چې د حزب

د تأسيس په وخت کې درهبرۍ پر سر رقابت پيل شو:

کله چې د خلق ډيموکراتيک گوند تأسيس شو په دې گوند کې د دريو

کسانو ترمنځ پر رهبرۍ باندې رقابت ؤ، دا کسان د نور محمد تره کي،

بیرک کارمل او طاهر بدخشي څخه عبارت وو دا رقابت په دې شکل وو

چې هر يوه کوشش کاوه چې د مرکزي کمیټې غړي د ځان طرفداره کړي او

خپل موقف په حزب کې مضبوط کړي، اساسي اختلاف په ظاهري توگه پر

دخلق دگونډ تر ویشلو وروسته نور محمد تره کی دخلق او ببرک کارمل
دخلق دبلې برخې چې وروسته د پرچم په نوم یاد شو، مشر شو که څه هم دا گوند
ویشلی ؤ ولې تگ لاره یې یوه وه. سلیمان لایق وایي چې دهغوی ایډیالوژي ملي
او ډیموکراتیکه وه:

گوند یوه ملي دیموکراتیکه ایډیالوژي غوره کړه که څه هم وروسته په
 گوند کې مارکسیستي لینینستي تعلیمات پراخ شول چې په لکچرونو کې
 په تدریسي حوزو د حزب کې چې طبیعي ده هر حزب دغه ډول فعالیتونه
 لري په کلتوري فعالیتونو کې مارکسیستي لینینستي تعلیمات تبلیغ او
 ترویج شول لیکن حزب په خپله کوم مرام هم چې له هغه نه پاته دی هغه یو
 کمونستي مرام نه دی په هغه ځای کې راه رشد غیرسرمایه داري
 داقتصاد په حیث منل شوې دی چې طبیعي ده دایو کمونیستي پروگرام نه

شي کيدای د اقتصاد د پاره او نه شوای کيدای او همداسې په سياسي عرصه کې ملي ډيموکراتيک حکومت ملي په دې معنی چې هغه ضد استعماري او ضد امپريالستي دا توجه به ځينې کيده او ډيموکراتيک په دې معنی چې هغه د فيوډالي نظام پر ضد چې په هغه زمانه کې د استبداد مظهر باله کيده دهغه پر ضد توجه کيدای شي نو ملي ډيموکراسي زموږ سياست ؤ او په هغه گوند کې په هغه وخت کې د داسې يو دولت پيشبيني کېدله چې په هغه کې يوه پراخه جبهه حکومت وکړي په دې پراخې جبهې کې کارگران ، دهقانان او ملي سوداگران او د غسې وطنپال روحانيون ، روشنفکران ، کسبه او د جامعي ټول اجتماعي اقشار په نظر کې نيول شوي وو.

خو عبدالکریم میثاق وايي چې د گوند د تأسيس په ورځ په څرگنده سره معلومه شوه چې دا گوند چپي او د سوسياليزم طرفدار دی:

په کنگره کې کله چې خبرې پيل شوې او ځينې خلکو بيانې ورکړې کله چې نوبت نور محمد تره کي ته ورسيدئ نو هغه له خپل ميز څخه يو سورتوکر راووېست او د اسورتوکر يی دخپل ميز پر سر هوار کړ او وروسته يې په خبرو پيل وکړ کله چې نور محمد تره کي دا سورتوکر په خپل ميز هواراوه نو په دغه وخت کې د کنگرې د غړو له خوا په تودو

احساساتو هرکلی وشو. نو ددې خبرې څخه داسې څرگنديږي چې
 دکنگرې ايديالوژي چپه وه او دافغانستان دپاره يې سوسياليزم غوښتلی.
 پوهاند رسول امين چې دنور محمد تره کي سره له نژدې پيژندل وایي چې
 هغوی دشوروي تر کنترول لاندې وو:

اول چې ما تره کی وليدی ما داسې فکر کاوه چې ياره ځینی شپونه په
 تره کي کې زما خوښ شول او هغه داوو چې تره کی هم ټوکې کوي زه هم
 ټوکې کوم په دغه ټوکو کې يعنی سطح يو شان ته وه بيا وروسته چې مادی
 ليده دی په مسایلو گړیده دی په ډيرو زرو نسخو گړیده ما تره کي ته وويل
 چې تاسې که فکر کوئ چې په شوروي کې کوم شی کيږي دا علمي دي او
 په نورو ځايونو کې چې کيږي دا غير علمي دي علمي نه دي. بيا زما يوه
 واقعه دده ياده ده چې بحث شو دکتاب په څه محتوی باندې ما ورته وويل
 تره کي صاحب داته چې وایي داسې نه دي دا عبارات نو ځکه ماويل خپله
 باندې مارکس وایي چې زړه جامع ددهغي عنعنات او دودونه دا دهرې
 جامعې هر نسل ته انتقالېږي او ددې نه خلاصيدل ډير مشکل دي نو ده
 وويل چې دا تا په کوم کتاب کې لوستي دي ما ورته دکتاب نوم
 واخيستی، ده وويل دا په کوم ځای کې چاپ شوی دی ما وويل په لندن کې
 چاپ شوی دی نو ده ماته وويل چې ښه ته د امپريالستانو چاپ شوي

کتابونه کورې ځکه دې مازغه خراب شوي دي البته دا يو ډير لوی بحث دی لیکن یو شی چې د تره کي او ددوی دخبرونه ماته نتیجه معلومه شوه هغه دا وه چې دوی دشوروی اتحاد دکمونست گوند ترډیر کنترول لاندې وو.

سليمان لایق وایی چې زموږ پالیسي د امپریالیستي هیوادونو ضد او د سوسیالیستي هیوادونو سره د همکارۍ په رڼا کې پرمخ بیول کیدله:

په دې برخه کې زموږ سیاست داستعمار او امپریالیزم پرضد توجیه کیده چې دهغې زمانې ډیر گرم شعارونه وو دغه نو طبیعي ده چې د سوسیالستي هیوادونو سره دنزدیکت، همدردۍ او همکارۍ او دهغوی دحمایې او د تفاهم د جلبولو یو سیاست تعقیبیده لیکن په طرحو کې کومه داسې طرح هم موجوده نه وه چې هغلته باید مشخصاً څوک په موږ باندې زموږ پر گوند باندې وکولی شي دا اتهام ولگوي چې دوی گواکي په تعبدي طور سره له کوم طرف سره اختلاف او له کوم طرف سره توافق درلود. مگر طبیعي ده چې په هغه مرام کې ویل شوي وو چې دجهان تر ټولو ستر تضاد ژمونږه په وخت کې د سوسیالیزم او سرمايډارۍ ترمنځ تضاد دی نو طبیعي ده چې د سوسیالیستي مکتب حمایت شوی و او د سرمایه داری دنیا سره اختلاف نظر افاده شوی ؤ په دې لحاظ ؤ چې

ځينې کسانو هم ډير د عجله وکړه چې زموږ حزب د يو کمونستي حزب په توگه باندې مارک کړي. بدبختانه چې ډيرو حتی په دغه پيشرفته غرب کې په همدغه انگلستان کې چې ستاسې راډيو له هغه ځای نه ټول جهان ته خپرونې کوي دوی کله چې په هغه زمانه کې يو څه چپ گرايي به وشوه دخپلو ملي منافعو پر اساس به حزب يوه موضعگيري وکړه پر ضد داستعمار او خصوصاً چې به دامپرياليزم کلمات به يې پکې ياد کړل نو ددغه پيشرفته غرب د قهر او د غضب مورد به گرځيدل او هغوی دانه زغمل چې دې حزبونو ته داوبخښي هغوی ددغه ملیتونو په بدبختۍ باندې هيڅ وخت ژور فکر نه کاوه چې دلته لوړه ده، دلته فقر دی دلته انسان تحقير شوی دی، دلته يوه جامعه ده چې هغه هم غواړي چې خپله شتمني، خپل امکانات په کار واچوي نو دوی به د شوروي اتحاد سره او دغسې د سوسيالستي هيوادونو سره د نږدیکت او د همکارۍ تفاهم په خپلو د بنمنيو باندې توجه کاوه چې دا گویا د دوی سره د بنمنۍ ده زموږ حزب لکه مخکې چې مو تاسو ته وويل طبيعي ده چې په هغه ځای کې مارکسيزم ليننيزم او علمي سوسياليزم مطالعه کيده دا دغو هيوادونو ته و غرب ته دا انتباه ورکړه چې گوره زموږ حزب يو کمونست حزب دی تر پایه پورې موږ ونشو کولای چې ځان د دې اتهامه خلاص کړو چې موږ

ورورجانه يو کمونستي کونډنه يو بلکه مونږ داسې يو کونډ يو چې يوه

سلسله اقتصادي ريفورمونه چې هغه سوسياليزم ته نژدې دي نسبت

سرمایه داری ته دهغه طرفداري کوو.

اسلامی حرکتونه

د ډیره پخوا څخه اسلامي حرکتونه موجود وو ولې منظم سياسي شکل يې نه درلودئ يو ددې حرکتونو څخه هم ډير وړاندې پيل شوی ؤ چې ورکې مولوي محمد يونس خالص هم شامل ؤ ولې دهغوی هدف دمدرسو جوړول او د شاگردانو روزنه وه:

زمونږ يو تنظيم په نوم د حزب التوابين باندې جوړ کړلو او هغه تنظيم کې گهيځ صاحب دې خدای ويښي هغه هم شامل شولو هدايت صاحب دې خدای ويښي هغه هم زمونږ سره شامل شولو او دهغه اصلي هدف دا

ؤ چې په عام معارف باندې سلطه پيدا كړي نه په داسې عام معارف باندې چې هغه د حكومت په چوكاټ كې وي بلكه دهغه نه بهر مدارس جوړ كړي او هغه هلكان وروزي يو دبل سره يې آشنا كړي چې د سيمو ځوانان سره په خپل مينځو كې آشنا شي او د سيمو ځوانان واسلامي رشد ته ورسېږي او د وطن او وطنوالو د پاره د قدر وړ خدمتونه وكړاي شي.

داوخت ؤ چې د افغانستان په هر گوټ كې اسلامي سياسي خيالات را پيدا شوي وو، د افغانستان جمهور رئيس استاد برهان الدين رباني وايي كله چې هغوی په بدخشان كې په متوسطه ښوونځي كې په زده كړه بوخت ؤ ورسره دا ډول افكار پيدا شول او تل به د ظاهر بدخشي سره يوځای په مطالعاتو بوخت ؤ ولې كله چې په پغمان كې ابو حنيفه ليسي ته شامل شو دلته د يوې بلې دنيا سره مخامخ شو:

البته په دې ځای كې مونږ د يوې سلسلې بلې دنيا او ډيرو كتابونو سره مخامخ شولو په دې وخت كې په افغانستان كې چپي او كمونيستي جنبشونه پيل شوي وو يوولسم او دوولسم صنف ته چې ورسيدو وموليدل چې نوي شپان دي نوي ځوانان او نوي افكارووپه دې وخت كې زموږ غورونو ته دماركسيزم او كمونيزم خبرې لږلږ را ورسيدې دا وخت ؤ چې اسلامي افكار دماركسيزم سره مخامخ شول په دې وخت كې موږ دخپلو محدودو معلوماتو په واسطه كوښښ كاوه چې دماركسيزم سره مقابله

وگړو په دې وخت کې تهديب او شرعي هم په ظاهره اسلامي افکار درلودل
 او له مور څخه دمخه وو چې وروسته بيا جلا شول دا وخت ؤ چې مور پټ
 اسلامي فعاليتونه پيل کړل، مارکسيستانو علني فعاليت کاوه ولې زمور
 کار پټ ؤ کله چې دفاکولتې اول صنف ته ولاړو او استاد نيازی راغی او
 دځان سره يې نوي معلومات راوړي وو مور په دې فکر شولو چې بايد ښه
 منظم کارونه پيل شي.

منظم کارونه پيل شوي وو ولې دا کارونه چپي او ان داچې دافغانستان
 شمال ته رسيدلي وو، دافغانستان پخوانی صدراعظم انجنير گلبدين حکمتيار
 وايي کله چې دليسي زده کوونکی ؤ دچپي شاگردانو سره به په مناقشه بوخت ؤ:

زما په ياد دي چې زه په امام صاحب کې وم دپرچم دډلې ديوه غړي
 سره مې مناقشه وه او هغه مناقشې کې په ټولو قضاياء کې عقب نشيني
 کوله او په پای کې چې څه ور سره نه وو پاته ماته يې وويل چې کله ته
 پوهنتون ته راشې بيا به هلته وضع بدله وي او دا افکار او نظريات چې له
 تا سره په دې محيط کې دي دا به پريردې نو له ماسره دا تشويش ؤ چې
 شايد پوهنتون دغسې يو محيط وي چې مونږ ته هلته اوسيدل گران وي
 کله چې زه پوهنتون ته داخل شوم ومې ليدل چې هلته سراسر دپرديو تقليد
 مسلط ؤ او دا دکمال او دافتخار خبره گڼل کيده چې سپری خپلو ټولو ملي

عنعناتوته شا کړی. په لباس کې، په کرکتر کې، په شخصیت کې، په خبرو کې به تغیر راولي بهرنی الفاظ استعمال کړي په هر څه کې باید د پردیو تقلید وښي دا کمال گڼل کیده او لیدل مې چې کمونیستي احزاب په پوهنتون کې فعال دي هغوی ځوانان د الحاد طرف ته بولي له ځان سره بله برنامه هم نه لري د اخلاقي فساد د خورولو نه پرته او د شراب او قمار د محفلونو د جوړولو نه پرته څه نه لري محدود څه ناولونه ورسره دي چې هغه په ایران کې ترجمه شوي د تودې حزب له خوا هم هغه لاس په لاس کېږي او پرته له دې چې د ملک ظروف شرایط په نظر کې ونیولی شي هغه د توتیانو په شان زمزمه کيږي او د پوهنتون حالت داسې ؤ چې متأسفانه تردې وخته پورې یو منظم قوت چې د دغو وارداتي افکارو او تحریکونو مقابله وکړي نه ؤ جگ شوی مونږ هم هغه ځوانان چې په جومات کې مویو بل سره پیژندل چې له دوی سره عقیده او احساس دی ددې وضعی نه متنفره دي پر نظام او حاکم حالت باندې اعتراض لري او تراوسه پورې ملحدو چپي ډلو هم نه دي دوکه کړي یو بل سره وپیژندل او بالاخره مو تصمیم ونيوئ چې باید یو منظم کار پیل کړو. یوه ورځ د پوهنتون د فاکولتې په درسي اطاق کې سره کښیناستو یوه شپه چې باران هم اوریدئ د حمل میاشت وه او دوولس کسان وو تعهدمو وکړ چې ددې نه

بعد به مونږ د اسلام په لاره کې په منظم شکل مبارزه کوو دهغو کسانو نه اوس یوولس په شهادت رسیدلي دي اوزه لاله دی سعادت نه محروم دهغوی په نقش قدم روان یم.

دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وايي چې دپوهنتون شاگردانو چې اسلامي حرکت پیل کړی ؤ ورسره دده همکاري موجوده وه:

دپوهنتون هلکانو یوڅه حرکت شروع کړی هغه هم ما تحریک کړي دي خدای شته تحریک زما داسې وو چې یو جومات ؤ یو مسجد ؤ پوهنتون ته نژدې دي ته به دجمعې په ورځ زه راتلم مونځ به مې کاوه دلته دپوهنتون هلکان راتلل ما ورته داسلام په باره کې خبرې کولې دوی ویل دا اسلام چې تاسو وایئ دا مونږ نوی اوږو دا نوې خبره ده. بیا زما کورته لس لس دوولس تنه ددوی راتلل معلومات یې اخیسته ما ورته ویل چې دغه اسلام دی دغه انجنیر احمدشاه ماته همیش راته ده ته ما کتابونه ورکول ده ته ما درسونه او په اسلام کې معلومات ورکول بیا یو صوفي قربان یې کاوه چې اوس هم دجمعیت سره دی هغه به راتلئ استاد رباني ته مې ویل چې دخدای دپاره ته راشه دا په پوهنتون کې ته درس ورکوي هلته ته کولی شې چې رهبري ددغه کسانو وکړې دا یې نه کوله. هغه وخت ماته

دعوت راغی دلیبیا نه چې ویل یې هرڅوک چې تاسې دځان سره راولئ
 چې ټکټونه ورته ولیږو ماد استاد رباني نوم ورکړ اشنا مې ؤ، پیژانده مې
 دده نوم مې ورکړ، دهغه بل رباني چې په ابوحنیفه کې ؤ دهغه نوم مې
 ورکړ، دغلام نبي نوشاد نوم مې ورکړ، دعشرتي نوم مې ورکړی
 عبدالاحد عشرتي، دنیازی غلام محمد نیازی چې دفاکولته شرعیات ؤ
 دهغه نوم مې ورکړ. دحکومت په سطح نه وو ټول ډاریدل فقط ماسره هغه
 رباني دامام ابوحنیفه ولاړ، نماینده دگهیځ ولاړ او غلام نبي نوشاد او نور
 نه ولاړل ټول وده اړ شول نو ما ویل زه باید دوی آزاد کړم چی دنیا یې
 وپیژنی خلک یې وپیژني دوی خو چانه پیژندل بیخي دا حرکت ما تقویه
 کړی دی همیش زما کورته دا هلکان راتلل همیش دوی چې بندیان کیدل
 دا حکمتیار بندي شوزه تللی یم خلاص کړی مې دی.

دمجددي صاحب ترڅنگ نوروهم داسلامي تحریک ملاتړ کړی دی، دحزب
 اسلامي مشر گلبدین حکمتیار وایي چې دا حرکتونه انفرادي وو او تنظیم شوي نه

وو:

ته ماته ووايه چې ترمانه په پوهنتون کې یوه دوره دمخه یی تا په هغو
 کلونو کې څه تحرک، نشاط، فعالیت داسلام په نامه لیدلی، مظاهری،
 اعتصاب میتینگ، اجتماع، دکتابونو خورول، اجتماعات جوړول دعوت

ورکول خه شي دی لیدلي وو په منظم شکل. مونږ چې پوهنتون ته راغلو یو
خه مونه دي لیدلي که چېرته دغسې یو تحریک وای نو مونږ دبل حزب
بنسټ ایښودلو ته هم نه مجبوره کیدو منظم کار به روان و موږ به په هغه
کې برخه اخیستې وای ماته خو دغسې یو منظم صف په نظر نه دی راغلی
او دچانه مې هم نه دی اوریدلي هغه څوک چې دعوی کوي ددې یو دود نه
یې شمیرنه زیاتیري دا څنگه تحریک دی چې ددې نه دمخه دې نه نشریه
ولري، نه دې دهغوی فعالیت محسوس وي نه دې هغوی تظاهرات او
اجتماعات ولري، نه دې نظم ولري او نه دې دیو دوو درو کسانو نه هغوی
تجاوز کړی وي په دوو درو کسانو کې دې راخلاصه شي آیا دې ته هم
تحریک ویل کیږي کیدای شي چې ددیرو کسانو سره دا احساس وپه
انفرادي طور له وضع ناراض وو اعتراض یې درلود غوښتل یې چې
داسلام له پاره خه وکړي او دالحادي چپي ډلو مقابله وکړي، په اجتماع کې
بدلون راشي، بڼه دا احساس له دیرو سره وو خودا انفرادي احساس نه باید
سړی داسې تعبیر کړي چې دتحریک اساس ایښودل شوی دی کوم صف
جوړ شوی دی.

که خه هم منظم سیاسي فعالیت نه ولې دځینو حرکتونو پر ضد چې
داسلام سره برابر نه وو پوره مخالفت کیدئ یوه هم دملایانو مظاهره وه چې دهغې

ليکنې پر ضد جوړه شوې وه چې د پرچم په جريده کې د لينن د سلمې کليزې په موقع ليکل شوې وه. پوهاند مجددي هم دې ليکنې ناراحته کړې و:

بس نو ما په دا کور کې اور واخيست ما ويل زه خو غم خو دا خلک راتلولم او مظاهره جوړوم نو په دې کې زه راغلم ماته چا وويل چې دامظاهره جوړه شوې ده علما په دغه متأثره دي، علما راغلي دي مظاهره يې کړيده څه ته راغلي دي؟ شوری ته راغلی دی! ما ويل واللله دا عجب خبره وشوه اول همداسې يو توار د و سره له دې خوا علماؤ شروع کړه دهغه خوا ما شروع کړه چې راغلو گډ شوو هلته. قبله گاه صاحب راته وويل چې وه هلکه څه کوي؟ هلته اووه زامن مې هلته و ما ويل که دا اووه زامن مې ټول قتل شي زه خود دې نه نه تيريرم چې بايد دا کمونستان جزا ته ورسيري بايد بندي شي او دا محاکمه شرعي شي نو په دې کې بيا نو همدغه و چې د علماؤ سره تر آخره پورې زه ولاړوم بيا علماً بنديان شول او ولس تنه تقريباً د دوی بنديان شول. بيا عبدالولي رئيس قواي مرکز و هغه سره ما شرو شور کړی دی يونيم ساعت خبرې مې کړې دي د دوی نه مې وعده واخيسته چې اعليحضرت د خارج راشي، دی سفر ته تللی و چې راشي دوی خلاصوم زه خپله تلم بندي خانې د همزنگ ته دوی مې د لاس نه نيولي دي خلاص کړي مې دي راويستي مې دي. چې دوی بنديان وو ما هلته

کومکونه ورتته رسول نو دا خبره په دې مظاهره کې الحمدلله سرقافله وم
بالکل تر آخره پورې په شوری کې اوس نماینده گان د شوری شته چې شوری
ته زه ورغلم ما خبرې کولې په موټر باندې، په لاری باندې جگ شوم ما
خبرې کولې بیا زه په نماینده گۍ د علماؤ تللی یم شوری ته دوکیلا نو سره
مې خبرې کړې دي کلکې خبرې مې وکړې.

کابل پوهنتون د سیاسي فعالیتونو ډگر

کابل پوهنتون په دې دوره کې داسې یوه تعلیمي مؤسسه وه چې په سیمه کې یې ساری نه درلودئ او ورکې پوره ډیموکراسي وه پوهاند عبدالحی نظیفی چې د پوهنتون استاد ؤ ورته درنه دنده سپارل شوې وه او په پوهنتون پوره خبر دی:

د پاشاه د سلطنت په آخرو وختو کې د پوهنتون ریاستونه او عمومي ریاست او د فاکولتو ریاستونه انتخابي ؤ چې په هغه جمله کې رئیس پوهنتون هم انتخابي ؤ او رئیسان د فاکولتو هم انتخابي وو او هر ځل به

د څلورو کلونو دوهمه وختونو د پاره انتخابات بدل. کانکور د پوهنتون چې زه یو دهغه خلکو نه وم چې په دې کې مې کار کاوه او مونږ به په ټول افغانستان کې امتحان اخیست او دا امتحان به مونږ په داسې معیار سره اخیسته چې هم د تیرینکوټ د لیسې نفر په دې پوهنتون کې شاملېده او هم د کابل د حبیبې د لیسې په دې پوهنتون کې شاملېده او مونږ دا مقایسه داسې کوله چې د ولایاتو نفر مو د ولایاتو سره مقایسه کول او د کابل نفر مو د کابل سره مقایسه کول داسې مونږ نه کول چې د کابل نفر د ولایتونو سره مقایسه شي او د ولایاتو د کابل سره مقایسه شي معنی د دې رقم مقایسې دا وه چې مونږ فکر کاوه هغه سړی چې دخپلو ملگرونه دده ذکاوت څومره زیات دی په اطرافې لیسو کې هم هغه مو انتخاباته او هغه بیا په تجربه کې دا وښودله چې دهغه هلکانو په خوا کې چې هغوی دمکتب ټول پروگرام نسبتاً په پوره ډول تطبیق کړی دی او هغه چې نه دی کړی دواړو کولای شول چې دا د درس بار په آسانی سره یوسي تر هغه ځایه پورې چې زه پوه شوی یم په دې امتحانو کې هیڅا نه حکومت او نه بل چا د شخصي غرض د پاره مداخله نه کوله.

همدا وخت ؤ چې کابل پوهنتون د سیاسي فعالیت مرکز وگرځیدئ توریالی اعتمادی چې د پوهنتون انتخابي رئیس ؤ وایي چې د پوهنتون ډېر مشکل وخت وه

د پوهنتون ډیرې مشکلي ورځې وې، هم د افغانستان دمعارف
 مشکلي ورځې وې بدبختانه ټولو خواوو چې غرض یې درلودئ په
 پوهنتون کې لاس واهه په افغانستان کې د سیاست ساحه دومره پراخه نه
 وه یواځینی ځای د کابل پوهنتون ؤ چې د سیاسي فعالیت مرکز ؤ هلته چې
 وراست افراطي او غیر افراطي موجود وو هلته کار کول ډیر گران وزما په
 اداري تجربو کې د پوهنتون ریاست بدترینې ورځې وې کله چې په خوب کې
 هغه ورځې وماته رایا دې شي ما پرېشانه کوي.

په دې وخت کې مظاهري جوړې وې او دمحصلانو اتحادیې ته مبارزه جاري
 وه او وایي چې پوهنتون د سیاسي حزبونو د فعالیت ډگر گرځیدلی ؤ په لندن کې
 د افغانستان پخوانی شارژ دافیر تازه خان ویال چې د خلق غړی او اتحادیې ته
 کانديد ؤ وایي چې د خلقي ډیموکراسۍ سره یې موافقه نه لرله نو ځکه ورته حزب
 اجازه ورنه کړه چې کانديد پاته شي:

له تره کي کره لارمه او تره کي وویل چې زما خوښه داسې ده چې ته
 زمونږ با استعداده کدریې او زموږ نازولی کدریې. تره کی په زړه کې ډیر
 خور سړی ؤ ډیر زبردست سړی ؤ که داسې دې کړي وای چې سبا انتخابات
 دي د انتخاباتو وړاندې دې موږ ته یولیک راکړی وای چې زه د افغانستان

ډيموکراتيک گوند ته وفاداريم نو سبا ته په انتخاباتو کې شرکت کولای
شي او که نه مور فيصله داسې کړې ده چې ستا په ځای بل څوک معرفي
کړو نو ما ورته وويل چې رفيقه محترم دا خو عجب خبره ده چې که چيرې
زه د گوند غړی يم او د دې گوند د پاره مې په دا تيرو کالونو کې داسې
کار هم کړيدی چې کله کله ستا د تائيد وړ هم گرځيدلی دی نو دا څنگه اوس
نوي معجزه را ووتله چې زه بيا خط درکوم چې تره کی صاحب زه دې گوند
ته وفاداريم او که زه خط درکړم او هم وفادارونه اوسيرم خو وفادار نه يم
منتها دومره په وضاحت سره درته وایم چې زه دخلي ډيموکراسۍ شعار ته
وفادار نه يم دا د افغانستان د اوسنۍ جامعې د پاره تطبيقي شعار نه بولم
د افغانستان د خلق ډيموکراتيک گوند يو ملي گوند بولم او ډيموکراتيک
گوند يې بولم.

دا داسې وخت و چې په کابل پوهنتون کې د شعله جاويد او پرچم پوره زور و
او ډير استازي يې د محصلانو اتحاد يې ته وټاکل شول. په دې وخت کې د چپي
حزبونو تر څنگ اسلامي حرکتونه هم په پوهنتون کې پيل شول د حزب اسلامي مشر
گلبدین حکمتيار چې په دې وخت کې د پوهنتون محصل ؤ وايي چې په لومړي سر
کې دهغوی شمير کم ؤ ولې وروسته يې وکولای شول چې په اتحاديه کې اکثریت تر
لاسه کړي:

د پوهنتون په شرایطو کې چې کله دا تحریک ابتدا پیل شو زموږ لومړۍ مظاهره او اجتماعات داسې وو چې د پنځوس او شپیتو نه به یې تجاوز نه کاوه تاسې په خپله د دغسې صحنو شاهد یاست د پوهنتون په اوضاع باندې کمونیستي احزاب مسلط وو هغوی ترمونږ ډیر دمخه کار شروع کړی ؤ کم نه کمه څلور پنځه کاله هغوی زموږ نه دمخه کار پیل کړی ؤ چې په علمي مؤسساتو هغوی تسلط درلودی. رژیم دهغوی تر شا وي او لویو طاقتونو دهغوی حمایت کاوه او دا هر ډله د بهر نه تغذیه کیدله او دهغوی مرسته ورسره وده ددې په مقابل کې بل طرف ته محدود دڅو ځوانانو په سطح یوه اجتماع یوه ډله چې نه بهرنی پښتوانه لري او نه دهغه تر شا لوی قوت ولاړ دی او غواړي چې په ملک کې تبدیلی راولي رژیم هم دغسې چې له هغو قوتونو نه احساس د خطر نه کوي بلکه هغه که دچانه احساس د خطر کوي نو همدا تحریک دی فکر کوي چې د دې ریشې په ملت کې دي او ژر ملت راپاڅولای شي ملت منظم کولای شي او دا په یو خطر بدلیدای شي دنورو ډلو مهار کول ډیر آسان دي هغه حدا عظمي د روشن فکرانو په سطح کې محدود دي اما دا چې ملت دنورو اقشارو سطحی ته دې هغه نفوذ نه وي کړی او له هغه نه دې ډیر ژر یو خطر جوړ شي ددې احتمالات ورته ضعیف بریښیده او ظاهر شاه صریحاً ویل چې د

سرو بيرغونو په ځای دا شنه بيرغونه اصلي خطر تمثيلوي او د دې مخه نيول بياگران دي. همدا وجه ده چې تاسو ليدل په هغه وخت کې د کمونيستي احزابو يو کس هم زندان ته نه لاړو مگر د نمايش د پاره د څو ورځو په خاطر ولې زموږ گڼ شمير کسان د ظاهر شاه په وخت کې زندان ته لاړه او په مودو مودو په زندانونو کې پاته شول. حالت د غسې وو چې د اسلامي تحريک د پاره خلکو شرايط سازگار نه گڼل ولي الحمدلله د خلکو د تصور خلاف په ډيره کمه موده کې نهضت و توانيدلای شو چې د علمي مؤسساتو د اکثريت ملاتړ تر لاسه کړي. تاسو ته به په يادوي چې په لومړيو انتخاباتو کې موږ نه « ۹ » څوکۍ د محصلينو په اتحاديه کې تر لاسه کړې په دوهم کې دوولس څوکۍ او په دريم انتخاباتو کې موږ دوه ثلثه څوکۍ تر لاسه کړې. دا د اسلامي تحريک روز افزون وده او نفوذ په علمي مؤسساتو کې ښيي.

د پوهنتون تر څنگ لیسو ته هم سياسي فعاليت ورسيدئ عزيز نعيم چې د کابل پوهنتون استاد ؤ په ابن سينا کې د پوليسو حمله ليدلې ده چې وروسته بيا کابل پوهنتون ته ورسيدله:

هغه مظاهري چې په ۱۳۴۸ کال په پوهنتون کې شروع شوې د ابن سينا د لیسې د اعتصاباتو څخه را پيدا شوې په ابن سينا کې چې

د پوهنتون په څنگ کې موقعیت درلودئ شاگردانو معلمان گروگان ونيول او تر دوو هفتو وروسته پولیسو مداخله وکړه په دغه وخت کې چې د ماسپښین دوی بجې وې زه پوهنتون ته روان وم او دا حال می په خپله ولیدی په هر حال زه پوهنتون ته ورسېدم او تدریس می شروع کړئ او د پوهنتون محصلان ددې واقعي څخه چې ډیره تازه وده نه وو خبر نیم ساعت وروسته د ابن سینا شاگردان پوهنتون ته ورسیدل او زما صنف ته راغلل او وې ویل چې ستاسې د وروڼو څه حال دی تاسې اوس هم په صنف کې یاست دلته زه په ډیر مشکل موقف کې واقع شوم محصلانو ته مې وویل چې ستاسې اختیار دی که مو درس په گټه وي پاتې شی او که مو مظاهره په گټه وي ولاړ شی په هر حال ډیر محصلان پاته شول په بله ورځ په پوهنتون کې مظاهرې جوړې شوې وروسته پولیسو مداخله وکړه او یو تعداد استادان ووهل شول د پوهنتون استادانو سخت عکس العمل وښود چې په نتیجه کې استادانو غونډه وکړه او یوه فیصله نامه صادره شوه چې ماهم امضاء کړه. په دې فیصله نامې کې د حکومت څخه وغوښتل شول چې دې موضوع ته جواب ووايي.

پوهاند محمد رحیم الهام چې د پولیسو دا حمله ولیدله چې ورکې دده شاگردان او نور استادان وهل شوي وو وایي چې ددې حملې د عکس العمل په نتیجه کې هغوی وکولای شول چې د استادانو انجمن جوړ کاندې:

ولاړو اتاق شوری علمی ته په شوری علمی کې کښیناستو استادان هم راغلل په هغه وخت کې خو دا جریانونه هم وو گوندونه هم وو دا اکثره ددې گوندونو مشران او دا خلک چې په پوهنتون کې وو دا ټول راغلل. یوازې صاحب مور انجمن جوړ کړی تصادفاً استادان سره راغونډ شول دلومړي ځل له پاره دافغانستان د استادانو انجمن جوړ شو په دې کې چونکه دا ابتکار ما کړی وزه دعمومي مجمعي له خوا، دټولو استادانو له خوا ددې انجمن دمنشي په حیث وټاکل شوم بیا وروسته دهر پوهنځي نه چې خلک راغلي وو دا هلته سره یو ځای شولو او مور علي محمد زهما خپل رئیس وټاکئ او ډاکتر هاشمیان هغه هم په دی هیئت رئیسه کې دی هم منشي وټاکل شو. نو مور مبارزه شروع کړه د استادانو او د شاگردانو د حقوقو د ساتنې په خاطر باندې چې په علمی مرکز باندې تدریسي مرکز باندې باید داسې حملې ونه شي.

جنرال عبدالحکیم کتوازی چې دژاندارم او پولیسو عمومي قوماندان ؤ او دا مظاهري يې دنژدې څخه څارلې وایي چې ددې حرکت پیل محصلانو په خپله کړی ؤ:

حرکت هم دمظاهري دگروپوله طرفه وشو داسې چې دوی په پولیسو حمله وکړه پولیسو چې له ځانه دفاع وکړه دوی منډه واخیسته چې دپولیسو په مقابل کې دوی تیښتی ته مجبور شول دوی پر پوهنتون حمله

وکړه، د پوهنتون شېشې یې ماتې کړې، دروازې یې ماتې کړې، بعضې
نجونو ته یې اذیت ورورساوه او ددې د پاره چې دا په نام د دولت تمامه شي.
داسې کله کله به د پولیسو او د مظاهره چیانو په منځ کې د ډبرو گذارونه که
به وشول د مظاهره چیانو له خوا به کیدل په پولیسو باندې یو نیم زموږ د
پولیسونه چون اکثرأ افراد عجمي ؤ او دا وو که به یې احساسات و توریدل
یو مظاهره چې ته که به یې یو سوک یا یو لرگی ورکړی وي دا زه ویلی نشم
ولې زموږ په سویه د محاکمې د قانون د بندې گری په سویه باندې ددوی
هغه مشرانو چې دهغې جملې یو ډاکتر نجیب و له ما سره دوه درې واره
بندې شوی دی په اوس وخت کې په قدرت کې هم یوه ورځ سره مخامخ
شولو صحبت د قانون و دې ته راغی ما په صراحت ورته وویل چې ته خوله
ما سره دوه درې واره بندې شوی یې. ویل هو! ما ویل اوس هم زه
حاضریم، ددې د پاره چې زه دی قانون ته یا قانوني روش ته راوبولم، نو
ورته ومی ویل زه اوس هم حاضریم که کوم خلاف قانون حرکت زما له خوا
یا زما په وخت کې د پولیسو له خوا د تا سره شوی وي چې زه اوس دهغه
جواب ووايم، ده راته وویل نه داسې حرکت نه دی شوی.

آزاد مطبوعات او جریدې

د محمد ظاهر شاه د ډیموکراسۍ په لس کلنه دوره کې آزادو جریدو ته د خپرولو اجازه ورکړل شوې وه. محمد حسن اولس مل چې همدا اوس په ناروي کې دمجاهد اولس داخبار په خپرولو لگیا دی وایي چې د محمد ظاهر شاه د سلطنت په وروستي وخت کې آزادو مطبوعاتو ته د تنفس موقع په لاس ورغلې وه:

په افغانستان کې د پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه په وروستیو

لسوکلونو کې په نسبي ډول آزادو او ملي خپرونو ته د تنفس کولو موقع په لاس ورغلې وه په دې جرايدو کې يو شمير جرايد مثلاً دافغان ملت جريده وه، مساوات جريده وه، گهيځ ؤ، ملت ؤ، کاروان ؤ، پيام امروز ؤ، دسبا په نامه يوه جريده وه، پيام وجدان ؤ افکارنو ؤ، د خلق جريده وه، د پرچم جريده وه، دشوځک په نامه يوه جريده وه، ترجمان ؤ، روزگار ؤ او افغان جريده وه چې زه يې په خپله مسئول چلوونکی وم او داسې نور جرايد په دغه وخت کې را ووتل.

په دې جريدو کې د خلق جريده هم شامله وه چې د خلق د ډيموکراتيک گوند نشراتي اورگان او دنور محمد تره کي په مشرتوب او دبارق شفيعي په مسئول مدیریت راوتله. د خلق جريدي د دولتي سکتور او اصلاحات اراضي طرفداري کوله. کله چې د خلق ډيموکراتيک گوند وويشل شونو د پرچم جريده پيل شوه. په چپي جريدو کې شعله جاويد هم يوه مهمه جريده وه چې په کابل کې يې لوستونکي زښت ډيروو. دافغان ملت مسئول مدير قدرت الله حداد وايي چې دهغه د جريدي هدف دا ؤ چې دافغان ملت جريدي له لاری د خارجي ايډيالوژيو د طوفان مخه ونيسي:

افغان ملت په لومړنيو اخبارو کې وو چې په ۱۳۴۵ کال کې نشر شو او ددې د امتياز خاوند ډيپلوم انجنير غلام محمد فرهاد ؤ او مسئول مدير يې زه وم البته په ابتداء کې پنځه شمارې احمدعلي ملت يار هم مدير

داخبار و بيا پنځه شماری وروسته هغه استعفی وکړه بيا ما دا اخبار په غاړه واخيستو نو دافغان ملت هدف دا ؤ چې موږ داسې محسوسه کړله چې يو طوفان افغانستان ته راتلونکی دی چې هغه داخارجی ايډيالوژي گانې يا مفکورې دي چې زیاتره دشمال له خوانه او يو مقدار هم دغرب له خوانه را روانې وې نو موږ ددې دپاره چې دافغانستان خلک خپل هغه تاریخي هویت او تاریخي شخصیتونه او تاریخي اعمال ورک نه کړی نو ددې دپاره لازمه وه چې يو غږ يا يو چراغ ددې خپلو خلکو د تاریخ او دعقایدو پربنا هم بل وي په دامنځ کې زمونږ هدف دا ؤ چې دافغانستان خلک دا خپل مشران وپیژني په خپلو مشرانو پسې لاړ شي نه دپړديو مشرانو پسې موږ په دی معتقد وو چې اعلیحضرت احمدشاه بابا دومره یوه عالي فلسفه درلوده او دومره ملي فلسفه یی درلوده چې موږ به هیچاته محتاج په دنیا کې پرې نږدي چې موږ له هغه نه څه راواخلو موږ باید دده په حضور کې دده له لمنې نه باید یو څه راټول کړو نه دبل چا له لمنې نه.

دافغان ملت ترڅنگ مساوات هم یوه منع لارې جریده او دصدر اعظم محمد هاشم میوندوال دموکرات مترقي نشراتي ارگان ؤ ، ددې اخبار مسئول مدیر پوهاند محمد رحیم الهام وایي چې روشنفکرانو په دې جریده او نورو چارو کې

دميوند وال سره مرسته كړې وه:

كله چې ميووند وال اميدوار شو چې صدارت ته ورسيدري نو يو څو تنه روشنفكران يې سره راغونډ كړل دوى ته يې وويل چې زما دپاره يوه برنامه د عمل جوړه كړئ چې زه څه وكړم په دې كې موږ كښينا ستوزه فكر كوم دلومړى ځل له پاره د عمل يوه معينه برنامه جوړه شوه چې هغه برنامه بيا په مختلفو ژبو هم ترجمه شوه او دلومړى ځل له پاره د يو كتاب په شكل باندې دا برنامه جوړه شوه او بيا ميوندوال دا برنامه په ملي شورى كې ولوستله او د دې برنامه په بنا باندې ده ته د اعتماد رايه ور كړه شوه، دى صدر اعظم شو موردغه څو تنه روشنفكران چې وو داسې موغوښتل چې په حكومت باندې د يو اخبار په واسطه فشار راشي چې خپله دغه برنامه عمل تطبيق كړي نو له دې جهته موږ د قمچينى په حيث باندې دا اخبار غوښتى چې استعمال كړو چې سرغړونې څوك په حكومت كې ونه كړي په لومړي سر كې او دغه ټوله فلسفه چې په دې كې داخلي انكشاف د افغانستان په ټولو څانگو كې د كلتور نه نيولي په اقتصادي برخو كې، په اجتماعي برخو كې او په خارجي سياست كې دا ټول داسې په منظم شكل سره راغلي وو او موږ په عين زمان كې غوښتل چې دغه ديموكراسي څومره چې په اساسي قانون كې منعكسه شوې وه هم هلته

د حکومت په واسطه تطبیق شي او د شاهي مشروطې خواته موږ د اساسي قانون پر بنا باندې په عملي توګه حرکت وکړو د همدې جهت ګه کله نو ما په خپله هم دا روزنامه نگاران راپور تران دې خوا هغه خوا لیرې او په وزارت خانو کې چې به قصې پېښېدې دا به موږ په لومړي سر کې هم په اخبار کې نشرولې یو وارې وزیرانو بغاوت وکړ، بغاوت یې په دې وکړ چې میوندوال ته یې وویل چې موږ مو وزیران کړي یو په عین زمان کې دا اخبار هم په تا پورې اړه لري نو که انتقاد هم په موږ باندې کوي په اخبار باندې ددې پرځای موږ موقوف کړه او دوی یو وارې استعفی هم وکړه یعنی ددې اخبار فشار دومره ډیر ؤ چې موږ حتی په میوندوال باندې هم کله کله انتقادونه کول نو زموږ هدف دا ؤ چې دیموکراسي په ښه مترقي شکل باندې او د افغانستان د ټولو اوضاعو د تشخیص پر بنا باندې دغه د مترقي دیموکراسي په نامه باندې یا د مترقي دیموکراسي د فلسفې په اساس باندې موږ دا اخبار چلاوه. دی اخبار ورو ورو په ټولنه کې ډیر حیثیت پیدا کړ او علی الخصوص په هغه وخت کې چې بیا یوه جبهه غونډې جوړه شوه د هلمند داوېو د ویشلو په برخه کې نو کله چې میوندوال بیا په خپله د صدارت نه ولویدی دلته دې اخبار چې د اپوزیشن شکل غوره کړ په دغه وخت کې دې اخبار ډیر اهمیت پیدا کړ.

محمد حسن اولسمل چې په دې وخت کې دافغان جريدې مشر او مسوول مدير ؤ وايي چې دهغه اخبار آزاد او يوه ملي جريده وه:

دافغان جريده يوه آزاده ملي جريده وه او په هيڅ يوه گوند پورې نه وه تړلې. افغان جريدې داساسي قانون دپوره تطبيق ملاتړ کاوه امريکايي پروفيسور دوپرې په خپل کتاب ، افغانستان ، کې ددې جريدې په هکله ليکلي چې افغان جريدې په افغانستان کې پارلماني ډيموکراسي غوښتله د لته بايد ووایم چې دافغان جريدې په قلمي همکارانو کې دافغانستان پرځوانو ليکوالانو سربيره اروا بناد گل پاچا الفت ، اروا بناد پوهاند عبدالحی حبيبي ، مرحوم محمد هاشم ميوند وال ، مرحوم عبدالروف بينوا ، جناب سيد شمس الدين مجروح شامل او دغه نوموړی دايمي قلمي همکاران وو نو ددې نه تاسو ددې جريدې اهميت معلومولای شئ چې مثلاً دې کې به څنگه خپرونې کيدلې همدارنگه دافغان ملي جريده په اولسي جرگه کې هم دملت دانتخاب شوو وکيلانو دقاطع اکثریت دملا تړ نه برخورداره وه حکومت پخوا پټ او بيا وروسته په ښکاره توگه په مطبعه کې دمسوول مدير په نامه يو سړی کينولی ؤ نوموړي به په خپلو ذره بينی عينکو دآزاد و اخبارونو خپرونو مطالب له نشر نه دمخه دنظره تيروول او کومې خبرې به چې ډير حساسيت پيدا کاوه او يا به دحکومت په گټه نه

وي فوراً به يې ترې حکومت خبراوه. حکومت به يا د خپرونې په مسوول چلوونکي فشار راووست چې دا مطلب وباسه او يا به يې دنشر نه وروسته په داخل دفابريکې کې پخواله دې چې دچالاس ته ورسيري خپرونه مصادره کړه چې دافغان ملي جريدې ډيرې گڼې په همدغه توگه مصادره شوې دي. لکه څنگه چې ما مخکې اشاره وکړله مهم سياسي او ملي شخصيتونه ددې قلمي همکاران وو او حکومت ددې تحمل نشو کولای. نو دې جريدې دهلمند داوبو په موضوع کې ډير سخت موقف نيولی ؤ زه په هم هغه وخت کې خلور کړته پاچا وغوښتلم لاکن ما ونه منله حکومت هم راسره تماسونه ونيول بالاخره دامير عباس هويدا دهغه وخت دایران دصدراعظم دراتگ نه درې ورځې مخکې دشیپې داتو بجو په خبرونو کې زما دجريدې دمصادري اعلان وشو چې دې جريدې خلاف دقانون نشریات کول او دابه نوره نه نشريري.

ددې مصادري معنی دانه ده چې پوره آزادي نه وه عبدالحميد مبارز چې د باختراژانس مشر ؤ وايي چې په هيڅ يو هیواد کې هم پوره آزادي نه ده موجود :
زه فکر نه کوم چې په جهان کې به کامله آزادي موجوده وي په نسبي ډول زموږ د مملکت په سويه ډيموکراسي موجوده وه. دافغانستان دملي او

ټولنيزو مصالحو په نظر کې نيولو سره په افغانستان کې يوه نسبي
 ډيموکراسي موجوده وه د مثال په ډول زه تاسې ته ويلی شم چې باختر
 آژانس به هميشه آزاد خبرونه ورکول موږ به د چا سره سلانه کوله مگر کله
 چې به ډيره مهمه موضوع وه په هغه صورت کې به مو مشوره وکړه موږ به
 د ريوترا، اي پي، اي ايف پي، تاس او نورو خبري ايجنسيو خبرونه
 اخيستل او د افغانستان په مطبوعاتو کې به نشريدل زه تاسې ته ويلای
 شم چې په باختر آژانس کې پوره آزادي موجوده وه کله چې په شوري کې
 د صدر اعظم نور احمد اعتمادي د حکومت په مقابل کې د سلب اعتماد
 رايه ورکړله شوه نو په هغه وخت کې د حکومت د خوښې خلاف دا خبر نشر
 شو.

قومي جوړښت

په افغانستان کې په وروستيو کلونو کې ځيني قومونو شکايت کاوه چې ورته حق نه دی ورکړل شوی زموږ ملگری اسحق نگارگر چې د بلخ اوسیدونکی او د اوزبکو او نورو قومونو سره یوځای اوسیدلی دی دا شکايت نه مني:

په عامو خلکو کې خو دا خبره نه وه ځکه چې ددوی په منع کې وودونه شوي دي ددوی وینې سره گډې شوې دي مگر په روشن فکرانو، په تعلیم یافته ځوانانو کې دا خبرې وې. اما په عادي خلکو کې نه، تاسو خپو هیږئ چې د افغانستان په روشن فکرانو باندې دچپي افکارو یو قسم

تسلط ؤ. نو په روسیه کې کله چې ستالین د بیلابیلو قومونو خبرې کولې او دهغو د پاره یې آزادي غوښتله نو په افغانستان کې هم د بیلابیلو قومونو روښنفکرانو داسې فکر کاوه چې ددوی قوم یا ددوی په خبره ددوی ملت د حاکم ملت یا د پښتنو له خوا خپل شوی دي او په هغو باندې د پښتنو لخوا ظلم او تعدا شوې ده خو دا د کتاب له نظره کیدای شي چې صحیح خبرې وي مگر بالفعل په افغانستان کې چې گورئ مثلاً د افغانستان په شمال کې ځمکه نشته پراخ د پښتو نه دي چې د حکومت له خوا د لامل کې ځمکې په نوم خلکو ته ورکول کیدې مگر هلته داوبو خبره ده چې د افغانستان په شمال کې مثلاً په بلخ او په جوزجان کې اوبه نشته داوبو پر سر کله کله د بیلابیلو قومونو په منځ کې شخړې پیدا کېږي د پښتنو په منځ کې هم کله کله د دوی گټې یو له بل سره ټکر خوري او د دغسې ټکر خبره چې راشي بیا پښتانه هم په خپلو منځو کې سره وهي. اهل تشیع چې په کابل، کندهار او د افغانستان په نورو سیمو کې میشته شوی دي باور لري چې ورسره برابر چلند نه دی شوی. آیت الله شیخ محمد آصف محسنی چې د اهل تشیع او حرکت انقلاب اسلامي مشر دی وایي چې دا طبیعي خبره ده:

طبعاً زموږ عقیده دغه ده چې کیدئ. په کندهار کې یو وار دغسې یو

جنگ شو تر اوسه پورې د چورا په واقعہ معروف دی خلک شهیدان شول. د اجهالت د مسلمانانو په منع کې شته د مذهب په نامه تعصب، د قام په نامه مثلاً اوس دا یو یې ازبک دی، یو یې تاجک دی، یو یې پښتون دی یو یې شیعه یو یې هزاره بیا په پښتون کې تاسې خبریاست یو په قندهار کې د افلان زبې دی او د افلان زبې دی. دا ټول شېبان جهالت وو اوس الحمد لله ښه شوي دي پس له انقلاب څخه اوس هغه شی نشته ښه شوي دي لکن یو څه سیاست وو یو څه جهالت زموږ په شرق ډیر جهالت موجود دی تنها دانه دي چې دا د شیعه اوسني طبقې په منع کې په افغانستان کې تعصب موجود وو قومي او نژادي تعصبات هم موجود وو ما تاسې ته وویل چې په پښتنو کې هم په ځای ځای کې ډیر تعصبونه موجود وو دا ټوله داناروا تعصبونه وو.

د اهل تشیع ډیر خلک د کابینې غړي او ان دا چې د پښتني ولایتونو څخه پارلمان ته رسیدلي وو یو د دې کسانو څخه هم نور محمد اکبري و چې د کندهار د ښار څخه انتخاب شوی و آیت الله محسني وایي چې دهغه د انتخاب سره هم حکومت مخالف ؤ:

په دغه اکبري په موقع کې والي د قندهار ماته وویل یوه ورځ چې پام کوه چې دا اکبري ځان کاندید نه کړي دا د کندهار محیط دا تحمل نه لري

مولوي محمد يونس خالص چي د حزب اسلامي مشر دي وايي چې د اهل

تشیع د حق خبره ایران راپورته کړې ده:

دا خبره خو دايران دحکومت خبره ده چې ددوی دخولې نه راوځي ځکه هغه بله شپه به تاسې اوریدلي وي چې دمنابعو نشراتي نه دا خبره وشوله چې دايران حکومت غواړي چې واهل تشيع ته يو داخله وزارت ورکړي شي اوبل خارجه وزارت ورکړي شي نو ددې معنی داده چې په اهل تشيع

کې تحریک په خپله د اهل تشیع څخه نه دی راوړل شوی خو لیکن دا د ایران د حکومت له خوا راوړل شوی دی او د ایران حکومت غواړي چې دوی خو یقین لري چې په دومره اهل تسنن کې قدرت اهل تشیع ته په لاس نه ورځي خو هغوی غواړي چې ددوی ترمنځ داسې خونړیزې او داسې جړپونه راشي چې د آینده د پاره ددوی ترمنځ توحید ناممکن وگرځوي او هر حکومت چې راځي دهغه د پاره دلته اهل تشیع د ایران د پاره یو دمزدور په حیث کار وکړي همیشہ هر حکومت چې راځي هغې د پاره ددې لارې نه مشکلات پیدا کړي او یا به د ایران د حکومت د غلامۍ حلقه په غورو کې گرځوي. زما خیال دانه دی چې اهل تشیع په خپله دا کار کوي ځکه اهل تشیع چې په افغانستان کې دي هغوی د افغانستان حالات درک کړي دي هغوی پوهیږي چې په افغانستان کې ددوی سره دادوی چې یا دوی دا مظالم ورسره نه دي شوي نه دوی چا غروته شړلي دی چې دوی په غرو کې هستوگنه وکړي او یا دې راشي په کابل کې دې مزدوري کوي دا ددوی وطن دی دا ددوی هیواد دی په خپله باندې دوی هلته میشته شوي دي. که تاریخ خبره ثابته کړله چې دا کسان په سمه کې چانه پرېښودل نوبیا دا خبره صحیح ده مگر دوی چې هلته میشته دي البته هغه ځای کې یې خپل منافع سنجولي دي بیا چې راځي موزی وینو چې د کابل ټول کسبه کار

ټول داهل تشيع په لاس کې ؤ او مونږ ليدل چې حتی د ظاهر شاه خپل شخصي ډاکټر، ډاکټر فتاح نجم نوميدو او هغه داهل تشيع نه و ما پيژندلو او حتی زما عمليات چې په ابن سينا کې وشول عظيم اسلامي نوميدۍ، هغه داهل تشيع نه ؤ زه تر اوسه ترې ممنون يم چې هغه زما سره ډيره خواري کړې ده په همدې ترتيب باندې اهل تشيع خلک بیکاره پاتې نه وو په دارالعلوم کې چې علمي موسسه وه دهغې مامور هغه په خپله باندې اهل تشيع سپړی ؤ زه هلته مدرسو هغه هلته کار کولو او زه فکر کوم چې تاسې ته به معلومات وي چې په مطبوعاتو کې داهل تشيع ډير کسان ځای شوي وو په هغه ځای کې مختلف پوستونه پيدا شول يعني دوی په مختلفو ځايونو کې کار کړی دی او اوس هم مونږ ددوی سره مخالف نه يو چې حکومت دوی ته کار ورکړي په حسب دلياقت باندې مگر مونږ دانشو قبلولی چې په نوم داهل تشيع يا په نوم داهل تسنن يا په نوم دازبک، په نوم، د پښتون، په نوم د تاجک باندې په هغه ځای کې وظيفه تقسيم شي چې دا اساس د تجزيې د افغانستان گڼل کيږي له دې سره موږ مخالف يو موږ داسې نه وایو چې اهل تشيع زموږ د ملت خلک نه دي يا په هغو کې باکفایته خلک نشته يا هغوی ته کار نه ورکول کيږي خلک يې غلط تعبير وي چې موږ ددوی داسې مخـالف يو.

آيت الله فاضل چې د حزب وحدت يو مشر دی باور لري چې نه يوازې هزاره
 ؤ بلکه نورو اقليتونو ته هم حق نه دی ورکړل شوی او وايي چې دا ټوله بدبختی گډې
 دي:

حزب وحدت په خاصه يواځې د شيعه ملیت په فکر کې نه دی دا ټولې
 بدبختی گډې بولي هدفونه هم مشترک بولي حزب وحدت همدا اوس
 د شيعه يانو او دنورستان دخلکو ترمنځ فرق نه کوي د ټولو اقليتونو ترمنځ
 موږ په هيڅ ډول فرق قايل نه يو هغه حقوق چې د هزاره جات او اهل تشيع
 د پاره غواړي هم هغه حقوق دخپل نفوس په تناسب دنورستان او ازبکو
 د پاره هم غواړي حزب وحدت غواړي چې په افغانستان کې يو واقعي
 عدالت منځ ته راشي.

غلام زرملوال چې د پښتون انجمن غړی دی وايي چې دانصاف څخه بايد
 کار واخيستل شي هغه څه چې پښتنو تر نورو زيات لرل هغه څه وو:

راځئ له انصافه به نه تيريرو هغه څه چې د مثال په توگه پښتنو چې
 زموږ د هيواد اکثريت قام دی له نورو افغاني قامونو څخه زيات لرل څه
 وو؟ په اصل کې که خدای ته مخ کړو بنده ته شا کړو په افغانستان کې
 پښتنو ته خپل حق نه ؤ رسيدلی داقتصادي خوا غريب وو، د ماشومانو
 د پاره يې ښوونځي نه وو او د روغتيا د پاره يې روغتون نه درلود، که تاسو

په رښتيا په حكومتي دستگاؤو كې ددوى برخه وڅيرئ نو درته څرگنده به شي چې پښتنو ته خپل حق نه ورسيدلى په اداره كې، په پوهنه او روزنه او كتاب كې د پښتو ژبې برخه په هيڅ شماريدله موږ او تاسې ټولو ته څرگنده ده چې تعليم يافته د پښتنو لكه څنگه چې په پښتو خبرې او ليكنې كولې په هغه اندازه يې په دري ژبه خبرې كولې خپله ژبه يې بلله او بولي يې مگر هغه څوك چې وايي چې په افغانستان كې پر دوى ظلم شوى دى خپل گريوان ته دې سرتيت كړي آيا دا ادعا كولى شي. له بلي خوا رايي چې د پكتيا، ننگرهار، پكتيكا، كندهار او هلمند په دښتو كې وگورو چې آيا دهغو اولسونو ژوند په دښتو كې داوسيدونكو ازيكو يا تركمنو، هزاره گانو او تاجكو تر ژوند ښه دى نو دا خبره چې په افغانستان كې دې په مشخصه توگه له يو قام سره ظلم شوى وي زما په نظر بې اساسه خبره ده.

اووم خپرکی

د داؤد خان کودتا او جمهوریت

د محمد ظاهر شاه د سلطنت په وروستي وخت کې داسې ویره پیدا شوې وه چې حالات په خرابیدو دي دمحاذا ملي مشر پیر سید احمد گیلاني وايي چې همدا دلیل ؤ چې په سیاست کې یې د گډون فیصله وکړه:

ما دا علی حضرت ظاهر شاه د سلطنت په اواخرو کې نیت کړی ؤ چې سیاست ته داخل شم ، مرحوم موسی شفیق چې په داوخت کې صدراعظم هم ؤ او مخکې دهغه نه یې هم غټ غټ ماموریتونه درلودل زما ډیر نژدې

دوست و هغوی سره ما په دې باره کې خبرې کړې وې موز ويل چې بايد سياست ته داخل شو او دغه ډار چې ويريدلو چې داسې يو نظام به راځي چې دافغانستان دملت مخالف وي او په زور به حکومت وکړي لکه چې داڅو کاله چې موز ورسره جهاد وکړ موز ويل چې بايد سياسي جبهه ورته جوړه کړو او دسياست له لارې نه هم ددوی مقابله وکړو لاکن متاسفانه چې داؤد خان راغی او نظام واوښت.

دافغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه وايي چې هغه پيشبينه ؤ چې په ديموکراسۍ کې دا خبرې موجودې وي ولې د کودتا توقع او په خاصه بيا دخپلو څخه يې نه درلوده:

زه په بشپړه توگه پيشبين وم کله چې ديموکراسي وي، کله چې آزادي وي دا طبيعي خبرې دي نو ځکه ما د زغم څخه کار اخيسته خو څو پورې چې زما په ياد دي دا غورځنگونه دهيواد د تجزيې او بربادۍ علت نه وو خو په چاچې ما گمان نه کاوه راباندې يې کودتا وکړه خو زه فکر نه کوم چې زما زغم او زما پراخ نړۍ ليد د اوسنۍ وضعۍ سبب وي که څه هم ځينو راته د کودتا خبرې کولې خو زه له چا سره بدبيني نه لرم دا دخدای اراده وه.

دهمدې کال دسرطان دشپږو شتمې نيتې په پيل کيدو سره د سردار محمد داؤد خان په مشرتوب کودتا پيل شوه. عزيز نعيم چې دخپل اکا په پروگرام ناخبره ؤ

وايي چې په نيمه شپه کې يې د ټوپکو ډزې واوريدلې:

د سرطان په پنځه ويشتمه نيټه مريض وم او په کور کې پاته شوم په نيمه شپه کې مې د ټوپکو ډزې او دخلکو غبرونه واوريدل داسې ښکارېده چې يوه نظامي عمليه په شروع کيدو ده د ډزو غبرونه دوامدار شول او نور خوب رانغی وروسته مې تلفون راپورته کړ، ولی معلومه شوه چې تلفون کار نه کاوه بالاخره ما او ميرمنې مې تصميم ونيو چې د باندې راووځو چې راووتلو د جنرال عبدالولي کور محاصره دی دهغه تر کور چې تير شولو يو زړهدار تعقيب کړو موږ يې ونه پيژندلو چې څوک يو خو پر موټر دارگ رسمي نمبر پليټ ؤ ما هم موټر چابک کړ دوزير اکبر خان په واټونو کې يو عسکر لاس را کړ چې ودريرئ موږ ونه دريدو او موټر مو نور تيز کړ عسکر فيرو کړ او د موټر دمخ هنداره يې راماته کړه خو موږ ونه دريدو او دشهزاده احمد شاه خان، چې د سلطنت وکیل ؤ د کور خواته روان شولو هلته چې ورسيدو عسکرو ودرولو او په خپل موټر کې يې کښينولو تر شپږو بجو يې دلته وساتلو او وروسته يې د قدیر خان کورته بوتللو هلته يې د شاهي رژيم مهم منسوبين راوستلي وو د سحر په اووه بجې مرحوم سيد عبدالاله او مرحوم قدیر خان راغلل او ماته يې وويل چې تاسې په اشتباه کې راوستل شوي ياست په دې وخت کې هم زه نه پوهيدم چې څه پيښه ده او کله چې

کورته راوړسیدم او راډیو می ولگوله دمرحوم جمهور رئیس افتتاحیه
بیانیه مې واوړیدله.

په همدې سهار پوره کنترول ترلاسه شو او سردار محمد داؤد خان دراديو
افغانستان دلارې خپله لومړۍ وینا وکړه:

خویندو او ورونو سلام! دخپل وطن د خدمت په ترڅ کې زه دخپلو
ماموریتونو په وخت کې همیشہ د داسې هدفونو په فکر کې وم چې
د افغانستان د خلکو په خاصه د محرومو طبقو او ځوان نسل د مادي او
معنوي ودې له پاره یو مثبت محیط منځ ته راشي. په دې محیط کې باید
دهیواد ټولو خلکو بی له تبعیض او امتیاز څخه د وطن په انکشاف کې
برخه اخیستې وای ډیر وخت تیر شو او بې حده کوښښ وشو چې په تدریج
سره په دې لاره کې خنډونه لیرې کړو ما دخپل وطن دراتلونکي وخت
دنیکمرغۍ له پاره بیله یوې واقعي ډیموکراسۍ چې بنسټ یې د خلکو پر
اکثریت ولاړ وي بله لاره نه لیدلې او نه یې وینو.

داسې ښکاري چې ددې حرکت پلان په وروستیو وختونو کې نیول شوی وي
ډاکټر محمد حسن شرق چې د سردار محمد داؤد خان نژدې ملگری ؤ وایي چې په
اول کې دا خبره نه وه:

تاسې ته وایم چې ډاکټر صاحب محمد یوسف خان په وخت کې قطعاً

داعتمادي په وخت کې تاسې ته معلومه ده چې وضعې يو مخ بيل شکل غوره کړی ؤ اوس زه نه غواړم چې په دې برخه کې تاسې ته څه ووايم موره په دې عقیده شولو چې بايد لنډه لاره پيدا کړو چې قدرت خلکو ته نقل شي او خلک خپل سرنوشت په خپله وټاکي نو يواځنې لنډه لاره کودتا وه موره دکودتا لاره پيدا کړه او له دې لارې موفق شولو ، موره وکولای شول چې د اردو حساسې کيلی پيدا کړو او داسې يې تنظيم کړو چې لوړ رتبه جنرالان ونه کولای شي چې حرکت وکړي. دهمدې تنظيم په اساس موره وکولای شول چې په معين وخت کې کودتا وکړو او کاميابه شولو.

په لوړ رتبه جنرالانو کې جنرال عبدالحکيم کتوازی هم شامل ؤ چې په کابل کې ديوې مهمې فرقې قوماندان ؤ او په هم هغه شپه ونيول شو:

زه چې يې بندي کړم ماته يې وويل تا فرقې ته امر ورکړی ؤ چې حرکت وکړي زموره پر ضد. ما فکر وکړ چې داخلک بې عقل دي يا ساده يا بې تجربې خلک دي او گستاخ خلک دي نو مې لنډ دومره ورته وويل چې زما تلفون قطع ؤ ما تلفون راپورته کړ ، تلفون مې قطع ؤ دوی وويل موره خبر يو چې تا امر ورکړی ؤ ستا قطعې حرکت هم کړی ؤ ما ورته وويل ما تلفون راپورته کړ تلفون مې قطع ؤ دوی په غصه شول چې موره څه پوښتنه درڅخه کوو ته څه ځواب راکوي! ما ورته وويل: چې داستاسې دسوال

ځواب دغه دی چې دا زه درته وایم او که تاسې غواړئ له ما پوښتنه وکړئ
 چې ولې دې فرقې ته حرکت ورکړی ؤ یا دې امرور کاوه یا څرنګه وویادې
 تثبث کاوه نو داسې پوښتنه راڅخه وکړئ که دې تلفون قطع نه وای څه به
 دې کول؟ بیا نو دوی وروسته پوښتنه وکړه که دې تلفون قطع نه وای څه به
 دې کول؟ ما ویل که مې تلفون قطع نه وای نو به مې خپلې فرقې ته امر
 ورکاوه چې آماده واوسي ترڅو چې ما ورته څه ویلي نه وي دهیچا په امر
 باندې حرکت ونه کړی او زه به مشغول کیدلم معلومات به مې کول چې دا
 حرکت له کومه ځایه دی؟ څوک یې اداره کوي؟ لاس دچا دی؟ څومره
 دی؟ چیرې دی؟ نظر په هغه به می بیا خپل تصمیم نیوی او خپلې قطعې
 ته که مې وظیفه ورکوله بیا مې خپلې قطعې ته حرکت ورکاوه. بیا ددوی
 سوال دغه ؤ چې ښه که داسې هم درته معلومه شوې وای چې سردار
 داؤد خان په رأس د کودتا کې دی او انقلاب دی ډیموکراتیک او جمهوري
 انقلاب دی، بیا به دې څه کول؟ نو ما ورته وویل: هغه ساعت هغه
 مصلحت! دې به دوی ته لږ زور ورکاوه بیا نو دوی ویلي وو چې ده به ویل
 چې موږ ته یې په ځواب کې وویل چې که قطعاً اوه سره رسیدلي وای ما
 به په کابل کې د وینو ویالې روانې کړې وای او ما ورته وویل چې زما دغه
 بی عقل ځواب نه دی ما ورته ویلي دی چې هغه ساعت هغه مصلحت! نو
 دغه وه زموږ د کودتا د شروع شپه.

په افغانستان کې د شاهي دولتونو سابقه اوږده او په سوونو کلونه وه
پاچاگل وفادار چې د لومړي سر څخه د کودتا په پلان کې شامل ؤ وايي چې دا
د سردار محمد داؤد خان خاص مهارت او پوهه وه چې شاهي نظام يې پای ته
ورسوه:

داد داؤد خان خاص مهارت ؤ، دده پوهه وه، دده استعداد ؤ، دده هغه
واقعي رهبري وه. يعنې د صاحب منصبانو په لحاظ زه ځکه درته وایم په
دغه کودتا کې داتياؤ کسو څخه زیات څوک نه وو په اتياوو کسو د نظام
چپه کول مگر دا خاص مهارت ؤ چې دا څنگه يې ترتيب کړي. په دغه
حصه کې البته هوايي قواوو، زره دارو کماندو او هغه صاحب منصبانو چې
په نوم د گروپ د نیولو یا دستگیری باندې یادیده چې مهم اشخاص
دستگیر کړي هم رول ولوباوه. يعنې په کابل کې دا پلان شو مور په دا
مطمئن وو چې که چیرې په کابل کې قدرت ونیول شي د داؤد خان نوم
اعلان شي هغه پیژندل شوی سړی ؤ نو په نور افغانستان کې دا ضرورت نه
پاتې کیږي چې په نورو ولایاتو کې عسکر به دهغه نه دفاع وکړي. زه په
خپله یوځای کې مسرؤل د ارتباطاتو د ولایاتو سره وم په داخل کې
د مخابراتې وظيفه ما په غاړه لرله او په اوله ورځ زه خود دده یاور وم هغه
دواړې وظيفې مې په غاړه لرلې د ټولو ولایاتو نه د تیریکي تلگرامونه ورته
راتله که والیان وو که عسکري قوماندانان وو خپله همکاري یې ورسره

اعلان كړه يعني په حقيقت كې ټول افغانستان د ده رهبري ومنله كوم

مخالفت پكې ونشو په ټول افغانستان كې.

د جمهوریت دوره او مخالف حرکتونه

د ځینو خلکو په خیال د جمهور رئیس محمد داؤد خان سره چپي حزبونه

ملگري وو خو اجمل خټک چې ورسره د نژدې پیژندگلوي لرله دا خبره نه مني:

هغه چې په کور ناست و نوزده به چې کله افغانستان ته لارم نوله هغه

سره به می لیدل او هغه به هم کوشش کاوه چې ما پټ یا څرگند ځان ته

وغواړي او ما وویني هغه چې څنگه افغانستان جوړولو نو په ذهن کې یې

هم هغه افغانستان و نو هغه یو ملي ، واحد ، مترقي او په صحیح معنو

باندې مستقل په خپلو پښو ولاړ هم په سياسي لحاظ هم په معنوي لحاظ
يعني اقتصادي لحاظ په هر لحاظ سره يو خپلواک مملکت جوړول دهغه په
ذهن کې و او ورسره داو و چې دابه په خبرونه جوړيږي ددې دپاره به
دافغانستان اقتصاد او دافغانستان اقتصادي ترقي وي ددې په بنياد
باندې به افغانستان مضبوطو نو هله به موږ هغه مرام ته رسو نو دهغه
ټول عمر دا گيله وده چې کومو حکومتونو هغه ليری کړو يا په هغه وخت کې
و هغه به دا گيله وده چې په هغه لوري کار نه کوي کوم لوري ته چې هغه
افغانستان بوتلل غواړي. دغه دهغه په ذهن کې دا خبره وده او بيا تاسوته
معلومه ده چې په افغانستان کې د بيداري يونهضت داسې پيدا شو، يو
نهضت راغی چې په هغې کې ډير ځوانان چې وو هغوی پټ يا څرگند
دخپل دهغه وخت د حکومت نه خوشحال نه وو نو دهغو ټولو د حکومت
د بدلون يوه عامه چيغه وده هغله بيا په خصوصيت سره دا دهلمند داو يو
موضوع جوړه شوه نو په هغې باندې په ټول افغانستان کې يو قسم ته نا
آرامي پيدا شوه او يوه جبهه هغوی جوړه کړه دټولو سياسي جماعتونو
ددې په ضد باندې جلسې او مظاهرې به يې کولې دغه اثنا کې دا اوس يوه
خبره ډير وخت غواړي او ډير هغه غواړي چې تاسوته ووايم خو داوينا د
داؤد خان چې راغلی دی نو داد چا په اشاره راغلی دی يا بهرنی طاقت

راوستی دی زه خپله پوره ذمه واری سره ویلی شم چې داسې نه وده دا د افغانستان د بیدارو وینو زلمو چې په پوځ کې وو د هغو د جذباتو، د هغو دولولو او د داؤد خان دارمانونو یو داسې جوړښت یو داسې تړون وشو چې دهغې په نتیجه کې هغه خپل مرام طرف ته تلو په افغانستان کې حرکت وکړ او راغلو اختیار یې واخیستو.

عبد الحمید مبارز وایي چې د جمهور رئیس داؤد خان سره داسې افسران ملگري وو چې وروسته معلومه شوه چې د خلق د ډیموکراتیک گوند غړي دي:

دغه صاحب منصبان چې په شوروي اتحاد کې یې زده کړه کړې وه وروسته معلومه شوه چې د خلق د گوند غړي وو او س خو موږ قضاوت کولای شو چې دا څوک دي وفادار څوک ودا ټول وروسته د خلق د گوند غړي وپیژندل شول او بیا یې د ثور په انقلاب کې برخه واخیستله البته د سردار محمد داؤد خان په کودتا کې داسې خیرې هم وې چې د کین اړخو سره یې هېڅ اړیکې نه درلودلې لکه غلام محی الدین د ترافیکو مامور، د فوائد عامی وزیر فایق، د کورنیو چارو وزیر قدیر، د اداری سره کسان ما پیژندل چې چپیان نه وو په دې معنی چې دا کسان د سردار محمد داؤد خان خپل خاص ملگري وو علاوه په دې نور کسان لکه د سالنگ قوماندان، د قوای کار قوماندان داهم په کودتا کې وو خو د کینلا سو سره یې ارتباط نه

درلودئ خبر داده هر څوک چې کودتا کوي دا گوري چې څوک يې په گټه
تماميږي او د کومو ځواکونو څخه گټه کولای شي.

پاچاگل وفادار چې د جمهور رئيس داؤد خان نژدې ملگري او په کودتا کې
شامل ؤ وايي چې په هغه وخت کې څوک په دې نومونو نه پيژندل کيدل:

په دې کودتا کې چې څوک شامل وو په کودتا کې يې حصه اخيستي
و د داؤد خان سره په هغه وخت کې په دغه نوم باندې چې داخلي دي دا
پرچمي دي، نه داؤد خان څوک پيژندل او نه دغو خلکو له داؤد خان سره
تماس لري مور اقلأ اتيا نفره صاحب منصبان وو. د داؤد خان سره خو
د قواي زره دار نه يونفر، د کماندونه يونفر، په خپله زه دهوايي نه وم دا مور
مسئوليت درلود چې ده سره مو تماس نيوي مگر دا چې مور شاته نور
څوک ملگري لرل دوی هر وخت نشو کولای د داؤد خان سره وويني. يا که
فرضاً د دغونه کوم نفر په حزب کې ؤ په خلق کې يا په پرچم کې داؤد خان
دهغونه نه ؤ خبر او نه يې نوم پيژندئ. غير د داؤد خان څخه په هغه
کودتا کې چا لوی رول نه دی لوبولی په نظامي لحاظ صحيح مگر په
سياسي لحاظ کله چې داؤد خان قدرت ته ورسيد خپله کابينه يې جوړه کړه
قوماندانان يې بيا تعين کړل او وروسته جريانات چې بيا څه رقم شول
داځيني خلک بيا دا حزب ته جذب کيږي مثلاً اسلم وطنجار دی د کودتا

نه وروسته بیا د حزب ډیموکراتیک خلق غړی کيږي یعنی جناح د خلق هغې

خواته ورځي نو دده په وخت کې ده د کمونستانو سره د چپیانو سره چې دده

تماس وي مستقیم یا غیر مستقیم هیڅ دا نا ممکنه وه.

د ځینو میانه رو گوندونو سره هم د جمهور رئیس داؤد خان اړیکې ښې نه وې

پخوانی صدراعظم محمد هاشم میوندوال چې د حزب ډیموکرات مترقي مشر ؤ

د کودتا په تور بندي شو. ډاکټر احسان روستامل تره کی چې د میوندوال په کابینه

کې وزیر او دهغه نژدې ملگری ؤ باور لري چې نوموړی د شورویانو د گټو په مقابل

کې لوی خنډ ؤ نو ځکه په زندان کې واچول شو:

فقید میوندوال د شورویانو په نظر یو خطرناک ملي او پیاوړی

شخصیت ؤ چې د شورویانو نفوذ یې په افغانستان کې د ډیرو خنډونو سره

مخامخ کاوه. د بله طرفه سردار داؤد خان هم دده د نفوذ نه ډاریده نو ځکه

دغه مبارز افغان د کودتا په تنظیم متهم شو او په جیل کې واچول شو په

جیل کې د داخلې وزیر او ځینې شوروي جاسوسانو هغه لوی ملي

شخصیت په شهادت ورساوه چې د افغانستان اکثریت خلک ددې

دردناکې حادثې نه اطلاع لري.

محمد هاشم میوندوال په حق ورسیدئ حکومت وویل چې هغه خودکشي

کړې او په خپله یې ځان وژلی دی ولې د افغانستان خلکو دا خبره ونه منله او وې ویل

چې میوندوال ددې سړۍ نه ؤ چې ځان په خپله ووژني د میوندوال دوستانو او ملگرو ددې مړینې مسؤولیت پر حکومت او په خاصه بیا پر امنیتي واکدارانو وړاو ولې دهغه وخت د پولیسو او ژاندارم عمومي قوماندان عبدالصمد ازهر چې د میوندوال څخه تحقیقات کول د مجاهد اولس داخبار سره دیوې مرکې په ترڅ کې د امسئولیت نه دی منلی او وایي چې هغه په خپله ځان وژلی دی. د میوندوال تر څنګ د اسلامي حزبونو سره هم د جمهور رئیس داؤد خان اړیکې ښې نه وې د حزب اسلامي مشر گلبدین حکمتیار وایي چې د جمهور رئیس داؤد خان د کودتا هدف دا ؤ چې اسلامي تحریکونه تر فشار لاندې راوړي:

مسلمانه فعاليتونه په هم هغه دور کې پيل شول. په لغمان ، کونړ ،
ننگرهار په مختلفو ولسواليو کې ، په پکتیکا کې په پنجشېر کې ، کابل
کې درژيم په خلاف موږ تحريکات کړي او وسله مواخيستې ، مسلحانه
فعاليتونه شوي او دې ته موږ رژيم مجبور کړو ځکه هلته خو قدرت
د کمونستانو په لاس کې ؤ او کمونستانو دا کودتا ددې دپاره کړې وه چې
ويې ليدل چې ظاهر شاه د اسلامي تحريک دمخنيوي نه عاجز دی بايد وضع
بدله کړي که حالت په همدې شکل پاته شي کيدای شي څه موده بعد
د کمونيستي احزابو تېرټول شي کودتا وشوه د کودتا هدف دا ؤ چې دا
اسلامي تحريک وټکوي موږ احساس د خطر وکړو مجبور شوو درژيم

دمقابلې بله ليار اختيار کړو.

د افغانستان جمهور رئیس برهان الدين رباني چې په دې وخت کې د پوهنتون استاد ؤ د پوليسو تر تعقيب لاندې ؤ او په همدې وخت کې د افغانستان څخه مهاجرت ته مجبور شو:

زما او د استاد نيازي پر کور پوليسو يوه شپه حمله وکړه تقديرې په هغه شپه زه په کور کې نه وم هغه يې ونيوئ ولې زه يې دستگير نه کړم، زه خبر شوم چې استاد نيازی يې نيولی دی نو کور ته نه ولاړم درې شپې وروسته زه مجبور شوم کور ته ولاړم چې بايد حکومت ته ځان تسليم کړم بل سهار د پوهنتون په موټر کې چې کښيناستم ټول استادان حيران او يو بل ته يې کتل دهغوی فکر دا ؤ چې زه بندى شوى وم په دې وخت کې زه د پوليسو تر تعقيب لاندې وم د پوليسو موټر وروسته راپسې ؤ پوهنتون ته چې ورسيدم د څلورم ټولگي د شاگردانو مونو گرافونه مې ورکړل په دې وخت کې پوليس راغلل او ماته يې وويل: چې راځه! ماويل: ښه دي، درسره ځم په دې وخت کې د يو شاگرد چې هلته موجود ؤ په سترگو کې اوښکې راغلې راته وې ويل چې مه ځه! زما هم په زړه کې راوگرځيدل او د تعليم او تربیې فاکولتې په اوږده دهليز کې مقابل طرف ته ولاړم او د څلوروزده کوونکو سره يوځای د گردنۀ سخي دلارې د پوهنتون څخه

ووتو او په دې ځای کې مې کالي واغوستل ځکه چې دريشي مې په غاړه
 وده ما هيڅ پروگرام نه درلودئ چې چيرې ولاړشم! چاويل شمال ته ولاړشه!
 ولې وروسته فيصله وشوه چې بايد جلال آباد ته ولاړشم، زه د پوليسو تر
 تعقيب لاندې وم، د جلال آباد په اډه کې پوليسو بندي کولم نو ځکه مو
 دريو شاگردانو ته وويل چې تاسې په اډه کې په سرويس کې کښينئ يکه
 توت ته به موږ د پيس کوڅو دلارې په ټکسي کې ځان در ورسو و هلته مو تر
 و دروئ تاسو د سرويس څخه رابښکته شئ ستاسو پرځای به موږ کښينو هم
 هغسې مو وکړل درو شاگردانو په يکه توت کې موږ ته سرويس ودر او ده او
 دهغو پرځای موږ کښينا ستو او جلال آباد ته ولاړو او د جلال آباد څخه
 د کونړ له لارې پاکستان ته ورسيدو.

اقتصادي پاليسي او اصلاحات اراضي

کله چې جمهور رئیس داؤد خان واک تر لاسه کړ نو د هیواد اقتصادي حالت ته یې توجه و او بڼته. د کتونکو په خیال د جمهوریت په پیل کیدو سره پریمانی هم منع ته راغله. جمهور رئیس داؤد خان په خپله هم د اقتصادي پرمختګ خبرې کړې او د ۱۳۵۵ کال په لویه جرګه کې یې چې په کابل کې جوړه شوې وه، په دې هکله اشاره کړې ده:

د داخلي عوایدو رشد ۶، ۱۴۴ فیصده، د پانګې اچونې د مصارفو

رشد ۴۹۷ فیصده او د عادي مصارفو رشد ۱۰۶ فیصده تخمین شوي دي. صادرات ۸, ۷۷ فیصده ته لوړ شوي دي او واردات ۵۵ فیصده تخمین شوي دي. صنعتي تولیدات له ۵۶, ۵ ملیارده افغانیو څخه ۲۰, ۱۰ ملیارده افغانیو ته زیاتیري. زراعتی تولیدات د ۸, ۵۳ ملیارده افغانیو څخه ۹, ۷۳ ملیارده افغانیو ته یا په سلو کې ۳۸ لوړ شوي دي. د سړکونو اوږدوالی به له ۹۲۰۰ کیلومترو څخه ۱۱۰۰۶ کیلومترو ته ډیر شي.

د اقتصادي ماهرانو په خیال ترانسپورت او سړکونه د یوه هیواد په پرمختګ کې ډیر اهم دي. ډاکټر حسن شرق وایي چې لا ډیره پخوا څخه داؤد خان په دې برخه کې پوره علاقه اخیستې وه:

د تورخم - جلال آباد سړک شروع کیدئ. بلااستثنی هرده ورځ د پنجشنبې په سهار په شپږو بجو یې حرکت کاوه. کله به زه ورسره وم او کله به نه وم. هغوی به تلل تورخم ته د تورخم څخه به جلال آباد ته راغلل او بیا به ماهیپر ته راغلل چې تر اوسه پورې کار پرې کیده کارگران به یې لیدل او شپې ته به یې کور ته ځان راوړ ساوه. په دوهمه هفته کې یې کار داوو چې د سالنګ لار وگوري. بنایي تاسې سالنګ لیدلی وي. کله چې تونل نه ودری واره د انجنیرانو سره یو ځای پر اس د سالنګ په غره واوښت چې

یوه بڼه لاره پیدا کړي چې د سالنگ تونل ویاسي. زه باید تاسې ته ووايم چې په افغانستان کې به داسې خښته نه وي ایښودل شوې چې ورباندې د داؤد خان د لاس نڅښه نه وي.

ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې د خبرو او عمل تر منځ فرق دی او که په پوره غور سره وکتل شي بڼه نتیجه تر لاسه نه شوه:

په وروسته پاتې ممالکو کې اصلي معضله دا ده چې د خبرو او عمل تر منځ ډیر فرق وي. په خبرو کې یو شی وي او په عمل کې بل شي وي له دې لحاظه ډیر مشکل دي چې سړی یوازې قضاوت د وینا په بنا وکړي. اوس چې سړی د جریان پس منظر گوري، که دی موفق شوی وای چې په آخره کې افغانستان د کمونستانو له لاس نه خلاص کړي او لکه چې له پاکستان سره یې هم بڼه روابط شروع کړي وو، له ایران سره، عربستان سعودي او حتی تر مصره پورې، عراقه پورې او هند سره یې هم لرل، یعنی که دی موفق شوی وای چې افغانستان د کمونستانو له چنگ نه خلاص کړي په دې کې شک نشته چې د ده نوم او شهرت به د افغانستان په تاریخ کې د یو لوی شخصیت په توگه معرفي کیده، اما بد بختانه دې شي باندې دی بریالی نشو او په تاریخ کې چې قضاوتونه کیږي، نتیجې ته یې گوري، نتیجه بد بختانه خرابه وه او نتیجه داسې شوه چې د ده دوره د دې له پاره

عزیز اللہ واصفی چہ د داؤد خان نژدہ ملگری او د کرنی وزیر وایہ چہ
د جمہور رئیس انتخاب بنہ نہ و او داسی کسان یی مقرر کھی وو چہ دی یی د
حالاتو خخہ ناخبرہ ساتلی و:

د اصلاحات اراضي پروگرام په لومړي ځل په همدغه وخت کې تر لاس
لاندې ونيول شو. کتونکي وايي چې په دې پروگرام کې احساسات داخل او پروخت

نه ؤ. انجنير عبدالکريم عطايي چې د کابينې غړى ؤ د دې خبرو سره موافقه نه لري:

که چيرې تاسې د ځمکو د اصلاحاتو و پلان ته ځير شئ نو ښکاره به شي چې په دې پلان کې د هيڅ ډول احساساتو څخه کار نه دی اخيستل شوى. د بلې خوا که چيرې د افغانستان د ځمکو د خاوندانو تاريخ ته وکتل شي نو يوه افغانى ماليه هم چا و حکومت ته نه ورکوله. په افغانستان کې داسې زمينداران وو چې په زر هاوو زر هاوو جريبه ځمکه يې لرله. د دې خانانو سره بزگران وو چې استثماريده. د دې له پاره چې يوه داسې منځگړې لاره وموندله شي چې زميندار خپله زمينداري وکولى شي او يوازې دومره ځمکه بايد ولري چې دى گټه ځينې اخيستلى شي، نو هغه ؤ چې د ځمکو د اصلاحاتو پلان وړاندې شو. تاسو ته معلومه ده چې په افغانستان کې هر کال ټولې ځمکې نه کرل کيږي. يو کال به د ځمکې يوه برخه او بل کال به د ځمکې بله برخه کرل کيده، نو هغه ؤ چې مترقي ماليه د دى ټولو له پاره د حل ښه لاره وه، چې په دې سره و حکومت ته په عدل برابره ماليه ټوله شي او د بلې خوا زميندار بايد دومره ځمکه ولري چې هغه کرلى شي او د هغې ماليه ورکولى شي، هغه ځمکه چې شاړه پاتې وي گټه يې څه وه؟ چې چا به کرلى هم نشوای زه ويلی شم چې د ځمکو د اصلاحاتو پلان ډير منظم او ښه پلان ؤ. پوهانو ښه فکر او ځيرنې پر کړې

اصلاحات اراضی د کرنی د وزارت په چوکاټ کې تر لاس لاندی نیول شوي وو، عزیز الله واصفي چې د کرنې وزیر پاتی شوی دی وایي چې د ا پروگرام تر هغه دمخه په تصویب رسیدلی ؤ:

د داؤد خان د اصلاحات اراضي مسئله زما تر مخه په تصويب رسيدلې وه حتى تر دې مرحلې پورې چې د اصلاحات اراضي مسئله پياده شوې نه وه د جاپانه سره د بانک زراعتي په وسيله وزارت زراعت يو پيشنهاد کړی ؤ، يو قرارداد کړی ؤ چې دوه سوه دانې تراکتورونه دا کوچني تراکتورونه واخلي او دا کوچنيو زارعانو ته يې ورکړي زه چې وزير شوم يو وخت په بانک زراعتي کې دا مجلس داير شو دا مسئله را پورته شوله. ما ته اطلاعات راغلي وو چې په دې کې د وزارت زراعت ډيرو عمالو او د بانک زراعتي عمالو پيسې اخيستي وې په نامه د کميشن د جاپانيانو څخه او د بلې خوا څخه ماته دا را معلومه وه چې دا کوچني تراکتورونه په افغانستان کې گټور نه دي. دا مرحله دري فورم د محکمې ډيره مشکله ده. ما ته د افغانستان د خلکو دا ذهنيت معلوم ؤ چې دا ناممکن نه دي او که ممکن وي نو ډير گران کار دی او په موجوده حالاتو کې موږ پرې نه موفق کيږو. ما په هماغه مجلس کې چې بيخي ژوندی

تاريخ دی، اسنادي موجود دي، ما په جدي توگه پر اصلاحات اراضي باندې انتقاد وکړ چې بانک زراعتي دې ته کتلی چې دا اصلاحات اراضي ميدان ته راوتلي وای بيا به مو قرارداد کولای. تاسې د مخه تردې چې اوبو ته نه يې گډ شوي، بوټونه ولې کارئ. ما داشی کړی ما چې په حيث د وزير زراعت په افغانستان کې مطالعه وکړله په افغانستان کې د خلکو مخکو ته لاس اچول يو عاجل خطر لاره ما حکومت ته پيشنهاده کړی ؤ چې په افغانستان کې بايد نوری ويالې وکښل شي نورې ويجاړې ځمکې، دولتي ځمکې آبادې شي او د افغانستان خلک په هغو باندې مصروف شي. د خلکو څخه د ځمکې اخيستل بيا و خلکو ته ورکول په هغه مقدار باندې ډير لږ تاثير کاوه د افغانستان په زراعت باندې، په دې خاطر چې په موجوده حالاتو کې که تاسې وينئ د افغانستان لوی لوی زميندار چې تر آبيارۍ لاندې ځمکه لري، ډير محدود کسان وو دوی د ډيرو متوسطو زميندارانو ځمکې هم په نقشه کې راوستلې وې، يعني د ريفورم اراضي خپل فورمول چې جوړ شوي ؤ چندان صالح فورمول نه ؤ. زه په خپله د هغه سره مخالف وم چې يوه علامه يې داوه چې ما د بانک انکشاف زراعتي ټراکټورونه جواب کړل او ما داؤد خان ته په رسمي توگه پيشنهاده وکړ چې په دې مسئله کې بيرته په کار نه ده. دا بايد د افغانستان

د خلکو په مشوره په یوه دقیق حساب، په ډیر ښه پلان او اصولو باندې
 عملي شي. په هروخت کې په واقعي توګه که ریفورم وي او خلک ورته
 تربیه شوي وي او ریفورم چې پر یوه میکانیزه سیستم باندې راشي
 ریفورم ډیر محترم او ډیر مسعود شی دی او که په داسې شکل باندې وي
 چې د خلکو ځمکې واخله تقسیم یې کړه، او وده جریبه یو زمیندار ته ورکړه
 او په اووه جریبه باندې یو فامیل ژوند کوي نو ما ګمان نه کاوه اوس یې هم
 نه کوم چې دا به د افغانستان د خلکو له پاره د سعادت نڅښه وي نو په دې
 خاطر باندې دا پلان ناکامه ؤ او ځکه ناکامه شو چې د هغه پلان شوي
 محتویاتو او مبادیو هم علمی مبنا نه درلوده.

د هلمند اوبه او پروژې

د هلمند پروژې د افغانستان د جنوب غربي سيمې ډير ميدانونه تر اوبو لاندې راوستل او داسيمه يې يو ځل بيا د پخوا په شان د غلو گدام وگرځوله. ډاکټر فاروق اعظم چې د هلمند په پروژې کې يو لوی مامور پاتې شوی دی وايي چې دا پروژې حتی امير حبيب الله خان په نظر کې نيولې وه:

دا پروژې که تاسې يې تاريخچه وگورئ نو د امير حبيب الله خان په وخت کې سردار محمد عثمان خان شروع کړې وه او نو دا په ۱۹۱۰ کې دا پروژې شروع شوې وه. بيا وروسته تر هغه وزير محمد گل خان چې راغی

د پروژې کار يې بيا پسې شروع کړ او په دويم جهاني جنگ کې هم افغانستان په خپلو پيسو بې له خارجي ملکو له کمک څخه دا پروژه تقريباً ۲۵ کيلومتره د بغرا کانال په خپله کښلی ؤ.

سيد قاسم رښتيا چې په همدې وختونو کې کابينې ته ورغلی ؤ وايي چې په سياسي لحاظ دا پروژه ډيره مهمه وه:

وا دي هلمند چې د محمد هاشم په وخت کې شروع شوې وه هلته مقصد دا ؤ چې انگرېزانو هندوستان پرېښی دی او د افغانستان په شرق کې يوه سياسي خلا پيدا شوې وه نو حکومت فکر کاوه چې دا خلا بايد ډکه شي. دوی کوشش درلود چې امريکايان په دې کې دلچسپي پيدا کړي چې د افغانستان ټول مواد خام چې لري ټول ذخاير دست نا خورده دي، که تاسې دلته سرمايه گذاري وکړئ داخل شئ موږ گويا استقبال کوو. گويا په وخت د محمد هاشم کوشش وشو چې يوه امريکايي کمپني دلته راشي دا سنه ۱۳۴۶ هـ ش ده چې افغانستان دا قرارداد وکړ. اول گويا نهر بغراؤ. د هغه پيسې هم هماغه پيسې وې چې افغانستان په وخت د جنگ کې د قره قل له درکه يو څه پيسې په امريکا کې درلودې. عبدالمجيد خان پيشنهاد وکړ چې په دغه مدرک کې دا مصرف شي. هغه پنځلس مليونه موږ مصرف کړې چې نهر بغرا تکميل شو. لاکن دلته

خشک سالي راغله. خشک سالي چې راغله اوبه کښته وې نهر ته جاري نه شوې. يو وار موږ پوه شوو دا هر څومره مصرف چې مو کړي دی بيخايه دی او خلکو د امريکايانو په مقابل کې ډير سخت عکس العمل وښود او د شاه محمود خان په حکومت کې هم بحران راغی. دلته يې د امريکايانو سره مذاکره وکړه، امريکايانو وويل چې زموږ سره هم داسې ریکارډ موجود نه ؤ چې موږ پوهيدلي وای چې پس له لس کاله، پنځلس کاله داسې يوه وچ کالی راځي او داسې کيږي. که تاسې غواړئ چې مطمئن واوسئ نو دلته دوه بندونه بايد جوړ شي، د کجکي او ارغنداب او کاسه بند په خپله د نهر بغرا له پاره هم جوړ شي. هغه په څو کيږي؟ هغه په ۲۵ ميليونه کيږي؟ هغه د کوم خايه کوو؟ امريکايانو وويل چې موږ پور در کوو. هغه پور چې دوی را کړ بندونه جوړ شول لاکن بيا بل مصيبت پيدا شو پر ځمکه چې اوبه راغلې ځمکې شوره پيدا کړه د دې له پاره بايد جرکني وشي. هغه پنځلس ملېونه روپۍ په کار وې نو دلته د خلکو په نظر دا د امريکايانو يو منفي کار او د افغانستان په نقص يوه پروژه ثابته شوه. خلکو داسې فکر کاوه لاکن وروسته په سنه اويا کې دا معلومه شوه چې هغه ارزښت لري.

د ځينو کسانو له خوا د هلمند پروژه يوه ناکامه پروژه معرفي شوې وه خو

ډاکټر فاروق اعظم دا خبره نه مني:

د هلمند پروژه په حقيقت کې يولوی پوهنتون دی او يوه ډيره مغلقه پروژه ده. هغه خلک چې وايي چې دا ناکامه پروژه وه زده د هغو سره اتفاق نه لرم، مثلاً د هغه په خلاف روسانو په خپل ټول طاقت د تبليغ مشينري په کار اچولې وه کمونيستيانو هر ځای په دې پسې تبليغ کاوه. ايران د دې پروژې مخالف ؤ او هغوی نه غوښته چې د هلمند اوبه استعمال شي، د افغانستان په خاوره کې. د ايران حکومت او د هغه طرفدارانو په د ننه افغانستان کې مخالفت کاوه، خو کله چې د افغانستان حکومت فيصله وکړه، جنگ ختم شو چې موږ بايد ډيرې اوبه را وگرځوو او د ايران هغه مشکلات چې اينده موږ ته خلق کيږي هغه بايد موږ قابو کړو.

که څه هم د هلمند رود د افغانستان له غرونو څخه سرچينه اخيستي او د افغانستان په د بنټونو کې ختم شوی دی، خوبيا هم ايران وايي چې ورکې د هغوی حق او ورباندې کشاله موجوده وه. په وروستي ځل په ۱۹۷۳ کال کې کله چې موسی شفيق صدراعظم ؤ د هلمند داوبو موافقه حکومت او پارلمان ومنله. عزيزالله واصفي چې په دې وخت کې داولسي جرگې وکیل ؤ دا موافقه نه ده منلې: نو پخوا دا د هلمند په نامه د حقابه سيستان از دريای هلمند ؤ، موږ څو واره دا مذاکره د ايران سره کړې ده اصلاً د معاهدې نوم حقابه سيستان

از دریای هلمند و. تاسې پوه شواست. دا چې بیا دوی را ولاړیږي حدای دې وېخېني موسی شفیق حقابه - ایران در دریای هلمند. زه اوس هم د دې سره مخالف یم چې ایرانیان په هلمند کې حق نه لري. د حقابه حق بین المللی حق تثبیت شده د سیستان دی. که دا هغه معاهده په نامه د حقابه سیستان وای امکان لري زما به د دې مخالفت اندازه کمه وای ولې دوی چې وغوښتله چې حقابه ایران، دا د ایران حقابه نه ده. زه اوس هم له دې سره مخالف یم او دا حقابه د سیستان ده. حق د ایران نه دی. د سیستان دا حق دی. تراوسه پورې د افغانستان په ټول ډیپلوماتیک روش کې سیستان جزد خاوری د ایران نه دی بلل شوی. کوم پروتوکول کوم سند مورنه ورسره لرو د ایران او افغانستان په مابین کې دا مسئله لاینحله پرته ده. په دغه معاهده کې تفتیش موجود و چې ایران ته یې دا حق ورکاوه چې د افغانستان په ملکیت کې دوی تصرف وکړي. مثلاً د دهرآود په رود کې دوی یو گیج د اندازه گیری ایښی و او د ایرانیانو کمیسار به راتلئ او اندازه به یې اخیستله چې یعني تاسې دومره اوبه په دغه ځای کې نشئ مصرفولای چې د ایرانیانو حق په دې کې موجود دی. موږ د ایرانیانو حق نه منو. د ارغنداب په رود مثلاً یا د دهرآود په رود کې د ایران حق نه منو. د عزیز الله واصفي تر څنګ سیاسي گوندونو هم دا موافقه ونه منله.

سليمان لايق چې د خلق د ډيموکراتيک گوند د سياسي بيرو غړی ؤ وايي چې د هغوی وکيلانو په پارلمان کې د هلمند د اوبو موافقه يو مخ رد کړې ده:

زموږ د گوند پارلماني نماينده گانو او همداسې ټول گوند مجموعاً د هلمند د اوبو په باره کې د دولت د هغه وخت توافق د اوبو د ویشلو په باره کې رد کړی او موږ هغه تائيد نه کړ موږ د هغه په مقابل کې ودریدلو. زما په یاد دي چې حتی یوه جبهه هم دا حزابو یا شبه احزابو چې په هغه زمانې کې موجود وو افغان ملتیان او دغسې د میوندوال ډیموکرات مترقي، زموږه پارټی په هغه زمانې کې نور کوچني احزاب چې هم وو لکه د ډاکټر صاحب فرزنان او عصمتي صاحب دوی گوند، دوی ټولو په گډه سره ډیر جدی مظاهرات وکړل او دغه زرنگار چې ورته وایي دلته یوه کوچنی د خاورو تپه ده زما دغسې یادیری لکه دانن په دې باندې د دې پارټیو ټول رهبران راټول شول د متحدې جبهې په توگه یې د دغو فیصلو په مقابل کې رد اعلان وکړ.

ملي متحدې جبهې د دې موافقې پر ضد مظاهري جوړې کړې چې یوه هم په پارک زرنگار کې جوړه شوې او ورکې پخواني صدر اعظم محمد هاشم میوندوال خبرې کړې دي. ډاکټر احسان روستامل تره کی چې د دې غونډۍ منتظم ؤ او افتتاحیه وینا یې کړې وه وایي چې میوندوال ته د ډیموکرات مترقي د گوند د مشر

په توكه د دې جبهې وعوندي ته بلنه ور كړل شوې وه:

فقيد ميوندوال د يو ملي او سياسي شخصيت په حيث او د مترقي ديموكرات د گروپ د رئيس په صفت دعوت شو چې په ملي متحده جبهه كې برخه واخلي. په دې جبهه كې د ميوندوال نقش او موقعيت ډير بارزاو د توجه وړ ؤ. هغه متقابل اعتراض چې په دې وخت كې د متحدې ملي جبهې له خوا د ميوندوال فقيد په شمول سره د شپږو سياسي حزبونو او د پوهنتون د محصلانو د جنبش د جريدې په نشرولو د زرنگار په پار ك كې وشو، د افغانستان د هغه وخت په حكومت بدولگيد. زه له پوهنتونه اخراج شوم او تر عدلي تعقيباتو لاندې ونيول شوم ځكه چې ماميتنگ تنظيم كړى او تعارفى بيانیه مې ور كړې وه. بايد ذكر وشي چې د پرچم نماينده گان يعنى ببرك كارمل او خليل زمر چې د متحدې ملي جبهې عضويت درلود، په ابتدا كې د عمومي موقف څخه د هلمند په باره كې حمايت نه كاوه خو وروسته يې خپل موقف ته لږ تغيير وركړ او تر آخره پورې يې د مشاهد او بې تفاوته په څير په جبهه كې اشتراك كاوه او د ميوندوال خبرې يې په دقت سره تعقيبولې. په دې منع كې د فقيد ميوندوال موضع او موقعيت چې پخوانى صدر اعظم هم ؤ او ټول سوابق دوى ته معلوم وو په متحده ملي جبهه كې خاص اهميت درلود. د متحدې جبهې

جلساتو شپږ مياشتې دوام درلود او د سردار داؤد د کودتا تر وخته پورې
يې فعاليت کاوه.

ډاکټر فاروق اعظم وايي چې دا موضوع تخنيکي او د خلکو مخالفت د
افغانستان په گټه نه ؤ:

د خلکو رايه په تخنيکي مسايلو کې ډير مدارد اعتبار نه وي داځکه
چې خبره خود حق او د تخنيک مسئله وي. ځينې وخت خلک د سياسي
پروپاگانډې تر تاثير لاندې هم ځي او ځينې وخت خلک حق په جابه وي. د
هلمند په مسئله کې هر څومره چې د هلمند مسئله لايحله پاتې وي،
هغومره زموږ په ضرر وه. علت دا دی چې د هلمند ټول رود چې د پغمان له
غرو څخه شروع کيږي او بيا تر ختمه پورې دا په افغانستان کې دی، خو
دغه رود زموږ سرحد تشکيلوي د ايران سره. په پخوا وختو کې د امير
دوست محمد خان په وختو کې يا د تيمور شاه او شاه زمان دوی په وختو
کې په هغه منطقه کې د ايران اړخ ته ډير کم کورونه وو، ډيرو کمو خلکو
ژوند کاوه، لاکن چون په ايران کې استقرار ؤ او زموږ په وطن کې هميش
ناآرامي وه متأسفانه، کرار کرار هغو خلکو د دې سيند د اوبو څخه گټې
اخيستي او کلي پکښې آباديدل او چې هر څومره کلي آباديدل او هر
څومره اوبه استعماليدې هغوی حق د اوبو د آبيارۍ پيدا کاوه او په کرار

کرار زموږ په اوبو کې د احقابه پسې ډیرید.

د هلمند لوظنامه چې د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په وخت کې لاسلیک شوه، اسناد یې د جمهور رئیس محمد داؤد خان له خوا منل شوي او تبادله شول. جمهور رئیس محمد داؤد خان په یوه وینا کې دې موضوع ته اشاره کړې ده:

د افغانستان د جمهوریت اړیکې د گاونډي هیواد ایران سره په دیني او د ورورولۍ پر علائقو ولاړې دي. یوازنی اختلاف د هلمند د دلتاؤ چې څو کاله د دواړو هیوادو تر منځ د اړیکو د سوړوالي سبب ګرځیدلی ؤ، خو تر هغه قرارداد وروسته چې حکومت پیشنهاد او پارلمان تأیید او د هغه وخت د پاچاه له خوا توشیح شو او وروسته یې اسناد تبادله شول، اوس کوم دلیل نه لیدل کیږي چې د اړیکو د پراختیا مخه ونیسي.

۲۷

حزب انقلاب ملي او لويه جرگه

عزیز الله واصفی چې د دې لویې جرگې مشر توب په غاړه لاره، وایي چې د

واقعي بیعت اخیستلو او نورو لارو چارو له پاره دا جرگه را غوښتل شوې وه:

داؤد خان په دا آخر وخت کې د دې له پاره چې دی یو واقعي بیعت د

خلکو په لاس کې واخلي، هغه یو فرمان صادر کړ، د لویې جرگې له پاره

په افغانستان کې چې ډیر خلک یې انتخابي وو او څه کسان انتصابي وو

په دې کې شک نشته او دا انتصابونه د داؤد خان حق ؤ او هغه انتخابي هم

د داؤد خان حق ؤ چې خلکو ته یې وویل چې انتخاب یې کړي هغه چې

خلکو انتخاب کړل انتخاب يې کړل او چې ده انتصاب کړل انتصاب يې
 کړل. دا راغلل کښیناستل. زه درته وایم چې که تاسې هغه مواد د لویې
 جرگې وگورئ د امان الله خان دا ولې لویې جرگې ما سوا چې ما مخکې
 تاسې ته اظهار وکړ چې په خپله پاچا بالمواجه د مولوي عبدالحی
 پنجشيري او نورو علماوو سره خبرې کوي، زه گمان کوم چې آزاده ترینه
 لویه جرگه وه. په دغه ځای د داؤد خان په لویه جرگه کې یو سړی دی چې
 هم په حزب اسلامي کې دی، مولوی عبدالمجید د خلکو له خوا انتخاب
 شوی دی الان هم په حزب اسلامي کې له حکمتیاره سره دی، هلته په شورا
 کې هم و، تاسې د هغه مباحثات وگورئ چې هغه سړی په کومه آزادي
 باندې پروزيړانو، پر حکومت، پر قوانینو باندې اعتراضونه کړي دي او
 زه يې مخاطب کړی يم او ماهر یوه ته داسې ځوابونه ورکړي دي چې په
 ځینو ځایونو کې زه د خلکو ملگری شوی يم. ما د پولیسو قانون د وزارت
 داخلي په مقابل کې چې پیشنهاد يې کړی و د خلکو اکثریت نه وو، ورسره
 ما د خلکو په حمایه باندې د خلکو په نظر باندې هغه رد کړ، يعني د دولت
 پیشنهاد مورد کئ، د خلکو داموومانه که نه وي دا خودرواغ نه دي. د
 داؤد خان ډیره بڼه لویه جرگه وه. ما درته وویل داؤد خان د بنمنان خورا ډیر
 لرل. ارتجاع د افغانستان د داؤد خان دښمنه وه، کمونستان د افغانستان

د داؤد خان دښمنان وو، پاکستان د افغانستان دښمن ؤ، حتی امریکا د افغانستان دښمنه وه. حتی ایران نشم ویلی په دې سويه لکه پاکستان. او د بلي خوا څخه د افغانستان د خلق پارتی خود داؤد خان د بیخ د کښلو له پاره یې کار کاوه، همدا کار یې وکړ. د داؤد خان سره یوه بله ډله دښمنان وو چې په سابقه حکومتو کې د داؤد خان د هغوی څخه بد راتله یا ملوث خلک وو، هغوی یې له چوکۍ څخه وغورځول هغوی په ډیره بیره باندې د داؤد خان په مقابل کې دا مخالف قوتونه تقویه کول چې زه یې نومونه نه اخلم. چې وزیران له وزارتو وغورځیدل جنرالان له جنرالۍ وغورځیدل، خانان له خانۍ وغورځیدل، دې ټولو د داؤد خان په مقابل کې حرکت شروع کئ.

د لویې جرگې جلسې چې خو ورځې روانې وې، ورکې جمهور رئیس محمد داؤد خان وینا وکړه او وکیلاتو ته یې د هرکلي په ترڅ کې د هغوی د بریالیتوب غوښتنه وکړه:

د لوی او توانا خدای په نامه! د افغانستان د ملت محترمو نماینده گانو! زموږ د ملت په عنعناتو کې ډیموکراسي ژورې ریښې لري او لکه چې تاسې ټولو ته معلومه ده لویه جرگه زموږ د دې ملي خصوصیاتو یوه څرگنده نمونه ده. په دې مهم او تاریخي وخت کې چې تاسو محترم

هيوادوال د ملت په وکالت سره د افغانستان د جمهوري دورې د لومړنۍ جرگې د نماينده گانو په حيث نن ورځ په دې تالار کې راټول شوي ياست او د هېواد د نوي جمهوري نظام د اساسي قانون په مسودې باندې د غور کولو وروسته تصميم نيسي، خپله وظيفه بولم چې د ځان او خپلو ملگرو او همکارانو له خوا کابل ته ستاسې تشریف راوړلو ته د زړه له کومي ښه راغلاست ووايم او په دې مسوده باندې د پوره غور کولو له پاره د گران افغانستان په سرنوشت او را تلونکې نيمکرغۍ کې گټوره اغيزه ولري، د خدای له درباره ستاسې د موفقيت هيله کوم.

د ځينو خلکو په خيال د لويې جرگې ټول غړي په ډيموکراتيکه توگه نه ووراغلي، پوهاند قيوم وردک چې په دې وخت کې د کابينې غړی ؤ، وايي چې د وکيلانو په راوستلو کې د حکومت د ځينو غړو لاس وهنه د امکانه ليرې نه وه:

البته په هر حکومت کې مخصوصاً په دې ممالک عقب مانده کې د حکومت مشران لاس وهي چې څنگه اشخاص راولي، زه له دې نه انکار نشم کولې چې ممکن زه په خپله نه اما نورو په دې حصه کې لاس درلود چې بعضی اشخاص مطابق د خپلې آرزو لويې جرگې ته راولي.

د انتخاباتو نه علاوه ځينې نور بيا په خپله د لويې جرگې سره موافقه نه لري خو عزيز الله واصفي وايي چې په افغانستان کې لويې جرگې واقعي او د

افغانانو د عنعنې سره برابرې دي:

زه د افغانستان ټولې لويې جرگې ډيرې واقعې لويې جرگې بولم. ځينې کسان چې د افغانستان په جامعه کې د انتقاد نظر لري، يعنې انتقادي نظر لري، هغوی دا وايي دا ډيموکراتيک سيستم نه دی. زه تا ته وایم د افغانستان په جامعه کې غربي ډيموکراسي او د افغانستان ملي ډيموکراسي ډير تفاوت لري، ځکه چې په افغانستان کې د افغانستان ټول خطوط معينه د سياست د اسلام په تابعيت کې را روان دي. د افغانستان زمامدار چې بايع چې خلکو بيعت ورسره کړی دی، تاسې ته معلومه ده، دی شرعاً دا حق د اصلاحيت لري چې په افغانستان کې خلک وټاکي. زه لويه جرگه اوس هم ډيره واقعي اسلامي ملي لويه جرگه بولم او داؤد خان هم عیناً داسې يو زمامدار ؤ، ولو که ده حکومت په زور نيولی وو، دا زموږ په حکم کې د شريعت يو حکم دی که چا حکومت په زور ونيوی او خلکو يې بغيه ونه کړه، د هغه اطاعت داسې واجب دی لکه د يو امير او خليفه چې مسلمانانو په رضا او په رغبت راوستلی وي. نو په دې خاطر باندې د افغانستان د قوانينو په مابين کې او د پښتونيت په مابين کې دا يو مزج شده يو سيستم دی او وي به، په هر د لويه جرگه کې زما او ستا پلرونه نيکه گان پکښې کې وو، په دوو لويو جرگو کې زه وم.

د جمهوریت په دویم کال مې یو ورځ د مرحوم جمهور رئیس سره د هېواد پر حالاتو خبرې کولې. هغه وویل چې په موجوده حالاتو کې باید اجتماعي او اقتصادي حالت ته توجه وکړل شي ځکه چې سیاسي ډیموکراسي به له اقتصادي او اجتماعي ډیموکراسۍ څخه نشي موفق کېدلای. نو د دې مقصد له پاره باید دولت د رهبرۍ نقش ولري او د انارشی د مخنیوي په خاطر باید د یوې مودې له پاره یو حزب سیاسي فعالیت وکړي چې د اکثریت منافع یې په نظر کې نیولي وي. جمهور رئیس وویل چې دا د دې معنی نه لري چې نور حزبونه به نه وي ځکه به له مخالف حزب څخه ډیموکراسي معنی نه لري. همدا دلیل ؤ چې د حزب انقلاب ملي جوړیدل په نظر کې ونیول شول، ولې د مخه تر دې چې د حزب اساسنامه جوړه شي یو د سلسله کسانو د شخصي منافعو په اساس حزب ته جلبول پیل کړل زده په وزارت خارجه کې و. یو ورځ وزارت خارجې ته د حقوقو د پوهنځي څخه زما شاگردان راغلل چې موږ حزب انقلاب ملي ته

دعوت شوي يو، ته وکړو؟ ما ورته وويل: که چيرې ما څوک حزب ته دعوت کړي زه به د حزب د اساسنامې پوښتنه وکړم. که چيرې زما د افکارو سره برابره وه ورځم او که نه وي د رد ځواب ورکوم. هغوی وويل چې ستاسې خبره خو سمه ده مگر موږ په تور لست کې اچوي. ما دا موضوع مرحوم جمهور رئيس ته وويله هغه وويل چې تر اوسه پورې د حزب اساسنامه تر مطالعې لاندې ده. د حزب په شموليت کې هيڅ اجبار نشته هغه ؤ چې دا موضوع په راډيو کې اعلان شوه چې د حزب شموليت اجباري نه دی.

پوهاند قیوم وردک چې په لومړي سر کې د حزب غړی نه ؤ، وايي چې د حزب هدف د کدرونو روزل وو:

زه په دا حزب کې هيڅ ورسره نه وم، اول دوی حزب جوړ کړی ؤ، بيا په خپله ده په راډيو کې اعلان وکړ چې هلته ډیر نا پاک عناصر داخل شوي دي، نو هغه يې ړنگ کړ. بيا دويم وار يې يو حزب جوړ کړ، په هغه کې يې په کميټه مرکزي کې زه هم نيولی وم. خو هر حزب چې جوړ يږي ممکن يو هدف يې داوي چې دا حکومتي چارې او د مملکت چارې د دوی حزب په لاس کې ونيسي. د دې حزب هدف هم دغه ؤ چې بايد داسې اشخاص ونیول شي او تربيه شي چې د وطن چارې په لاس کې ونيسي او دوی

جمهور رئیس محمد داؤد خان چې په افغانستان کې د جمهوري نظام باني
او د ډیموکراسۍ طرفدار ؤ ، څنگه یو حزبي سیستم ته ترجیح ورکړې وه. پاس
یوسفی چې د محمد داؤد خان سره د نژدې پیژندگلوي لرله وایي چې لوی علت
منظم حزبونه وو:

لوی علت یې دغه ؤ چې دی په دې پوهیده چې بعضې ډلې نوکي
منظمې ډلې دي، په افغانستان کې چې د هغو مثلاً پر قدرت باندې راتلل
بیا ممکن ډیر بدعواقب ولری، یا به د مملکت او یا د ملت په نفع نه وي. نو
دا ډېر احتیاط چې یې کاوه، یو حزب یې اعلانا وده هم یو علت یې دا ؤ. ما
هم په دې دلیل تائیدول چې زموږ په وطن کې خوتا ته معلومه ده چې
بیسواده طبقه ډیره وده او دا حزبي اخلاق کم ؤ ځینې اشخاص به د حزب په
نامه راتلل مگر شخصي استفادې به یې مطلب وي. دومره صادق نه وو د
خپل هدف او مرام له پاره روزل شوي هم نه وو. نو چې یوه پلا حزبي سیستم
راغلی وای هغه وخت نو بیا دا خبره په خپله حلیدله. موږ هم دا خبره ورسره
منله. ولې د ده ټوله افکار، که عمل ؤ که گفتار ؤ موږ د افغانستان په نفع
بلل. د ده شخصي شی نه ؤ پکښې اوسن یې هم د دې مقتضي نه ؤ، چې
دی د دې پس خپل د آسایش او د راحت له پاره یو پلان جوړ کړي، موږ
فکر کاوه چې دا ټول شيان د وطن له پاره کوي.

د پښتونستان مسئله

د برتانوي امپراتوري د توسعه طلبۍ په نتيجه کې د پښتونستان مسئله منع ته راغله چې په نولسمه پيړۍ کې يې د افغانستان ډيرې سيمې دهندوستان سره يوځای کړې. عزيز الله واصفي وايي چې د پښتونستان مسئله يو واقعيت او د ډيورنډ د معاهدې په ترڅ کې دا سيمه د افغانستان څخه بيله شوه:

د پښتونستان مسئله يوه ډېره طبيعي، ډيره سياسي او ډېره حقاني مسئله وه چې د افغانستان د ملت په ماحول کې يې وجود درلود. تاسې چې متعلمين واستو ستاسې به په يادوي چې پر امير عبدالرحمن خان باندې

سوالونہ کپڈل۔ تاسی پہ دے کی خہ فکر کوئی؟ پہ ہغہ وخت کسے چے

سردار محمد هاشم خان صدراعظم ؤ، په افغانستان کې نه شورا وده نه آزاد
 اخبارونه وولاکن دا فکر به موجود ؤ، د افغانستان د زلمو سره، د منورينو
 سره به د افکر ؤ چې دا بهترين وخت دی. د هندوستان نه چې انگریز وځي
 هرچاته خپل مال باید وسپاري. هندو ته یې خپل ملک وروسپاره. مسلمان
 ته یې علیحده برخه ورکړه او باید افغانستان ته د افغانستان خاوره
 وسپاري. زما یاد یزي چې په دې سلسله کې شاه محمود خان چې
 صدراعظم شو، دی چې په یو سفر باندې و تللی ؤ خارج ته او شاه ولی خان
 دده وکالت کاو د صدارت او هغه یو څو کسه دا د افغانستان په اصطلاح
 روشن فکران ورته ووايي اهل نظر ورته ووايي، دا یې د شپې راوغوښتل او
 یو مجلس یې دایر کړ چې په دې باندې سره خبرې وکړي چې په دې جمله
 کې غبار هم شامل ؤ. دوی ټول یې راوغوښتل چې انگریزان خو ځي او
 موضوع د ولایات شمال مغرب د سرحد ده په دې باندې بحث ؤ چې دا
 د هندوستان سره پاتې شي او که د پاکستان سره په دې باندې یو ریفرنډم
 کړي اوس پښتنو د هغه ریفرنډم سره مقاطعه کړې ده او عبدالغفار خان دا
 اعلام کړی چې زه هندوستان هم نه غواړم، پاکستان هم نه غواړم، زه
 پښتونستان غواړم. دا آواز اول هغه اوچت کړی.

داغوښتنه په ریفرنډم کې دیوې دریمې لارې په توگه وغوښتل شوه د ملي

عوامي گوند مشر خان عبدالولي خان ته داوخت ورياددي:

کله چي فرنگيانو دافيصله وکړه چي مور ددي ملک نه خواو ددريم
 جون اعلان يې وکړ هغي کي دوي د هندوستان د تقسيم فيصله وکړه نو
 دهغي نه پس بيا چي وروسته دهغي تفصيلات راتلل نو دا پته ولگيده چي
 دلته به دوي په دي پښتونخوا زمور يعني دي صوبه کي به دوي تپوس
 کوي زمور نه دخلکو نه به تپوس کوي دلته به ريفرنډم کيږي راي عامه
 باندې به معلوميري چي تاسو دپاکستان سره تلل غواړئ او که
 د هندوستان سره تلل غواړئ. نو مور ددي خيز مخالفت وکړ. مور وويل
 چي دامنصوبه د تقسيم هند چي مور ورته تقسيم هندنه وايه مور يي
 مخالفت کاوه ځکه چي مور ورته تقسيم مسلمان وايه. د تقسيم هند دا
 فيصله چي کوم وخت کي کيده نو دا کانگرس او مسلم ليگ دواړو دا
 فيصله قبوله کړې وه او مور چونکي کانگرس سره تعلق درلود پاچا خان
 په خپله د کانگرس د مرکزي کميټې مېرؤنو دا د تقسيم فيصله منظوره
 شوې ده او مور دپاکستان حصه يو دلته دريفرنډم ضرورت نشته. خو
 فيرنډميان په دي خبره نښتي وو او دمسلم ليگ هم په کي دا غرض ؤ چي
 دوي به څنگه ټينگ پاکستان جوړ کړي ځکه چي داخو مور منلې وه زمور
 دخدايي خدمتگارو جرگه چي کښيناسته نو هغوي بيا دا فيصله وکړه چي

د پاکستان او هندوستان د تقسیم په مسئله کې خو موږ د پاکستان سره د تلو فیصله کړې ده خو دهغې باوجود هم که دوی زموږ څخه تپوس کول غواړي نو بیا موږ غواړو که حق خودارادیت دوی ورکوي نو دهغې اصول دا دي چې په هغې کې یوه دریمه فیصله دې هم موږ ته اجازت ورکړي. دا سوال چې لکه کوم نن په کشمیر کې پېښ شوی دی چې دریمه فیصله دا ده چې آیا دا پښتانه د هندوستان سره تلل غواړي، د پاکستان سره تلل غواړي او که ځان ته یو آزاد مملکت د پښتونستان جوړوي، فیصله خوشوې ده چې موږ به پاکستان سره څو څو که تاسو دغه نه منئ نو بیا به دا مهرباني وکړئ چې موږ له به دا دریم حق هم راکړئ چې موږ دا فیصله وکړو چې آیا موږ آزاد پاتې کیدل غواړو او که نه یو مملکت سره به څو، د دغه وخت نه شروع شوې ده.

دریم حق ورنه کړل شو، د خدایي خدمتگارو په مشرتوب ډیرو پښتنو په ریفرنډم کې برخه وانه خيسته او د پښتنو سیمه د پاکستان سره یوځای شوه. په دې وخت کې افغانستان چوپ نه ؤ. سید شمس الدین مجروح وایي چې په دې برخه کې درې فکرونه موجود وو:

د عمومي طرز تفکر په لحاظ باندې درې فکرونه وو په افغانستان کې. اول فکر دا ؤ چې دا د افغانستان خاوره باید ادعا یې وشي، افغانستان

چې معاهدات لرل دانگریز سره، انگریز له منځه لاړ، هغه معاهدې نشته دي، خط ډیورنډ نشته دی. دافغانستان خاوره دافغانستان سره باید ملحقه شي. دوهم فکر داؤ چې که دپښتونستان خلق نه غواړي چې د افغانستان سره واوسېږي، هغوی به هم ډیر تن کښیږدي دې ته لکه خان عبدالغفار خان دی او نور منورین او داخلک، هغوی ښایي چې خپل استقلال و غواړي نو سړی باید ددوی تائید وکاندې چې دوی څه غواړي. هم ددوی تائید وشي. دریم فکر داؤ چې هیڅ نه کوو هغه پښتانه پوهیږي پاکستان پوهیږي او انگریزان پوهیږي. موږ او تاسې به سیل کوو آینه ته به گورو ولې ځان په مشکل کې اچوو.

وايي چې افغان حکومت اول فکر خپل کړ او دبرتانیې څخه یې دخپلې خاورې غوښتنه وکړه، خودا غوښتنه ونه منل شوه. عزیزالله واصفي وايي چې دحکومت ترڅنګ اولسي جرګې هم دا خبره پورته کړه او دډیورنډ لوزنامه یو مخ رد شوه:

دشاه محمود خان عصر دی. زه په هغه وخت کې په اتحادیه محصلین کې موجود یم، او زما پلار په هغه وخت کې معین دشوراؤ چې په همدې ورځ باندې په شوری کې مجلس دایر شو چې دډیورنډ په مسئله کې بحث وشو. زما پلار دشورا ریاست اشغال کړی دده تر ریاست لاندې دا دډیورنډ

لایڼ فسخ شو چی مور د دیورنډ لاین نه منو. نو همدا وخت و چې افغانستان په دې وخت کې د پښتونستان د مسئلې لزوم پورته کئ او که یې نه وای پورته کړی نن به دا د ظاهر شاه خاندان ټول په افغانستان کې د ملي خیانت په حکم باندې تورن وای لکه عبدالرحمن خان چې په دامعاهده کې په دې حکم تورن دی نو به ظاهر شاه هم تورن وای او داخو د ظاهر شاه قدرت نه و داخو د افغانستان د ملت مسئله وده.

سردار محمد داؤد خان چې د پښتونستان ملاتړی ؤ په نړیواله سطح د پښتنو خبره راپورته کړېده. کله یې چې په ۱۳۵۲ کال کې په ماسکو کې د شوروی اتحاد د جمهور رئیس لیونید برژینف سره وکتل، د خپلو خبرو په ترڅ کې یې د پښتنو او بلوڅو د حق موضوع راپورته کړه:

لکه چې زموږ دوستان خبر دي په خواشینۍ سره باید ووايم چې زموږ د پښتنو او بلوڅو وروڼو د سرنوشت په موضوع کې یوازې ښه والی رانغی بلکې په هغه غیرقانونی او سخت چال چلند سره چې د پاکستان زمامدارانو د وطن پالونکو او د پښتنو او بلوڅو خلکو په مقابل کې غوره کړی دی، په هغه سیمه کې یې حالات نور هم ناکاره او کړکیچن کړي دي. که چیرې د پاکستان د مشرانو رفتار همدغه شان دوام وکړی او د خلکو د ملي هیلو او غوښتنو څخه سطحې او سرسري تیرشي، نه یوازې د بشر

د حقوقو د پرنسيپونو او عدالت په خلاف رفتار کوي بلکې ويريزو چې
د آسيا په دې برخه کې به سوله او کراري له خطر سره مخامخ کړي. په هر
حال په ښه نظر سره به د دې قضیې د سوله ييز حل له پاره خپلو هلوځلو ته
دوام ورکړو.

د پښتونستان مسئله په سوله ييزه توگه په ملگرو ملتونو کې راپورته
شوه، عبدالرحمن پژواک چې په دې وخت کې په ملگرو ملتونو کې د افغانستان
استازی ؤ، د پښتنوله پاره د حق خوداراديت پيشنهاد وړاندې کړ:

بيا چې خبره راغله د پښتونستان، په دې وخت کې بيا د افغانستان
دا خبره چا وانه وريده. د افغانستان د ايشنهاد او پاکستان هم متأسفانه
په هغه وخت کې د دغه فيصلې سره د پښتونستان په مسئله کې مخالفت
کاوه، او اوس د کشمير په مسئله کې په خپله بند پاتې دی او همدغه شی
غواړي. او دا او هغه خو نقاضت لري. که دوی په کشمير کې حق
خوداراديت غواړي نو خو پښتونستان ته هم بايد قايل شي حق
د خوداراديت، ولې چې په کشمير کې همدغه ترتيب دی چې
هندوستان يانوته وسپارل شو دانگريزانو مستعمراتي سياست ؤ او په
پښتونستان کې هم دانگريزانو سياست ؤ هغوی خپل خط د ډيورنډ خلق
کړی ؤ او افغانان يې سره بيل کړي وو، نو هلته يوه خبره مني او دلته بله

خبره مني. خپله اوس ورته معلومېږي چې دا ددوی په نقصان هم ؤ. داسې خو نه کېږي چې سړی دوی نقيضي خبرې وکړي. يا به دوی په کشمير کې حق لري او افغانستان به په پښتونستان کې حق درلود. يا به دوی په کشمير کې حق نه لري لکه چې دوی وايي چې افغانستان هلته حق نه لري. په وروستيو وختونو کې افغانی واکدارانو د پښتنو په قناعت اکتفا کړې وه. اوس د پښتنو د مشرانو او خان عبدالولي خان غوښتنه دا ده چې ددوی صوبې ته خپله نامه ورکړله شي:

مور دا وايو چې صرف دا د پښتونستان دانوم چې دی دا په کار دی چې تاسو زموږ دې صوبې څه نوم بدل کړئ. دا د شمال مغربي سرحدې صوبه څه شی دی، ښه به دا وي چې نوم ورکړئ. پنجاب د پنجابيانو دی، سند د سنديانو دی، بلوچستان د بلوڅو دی. بنگال د بنگاليانو دی. نو په کار ده چې د پښتنو ددې صوبې نوم دغه شان نوم ورکړئ چې د دی سره لگي چې دا د پښتنو صوبه ده. بيا دهغې دغه شکل شو. چې مور دا خپله مطالبه بيا دغه د پښتونستان مسئله چې ده، نو دوی ويل د پښتونستان نوم ډير بدنام شو چې دا بين الاقوامي طور مور د پاره ډير مشکلات پيدا کوي، افغانستان پکې داخل دی، مور ويل ډيره ښه ده. دا يو ډير زوړ نوم، تاريخی نوم چې د پښتنو په ادبياتو کې او په تاريخ کې راغلی دی،

دهغوی په شاعری کې راغلی دی، له احمدشاه بابا نه مخکې احمدشاه
بابا په وخت کې راغلی دی، پښتونخوا د دې منطقی نوم ؤ، نوځی چی دې
صوبې له مور د پښتونخوا نوم کنښیږدو. بیا په دغه ځای ودریده.

د افغانستان خارجي پاليسي

د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په وخت کې خارجي پاليسي داسې عيار شوې وه چې د زبرځواکونو ترمنځ تعادل وساتل شي په دې هکله د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه وايي:

دا د يو شخص د توانايي سوال نه دی، حتی د يو حکومت د توانايي

سوال هم نه دی. دا په عمومي شرايطو پورې اړه لري او ځينو حکومتونو ته

دا شرايط په خپله آماده کيږي. په دې کې هيڅ شک نشته چې امريکا او

شوروي دواړو غوښتل چې موږ ځانته راجلب کړي خو موږ ته دا امکان نه و چې د امریکې یا د شوروي اتحاد غیږې ته ځان وغورځوو. که موږ د شورويانو څخه کومه مرسته ترلاسه کوله په هماغه ترتیب سره مو د امریکایانو څخه هم مرسته ترلاسه کوله او موازنه موزاتله. په دې ترتیب سره د هیواد اقتصادي بنسټ ټینګ شو او حکومت د فردي نوښتونو هم ملاتړ کاوه او په دې ترتیب سره هر څوک دخپل ژوند خاوند شو.

همداوخت و چې د شوروي سره اړیکې مضبوطې شوې. د جمهور رئیس محمد داود خان مخالفان وایي چې د شوروي پوځي مرسته وه چې د وروستیو بریادیو سبب وگرځېده، خو ډاکټر عبدالصمد حامد موافقه لري چې دا اړیکې له خطر ډکې وې ولې بله چاره نه وه:

زه دې سره قناعت لرم چې د افغانستان روابط له شوروي سره پس له دوهم عمومي جنګ نه بیا مخصوصاً د داود خان د صدارت نه وروسته او مخصوصاً دا چې د عکسرو د پاره مرسته دهغې ځوانه اخیستل کیده او د نفت وګاز تفحصات شوروي ته ورکړل شول او څه محصلین ولېږل شول خطرونه موجود شول او زه حاضر هم نه یم چې د دې نه او یا د شاهي دورې له نورو اقداماتو نه دفاع وکړم. اما زه داسې فکر کوم چې د خارجي سیاست

ايجابات د دغه محدود داخلي ميکانيزم په اساس قضاوت کول غير واقعيت بينانه دي. مثال دادرته بنيم چې دغه خلکو چې پر هغې دورې باندې تريو حده پورې د معقولو دلايلو پر اساس تنقيد کاوه، اوس دوی عملاً همغه کار کوي. يعنی نن مجاهدين راغلي، عملاً له کمونستانو سره يوځای کار کوي. د ډيموکراسۍ په دوره کې چې هلته شاهي پکې کوم نقش نه درلوده دغه دشورا وکيلانو، کمونيستان، ببرک دوی، سره ددې چې حکومتونو به له شورويانو سره نژدې روابط لرل په پارلمان کې وو هل. همدغه شورا دومره دغه لرله چې د محمود حبيبي نه يې سلب اعتماد وکړ په دې چې په اخبار کې يې يو کار يکاتور وتلی ؤ لکن نن هغه خلک چې ځان ته د مجاهدينو مشران وايي دوی له هماغه کمونيستانو سره په يوځای کې ناست دي، دهغوی د مرستې په اساس دوی راغلي منع ته او هغوی يې د ځان سره ساتلي او دهغوی په مرسته يوبل وژني. زه اوس پردوی باندې تنقيد نه کوم، زه وایم چې د منطقوي او بين المللي سياست خصوصيت دوی مجبور کړي دي چې يا به قدرت ته رسېږي او د قدرت دپاره به قيمت تاديه کوي او قيمت همدغه شی دی چې پروني د بنمن ته سړی نن وايي چې ډېر ښه مسلمان دی. زه دا منم چې د ډيرو بدبختيو عامل گرځيدلي، يعنی که يوازې ملي مسايل وای، بايد سړي خپل اردو

د پاکستان د نیشنل عوامی پارټۍ مشر اجمل خټک چې د جمهور رئیس محمد داؤد خان سره نژدې په تماس کې ؤوایی چې سردار محمد داؤد خان د هرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط مخالف ؤ:

هغه د شوروي اتحاد سره د يو آزاد افغانستان، مستقل افغانستان په حيثيت سره د دوستۍ په حق کې ؤ ليکن د دې په حق کې نه ؤ چې د شوروي د نظريې يا دهغه تر نظامي او يا دهغه تر سياسي تسلط لاندې راشي. زه په يقين سره ويلي شم چې د هرې خارجي مفکورې او سياسي تسلط او لاس هغه مخالف ؤ او هغه د افغانستان آبادي خوشحالي، تعمير چې مادرته ووي چې په صحيح معنو کې استقلال هغه دې ته وايي. دې د پارډ بيا آخرې وخت کې هغه بيا لاړو بهر د نيا ته لاړو، ايران سره يې هم خبرې اترې

وکړې نورې دنيا ته هم لارو پاکستان ته هم لارو ولې دهغه مطلب چې هغه چا خاص چا پورې ځان تړل نه وو، د يو مستقل افغانستان، يو خپل افغانستان، خپلواک افغانستان، آباد او خوشحال افغانستان د پاره هغه له هر چا سره تعلقات جوړول.

جمهور رئيس محمد داؤد خان په وروستيو کلونو کې تلاش کاوه چې د اسلامي او گاونډيو هيوادونو سره اړيکې ښې او دشوروي تاثير په افغانستان کې کم کړي. عبدالحميد مبارز وايي چې په همدې غرض هغه ايران او گاونډيو هيوادونو ته سفر تر سره کړی:

څنگه چې سردار محمد داؤد خان ليبيا، قاهرې، تهران او سعودي عربستان ته سفر وکړ، اسناديې نشته او ځينې شخصيتونه لکه سيد وحيد عبدالله او وفي الله سميعي چې هغوی په دې خبرو کې وو له منځه تللي دي. هغوی کولای شوی چې په دې برخه کې معلومات ورکړي، ولې په کابل کې چې شايعات موجود وو، ويل کيده چې ايران او سعودي عربستان د دېرې مرستې وعده کړې وه خو په دې شرط چې له شورويانو سره اړيکې کمې کړي. همدا ډول ويل کيدل چې دمصر جمهور رئيس انور السادات په خپلو خبرو کې دروسي مشاورينو د رول په هکله خبرې ورته کړې وې. سادات ورته ويلي وو چې د دغو عواملو له کبله موږ

په نړيوالو سازمانونو کې هم افغانستان اهم رول لوبولی دی. عبدالرحمن
پژواک چې په ملگرو ملتونو کې د افغانستان استازی ؤ، درې ځله د عمومي
اسمبلي عمومي رئيس ټاکل شوی دی:

دري واره ما رياست کړي لاکن البته په يو کال کې. اوله موضوع شرق
ميانه وده. بله موضوع دافريقا وده او ما دري واره رياست وکړ لاکن دري
واره ما وويل چې بايد انتخابات وکړي ځکه چې زما مملکت داسې يو
مملکت دی چې موږ طرفداري د مسلمانانو د ملل متحد کوو او اسرائيل به
بيا وايي چې ددوی طرفداري يې وکړه، نوزده غواړم چې انتخابات وشي،
که نه يو واري چې سړی رئيس انتخاب شي، تر آخره پورې رئيس پاته
کيږي. زما په خپل پيشنهاد بيا انتخابات وشول. بيا هم په عمومي
صورت سره ټولو رايه راکړه او ددې دپاره چې زه درياست دکاردپاره
کاملاً فارغ شم، ما خپل حکومت ته پيشنهاد وکړ چې ما پرېږدي چې زه

فقط وظيفه درياست ادا کړم او خپل حکومت سره دغه ونه لرم چې زه خپله
بيطرفي د يو رئيس په حيث وښيم. حکومت ماسره موافقه وکړه او
د افغانستان سفير چې په واشنگټن کې ؤ، مرحوم عبدالحميد خان يی
راوليرده د افغانستان د هيئت درياست د پاره او زه پاتې شوم يوازې درئيس
د اسمبلۍ په حيث.

په همدې وخت کې چې د زير خوا کونو ترمنځ سره جگړه جاري وه، د دريمې
نړۍ هيوادونه د ناپيلتوب په غورځنگ کې يوځای شول. افغانستان چې د ناپيلو
هيوادونو مؤسس غړی دی، په دې غورځنگ کې فعاله برخه اخيستې وه. يحيی
معروف چې د بهرنیو چارو د وزارت لوړ رتبه مامور ؤ، وايي چې په دې برخه کې
د هغوی دفتر پوره رول لوبولی دی:

البته زموږ دفتر د دې مسايلو سره مستقيمه علاقه درلودله ځکه چې
د ټولو بيطرفه هيوادو کنفرانسونه په ټولو سويو باندې زموږ له خوا څخه
احاطه کېدل او په دې لحاظ باندې البته چې ضرورت ؤ او په دې
کنفرانسونو کې اشتراک کېدئ، زموږ له دفتره څخه په يو شکل باندې
هلته هميشه نماينده گي وه، نو ځکه زموږ د پاره څه په هغه وخت کې چې
بين المللي شرايط د جنگ سرد يا د ساړه جنگ وو په دې موقع کې
د بيطرفو هيوادو نقش د یراساسي نقش ؤ او افغانستان چون يو د مؤسسو

هيوادونو څخه ؤ البته افغانستان ته په دې مورد کې خاصه توجه کېدله. که ستاسې په ياد وي يو وخت داسې پروگرام ؤ چې د غير منسلکو هيوادونو غونډه په کابل کې کيدله او هغه چې په افغانستان کې کودتا وشوه نو هغه بيا وځنډېدله.

د هغه وخته څه درياد دي؟

زه ددې غونډې د انعقاد مستقيم مسؤول وم او زما آخري فعاليت هم په افغانستان کې د ملگرو ملتو د شعبي په ساحه کې دغه فعاليت ؤ چې دا غونډه په کابل کې صورت ونيسي او ډېر پرمختگ هم شوي ؤ. لکه چې تاسې ته به در معلوم وي، يوه هفته دمخه تردې چې دا غونډه وشي، په افغانستان کې کودتا پېښه شوله او په دې لحاظ باندې وختې چې کودتا وشوه هم زما دفتر ددې مسؤل ؤ چې ونورو غير منسلکو هيوادو ته اطلاع ورکړي چې هغه شرايط چې په کابل کې راغلي وه دهغو شرايطو په اساس باندې موږ دا غونډه بايد بل چيرې انتقال کړو او په هغه حساب باندې ؤ چې رژيم په هغه وخت کې له کيوبا څخه خواهش وکړ چې دا جلسه په کيوبا کې صورت ونيسي. نو ځکه دا ډير د تأسف ځای ؤ چې دا غونډه چې يو خاص اهميت يې درلود او افغانستان ته يې خاص يو اهميت ورکاوه، هغه متأسفانه ددغه اخلال په حساب باندې دا موقع زموږ له لاسه ووتله.

اتم خپرکی

۳۰

د ثور کودتا او د جمهور رئیس محمد داؤد خان

سقوط

د جمهوري دورې په وړستیو وختونو کې د حکومت اړیکې د خلکو د ډیموکراتیک گوند سره خرابې شوې چې په نتیجه کې خلق او پرچم یوځای شول همدا وخت ؤ چې د خلق د ډیموکراتیک گوند یو مشر میر اکبر خیبر په کابل کې ووژل شو. سلیمان لایق چې د خیبر نژدې ملگری ؤ وایي چې د هغه د قتل پر سر پوځي قیام منع ته راغی:

په هغه زمانه کې چې د حزب دوه فريکسونه سره يوځای شول بيا خيبر شهيد شو او د خيبر په مړي کې د ډيرو باشکوهو مراسمو پر اساس باندې دهغه مړی دهغه فاتحه تجليل شوه، دوخت حکومت ددې تحمل ونه که او زمور د گوند په رهبرانو يې حمله وکړه دوی يې بنديان کړل نو دهغه په عکس العمل کې يو نظامي قيام اجرا شو چې هغه دولت په دې لحاظ چې بنيادونه يې کمزوري شوي وو دخلکو اعتماد يې د لاسه ورکړی و له پنبو ولوېده په هغه وخت کې زياتره هغه برخې افسرانو چې په خلقيانو نومول کيده او د تره کې صاحب ملاتړي وو هغوی عمده برخه واخيسته نور افسران چې په پرچمي برخه پورې مربوط وو که څه هم توانمنده قدرت و ليکن په دې لحاظ چې قوماندې يې نه وه اخيستې ددې قيام د پاره هغوی ضمني گډون وکړ، چې کله يې وليده چې خلقي افسرانو قيام وکړی دوی په قشلو کې دهغوی ملاتړ وکړ او سره راپاڅېدل ليکن اساساً دغه قوماندې په هغه زمان کې حفيظ الله امين او تره کي په خپل منع کې سره پخه کړې وه په خپلو کانالونو کې يې خپلو افسرانو ته دستور ورکړ.

د خلق د ډيموکراتيک گوند څخه څو تنه بنديان شول چې ورکې نور محمد تره کي او ببرک کارمل هم شامل وو ولي حفيظ الله امين په خپل کور کې پاتې و، د حفيظ الله امين ميرمن وايي چې په همداسه د حکومت پوځي تلاشي دهغوی د کور د لټولو په غرض ورغلي وه:

چې داخلک يې ونيسول بنديان يې کړل تلاشي له مور کړه راغله، تلاشي چې راغله نو عبدالرحمن را ناري کړې پلارته يې ناره کړه چې پلاره

عسکر راغلل چې شا و خواته راخېژي پر ديوالونو موږ ویده وو. یو د بجه وده جگ شوو، او چته جگ شوو دده د و مرده اسنادونه دايې ماته را کړه چې داته واخله راته ويلي ؤ چې داسې خبره ده دا اسناد ته د کوټې وياسه هغه چې زه همداسې او چته جگه شوم، ده خپله دا قديفه را کړه قديفه مې په سر کړه دا اسناد مې په دا سينه کې داسې ونيول دا قديفه مې د خانه تاو کړه نو دلته عسکر راختلي صاحب منصبان هم راختلي په دهليز کې ولاړ دي همدا چې له کوټې ووتم لارم بلې کوټې ته دا نجونې مې راويښې کړې ماويل جگ شئ چې عسکر دي تلاشي کوي دا اسنادونه واخلي درست داسينو کې کيږدئ چې ښځه نشته سړي دي سړي خو تلاشي نه کوي چې ښځه ولټوي دوی نو دا تلاشي وکړه دا کتابونه يې ځای کړل. دايو د تفنگچه يې درلوده امين صاحب هغه يې واخيسته څو روپۍ چې وې هغه يې واخيستې خو هيڅ شي يې په کور کې پرې نښود ځای يې کړل يو يې وړل نو ده ته يې وويل چې ته دا کور کې واوسه اولادونه دي و تلای شي بيرون مکتب ته يعني لاړ شي ته نشې و تلای بيا يوبل خط و ورڅخه چې د پاتې و ورڅخه په جيب کې چې امين صاحب داسې وشکاوه يو وارې دا نفرو پر حمله کړه او نارې يې کړې چې ولچک يې کړئ دا ولچک کړئ خوده ولچک پسې ونه گرځيد ژر ژر يې وشکاوه ايسته يې واچاوه، چې وايې چا و نو دانفر ورته وويل چې ته دلته اوسه بيرون نشې و تلای حق نلري چې بيرون ووځي اولادونه دي تلای شي نو عسکر بيرون دروازه کې هم ودریدل داشا وخواهم ولاړ وو. همدا کوټه کې يې راته وويل چې کالي مې راته ووينځه دوه جوړې کالي يې وو نور يې نه درلودل ويل دايو د جوړه نوي دي ويل يې دا راته

پریمنځه که بندي خانې ته مې بوزي چې کالي مې لږ پاک وي نوي وي
نوهغه کالي مې ورته پریمنځل نوهغه کالي مې ونسوده هماغه زارده يې ځان
کې ووسبايي دوخته ؤ زما یوزوی ؤ چې داروسانو مې کړ له دغه زوی نه
مې لوی ؤ دا انجنیر ظریف راغی هغه ته بیرون راغلی ؤ ده نو بیرون
دهلکانو سره ساعت تیري کوله دا انجنیر ظریف یو بل هلک ته پنځه روپۍ
ورکړې وې چې ته هغه هلک ته نارې کړه چې دلته ماته راشي دا هلک
ورغی دا خوازک نومیده دا زوی مې دا ورغلی و انجنیر ظریف ته ، ده ته
یې ویلی وو چې ته ورشه پلارته دې ووايه چې انجنیر ظریف راغلی دی ،
دلته بیرون ولاړ دی ، احوال ورکړه پلارته دې او چې دا زما زوی دننه راغی
ماته یې وویل نوما وویل ښه ورشه پلارته دی ووايه پلارته یې وویل
اوبیاده بیرته خپل زوی ته وویل دا خوازک ته چې ورشه ورته ووايه چې
راشه دننه که عسکر دې پریري دي نو څه خبریم چې عسکر ته به یې پیسې
ورکړې وي یا څه شی به وي خو دایې راپریښود دننه چې ده پسې بیا فقیر
محمد فقیر راغی داراغی دایې هم راپریښود دننه بیا دا عبدالرحمن ته یې
ووېل چې ته یو وارې احوال واخله چې تره کي صاحب یې بندي کړی دی که
نه ؟ هغه بیرته په حال احوال راوړ چې هو نیولی یې دی دغه نفر یې نیولي
دي هغه ده ژر ژر دا نفر چې راغلل ده ژر ژر نوشته کړ دغه هغه یې نوشته
کړ دا انقلاب یې چې کاوه دا شیان یې نوشته کړه دادې قوماندان وي دا
دې داسې وي دا دغسې وي دایې نوشته کړل دا هغه چې راغی انجنیر
ظریف او فقیر محمد دایې ورکړ دایې چې ورکړ کاته مو چې بیا دا هلک

راغی وویل چې دا هغه راغلی دی دا گلاب زوی راغلی دی، د سېلو کوم
 ځای یې وښود چې هلته ناست دی او ویې ویل چې زه امین صاحب سره کار
 لرم او هغه ته یې بیا عبدالرحمن ورولیږد چې ته دلته نشې راتلای ته هم
 هغله اوسه بیا عبدالرحمن ته یې کومې خبرې مېرې وې هغه یې ږکېږي
 چې گلاب زوی ته به یې وړې نو دا نو چې دغه سبا شپه خو دهغوی تېره
 شوه بندي خانه کې یو د شپه یې تېره شوه سبا یې لس بجې وې چې هر شی
 دوی خلاص کړل نو خدای ورته هغه ورکړه هر شی چې خلاص شول کاته
 موچې نفر راغلل او موټر یې راووست لاسونه یې ولچک کړ بوی تلې امین
 صاحب یې وښکته له کورده نو دا د حیواناتو چیغې وې بده ورځ یې جوړه کړه
 ما ویل چې غلی شئ نو دا خووه دا خو پوهیدو چې همدا کار کېږي نو دا
 شپه تېره شوه په سبا مور همداسې په کور کې ناست وو چې فیرونه سره
 شروع شول فیرونه چې شروع شونو داسې مور نه پوهیدو چې دارقم به وی
 مور ویل څه خیل څه رقم ده څه رقم شو نو په داسې مې دا حیواناتان درست
 مکتب ته لاړل هیڅ ونه پوهیدم چې دوی منع کړم چې مه ځئ مکتب ته
 درست ولاړل دا بېری دابل دا دواړه واره واره وو یو یې اول صنف کې و
 یو یې دوهم کې نو دوی پسې زه داسې گرده گرځم وځم پسې چې دا هلکان
 راولم دا ټانکونه دي چې هغه نشي ونه ډارشي یا ژوبل نشي هغه چې لږ ذره
 بیرون ووتلم چې دا دواړه راغلل چې راغلل ما ویل ای خوازک جانه زه
 تاسې پسې در تلمه چې ونه ډارشي ویل نه مه ډار یږه بیو وړکې و درست
 ټانک خلق نوشته دي.

د ۱۳۵۷ هـ ش کال د ثور اوومه نیټه او د پنجشنبې ورځ وه د سردار محمد

داؤد خان په مشرتوب د کابينې غونډه روانه وه چې ورکې د سرحداتو وزير پوهاند عبدالقيوم وردک هم برخه اخيستي وه:

د پنجشنبې ورځ وده مجلس د وزيرانو په حصه د قانون د کارو کارگر کې دايروؤ. چون ما دهغو سره ملاقات درلوده نو وزارت سرحداتو ته لارم سفير دشوروي هلته راغی بعضې موضوعات وو چې موږ دهغه په باره کې خبرې وکړې بيا په لسو بجو باندې ملاقات خلاص شوه ولاړم ارگ ته دا مجلس دايروؤ نو تقريباً يوولس بجې وې چې دغه کودتا شروع شوله په ارگ کې خونو چون په هغه وخت کې موږ مجلس درلودئ ټول وزيران هغله وو په استثنی د دريويا دوو نفرو څخه نور هملته پاتې شوه تر سبا يې پورې موږ هملته په ارگ کې وو. محدودده بمباري وشوله په هغه وخت کې جنگ تقريباً زمينی جنگ ؤ. يو څو وارې طيارې راغللې اما وروسته بيا داترس پيدا شو چې دوی اخطار ورکړو چې موږ سخته بمباري کوو.

کابل راډيو او دښار ټول مهم ځايونه دحفيظ الله امين په مشرتوب خلقي فوځيانو نيولي وو پرارگ جگړه روانه وه او دبهر څخه دحکومت مرسته نه رسیده اسلام وطنجار چې دمخکني عملیاتو مشري پرغاړه لرله دحفيظ الله امين له خوا معرفي او په کابل راډيو کې يې يوه اعلاميه ولوستله:

دا اعلاميه اسلام وطنجار د زره دارو دقواو جگړن اوروې: دلومړی ځل له پاره په تاريخ کې دسلطنت دظلم استبداد وروستني بقايا او دنادرخان دکورنی قدرت پای ته ورسېد او ټول دولتي قدرت دولس ته لاس ورغی دولتی قدرت دعسکري انقلابي شوری په پوره واک او اختيار کې دی.

گرانو وطنوالو! ستاسو اولسي دولت چې دانقلابي شوری په لاس کې دی
خبر درکوي چې هر ضد انقلابي سړی چې وغواړي چې دانقلابي شوری له
هدایت او مقرراتو څخه سر وغړوي ژر تر ژره ئې نظامي انقلابي مراکز ته
وسپارئ.

پوهاند قیوم وردگ وايي چې په همدا شپه دهغوی څخه وغوښتل شول چې
ځانونه تسلیم کړي:

ددوی نه یې وغوښتل چې باید تسلیم شي او قوماندان دگارد راغی او
ویې ویل چې دهیڅ ځوانه کوم کمک هم راونه رسېدنو خطر ددې وو چې
دوی سخته بمباري کوي بیا تصمیم په دې ونیول شو چې باید تسلیم شي او
داؤد خان خپله په دې امید ؤ چې ممکن د نورو ځایونه قوده راوړسیري دغه
شی خنثی شي دا حمله خنثی شي او متأسفانه تر سبايي پورې، سبايي
پورې ځونه، خوتر ماښامه پورې یې هم انتظار وایسته دکومې ځوانه
حمله رانه غله اما په هغه وخت کې گارد بیا نو مقاومت کاو نو دی په دی
امید ؤ چې ممکن دفع ددې حملې وشي. نعیم خان او نور غړي او ددوی
لورانې او زامن یې دا ټول هلته په دا گل خانه کې وو تقریباً په گل خانه کې
تیت وو په دا اطاقو کې، زه هم په خپله په گل خانه کې وم تر سبايي پورې
یعني د سبا تر اوو بجو پورې په گل خانه کې ددوی سره یوځای وم عبدالاله
و، قدیر ؤ، زه وم دوزیرانو نه چې دلته موجود وو.

ستا مطلب دا دی چې تر سهاره پورې تاسې یوازې دری وزیران دهغه سره

پاتې واست؟:

تریو وخته خو ټول وزیران وو بیا نور ددې اطاق نه چې داؤد خان ؤ،

نعیم خان و نور و ځایو ته لارل فقط درې نفره ورسره پاتې شولو چې عبدالاله و، قدیر و او زده و. ما په خپله خبرې ورسره ونه کړې تنها یو شی مې ورته وویل که دوی دومره وکړي چې دغه خپل فامیل یو بل ځای ته انتقال کا ځکه دلته ډیر خطر موجود دی که دانفر راځي نو ددوی دپاره ډیر خطر دی. ده وویل چې همدا ځای ورته محفوظ دی اما ډیرې خبرې یې د قوماندان دگارد سره صاحب جان خان سره او څو نفره نور عسکري منصبدار چې ورته راتلل دهغو سره یې خبرې کولې خو داسې یو تصمیم ونیول شو چې داؤد خان او یو تعداد نفر او دا فامیل یې ووځي بیرون ته یعنې دارگ نه ووځي یوې بلې خواته لار شي اما دوی ددې موقع نه استفا ده وکړه، مقابل طرف، تقریباً په دوو بجو باندي یو تعداد نفروو په داجومات کې یې موضع نیولې وه هلته یې ډزې وکړې په دوی باندي دوی بیا بېرته ننوتل گل خانې ته او هلته څو نفره زخمیان شول په شمول دده دزوی عمر سره وزیر داخله هم په داسې باندي زخمی شوي و عمر بیا یو څو دقیقې بعد پسې مړ شو هلته وروسته داسې معلومه شوه چې په خودگارد کې هم دوی نفر درلودل له جملې دهغو نه یو هم عبدالحق علمي و چې هغه ډېر نژدی و ډیر اعتماد پرې باندي کېده اما په دې حمله کې ده هم کمین نیولی و چې ډزې یې وکړلې.

دشپې په تېریدو سره دجمهوری ارگ قواوې تسلیم شوې، شهنواز تنی چې په هغه وخت کې دکماندو قوماندان او دهغه پوځیانو په دې حمله کې برخه اخیستې وه، وایي چې جمهور رئیس محمد داؤد خان تسلیم نشو او کلاشنکوف یې

را واراوه:

کله چې د ثور انقلاب گډون کوونکو پوځیانو داؤد خان ته وویل چې
وسله په ځای کېږدئ او تاسې د ثور انقلاب د قوماندې ځای ته ځان تسلیم
کړئ او موږ تاسې هلته بیا یو هغه ؤ چې داؤد خان دا خبره ونه منله او
داؤد خان په خپله او داؤد خان سره ورسره ملگري په خاص ډول د کابینې یو
شمیر وزیرانو یو جرمنی وړوکی قاتکي کلاشنکوف هم ورسره ؤ په هغې
باندې ډزې شروع کړې او بالمقابل د کماندو او دغه د ثور انقلاب گډون
کوونکو پوځیانو هم دخپل ځان نه د دفاع په خاطر ډزې وکړې په دغه
ډزو کې داؤد خان او د داؤد خان سره یو شمېر کسان له منځه لاړل او امام
الدین سره د یو څو افسرانو نورو دا ژویل شول او یو دوه درې سربازان له
منځه لاړل.

د خلق حکومت او خپل منځی اختلافونه

په افغانستان کې حکومت او گوندي غړو نوی بدلون د ثور انقلاب وبله خو

عزیز نعيم وايي چې دايوه کودتا او د شوروي په ملاتړ منځ ته راغلې وه:

د ثور د کودتا په وخت کې زه په خارج کې وم. بيا هم د پيښو سلسله

ثابتوي چې دا پيښه د شوروي د مداخلې او حمايت څخه پرته ناممکنه وه.

هغه کسان چې په اصطلاح په دې انقلاب کې قدرت ته ورسيدل د شوروي

دهواخواهانو پيژندل شوې څيرې وې. د ثور داوومې نيتيې د کودتانه يوه

نيمه مياشت وړاندې زه د ځينو کارونو د پارډ کابل ته تللی وم او په هغه

سليمان لايق وائي چي دايو پوڅي قيام او کوم نوي ابتکار نه و:

زموږ په وخت کې يو نظامي قيام وشو چې دې نظامي قيام ته زموږ
 ځينو رهبرانو له هغې جملې نه حفيظ الله امين وويل چې دا يوه نوې تجربه
 ده انقلاب کې او د جهان خلک بايد راشي دا مطالعه کړي او دا وويني. په
 هغه وخت کې هم زه شخصاً په دې معتقدوم چې دا هيڅ نوع يو نوی
 ابتکار نه دی. دا يو عسکري اقدام دی. نهايت په دې فرق چې
 د نورو کودتاوو سره يې فرق دادې چې په دې عسکري قيام کې قدرت يوې
 پارټۍ ته وسپارل شونه يو گروپ د جنرالانو ته، لهذا دعادي نور مالو

عسکري قيامونو يا کودتاگانو نه يوبيل اقدام ؤ ، نو په دې بنياد تر اوسه پورې لا دا مسئله هم تر مناقشې لاندې ده چې سړی کولی شي دقيقاً ددې اقدام د پاره د يو علمي ستينږد په اساس باندې دې ته يو انقلاب ووايي .

د پښتونخوا ملي عوامی پارټی مرستیال عبدالرحيم مندو خيل وايي چې د ايو مترقي او عام بدلون ؤ :

هغه يو عام بدلون ؤ د افغانستان . د افغانستان يو مترقي بدلون ؤ . د افغانستان يو جمهوري بدلون ؤ او په هغه زبان چې راواخی په اصطلاح . هغه دا ؤ چې قامي جمهوري يعني د افغان ملت استقلال ، تمام هرڅه د ملت په واک کې د افغانستان شتمني د افغانستان دولتونه ، ځنگلونه ، غمي ، د افغانستان څه چې مخکې . دا کم از کم خپل ملت چې دې دومره واکداره وي چې دهغې ترقي ورکړي ، او بل بيا د افغانستان دا ولس واک چې هلته د ولس واک وي ، هلته جمهوريت وي . پرمخ باندې افغانستان ته ترقي ورکړي . دا خبره ده او دا به بيا وي هرڅوک چې نن دا اوس چې سره جنگيږي رباني صاحب دی ، گلبدین صاحب دی ، سیاف صاحب دی ، چې دا ټوله سره جنگيږي ، چې اخر ځای راشي ، څه به کيږي خو دغه خبره به کوي چې ورورده بس د افغانستان آزادي او په افغانستان کې جمهوريت .

د جمهور رئیس داؤد خان د حکومت تر سقوط وروسته د خلق د ډيموکراتيک

گوند د سياسي بيرو غړي د جمهوري ارگ تر څنگ په وزارت دفاع کې راتول شول. په دې کسانو کې عبدالکريم ميثاق هم شامل ؤ چې د سياسي بيرو غړى ؤ:

دلته بحثونه کېدل چې په آینده کې څه وکړو؟ څنگه حکومت او دولت جوړ کړو؟ په دې بحثونو کې به هميشه تره کي د کارمل، امين، قادر او وطنجار سره په يوه جلا اطاق کې چې دوزير دفاع د خوب کوټه وه جلاکښناستل خبرې به يې کولې تلل او راتلل به، په اخر کې ما امين ته وويل چې داڅه خبره ده چې ځئ او راځئ تاسې قصه سياسي بيرو ته راوړئ! هغه په جواب کې راته وويل چې زه صلاحيت نه لرم تاسې د تره کي صاحب څخه پوښتنه وکړئ! ما د تره کي صاحب څخه پوښتنه وکړه هغه راته وويل چې قادر او نور وايي چې واک بايد د نظاميانو سره پاتې شي او حزب بايد د نظاميانو تر شا وي! زه په ځواب کې وایم چې نظاميان د حزب غړي دي بايد قدرت حزب ته انتقال کړي، کارمل هم د قادر سره پس پس او خبرې کوي او قادر تحريکوي وروسته موږ دا خبره جدي ونيوله چې موضوع بايد په مرکزي کميټې کې طرح شي دا خبره ومنل شوه او د مرکزي کميټې غونډه جوړه شوه او تره کي يو احساساتي نطق وکړ او ويې ويل چې نظاميان د حزب غړي دي دا خبره هېڅ مطرح نه ده قدرت بايد د حزب سره وي. وطنجار چې په دې وخت کې پوره واک درلود د مرکزي کميټې د نورو

غږو سره یوځای د تره کي خبره و منله فیصله وشوه چې نظامي شوری لغوه او ملکي انقلابي شوری جوړه شي او په دې هکله یوه اعلامیه په رادیو کې هم نشر شوه وروسته د حکومت او وزیرانو د انتخاب پر سر مخالفت راپورته شو کارمل د صدارت او د انقلابي شوری د معاونیت تر څنگ خارجه وزارت هم غوښته او د کورنیو چارو وزارت یې د نور احمد نور له پاره غوښته. حفیظ الله امین خارجه وزارت ځان ته غوښته خو په آخر کې فیصله وشوه چې نور محمد تره کی جمهور رئیس ، بیرک کارمل د صدراعظم مرستیال او حفیظ الله امین خارجه وزیر او د کورنیو چارو وزارت نور احمد نور ته ورکړل شو.

د حکومت د جوړیدلو سره سم جمهور رئیس نور محمد تره کی د خپل دولت په اساسي خطوطو کې د شوروي اتحاد سره د اړیکو د پراختیا خبرې وکړې:

له خپل شمالي سترګاوندې شوروي اتحاد سره د هر اړخیزو دوستانه مناسباتو تحکیم ، پراختیا او توسعه.

د نور محمد تره کي په مشرتوب متحد حکومت ډېر دوام ونه کړ او ډېر ژر اختلاف راپورته شو. سلیمان لایق د دې اختلاف پړه پر نور محمد تره کي او بیرک کارمل اړولی ده:

تاسې پوهیږئ چې دهغه وخت حکومت د حزب په لاس کې ؤ او زه

د حزب په مرکزي کمیټې کې غړی وم او اساسي مسئله فقط هلته دا وه چې د تره کې صاحب او د کارمل ترمنځ هم هغه پخوانی زوړ مخاصمت بیا شروع شو او کارمل صاحب د تره کې صاحب له خوا د یوې ډلې نورو پرچمي رهبرانو سره د سفیرانو په حیث خارجي هېوادو ته مقرر شول، زه طبیعي ده هلته پاتې شوم. ما کومه پرچمي یا خلقي موضعگیری نه درلوده او کله چې گوند یو شو ترننه پورې زه د دې دفرکسیوني اختلافاتو سره د یوه سره هم نه وم. ما ځان ته ډیر لوی شرم باله چې په دې لوبو کې د قدرت د نیولو د پاره سړی علاقه وښيي لیکن هلته دا فکر و چې زه شاید یو پرچمي به یم علاقه منډبه یم له پرچميانو سره او د پرچميانو د تصفیې کار شروع شوی ؤ په گوند کې دننه نوزده یې له وزارت نه موقوفه کړم.

پخوانی صدراعظم سلطانعلي کشتمند هم بندي او وایي چې په اعدام

محکوم شو:

خلقیانو غوښتل چې په تنهایی حکومت وکړي او پرچميان باید وشړي چون زه هم پرچمي وم نو ځکه بندي شوم بل دلیل داؤ چې زه د سیاسي بیرو غړی وم په حزب کې مې ډیر نفوذ درلودی او د خلکو پشتیباني را سره وه، متأسفانه زموږ په ټولنه کې زیاني او نژادي مسئلې هم رول لري او کیدای شي نقش ولوبوي دوه ځله د نام نهاده محاکمو له خوا

په اعدام محکوم شوم او داسې شکنجې راکړل شوې دي چې ونورو ته یې تصور گران دی.

عبدالرشید جلیلی چې د خلق یو مشر او دکرنې وزیر پاته شوی دی دا پړه پر پرچميانو اړولې او وایي چې پرچوکیو جنگ او کودتا گانې یې پیل کړې:

په چوکیو باندې جنگ او بل دا چې هلته کودتا گانې پیل شوې، کودتا په ضد د دولت باندې پلان شوه، البته په دې کې پخوانی شوروي اتحاد هم دخپل وټک هغوی اول دانه غوښتل چې موږ قدرت ته ورسېږو او بیا وروسته چې قدرت ته ورسېدو هم دهغه اولې ورځې نه د پخواني شوروي اتحاد د حکومت د سیسې پیل شوې او یوه دهغه د سیسو نه دا وه چې کودتا وشي، همدغه کودتا کشف شوه او واقعاً د خلقیانو او پرچميانو ترمنځ یې اختلاف لاپسې شدید کړ او دغه سبب شو چې بیا وروسته تصمیم دا ونیول شو چې پرچميان چې په هغه کلیدي پوستونو کې وو دهغې نه لیرې کړي شي.

کشتمند په خپله وویل چې دا کودتانه وه:

نو کشتمند په خپله په اعترافاتو کې هغه اخبارونو کې دهغې دغه به مولو ستلي وي تاسې چې هغه په خپله ویل چې زه پکې شریک وم دده په خپل خط باندې لیکل شوي وو ځکه چې دده

اجمل خټک وایي چې دا ختلافونو تر څنګ د افغانستان خلک په ذهني

افغانستان چې دی هغه خپل یو مزاج لري یو تاریخي ملي روح لري

دی، ددريو ددي نه سوا چي بهرني هر قسم مفکوره راځي، څوک چي

ورته راشي هغه افغانستانه قبلوي او دا چې انقلاب د ثور ورته وايي دا

دوی خارجی مفکوره را ورده او خارجی مفکوره یې د افغانستان په خلکو

باندي په زور تپله. دانقلاب په دريمه ورځ چې زه ورغلمه تره کي صاحب

ناست و ورا پاخیدو یوشل قدمه ماته. ملگری می و دوست می و مشرمی و

نو کڻيناستو نوما ورته وويل چي انقلاب سياست نه دي راوستي وسلي

راوستی دی او کوم انقلاب چي سیاست رانه ولي وسله يي راولي نو دهغه

کامیابیدہ زہ نشم ویلی. هغه وویل دا تاسی عدم تشدد خبری کوئی. دغه

شانتي پاڇا خان چي ورغلو ما ورته راوستو پاڇا خان ورته وويل چي گوره

ته په دې ځای کې کیناستي نن حکومت ستا په لاس کې دی خو

دا حکومت چي کاميابيري نو هر څنگه چې ته راغلي په هغې زه بحث نه

کوم، خو دا به هله کامیابیری چی دا افغانان داچی دي دا که په زور جنت

ته بوزې هم نه ځي او که په رضايې دوزخ ته هم بوزې ځي ورته ويې ويل چې
نو ته ماته ټول خپل وزيران او هغه چا چې انقلاب کړی دی ټول راوغواړه چې
زه ورسره خبرې وکړم. بله ورځ يې راوستل هغو ته يې وويل چې بچو! په
دې مه مستيري چې تاسې انقلاب کړی نن جرنيلان يې نن وزيران يې
لارښی په اولس کې ولس پوه کړئ ولس درنه ورو ورو خپه کېږي. نو زما
مطلب دادی چې دا انقلاب چې دوی ورته وايي دا دبهرنه راغلي يوه
مفکوره وه چې هغې ته افغانستان بنيادي طور سره تيارنه ؤ او ثابته شوه
چې تيارنه دی.

اصلاحات اراضي

کله چې د خلق حکومت واک ته ورسيدئ سمدستي يې فرمانونه جاري کړل. عبدالکريم ميثاق چې د ماليې وزير پاته شوی دی وايي چې د افغانستان په تاريخ کې دا فرمانونه مثال نه لري:

هغه مشهوره فرمان چې د افغانستان په تاريخ کې بنيادي بې مثال وي هغه فرمان دی چې پکې د بنځو او نارينه وحقونه يوشان شول، په دې فرمان کې د شريعت محمدي د حکم سره سم د بنځې مهر درى سوه افغانۍ وټاکل شو موږ ملایان راټول کړل هغوی حساب وکړ او فتوی يې ورکړه

چې مېردي دري سوه افغانی تعیین شي. بل د سود په هکله فرمان صادر شو چې سود او سود خوري منع ده مثلاً یو د سړي بل ته زر افغانی په سود ورکړي وي او دېرش زره يې د کلونو په اوږدو کې سود ورڅخه اخستی و نو په دې حساب يې دخپلو پیسولس برابر د لاس ته راوستې وي نو ځکه دا پور وپخښل شوي که د ځمکو اصلاحات راواخلو نو داسې وه چې هغه څوک چې په ځمکه کار کوي او کړي يې ځمکه دهغه ده.

د افغانستان په ډیرو سیمو کې مځکې لري او د مځکو مالکان په خپله په کر کر نه لگياوي خو د افغانستان په غربي ولایتونو کې بیا خبره بيله ده نعيم فراهی چې په بالابلوک کې د ډیرو مځکو خاوند دی د مځکو د اصلاحاتو دا شکل نه مني:

بدترین کار چې دوی شروع کړی همدا اصلاحات اراضي وو
اصلاحات اراضي خو داؤد خان هم شروع کړل هغه په دې شکل شروع کړل
چې هر چا چې مځکه زیاته درلوده مازاده ځمکې به يې دهغه سړي څخه
واخیستې و یو بل چاته چې ځمکه به يې نه درلوده هغه ته به يې په پنځه
ویش کاله قسط ورکړه او هغه پیسې به يې بیا وهغه سړي ته چې ځمکه
يې ځینې اخیستې وه په پنځه ویش کاله قسط ورکولې. هغه هم
اصلاحات شروع کړي وو ولې د دوی اصلاحات داسې وو چې اول به يې

دمخکې خاوند راوغوښتئ په مخکې به يې ودرولئ نژدې ترين مکتب چې به هلته وو ابتدائيه يا غير ابتدائيه هغه هلکان به يې راټول کړل او په دې سپين ږيري باندې به يې تولعنت ويل او بيا به يې دمرگ پردغه سړي باندې يادفيودال په نامه يا دزميندار په نامه باندې مرگ ورباندې ويل پس له هغه څخه به يې دغه سړی بندي کړئ يو تعداد نور به يې دکور هم ځينې ووژل نو مخکې به يې واخيستله په خلکو به يې تقسيم کړه زياترو خلکو مخکې نه دي اخيستې صرف هغه کسان چې ددوی تالي ختي وو ورسره په کميتو کې يوځای وو پر هغو باندې يې تقسيم کړه او هغه بدبختانونه غويي درلود نه يې تړاکتور درلود او نه يې هم سره درلوده او نه يې هم دتخم غنم درلودل دامخکې ټولې شاري پاته وې دامخکې هيڅ کښت شوې نه دي دا ډير لوی بدبخت پروگرام وو دا هيڅ په گټه دافغانانو نه ؤ نه ددوی په گټه ؤ نه دبل چا په گټه ؤ.

عبدالرشيد جليلی چې د اصلاحات اراضي وزير ؤ وايي چې اصلاحات اراضي د ضرورت له مخې تر لاس لاندي نيول شوي وو ولي د مشاورينو د بدنيتي له کبله دستونزو سره مخامخ شول :

اصلاحات اراضي په هغه وخت کې داسې فکر کېده چې مطابق دغوښتنو او هغه ضرورتونو دا بايد سرته ورسېږي ديرش جريبه ځمکه

اعلی درجه هم هغه صاحب د ځمکې ته پریښودل کېدله او نورو بې ځمکې خلکو ته پنځه جریبه ځمکه ورکول کېده موز پوهیږو چې په افغانستان کې خلکو بېخي ځمکه نه درلودله او پنځه جریبه ځمکه که داسې یوې اوسطې کورنۍ ته اعلی درجه ځمکه ورکول کېدله هغه یعنې کمه ځمکه نه وه بعضې خلکو ویل چې د پرمختګ مخه یې ونیوله، دغه کوپراتیفونو د پاره هم دغه کېدل یعنې هڅی کېدلې لاکن بیا هم سره ددې په دې کې یو څه د مشاورینو رول هم ؤ چې طبعاً موز اوس داسې قضاوت کوو چې امکان یې درلود د دوی نیتونه چې د پخوانه ماو ویل چې نیتونه یې سم نه وو شاید یو څه دغه بدنیتۍ هم شوې وي موز اوس کولای شو چې یعنې دومره زراصلحات اراضي ته ضرورت نه وو. او که کېدلی نو باید بڼه شرایط خپل شوي وای او پس دهغې نه به اصلاحات اراضي منع ته راغلي وای اگر چې سره ددې چې دغه اصلاحات اراضي چې وشول یعنې محصولات په هغه کال کم نه شول دمخکې حاصلات بېخي ډیر وو، ځکه سره او تهر اکتیورونه هم ورکړه شول لاکن بیا هم وروستنیو پېښو داسې وښودله چې باید ډیره عجله نه وای شوې او خصوصاً په دغسې غټو کارونو کې باید ټولې خواوې خپل شوې وای او بیا اقدام شوی وای.

د شرایطو تر څنګ نورې ستونزې هم موجودې وې، عبدالرحیم هاتف

باورلري چې په افغانستان کې دمخکو پوره اولازمي سروې نه وه شوې:

اصلاً خوداسې خبره ده چې په افغانستان کې ځمکې سروې شوی چندانې نه وې دپخوا څخه په هغه شکل باندې چې لازمه ده او دمخکو داوبو اندازه دسرکيله وپای کيله وسردانه وپای دانه چې تاسوته در معلومه ده دهغو سم تقسیم عادلانه نه و شوی اول خودا خبره په کار وه چې باید ځمکه سروې شوې وای او اوبه یې اندازه شوې وای بل دا چې دبزرگسالانه عاید کتل شوی وای چې دهغه ژوند په دې موجود عاید کې څرنگه دی، کېدلای شي که نشي کېدلای ډیر ځله دغه اندازه دمخکو چې یو بزگر ته په نظر کې نیول شوې وه دهغه دبزرگري ترسهم کم عایدات یې ورکول يعني دغه جریبانه چې و بزگر ته په نظر کې نیول شوې وه پنځه جریبه یاد هغه معادل په نورو درجو کې تردیر شو جریبو پورې دهغه عایدات ډیر ځله داسې وو چې په خپله دبزرگر ترسهم کم راتلل نو په دې نسبت باندې چې دخلکو په نظر باندې دابې قیمت دیو چا ملکیت اخیستل بې عوضه څخه دایو شکل دحرام و په دې نسبت باندې دا ډیر موفق نشول، برعلاوه دبزرگر قیمت خورا ډیر لوړ تللی و شاوخوا دافغانستان په شاوخوا کې په خپله په افغانستان کې کارونه خورا ډیر پیدا شوي وو یو عالم عایدات غریب کارو خلکو درلودل په همسایه

مملکتوکې خصوصاً په خلیج او د ایران وخوا ته نو دا دبزرگر د سطحې خلک چې وو عموماً هلته یې کارونه کول او دلته دبزرگر اهمیت په دننه په افغانستان کې خورا ډیر شوی ؤ او سهم یې نسبت و پخوا ته چې شپږمه او پنځمه او څلورمه ؤ، خصوصاً په جنوب غربي افغانستان کې چې مځکې ډیرې وې دلته تر دریم او تر نیمایي پورې سهم ورسیدئ نو هغه دبزرگر ډیر په نفع ؤ تر دې چې دولت پنځه جریبه اوله درجه مځکه دوی ته ورسپارله او یا دهغه معادل تر دېرشو جریبو پورې په دغو مناسبتو باندې نو دا دمځکو اصلاحات چې دوی ورته نوم ایښی ؤ دا پروگرام کامیاب نه شو. په ډیرو ځایونو کې دراپیداشوو ستونزو له کبله مځکې ونه ویشل شوې، نعيم فراهي وايي چې دهغوی بزگر حاضر نه وو چې په اصلاحات اراضي کې ورکړل شوې مځکې ومني:

زمونږ مځکې ونه ویشل شوې داځکه چې مونږ ډیره مځکه درلوده او زمونږ مځکه د امیر عبدالرحمن دوخته څخه بیا تر دا اوسه پورې مونږ د مالیې ټکټ درلود او زیاتره مو کومک د قوم او ددها قینو سره کاوه مثلاً په ټول افغانستان کې څلورمه حصه دمځکې د حاصل و دهقان ته ورکول کیدله په داسې حال کې چې مونږ درې حصې اخیستلې او څلور حصې مو ودهقان ته ورکولې مونږ په مځکه باندې تجارت نه دی کړی هغه ټول زمونږ

قوم دهغه نه استفاده کوله خو ک حاضر شوي نه دي زموږ ومخکې ته.
 زموږ ځمکه تر آخره پورې چانه ده اخیستې. نو دغه علت و چې دوی سر
 بندونه هوار کړل او دوی ویاړې او کاریزونه ټول هوار کړل صرف پر ضد
 باندې دا ځکه چې خلکو نه اخیستله او استفاده نه ترې کېدله.

په دی اصلاحاتو کې د مخکو مالکانو ته دروند تاوان ورسیدئ عبدالرحیم
 هاتف وایي چې په افغانستان کې د کورنیو تر منځ مخکې گډې او ترکه نه وه
 شوې:

د افغانستان مخکې د تیرونیکه گانو په نامه باندې پاته دي او د ابیا
 وروسته ورثې تر کې نه دي کړې، سره ویشلې نه دي، حد بخشی یې نه دي
 کړې نو پر هغه نامه باندې مالیه تحویلېږي هغه که څه هم دری، څلور و
 پنځه نسله دمخه مړه شوي وي بیا نو دهغه نامه مخکې چې تر اصلاحاتو
 لاندې ونیول شي معنی یې دا ده چې دیو څو فامیلو په حقوقو باندې تجاوز
 دی په داسې حال کې چې هغه فامیلونه که په خپل مینځ کې خپله مخکې
 شرعاً وویشي نو د دوی په مخکې کې دونه ځای نه پاته کیږي چې داوېل
 چاته ورور سیري او یا د دې څخه اضافه جریبي شي وېل چاته سهم پکښی
 ورکړل شي نو د داؤد خان د اصلاحاتو په شکل کې یو دادی چې هغه سطح

دمخکې داصلاحاتو دپاره يې لوړه نيولې وه، دوهمه دا خبره ده چې دمخکې ماليه يې لکه په تجارت کې چې مروج دي مترقي ماليه يې نيولې وه چې اکثراً زمينداران دمترقي ماليې پر اساس باندې ودي ته آماده وو چې دامخکې ژر تر که کړي او يا ودي ته آماده وو چې که دامخکه داصلاحاتو په نتيجه کې ددوی څخه واخيستل شي چې د داماليې څخه دوی نجات پيدا کړي. مگر دغه انقلابي دولت چې راغی دوی خو دمطالعې فرصت نه دی پيدا کړی دوی خو دستي فرمان صادر کړ چې دمخکو دې اصلاحات وشي او بالاخره که ستاسې په ياد وي بيا تره کي صاحب وويل چې خلکو په لنگوتو مخکې سره وويشلې نو په لنگوتو باندې چې وېشل کېږي نو هغه خو معنی دا ده چې په ډير تلوار باندې يې دا کار کړی دی او دمطالعې فرصت يې نه دی پيدا کړی او زما په ياد دي چې اولين مړی چې په قندهار کې ددولت په خلاف چې جنگيدئ دهغه د جيبه څخه دمخکې قباله راوتلې وه دا مخکه چې دولت ورکړې وه او دوخت والي ډير په تعجب ودي ته کتل چې دا څرنگه خبره ده چې مور وده ته مخکه ورکوو او دی زموږ سره جنگيږي معنی يې داده چې ددې خبری ټوله مطالعه همه جانبه نه وه شوې. نو په دې نسبت باندې دانا کامه شول.

۳۳

د حکومت په مقابل کې مخالفتونه

د مخالفتونو په هکله جمهور رئیس نور محمد تره کي خبری کړې او دا پړه

یې د انقلاب پر دښمنانو اړولې ده:

زمونږ د انقلاب دښمنان په مونږ باندې دا تور هم لگوي چې مونږ د خلکو

کورونه، جايداونه ضبطو او حتی ددوی څخه ددوی د غاړې کالي کارو،

زه دلته دا اعلان کوم چې مونږ به دهیچا شخصي ملکیت ته په بده سترګه

ونه گورو او نه به دچا کورونه او جايداونه ضبط کړو البته دافغانستان

د خلکو دښمنان له دې امره مستثنی دي . دا باید تکرار ووايم چې تردې

زموږ د ثور ستر انقلاب ته هر چا دوست وي که د بنمن گوته په غاښ نیولې

د د.

د افغانستان حالاتو نه یوازې د سیمې هیوادونه بلکه لوی طاقتونه
د حیرانۍ سره مخامخ کړي وو، جگړې چې پیل شوې وې تر همدې اوسه پورې جاری
دي، حضرت پیرابوبکر چې په آغا جان سره شهرت لري وایي چې دلومړي سر څخه
يې د جهاد ترتیبات ونيول:

چې څنگه د تره کې حکومت کښیناست په دې کې ما بعضې کسانو ته
وویل چې په هغو کې خواجه محمد خان ؤ چې د عبدالعزیز خان زوی دی،
وکیل احمد جان دغو کسانو ته. خو هغه هیڅوک نه پورته کیدل چې موږ
دا جهاد کوو. آخريو بوستان نامی یو کوچی دی یو څو کورونه د دوی سره
شته هغه ماته وویل چې آغا جان به یې ته جهاد بولي موږ ته له حضرت
صاحبه فتوی راواخله نو د نور محمد تره کې په دا آخرو شپو کې زه له دیرد
غازي خانه ولاړم، زموږ ژمی په دیره غازي خان کې ؤ ولاړم کراچی ته له
حضرت والد صاحب څخه مې هلته فتوی راواخیسته. دی نو چون کې
مريض ؤ نوشته یې په خپله نشوه کولی، د سلو یو نیم سلو کسانو تر مخ
يې اعلان د جهاد وکړ او ماته یې وویل چې خپل سرو مال به ته ټول په دی
جهاد کې صرفوې بیا نو دا جهاد شروع شونو په دې کې ما مولوي

سید محمد ته، کامران ته او دلته د حضرت صبغت الله مجددی د پاره
کومکونه وکړل دوی سره مو کومک وکړ، دوی ته مو دفترونه ور خلاص
کړل بیا په دې مابین کې حضرت صبغت الله مجددی زما څخه کومک
وغوښت د پېښور د پاره ده ته مو دهغه ځای د پاره کومک ورکړئ. خونو
بیا بالاخره د اجهاد سره شروع شو، سو که سو که خو دلته بیا حکومت
پاکستان هم دخل اندازي شروع کړه او اسلحې یې شروع کړې. بیا دا خلک
راغله چې آغا جانه اوس خو نو څه کومک راسره وکړه چې موږ دا اسلحې
په بیه ورته واخلو په اپوزي کې بیانو دا کرنلانو (غونډ مشران) توپکان
خرخول نو ما ډیرې پیسې ورواستولې دغه پیسې راغلې نو دا کومکونه
شول نو اول واریا دوی ته په بادیني کې موږ د دوی د پاره دفتر خلاص
کړئ. نو د دې د پاره محب الله آخونزاده، ملا نقیب الله او ملا عبدالباري
دا دری ماته راغلل د ملایانو له خوا چې آغا جانه اوس به څنگه کوو نو ما
په سنځاوی کې دوی ته پروگرام ورجوړ کړئ دا خپلو خلکو ته هم، دوی ته
هم، چې تاسې به ځئ د بادیني څخه به جهاد شروع کوئ یوې خواته د دوی
مشر محمد اکبر شو د عوامو او بلی خواته موسی کلیم طالب ؤ چې دواړه
شهیدان شوي دي اوس. اوله تانه یی د قلات د ولایت اعلی جرغه و نیوله،
بیایي درخت یحیی و نیوله، بیا له هغه بعد تر قلاته پورې دغه تانې ټولې

سوکه سوکه تسلیم شوې او له هغه بعد بیا جهاد یو داسې اور واخیست چې
 نن د قومندان عبدالرازق په نامه چې کوم قوماندان دی هغه هم د موسی
 کلیم او محمداکبر سره کار کړی دی چې ددوی مشر حافظ صاحب ؤ او ملا
 شیرین ؤ دا ټول لارل د قندهار منطقي ته دغه خلک چې موسی کلیم ؤ
 محمداکبر ؤ دا په قلات کې پاته شول.

وايي چې د حکومت پر ضد لومړي قیامونه په کنړونو، بدخشان، هلمند،
 هرات او د افغانستان په نورو سیمو کې پیل شول. مخالفتونه په هر ځای کې جاري
 وو ډاکټر احمد جاوید وایي چې همدا وخت ؤ چې په کابل پوهنتون کې مخالفت په
 ډېرېدو شو:

په دې وخت کې د حکومت او چپ گرایي پر ضد مخالفت د استادانو او
 محصلانو په منځ کې ډېر شو او په هر ځای او هر قدم کې یې عکس العمل
 ښودئ مثلاً په صنفونو کې یې د حزبي استادانو څخه پېچلې او پرله پسې
 پوښتنې کولې پر تختو او دیوالونو او دروازو به داسې شعارونه لیکل
 کیدل چې د حکومت د مخالفت نښانه وه او کله کله به کاریکاتورونه کښل
 شوي وو د پوهنتون د اولیه سازمانو له خوا به ډیر محصلان بنديان شول او
 ډیر به یې ووژل شول، د طاهر علمی دریاست په وخت کې د ادبیاتو
 فاکولتې ډیر استادان ووژل شول چې دهغو په مینځ کې استاد ناصري او

دكتور شجاعي هم ووژل شول.

پوهاند علي محمد زهماچي په کابل پوهنتون کې د تاريخ استاد ؤ

د پوهنتون څخه تبديل او وروسته بندي شو:

مکتوب اکادمي ته ولاړ او زه هلته مقرر شوم هيڅ په خبر هم نه وم يوه
مياشت مې معاش واخيست، په بله مياشت کې مې پنځلس ورځې نور
کار وکړ هغه معاش مې هم پاتې شو چې دمياشتې اخره نه وه شوې زه
ولاړم خاد ته او هلته دا عزيز د ضبط احوالات وزارت داخله دا د سروړي
خوړي دي که څه شي دي سهار هغه ؤ دا يوه سورمايي دريشي يې
اغوستې وه يو تور براقې بوتونه په دغه ځای کې يې او سپنه وه هلته راغی
چای يې وچکله بيا يو برق يې را کړ ښکښل يې ډيرو کړل بيا چې زه راوتم
ويل ووځه بيا پر دغه ځای باندې (ملا) په دغه لغته يې چې ووهلم دغه دي
اوس هم مات دي .

يعنی دملا هيوکې دي مات دي؟:

نه ستون فقرات آخر. بيا دهغه ځايه څخه چې زه ووتم بيا يې په کوټه
کې واچولم، بيا ماسپښين بيا سروړي دوی وغوښتم ما سروړي نه پيژانده
يو غټ سپر ؤ، خيټه يې غټه وه دا نکتايي باندې يې يو قوس جوړ شوی
ؤ، دوه دري کسه داسې ولاړ وو. ده وويل چې ددغه اشرارو سره ډې څه

کول اوڅه هدايتونه دي ورکول ماويل والله که هېڅ شی مې ورکړي وي
والله که زه پيژنم اشرار مشراران. غټ سوک يې هم ؤ داسې يې ووهلم بيا
داسې يې ووهلم بيا چپه شوم بيا يې وويل کښينه پر دغه چوکۍ باندې!
چې زه يې کښينولم بيا پر دغه دوه گوتې باندې برق يې راکړ چې برق يې
راکړ بيا نوزده نوم په خبرولې چې سهار هم ما برق اخستى ؤ نن شپه هم
داسې تيره شوه سبا بيا تحقيقات شروع شول داته نيمو او نهو بجو ترمنځ
دغومره مې درست نه دي په ياد چې شروع شول په بله کوټه کې روسان
ناست وو داسې راته برينبيده چې له پارسي څخه دا ترجمه کيږي. ترجمه
کوي يې وهغه روسي ته بيا روسي په روسي ورته وايي بيا دوى په پارسي
دا ترجمان نيسي بيا دلته ليکي بيا يې ماته استوي په دغه يې ډيروخت
ونيوى سحر شو نو بيا هم څو ورځې پاته شوم هلته بيا دهغه ځايه څخه
صدارت ته يې واستولم بيا په صدارت کې څوارلس يا پنځلس ورځې هم
هلته پاته شوم بيا دهغه ځاى څخه يې واستولم بلاک دوته تر هغو پورې
چې پرچميان راتلل بندي وم.

په ډېرو هېوادونو کې د سياسي بنديانو سره چلند بشري وي، عبدالاحد
کرزى چې په پلچرخي کې سياسي بندي ؤ وايي چې حکومت ته دا خبره مطرح نه وه:
مشران يا سياسي خلک زياتره تر عادي خلکو ډير مطرح وو، ډيره

شکنجه او تکلیف يې هغو ته ورکوي چې ددوی په وس کیدل یعنی دوی ته سپین ږيري يا مشر يا سياسي سړی دا کمونيستی يا دغه زموږ دافغانستان کمونستانو ته هيڅ معنی نه درلوده بلکه له هغو سره يې ډيرده سخته رویه کوله نو زده به يو مثال درته ووايم دا پنځه لس ورځې بعد چې به يې موره ته کالي دکوره راوړه دا ټوله بنديان به خوشحاله وو يوبل ته به يې تبریک ويل چې دا دي کالي دې راغلل په کور کې دی خيريت دی. يو دوه ډير سپين ږيري خلک وو تقريباً داتيا اتيا کالو خلک به وو او ډير سپين ږيري خلک وو په شي نه وو خبر دواړه په يوه اتاق کې وو نو دا يوه ته يې عسکر ورغی چې راشه ستا بکس راغلی دی کالي دي راغلي دي چې ورغی هغه خپل کالی يې تسليم کړل راغلی. هغه خپل بل ملگري ته يې وويل چې ستا کالي هم راغلي دي ورشه هغه چې راغی هغه ضابط ورته وويل چې ته څنگه راغلي تاته چا وويل هغه وويل ماته دکوټې ملگري وويل چې ستا کالي هم راغلي دي هغه يې هم راوغوښت هغه ته يې وويل تاته چا وويل چې ده ته ووايه ده وويل په کوټه کې مې انډيوال دی ما ويل ورشه چې هغه سپاهي هم تکليف ونه ويني خلکو پسې گريزي هغه دی بکس دی راغلی دی پر دغه باندي يې دواړه دغسې مرگ ته ووهل چې په دغه ورځ داتولو بنديانو ورباندي وژړل هغه بالکل يو داستان دی.

۳۴

د نور محمد تره کي سقوط

د بېرک کارمل تر ليرې کولو وروسته حفيظ الله امين صدراعظم وټاکل شو او د جمهور رئيس نور محمد تره کي سره يې اړيکې ښې او يو بل ته ډير نژدې وو خو ښې اړيکې دوامداره نه وې وايي چې نور محمد تره کي شکي شو چې حفيظ الله امين غواړي چې خپل واک ډير او هغه تحت شعاع راوړي دا مخالفت ښکاره نه ؤ، خيال محمد کټوازي چې دا اطلاعاتو او کلتور وزير ؤ د ناپيلو هيوادونو غونډې ته د نور محمد تره کي سره يو ځای کيوبا ته تللی ؤ:

ماته په لار کي بيا تره کي صاحب وويل چې څه حال دی په دا گوند کي

څه حال دی؟ ما ویل قرارې ده ویل یې څه شی نه احساس کوي؟ ما ویل داسې څه نشته دي هلته داسې علنی څه شی نه وو ځکه ددوی دواړو په مینځ کې ظاهراً ډیر ښه تفاهم ؤ او دغه مسائل ټول په خفا کې لگیا وو پټ او دی چې هاوانا ته ولاړ هلته په تشویش کې ؤ ولې نه یې ویل منتهی دومره یې ماته وویل چې تاسې حزب پرېښوددا واری چې ولاړ شې دښاري کمیټې کار ته په خپله په غاړه واخله، دښاري کمیټې منشي اسدالله امین ؤ بیا یې ماته وویل چې دا واری ولاړ شې دښاري کمیټې منشي به تا مقرر کړو دا مهمه چوکۍ ده هغه بیا چې راغلو په دوو ورځو کې برخوردونه او جنگونه سره راغلل او دی بیا دمنځه لاړ.

د کیوبا څخه کابل ته دراتگ په لاره نور محمد تره کی په ماسکو کې پاته شو او ویل کیږي چې دبیرک کارمل او شوروي مشرانو سره یې وکتل په دې خبرو کې نور محمد تره کی یوازې ؤ او داسې آوازه وه چې دحفیظ الله امین دلیرې کیدو او دبیرک کارمل در او ستلو خبره مطرح شوې وي نور محمد تره کی همدا ډول په ماسکو کې محصلینو ته وینا وکړه چې ورکې حفیظ الله امین ته غیر مستقیمه اشاره شوی وه په دی وخت کې خیال محمد کتیوازی هم حاضر ؤ:

مثلاً ده چې خبرې کولې زه ورسره وم ولې هلته یې دا اختلاف په باره کې څه شی نه وو ویلي منتهی یوه خبره یې وکړه چې په دې انقلاب کې

قهرمان یو نفر نه دی بلکه څو نفره دي يعنی ډیر دي قهرمانان. بیا هم څوک نه پوهیدل چې دا به چاته متوجه وي او ملاقات یې چې هم وکړي د برژنف سره په دې ملاقات کې تنها دی ؤ، تره کی صاحب او برژنف وو. دوی دواړو ملاقات وکړئ سره. بیا په داسې کې چې هغه عکس نشر شو په عکس کې دی یوازې وو هغه نور درې عکسونه ورسره وو دشوروي ددرې رهبرانو. بیا دوست معاون د وزارت خارجې ؤ په هغه وخت کې بیا هغه ورته وویل چې د پروتوکول له لحاظه دغه عکس ښه نه راځي کاشکي دا ډاکټر شاه ولي یا کتوازی یا څوک درسره وای ښه وو. بیا ده وویل خیر پروا نه لري خو دا ملاقات ؤ.

نور محمد تره کی کابل ته راوړسیدئ. حفیظ الله امین شکی ؤ او د تره کي درار سیدلو سره سم یې دهغه طرفداران دوزار تونو څخه لیرې کړل، عبدالکریم میثاق چې د مالیې وزیر او د سیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې په دې ارتباط اسدالله امین دهغه کورته ورولیږل شو:

نژدې ماښام ؤ چې اسدالله امین زموږ کورته راغی او وې ویل چې امین صاحب غواړي چې اسلم وطنجار، سید محمد گلاب زوی، شېرجان مزدوریار او اسدالله سروري دهغوی داخلاقي فساد له کبله دکابینې څخه لیرې کړي ولی تره کی صاحب موافقه نه لري چې هغوی لیرې شي. امین

خيال محمد کتوازي چې دا اطلاعاتو او کلتور وزير ووايي چې دا خبر
عبدالرشيد جليلي دهغه د موافقې پرته دخبرونو مدير او ستيوډيو ته ور وړي ؤ او ده
هم اطلاع نه لرله:

دوه درې د قیقې اوو بجو ته پاتې وې چې ماته د تلویزیون نه تېلفون

راغی وزارت ته، زه په وزارت کې وم تېلفون راغی او ویې ویل چې دلته یو وزیر د وزیرانو نه ویل چې راغلی دی او یو خبر ور سره دی غواړي چې نشر یې کړي او اوو بجو ته هم نوڅو دقیقه پاته وې د تلویزیون خبرونه په اوو بجو شروع کیدل ویل یې چې دا نشر کړي د موضوع. خوبیا ما هغه ته تېلفون وکړ بیا هغه سره مواجهه نه شوم معذرت یې وغوښت په دی پسې وروسته بیا د انظامیانو ماته تېلفون وکړ دا دراد یو ساتونکو چې څو ټانکونه وو هلته یې راډیو ساتله بیا هغوی تېلفون راته وکړ چې دلته یو څه ټانکونه نور هم راغلو دراد یو شاوخوا ته او په عین زمان کې موږ ته یې داسې وظیفه راکړه چې کتوازی نن سره له دې چې وزیر د اطلاعات او کلتور دی مگر نن راډیو تلویزیون ته اجازه نشته چې دی داخل شي او بیا یې وویل چې ددې دپاره چې بیا ته کم رانه شي هلته مامورینو ته دې، که موږ تاته جواب درکړو چې مه راځه ته راشې او موږ دی نه پریردو ته به کم راشې ددې دپاره چې کم رانه شي چون زمونږ ملگری یې احترام درته لرو ته دلته نن مه راځه او بس زه پوه شوم چې یو څه خبره شته بیا مې د هغو څخه پوښتنه وکړه چې څوک دي چا تاسی ته دستور درکړی، ویې ویل چې موږ ته د پاس نه دستور را کړ شوی دی له وزارت دفاع نه، بیا زه پوه شوم څه قصه ده خو چې له دوی نه مې پوښتنه کوله زیاته دوی هم نه غوښتل چې

راته ووايي مسایل. تر هغه زگنال دخبرونو ووهل شو او اوله خبره دغه وه
 چې داخلور نفره وزیران لیرې شوي دي، بیا وروسته بیا ماته جلیلی صاحب
 تېلفون وکړ چې زه دې په کاروم بیا هغه په راډیو کې و، دا خبر هغه وړې ؤ
 بیا می ورته وویل چې نه نو اوس پوه شوم چې دا خبر تا راوړې ؤ.
 سید محمد گلاب زوی چې دمخبر اتو وزیر ؤ وایي چې هغه او دده ملگرو په
 حزب کې یکه تازي نه منله او حفیظ الله امین ته یې وړاندیزونه ورکړي وو:
 موږ ځینې پیشنهادونه درلودل چې باید په حزب کې یکه تازي نه وي
 او په حزب کې باید ډیموکراسي موجوده وي او په حزب کې باید واقعاً
 عدالت موجود وي متأسفانه په دغه مسایلو باندې دی زموږ سره موافق نه
 ؤ لکه اسدالله امین یې ډیر پورته پورته کاوه نو په دغسې مسایلو باندې
 له ده سره اختلاف پیدا شو. باید دغسې کارونه ونشي او یو تعداد خلک
 یې ناحقه بدون دمحکمې بدون دڅارنوالی دمحکمه کولو زندان ته
 اچول زموږ پیشنهاد همدا ؤ چې باید په حزب کې لکه څنگه چې زموږ په
 برنامه کې زموږ په اساسنامه کې موجود دي په هغه اساس باید برخورد
 وشي دکدر و سره هم دخلکو سره چې خلک باید ناحقه ونه ځورول شي،
 خلک به ځایه بمبارد نشي، خلک غیرقانوني زندان ته وانه چول شي او د
 ۱۳۵۸ کال په پنځه ویشتم دسنبلی عملاً امین کودتا وکړله، پوه شولې او

هغه چې دغه کار وکړ او خلور نږدې د حکومت نه برطرف اعلان کړل چې

دې باندې نه نور محمد تره کی خبرؤ، نه دکابینې غړي په خبروو او نه مور

په خبروو.

دنور محمد تره کي او حفیظ الله امین تر منځ اړیکې خرابې شوې، وایي

چې دشوروي دسفير پوزانوف له خوا دروغې جوړې هڅې پیل شوې او حفیظ الله

امین ته بلنه ورکړل شوه چې دهغه په مخ کې دنور محمد تره کي سره په جمهوري

ارگ کې خپل مشکلات حل کاندې، عبدالرشید جلیلي وایي چې دورتگ په وخت

کې پر حفیظ الله امین ډزې وشوې:

کله چې حفیظ الله امین دتره کي دفتر ته ورتلی په هغه زینه کې پرې

ډزې شوې وې او تړون ځای په ځای مړ شوی ؤ او دغه وزیر زیرک یې ټپي

راوړ بیا وروسته سباته دبیروی سیاسی جلسه دایره شوه او دهغې نه

وروسته دکمیته مرکزي او دشوری انقلابی جلسه.

حفیظ الله امین دسیاسي بیرو غونډه راوغوښتله او دحالاتو په هکله یې

خپل گزارش وړاندې کړ. دنورو ترڅنگ عبدالکریم میثاق هم په دې غونډه کې

حاضر ؤ:

سهار مور امین دلکشا ته وغوښتو په ارگ کې شاوخوا تانکونه ولاړ

وو امین په یو کنج کې ناست ؤ او داسې معلومېده چې ډیر خسته وي

د سياسي بيرو په غونډه کې دنور محمد تره کي ليرې کول او دحفيظ الله
امين ټاکل ومنل شول ، عبدالرشيد جليلي وايي چې مرکزي کميټې هم دا فيصله
ومنله:

په کمیټه مرکزی کې د بیرونی سیاسي هغه پریکړه ولوستل شوه او دهغې په اطرافو خبرې وشوې، پریکړه داسې وه چې دغه عمل چې شوی دی چې په صدر اعظم باندې او منشي د کمیټه مرکزي باندې ډزې شوی دي دغه خلاف د اصولو دی، دغه صحیح نه دي، دغه یو ترورستي عمل گڼل شوی ؤ نو همدغه سبب ؤ چې په دې کې په خپله تره کی صاحب هم ملامت گڼل شوی ؤ او همدغه سبب ؤ چې د بیرونی سیاسي په پریکړه کې هغه د دغه پوستونونه لیري شوی ؤ او پرځای یی حفیظ الله امین ټاکل

شوی و او دغه پریکړه د بیرونی سیاسي باندې څو نفرو خبرې وکړې

تائیدي، البته رایگیری پرو شوه او رایگیری به ځي په اتفاق درایو وده،

دایې تائید کړه چې هغه د دغه پوستونونه لیرې شي او پرځای یې حفیظ

الله امین په دا پوستونو وټاکل شي.

د حفيظ الله امين قدرت ته رسيدل

حفيظ الله امين جمهور رئيس وټاکل شو او دکابينې يو وزير يی
 عبدالرشيد جليلي وايي چې ورته د نور محمد تره کي دناروغی اطلاع ورکړه شوه:
 وزير وم په جلسه د وزيرانو کې يو خبر راغی چې تره کی صاحب
 مريض دی او تکليف لري نو بيا وروسته طبعاً دهغه ليدل هم يو څه مشکل
 وو لاکن په دې پوهېږم چې په دې ټولو کې توطئه د پخواني شوروي اتحاد
 حتمي وه، دا يوه معمی ده چې څنگه د منځه وړل شوی دی په تلویزیون کې
 هغه ډرامی چې دکارمل په وخت کې په تلویزیون کې بنودل شوي دي زه

يقين لرم چې دا سل په سلو کې قطعاً صحيح نه دي د واقعيتونو سره توپير لري نو دا به وروسته وڅېړل شي او وروسته به معلومه شي چې په څه ډول دى له منځه تللى دى.

وايي چې څو ورځې وروسته نور محمد تره كى په زندان كې ووژل شو، خو حكومت دهغه مړينه طبيعي او د ناروغۍ له كبله وگڼله، حفيظ الله امين چې خپل مخالفان ليرې كړل د عوامو د جلب په غرض يى دمصئونيت، قانونيت او عدالت شعار خپل كړ، جنرال مصطفى چې د كورنيو چارو مرستيال وزير وائي چې په دې وخت كې هر څه مصئون شول:

يعنى مصئونيت په دې مفهوم چې ژوند مصئون دى، شتمني مصئونه ده او په عين زمان كې مخابرات او مواصلات ټول مصئون دي. عدالت په دې مفهوم چې دلته به دخلكو ارادې وي، داشخاصو ارادې به حكومت نه كوي مگر قانون به حكومت كوي او عدالت په دې مفهوم ترڅو چې محكمې حكم كړى نه وي محكمې فيصله نه وي كړى هيڅوك مجرم نه دى هيڅوك گنهگار نه دى او هيڅوك د جزا وړ نه دى. په دغه لار كې د زندانو نونه په كابل كې او د افغانستان په ټولو ولايتونو او ټولو ولسواليو كې په سلهاؤ زندانيان چې د پخوانيو وختونو نه پاتې وو بې سرنوشته وو هغه خوشي شول او په عين زمان كې هغه اشخاص او افراد

چې دهغوی په حصه کې باید فیصلې شوې وای کمیسیونونه تعیین شول
 دهغوی په حصه کې دې کمیسیونونو عمل وکړ ټول اسناد یې آماده کړل او
 که چیرې شوروي لښکرو پر افغانستان یرغل نه وای کړی، افغانستان نه
 وای اشغال شوی او د حفيظ الله امين حکومت له منځه نه وای تللی
 هیڅوک به په زندان کې پاته نه وای.

غلام رباني سیر چې دبیرک کارمل نژدې ملگری او د صدارت لوی مامور ؤ
 وایي چې هیواد وال او په خاصه بیا دهغوی ملگری مصئون نه وو:

خو په عمل کې په زرهارو وو تنه زموږ هیوادوال نارینه، ښځینه،
 ځوانان، علما، ملي متنفذین مړه شول، سربه نیست شول له منځه لاړل او
 دهغوی نه حتی یوه فرونده چې د حراست د حقوقو د ارگانوله خواطی
 مراحل شوی وی زموږ په لاس کې نشته حتی د افغانستان په آرشیف کې
 وجود نه لري د مثال په ډول په بلغاریا کې هلته یو تعداد ځوانان عالي
 تحصیلاتو ته ولېږل شول دهغوی له جملې څخه یوولس تنه د پرچمیانو
 تر نامه لاندې تحت الحفظ کابل ته وغوښتل شول او د کابل په هوایي ډگر
 کې نا پدید شول تر اوسه پورې دهغوی کورنۍ نه پوهیږي چې دهغوی
 زامن څه شول.

دا وخت ؤ چې د حفيظ الله امين د حکومت پر ضد مقاومت ډیر شو.

عبدالرحيم مندو خيل وايي چې په دې کار کې دبهرنيو هيوادونو لاس او دهغوی
دلچسپي وه:

زموږ تجربه شوې ده دافغان، زموږ دخپل وطن دتاريخ څخه چې دنورو
لاس وهنې پکښې دي او بيا په دې کې دخلکو دلچسپي دي لکه مثلاً د
پنجاب دلچسپي ده، پنجاب دلته چې دی دا پښتون دا محکوم افغان يې
قبضه کړی دی دهغه تمام وسايل باندې قبضه ده، دهغه په اوبو يې قبضه
ده، دهغه پر ځنگلو نو يې قبضه ده، دهغه پر تمامه شتمني يې قبضه ده نو
اوس پرمخ باندې د آزاد افغانستان هم دی قبضه کول غواړي. اودغه
رنگه چې دی پارس، دپارس دلچسپي خو هرچاته معلومې دي پارس
دامځکه نيول غواړي باقاعده قبضې غواړي دغه رنگه اوس مثال
سعودی، په سعودي اوس هر سړی خبر دی، سعودي يولوی سامراجی
ملک جوړ شوی دی سود خوري کوي سرمايه يې جمع کړې ده او باقاعده
پر دا سيمه باندې خپل تأثير غواړي اوس يې باقاعده دلته عربيان راروان
کړي دي هر سړی پری خبر دی په کنړ کې يې خپلې کالونياني نه دی؟ هر
ځای په ټول افغانستان کې يې کالونياني نه دي؟ دا خو کالونيالست
ملکونه دي ها! مذهب يې دځان دپاره يوه پرده له پاسه جوړه کړې ده په دې
کې دی ښکار کوي.

په دې وخت کې حفيظ الله امين د صوبه سرحد پښتنو ته توجه وړوله او په جمهوري ارگ کې يې دهغوی استازو ته په يوه وينا کې وويل چې موږ وياړو چې ستاسې سره په کابل کې خبرې کوو :

موږ افتخار لرو چې له تاسو سره خبرې کوو ، دا زموږ د ښمن پوهيږي چې دا پيل دی دا پای نه دی له دې وېرېږي چې دا ادامه لري دا په مخ کې دا پراخيږي اوس که خو سوډي نوزر خو ميليونو ته رسي اوس که دوی په کابل کې په مينه مينه سره استقبال کيږي نوزر به وي ، چې هيڅ پرده او مانع به نه وي هرڅوک به په خپله خوښه او په خپله مينه او په خپله رضا غواړي چې په پيښور کې اوسي که په هرات کې ، په قندهار کې اوسي که په بدخشان کې په بلوچستان کې اوسي که په کابل کې ، دگډې مېنې مخه هيڅوک نشي نيولای موږ د پاکستان د زيارايستونکو وروڼو د پاره هر څه چې خدمت کيدای شي هغه نه سپموو موږ هغه څه چې دځان له پاره غواړو هغه د پاکستان د زيارايستونکو وروڼو د پاره غواړو هرڅوک چې د پاکستان د زيارايستونکو د ښمن دی زموږ د ښمن دی تاسو ته معلومه ده عزيزانو چې په پاکستان کې هر چيرې د زيارايستونکو جلوس وي او يا مظاهره يا ميټنگ يا بله کومه غونډه چې سياسي لاس پکې روان وي نو ضرور هغله داغړ پورته کيږي چې د ثور انقلاب زنده باد .

ترہ کی صاحب دضیا، الحق سر پہ ہوانا کی دودہ وارہ ملاقات وکریو

ورته وویل چي ته څه شی غواړي زموږ نه؟ ضیاء الحق ته یی وویل: ولی

چي مور له تاسو نه ډاريږو داستاسو انقلاب به دې خواته راشي. بيا ده

ورته وویل چي نه داسي نه کوو زموږ خپل وطن وروسته پاتې وطن دی،

عقب مانده دی مورد غواړو خپل وطن آباد کړو له تاسې سره غرض نه لرو.

ٻيا هغه ٻه ضمنن کي ورتا هئو: ٻنهي کي تاسو دغه څو تضمينه راکړئ چې

تاسی به زموږ په ضد دا اوسنۍ نشریات چې موږ شروع کړي دي دا بند کړئ او

دغه حزب موچی پہ پاکستان کی دی ہم دلتہ یو فعالیت روان و دغه ہم

بند کړئ او په ضمن کې دغه مجاهدین چي اوس په پاکستان کې دي که

دغه درشی افغانستان ته دوی به ژوندي پاتې شي ، دوی به څه نه ورته

وایی ضمانت را کپئی که دغه مسایل تا سو راسره و منئی مور به دغه ٲول

نفر چي دلته دي له سلاحو سره به يي تاسوته درولو بيا تره کي صاحب

د حفيظ الله امين قدرت ته ... ۳۰۰

ورسره ومنله.

وايي چې د پښتونستان مسئله هم په اجندا کې راوستل شوې وه ولې نور محمد تره کي ونه منله:

د پښتونستان په موضوع کې يې ورته وويل: چې تاسې پښتانه ياستئ ټول مور تشويش لرو. بيا تره کي صاحب ورته وويل چې د پښتونستان مسئله دا زموږ شخصي مسئله هم نه ده دا په دولت پورې هم اړه نه لري په حکومت پورې هم اړه نه لري، دا په ما پورې هم اړه نه لري دا ملي مسئله ده دا زه نه شم در سره حل کولای په دې مسئله کې زه له تا سره هيڅ خبرې نشم کولای ځکه د ټولو خلکو ملي مسئله يو شخص نه شي حل کولای دغه مسئله بيرته له اجندانه وايستل شوه دغه نور مسايل چې نشرات به د پاکستان پر ضد باندې بند شي مثلاً فعاليت به هغې خواته بند شي دغه مجاهدين چې هغې خواته ودا بيرته که افغانستان ته راشي د دوی ژوند به تضمين شي او په ضمن کې به ضياء الحق نور مخالفين د دوی نه تربيه کوي دا څلور پنځه مادې وې دې نتيجه ته سره ورسيدل چې صحيح ده او ضياء الحق به راشي افغانستان ته او هلته به دوی يو قرارداد سره امضا کړي او دا به ډراماتيک کړي مخکې ددې به تبليغات ورته وکړي دا

خيال محمد کتوازی وایي چي حفيظ الله امين هم دا خبري جاري وساتلې:

بيا چي امين راغلئ بيا هغه هم تماس ورسره ونيوئ دپاکستان سره،

چي څنگه کوي زمونږ سره. هغو ورته وويل چي عين مسئله ده مونږ ته هغه

ستاسې رهبري هغه پخوانی اوسنی ټولنی یو شی دي. بيا شاه محمد

دوست لار پاکستان ته هغه چي بيا بیرته راغی هغه یی هم ښه استقبال

کړی و هغه چي بیرته راغی بيا نوزياتی شورويانو عجله وکړه او په اتم

تاريخ آغا شاهي راتلی او دغه مسایل دا اجندا ددې قرارداد چي ضیا

الحق راته بیایي له حفيظ الله امين سره امضاء کاوه دا قرارداد، ددې

اجندا په اتم دجدی اعلان کیدله چي آغا شاهي راته دپاکستان دخارجي

وزارت مشاور و مگر هغه مخکې له دې اتم دجدی شورويانو عجله وکړه

چي که پر اتم دجدی دا اجندا اعلان شي خوبيا سوله راځي نو بيا خومونږ

نشو ورتلای مخکې له دی چي پر اتم دجدی آغا شاهي راشي شورويان په

شپږم دجدی راغلل او ويې ويل چي په اتم دجدی امين کودتا کوله،

کودتانه وه سوله راتلله جنگ ختمیدئ.

نہم خپر کی

۳۶

پرافغانستان د روس يرغل

د حفيظ الله امين د حکومت په وروستيو ورځو کې د ببرک کارمل
طرفداران فعال او نور مخالفونه هم جاري وو، عبدالکریم میثاق وايي چې
د کودتاوو تر څنگ روسانو هم هڅه کوله چې حفيظ الله امين راوغورځوي:
دامين پر ضد تحريک پيل شوی و بالاخره په ريشخور کې يوه کودتا
 وشوه او ويل کيده چې دا کودتا د زرغون طرفدارانو کړې وه، دا کودتا
د شوروي د پوځي مشاورينو په مرسته وځپل شوه، وروسته په حزب کې
يولوی لست جوړ شو او ډير خلقيان بنديان شول يو نفر د جعفر سرتير په نوم

ۋاچې يو وخت د غزني د فرقي قوماندان ۋا او وروسته د تني په کودتا کې
 ووژل شو. هغه يود ورځ قصه کوله چې داسدالله امين سره ناست وم چې
 روسي مشاورين راغلل او ويل يې هغه کسانو چې دامين پر ضد کودتا
 کوله بايد ټول مړه شي. ولې اسدالله امين ورته وويل چې امين صاحب
 وايي چې دا کسان خطا وتلي دي. دبې خوا د کارمل ډله هم فعاله وه او هر د
 ورځ به يې ټيپونه سياسي بيروته راوړل کيدل په دې ورځو کې يود ورځ زه
 په وزارت کې ناست وم چې يو سړی راغی چې نوم يې سهولت شاه
 ميرگانونف ؤ. دا سړی تاجک ؤ او تقريباً پنځه ويشت کاله يې په
 افغانستان کې تېر کړي وو په پښتو او فارسي ژبو يې روانې خبرې کولې،
 شاوخوا يې وکتل چې زما په دفتر کې څوک نشته بيا يې په يود واړه کاغذ
 باندې نوشته کړه چې امين د حزب ټول اصولي غړي وژني په دې جمله کې
 ستانوم هم دی زموږ وظيفه ده چې تاسو وساتو که ستاسو موافقه وي موږ
 تا د افغانستان څخه باسو. زه امين ته لارم او د سياسي بيرو د اضطراري
 غونډې غوښتنه مې وکړه د سياسي بيرو غونډه جوړه شوه، ما د سهولت
 شاه خبره ټولو ته وکړه او ورته ومې ويل چې د شوروي مداخله دې حالت ته
 رسيدلې ده بايد پام مو وي. امين په دې فکر کې ؤ او ويل يې چې برژنيف
 زما طرفدار دی خو فساد د شوروي په سفير پوزانوف کې دی او هغه

پرچمي دی.

د ۱۹۷۹ عيسوي کال په وروستيو وختونو کې امريکا پر روس تور ولگاوه چې د افغانستان په شمال کې يې خپلې قواوې راتولې کړې دي خو ورځې وروسته دا تورو نه رښتيا شول او روسان په کابل کې پر جمهوري ارگ وروختل په دې وخت کې د سياسي بيرو غونډه جوړه شوې وه چې ورکې عبدالرشيد جليلي برخه اخيستې وه:

موږ هغه دگوند کلېزه غمانځله په دغه ورځ نو د بيروى سياسي دجلسې نوبت نه وو زه په هغه وخت کې د بيروى سياسي غړى وم ماته جواب راغى چې بيروى سياسي غونډه لري او هلته راشئ کله چې لاړو د بيروى سياسي جلسې ته نو په دا غونډه کې موضوعگانې تقسيم شوې چې پريو خو عادي موضوعگانو باندې مخکې بحث وشو بيا دډوډى په وخت کې لاړو دډوډى ته نو د دډوډى د خوراک په وخت کې ټول مسموم شولو، گنگس شولو له دې نه معلومه شوه چې دغه توطئه هم دمخکې نه پلان شوې وه دشوروبانو دتيري او دغه کې طبعاً افغانان هم شامل وو. وختې چې دغه حالت منع ته راغى جلسه نوره ختمه شوه او هغه وروستني بحث ته چې مهم بحث ؤ هغه ته موقع په لاس رانغله او وروسته بيا کورونو ته راغلوزه خو لارم شفاخانې ته په شفاخانه کې د شپې چاراته وويل چې دغه دي

د کارمل آواز دی چې نظام چپه شو او کارمل قدرت ته راغی لاکن بیا هم
دغه تیری خو بهې جوابه نه دی پاتې شوی همدارنگه په میدان هوایی کې
ډیر سخت جنگ وشو په خپله دغه دارگ شاوخوا سخت جنگونه وشول
چې ډیر زیات تلفات ورورسیدل.

په جمهوري ارگ کې د حفیظ الله امین میرمن حاضره وه او ټول حالات یې
په خپلو سترگو لیدلي دي:

په دریم منزل کې موږ وو په دوم منزل کې دفترونه وو د پنجشنبې په
ورځ دوی جلسه درلوده خبرې یې کولې چې دا په آس کې دا دوايي اچولې
وه آس یې پوخ کړی ؤ دا دوايي په آس کې اچولې وه دا درستو خوږه
نویومانه وه خوړلې یو دا بېري ونه خوږه او دغه زوی مې چې خوازک
نومیده ده ونه خوږه، دا وړوکې لور مې چې اوس دلته ده دې ونه خوږه
دانورو چې خوږه دوی درستو ضعف وکړ امین صاحب چې خوږه دانورو
سړیو دوی ضعف وکړ نو اول یې هغو ته ډوډی ورکوله وروسته یې بیا
بنځو ته دا درستو ضعف وکړ نویو زه ښه وم خو ډاکتران راغلل سیروم یې
ورکړه پیچکاری یې کولې امین صاحب یې دلاندې راووست پاس سیروم
یې ورته کښیښوده نو دا ښه ؤ لږ ذره بیداره شو ښه شونو دا اووه بجې
کیدې یو څو دقیقې ورته پاته وې چې داسې وتم ډیر لوی دهلیز ؤ چې

داسې ووممه دا د عرب حواته فير ولگیده ډیر عت فير ولگیده دا چې ولگیده زه په منډه راغلم همداسې امین صاحب ته مې ورمندې کړه چې کاته مې دا داسې راجگ شوی ؤ له ما څخه یې پوښتنه وکړه ویل څه شی ؤ ما ویل داسې فير ولگیده په دا دیوالو باندې فير وشونو هم دومره خبرې مو چې وکړې خو هغه څوک چې و هم ډارشي که نه دا سړی بیداره کیږی نو امین صاحب خپله دهلیز ته راووت دهلیز ته چې راووت پسې فیرونه شول فیرونه شول له څلورو خواوو فیرونه شول، دا نجونی همداسې را بیداره شوې داراووتې ده ویل په دریم منزل ډیر فير دی نو ځی دا لاندې هغه ته دویم منزل ته لاړشی دویم منزل ته درست ښکته شولو نو د ډاکټر ښځه هم وه، د زیري ښځه هم وه دویم منزل ته ښکته شوې په دې دهلیز کې کښیناستو په دهلیز کې چې کښیناستو نو یو څه سلاح وه دا کور کې نو د دې تعمیر دری زینې دي په یوه زینه کې عبدالرحمن ولاړ ؤ په یوه زینه کې همدا د گریز ورور ولاړ ؤ او په دا بله زینه کې فتاح نومیده دامین صاحب د کا کا لمسی ؤ هغه ولاړ ؤ له پاسه ما سلاح ور ورده داسې ټیټه تلمه خاپوړو او دوی پاس ویشتل ډزی دي نو موږ نه یو خبر چې څوک یې کوي دا چې ښکته شوو ما امین صاحب ته وویل دا څوک دي دا فیرونه څوک کوي ده نو دا جان داده ته وویل جان داده ته ورشه یو وارې پاس داسې پټ وروخېږه

چې ونه لگيرې ته وگوره چې دا څوک دي، څوک ډزې کوي هغه چې
 وخت بيرته چې رابښکته شو ورته وويل واللہ امين صاحب دا لکه چې
 وروس دی همداسې خوماته ښکاره شول هغه ورته وويل نه. نو دا ډزی يی
 چې وکړې وکړې تر هغه چې سلاح وه خو يو راونه خوت زښت ډير مړه شول
 وروس دوی خونه پوهيده چې وروس دی چې څوک دی نو دا زینې ډکې
 شوې وختې چې سلاح خلاصه شوه راوختل چې راوختل ډزې يې شروع
 کړې چې راوختل موز پوه شولو چې دا وروس دی. چې ورته موکتل چې
 وروسان دي داچې پاس راوختل داماشېنداريې داسې تاوکړل چې تاویي
 کړل نو هغه چې په هرچا ولگيدل داچې نژدې يې وويشتل دا ملالی
 ولگیده، گلالی ولگیده، خوازک ولگید اول چې راوختل عکسونه يی په
 لاس کې وو دامين صاحب داسې يې نيولي وو غوټی مخې ته ورغله وايي
 ولې تاسې فیر کوئ دلته امين صاحب دی ويل يې کوم دی همداسې يې
 ورته وويل چې کوم دی دباندې چې وې ليدئ چې هلته ناست دی فیر يې
 پرې وکړ دايې وويشت دايې چې وويشت پسې دا جنکيانی زخمي شوې
 داهلک زخمي شونو چې وې کاته چې نور څوک پاتې نه شوبيا ودریدل.

دروسي قواووبل هدف کابل راډيو او تلويزيون ؤ چې دا اطلاعاتو او کلتور

د وزير خيال محمد کتوازي د دفتر څخه په څرگنده ښکاريدي:

زه په وزارت کې وم په خپل دفتر کې ناست وم روسان چې راغلل نو دوی اول په دا راډیو تلویزیون باندې حمله وکړه نو دا راډیو تلویزیون ته زما دفتر نژدې ؤ او په راډیو تلویزیون باندې حمله وشوه شاوخوا زما دفتر هم محاصره شو او راډیو تلویزیون یې ونیوئ تانکونه یې منفجر کړل په هوایي کړل و یې سوزل هلته ډیر صاحب منصبان او عسکر هم پکې مړه شول. د تېلفون لین قطع و بیا وروسته څوک د راډیو تلویزیون نه راغلل چې راډیو تلویزیون وطنجار و نیول وطنجار سره د شوروي قواوې ورسره دي او راډیو تلویزیون یې ونیوئ نو وطنجار خوما پیژانده نو ما اول دا فکر کاوه چې د بلې خوا ده بیا وروسته د کارمل بیانیه مې د دوشنبې نه واوریدله بیا زه پوه شوم چې قصه څه رقم ده ځکه چې روسان هم راغلي وو د کارمل بیانیه هم نشر شوه وطنجار هم ورسره ؤ زه پوه شوم چې دا قصه داسې ده بیا تر گهیځه پورې بیا په دفتر کې وم ځکه چې شاوخوا محاصره وه تانکونه وو اجازه نه وه چې څوک چیرته لاړ شي بیا گهیځ کورته لاړم.

په دې وخت کې دبیرک کارمل بیانیه نشر شوه او د افغانستان خلکو ته یې په خپله وینا کې وویل چې حفیظ الله امین د تل له پاره د ژوند د صحنې څخه لیرې

شو:

رنځیدلی هیوادوالو او د افغانستان مسلمانو خلکو السلام علیکم!

دهيواد قهرمانو خلکو او ښځو تر هر څه دمخه اجازه راکړئ چې دافغانستان د ديموکراتيک جمهوريت د دولت او حکومت تر سياسي مشي وړاندې دافغانستان د خلک د ديموکراتيک جمهوريت د مرکزي کميټې انقلابي شوري، حکومت او ځان بېرک کارمل له خوا خپل ژور تاثرات او خواخوږۍ، ډېرې درناوی او تاوده درودونه ستاسې دې پايه رنځونو او په وينو لړليو او ښکوله کبله د حبس او زندان، شړلو او جبري مهاجرت ته اړايستل غير انساني او وحشانه زورونو او رنځ زموږ د لس گونو زرو ميندو او پلرونو وروڼو او خویندو او زموږ د ماشومانو د شهادت او ډله ئيزې وژنې له کبله چې دمير غضب حفيظ الله امين له خوا او دده په مستقيم دستور سرته رسيدلي دي ستاسې حضور ته وړاندې کړم. د بلې خوا اعلان يږي چې حفيظ الله امين دا د الله او امين غدار د ښمن چې د خلکو او خلقيانو پر ضد و جنگيدئ دافغانستان آزادی بخشه اردويې د داخلي او خارجي دښمنانو په گټه ټوټه ټوټه کړ، دی دامپرياليزم او سي آي اي جاسوس چې د خلک د ديموکراتيک گوند دمؤسس گران رهبر نور محمد تره کي په ژوند او دهغه په شريفه کورنۍ يی هم رحم ونه کړ دابد له پاره د ژوند د صحنې څخه ليرې شو.

۳۷

ولې روسانو پر افغانستان يرغل وکړ؟

سلطان علي کښتمند چې د روسانو د ورتگ سره يو ځای صدراعظم وټاکل شو وایي چې دابلنه خلقي حکومت ورکړې وه:

په دې هکله زیات نه پوهیږم زه په بندي خانه کې وم کله چې زیات سیاسي بندیان د ۱۹۷۹ کال د سامبر په میاشت کې او د جدې د میاشتې د شپږمې نېټې نه وروسته خوشي شول زه هم آزاد کړل شوم تر هغه ځایه پوري چې ما اوریدلي وو د خلقيانو د مشر تابه له خوا په تکرار سره او په څو ځلې روسانو ته بلنه ورکړل شوې وه چې د شوروي

خواکونه د هغوی دساتنې له پاره و افغانستان ته داخل کړي، زه نه پوهیږم چې دا خبره خومره حقیقت لري.

عبدالرشید جلیلی چې د حفیظ الله امین په وخت کې د کابینې او سیاسي بیرو غړی ؤ دا خبره نه مني:

دا خبره بالکل غلطه ده. هیڅوک خپل دښمن یا داسې کسان چې دهغه د راپرزیدو یا له منځه تلو سبب شي هغه نه دعوت کوي بلکه دا فقط هغه ډرامې دي هغه دروغ دي چې په خپله شورویانو د دې له پاره چې ځان ته براءت ورکړي یا د جهان د خلکو په سترگو کې خاورې واچوي دا دروغ یې جوړ کړي وو چې گواکي موږ په خپله د افغانستان د حکومت له طرفه دعوت شوي وو. حال دا چې په هغه اولو ورځو کې په خپله برژنیف او نورو حکومتي اشخاصو د شوروي همدا ویل، چې موږ جنوبي سرحدونه په خطر کې وو ځکه راغلو او داسې یې ویل چې د بعضو اصولي اشخاصو او افرادو له خوا موږ دعوت شوي یو چې هغه یې ببرک کارمل او ځینې نور هغه کسان چې د شورویانو سره په دې توطئه کې یو ځای وو هغوی یې یادول. په اول کې یې قطعاً داسې نه ویل چې موږ گني د حکومت په واسطه دعوت شوي یو بیا وروسته کله چې د شکست سره مخامخ شول او توطیې یې شنډې شوې نو دا بهانې یې جوړې کړې او دا دروغ یې شروع

کړل چې کني د حکومت په واسطه مورد عوت شوي وو حال دا چې دا
بيخي غلطه ده قطعاً هيڅ سند نشته هيڅ وخت دا په بيروي سياسي کې،
نه په کميته مرکزي کې، نه په شوراي انقلابي کې، نه په شوراي وزيران
کې داسې قطعاً مطرح شوي نه دي او دا دروغ دي.

د بي بي سي مالکم هسلټ چې د څو کلونو را په دی خوايې د افغانستان
چارې څارلې دي وايي چې د حفيظ الله امين تگلاره روسانو ته د منلو وړ نه وه:

که څه هم روسانو د افغانستان د انقلاب او د خلک د ديموکراتيک
ګوند ملاتړ کاوه، ولي د حفيظ الله امين په تگلاره خوښ نه وو. حفيظ
الله امين د تره کي مخالفت کاوه او په آخر کې يې له منځه يوړی، تره کي
روسانو ته د منلو وړ ؤ او کله چې امين هغه ليرې کړ او د نورو مخالفانو
سره يې په بې رحمه رويه لاس پورې کړی نو مسکو ته دا کارونه د منلو وړ
نه وو او سمدستي يې فيصله وکړه چې حفيظ الله امين ليرې کړي او پر
ځای يې ببرک کارمل راولي.

پوهاند حسن کاکړ وايي چې روسيې غوښتل چې په افغانستان کې خپل
لاس پوځي حکومت منع ته راولي او د بخارا چارې يو ځل بيا تکرار کاندې:

د دې اصلي هدف فقط همدغه ده لکه څنگه چې په بخارا کې يې هلته
شپيته کاله دمخه يوه وړو کې ډله په اقتدار راوستله او وروسته يې بيا

بخارا د اتحاد شوروي يو جزء وگرځوله، په افغانستان کې هم د خلقي حکومت مخصوصاً د حفيظ الله امين په مشر تابه سره د غسې علامې بنوولې چې کاملاً د شوروي اوامرو ته غاړه نږدي او چې غاړه نږدي نو دوی په دغه موقع کې فيصله وکړه چې چون خلقي حکومت ضعیف شوی دی د افغانستان مشران او لویان پخواني له منځه تللي او هلته یوه سیاسي خلا هم موجوده ده او حفيظ الله امين او خلقي حکومت په افغانستان کې مخالفان ورته ډیر دي نو لهذا دغه یې موقع ده چې دوی به وکولی شي د پرچم د لارې څخه په افغانستان باندې خپل تسلط جاري ولري. او دغه حکومت چې د ببرک کارمل په مشرۍ جوړیږي کولی شي په افغانستان کې خپل هدفونه چې هغه پر افغانستان باندې تسلط لرل، د افغانستان د منابع طبیعي او نورو څخه یې استفاده کوله او په عین حال کې خپل هغه جمهوریتونه د آسیای مرکزي د افغانستان سره ورڅرخه گاوندې جمهوریتونه دایې محفوظ ساتل. په دغه مناسبت سره راغلل، ناگفته نه ماند چې افغانستان یو ډیر غني ملک دی غیر استثمار شوي طبیعي منابع او هم زراعتی پیداوار پکې نهایت زیات دي نفوس یې هم دومره زیات نه دي او آب و هوا یې هم ډیره ښه ده او په ستراتیژیکي ډول سره د هندوستان له پاره او د ایران له پاره مهم دی یعنی پردې هیوادونو

باندې نفوذ او تاثیر هم لرلای شو. نو دغه ترتیب ؤ چې دوی راغلل دا د حکومت د تقويې له پاره نه، د پرچميانو د تقويې له پاره. او که داسې وای منطقي دا معلومیده چې خلقي حکومت یې تقویه کړی وای په داسې حال کې چې خلقي حکومت یې چې هغه د حفیظ الله امین په مشرۍ باندې هغه د دوی د مسکو او امروته یې غاړه نه ایښوده د مسکو د اتحاد شوروی سفیر پوزانوف یې له افغانستان څخه وویست او داسې علایم موجود دي اوس د دوی په آرشف کې هم واضح شوي دي چې حفیظ الله امین غوښتل چې د غربي ممالکو سره په تماس کې شي او افغانستان د اتحاد شوروي د کاملې اتکا څخه خلاص کړي، افغانستان په حیث د یو مملکت له نورو مملکتونو سره هم عادي او برابر روابط ولري دا د اتحاد شوروي په گټه نه ؤ او یا دوی په خپله گټه نه تعبیرول په هغه وخت کې یې یرغل وکړ او ویل یې چې پر افغانستان به د پرچمي حکومت له لارې تسلط ولري.

د هند په جواهر لال نهرو پوهنتون کې د نړیوال سیاست استاد پروفیسر متین زبیری باور لري چې روسي یرغل د هغه هیواد د ستراتیژیکو گټو یوه برخه ده او په ایران کې د امریکا د امکاني مداخلې له ویرې منع ته راغلی دی:

زه غواړم چې په دې باره کې دوه ټکي را پورته کړم اول باید د ایران انقلاب د امریکا په ستراتیژیکه سناریو کې وکتل شي، په دغه وخت کې د

ايران وپاچا ته د سيمې د پوليس رول ورکړل شوی ؤ او د هغه راغورځول د امريکا په عامه افکارو کې يو شوک ؤ. بله خبره دا ده چې د ايران د پاچا تر نړيدلو وړاندې د امريکا عامه افکار د افراطي راست په لور و خوځيدل د مخه تردې چې د شورويانو ټانکونه افغانستان ته و لاړ شي د ۱۹۷۹ کال د جون په مياشت کې جمهور رئيس کارتر د فارس په خليج، منځني ختيځ او شمالي افريقا کې د داسې قواوو اچول منظور کړل چې په چټکۍ سره ترې کار واخيستل شي. د دې خبرو څخه زما هدف دا دی چې کيدای شي شوروي اتحاد په ايران کې د امريکا امکاني نظامي مداخلې ويرولی وي او افغانستان ته يې خپلې قواوې وليږلې چې کمونست رژيم تقويه کړي.

عبدالرحيم هاتف وايي چې د روس دا پلان زور او د نيمې وچې څخه د انگرېزانو تر تللو وروسته نور هم پياوړی شو:

داسې معلومېږي لکه روسانو چې د دې کار له پاره تقريباً د ۱۳۳۴ څخه يا حتی د هغه وخته څخه چې انگليسان د افغانستان له جواره څخه ليرې شول په دغه وخت کې دوی زمينه سازۍ درلودله چې يو نوع خلاد قدرت چې د انگليسانو په عدم کې يا د انگليسانو په جلا کيدو کې ايجاد شوې ده د هغه څخه په خپله گټه باندې استفاده وکړي، د يوه طرفه څخه

خو دا خبره ده او له بله طرفه څخه دا وه چې افغانستان خپل سرحدې مسایل چې دانګلیس له وخته لاینحله پاته وو او وروسته ترانګلیس پاکستان منځ ته راغی دهغو سره هم په داسې شکل باندې پاتې شول چې د حل لاره یې تقریباً بنده وه او پاکستان دهغو خبرو د حل دپاره هیڅ اماده ګي نه درلوده، هغه دا چې د ډیورنډ کرښې و هغې خواته پښتنو او بلوڅو ته د خپل سرنوشت د ټاکلو حق ورکړي پر دغه اساس باندې پاکستان د غربي دنیا سره ډیر نژدې پاتې شو او افغانستان په یوه انزوا کې واقع شو.

ځینی مؤرخین باور لري چې د روس هدف د هند سمندر او گرمې اوبه وې خو په پیښور کې د مرکزي آسیا د مطالعاتو مشر ډاکټر انور خان وایي چې په همدې وخت کې روس ته د هند د سمندر ضرورت نه ؤ:

څه وخت چې روس افغانستان ته راته کښه، نو په دې وخت کې هغه ته د هند د سمندر ضرورت نه ؤ د دی ګرمو اوبو ضرورت نه ؤ دا خو یوه ډیره زړه تیوري ده. پخوا ټیک دي په نولسمه پیړۍ کې هغه کوشش کړی دی خواوس په دې وخت کې چې دی افغانستان ته راته نور روس دومره پرمخ تللی ؤ، دده تکنالوژي او بحریه دومره قوي وه، چې ده ته د دې ضرورت نه ؤ داسې خاص. خو چونکې اوس کوم اسناد راغلي دي هغه دا ښیي چې دا د دوی یوې ایجنسی یوه فیصله وکړه نو پورته پولېټ بیرو کې هم په

دا فیصله چې افغانستان ته روسي پوځ ولیږي په یوه سلانه وه شوې. په هغه وخت کې د شوروي د بهرنیو چارو مرستیال وزیر کریبن کو وایي چې دا خبرې په یوه تنگه کړۍ کې شوې وې:

زما د معلوماتو له مخې دغه پریکړه په یوه تنگه کړۍ کې شوې وه چې پکې برژنیف، اندروپوف، استینف، گرومیکو او سوسلوف گډون کړی ؤ اوس نه شم کولی په پوره یقین سره درته ووايم چې هلته چا څه خبره وکړه خو په یوه ټکي باندې راسره هیڅ شک نشته او هغه دا چې د پوځونو د لیبرلو موضوع د اندروپوف له خوا پورته شوه. د اندروپوف تر مشرۍ لاندې د کې چې بي غړو د امین په هکله شکمن اطلاعات ورکول چې گني د سي آی ای سره اړیکې لري چې بیخي د امریکا یانو جاسوس شوی دی او خپل هیواد هغوی ته سپارل غواړي. د اندروپوف همدې استدلال د دفاع وزیر اوستینوف هم قانع کړی ؤ. د بهرنیو چارو وزیر گرومیکو هم د دغې

۳۲. ولى روسانو پرافغانستانول

پريکړي پلوي کړې وه بنايي هغه په اول سر کې مخالفت کړى وي خوده داسې عادت درلود چې دسترگوپه يوه رپ کې يې د يوې نظريې د مخالفت نه دهغې عامې بڼې بدلون کاوه برژينف هم چې دهغه مثلث غړى ؤ بيخي باور درلوده او ځکه يې نو د هغوى د پريکړې مخالفت ونشو کولى.

۳۸

د شوروي اتحاد د قواوو پر ضد پاڅون

د ۱۹۷۹ کال د جدی په شپږم ماښام سور پوځ پر کابل وروختی او په بل سهار یې هر څه په کنټرول کې راوستل په دې سهار پوهاند حسن کاکړ د کابل په کوټه سنگی کې روسي ټانکونو د عجیب حالت سره مخامخ کړی دی:

په اتو بجو باندې چې زه له کور د راووتلم، میرویس میدان ته لاړم په میرویس میدان کې په داسې حال کې چې په هغه ورځ باندې دا ټوله ځمکه په واوره پټه وه ډیر زیات ټانکونه مې ولیدل واقعاً ماته یو ډیر عجیب او غریب حالت راغلی لکه هغه حالت چې په ۱۹۶۸ کال کې په چکسلواکیا

کې راغلئ و د چکسلواکيا ځوانانو د شوروي اتحاد د ټانکونو په مقابل کې احساسات ښکاره کول ما ته هم ژړا راتله او همدغسې مې لاس دا د شوروي ټانکونو ته نيولی ؤ چې تاسو څه کوئ ووځئ بيا خو خير پوه شوم چې بابا دا خو وره خبره نه ده لارم کور ته زما يوزوی کاوون کاکړ نومیده هغه مې راووست دوولس کلن هلک ؤ هغه ته مې دا وويل چې شوروي اتحاد عملاً افغانستان نيولی دی او ټانکونه يې استولي دي او دا حکومت يې چې منع ته راوستلی دی دا په خپله د دوی يو لاس پوځی حکومت به وي اما په دې باندې پوه شه چې دوی په افغانستان کې پاتې کېدونکي نه دي د افغانستان خلک د هغه تحمل نشي کولای په مقابل کې به يې وځنگيري نه به يې حکومت په ځای پاته وي او نه به دوی په ځای پاتې وي او همدغه وو چې د همغې ورځې څخه زه په داسې حال کې چې تا ته معلومه ده چې ما په عملي سياست کې په افغانستان کې هيڅ کله اشتراک نه ؤ کړی له همغې ورځې نه ما د شوروي اتحاد په مقابل کې او د پرچمي حکومت په مقابل کې يو مخالف دريځ ونيوئ ترڅو چې زه بندي شوم.

د حفيظ الله امين حکومت ليرې او پر ځای يې د جمهور رئيس ببرک کارمل حکومت منع ته راغی. د روسي پوځ په مرسته د ببرک کارمل حکومت په

کابل او ټول افغانستان کې ټینگ شو. که څه هم مقاومت جاري ؤ ولی په لومړیو ورځو کې خلک گيچ او نه پوهیدل چې څه وکړي؟ د حوت په دریمه نیټه د «الله اکبر» په نارو سره د کابل ټول خلک سر کونو ته راووتل او ټولې حکومتي ادارې فلج شوې. ډاکټر جاوید د دې ورځې شاهد دی او دا مظاهره یې لیدلې دي:

د حوت په دریمه نیټه مظاهره سهار وختي د کابل په ښار کې شروع شوې ځوانان او نجونې په منظمو صفونو کې سر کونو ته راووتل او د شوروي او کمونیزم پر ضد به یې شعارونه ورکول په دې مظاهرو کې ډیر ځوانان او نجونې د روسي او حکومتي عسکرو له خوا په شهادت ورسیدل چې یوه هم د یوسف ساعد لور ناهید وه. د حوت په دریمه نیټه په افغانانو کې داسې هیجان پیدا شوی ؤ چې د روس پر ټانکونو یې په تش لاس بې باکه حملې کولې، ابراهیم عسکریار په دی ورځ پر روسی ټانک حمله وکړه او ځای پر ځای ووژل شو. د شپې له خوا پر بامونو خلک وختل او د الله اکبر نارې یې وهلې چې دا یو ډول مقاومت او مخالفت د شوروي د حملې او تجاوز پر ضد ؤ.

د مسلح مقاومت تر څنگ په کابل پوهنتون او نورو علمي مؤسسو کې د روس پر ضد فعالیتونه پیل شول. پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه له سیاست سره علاقه نلرله ولې د روسانو په موجودیت کې بې طرفي ورته نا ممکنه وه:

د ببرک کارمل په مشر تو ب حکومت هڅه کوله چې خلک راضي وساتي او
د خپل راتگ سره سم يې سياسي بنديان خوشي کړل. علي گل پيوند چې د

اطلاعاتو او کلتور معین ؤ وایي که نور سیاسي بندیان خوشي شول ولې د هغوی
 خای د امین طرف دارانو و نیوی هغه وایي چې ده کومه گناه نه لرله ولی بیا هم
 زنداني شو:

د خوشحال یو بیت وایم که اجازه وي زه شاعریم هر کله د شاعرانو په

ویناؤ باندې استناد کوم هغه وایي چې:

په ناحق د اورنگ زیب په بند بندي یم خدای خبر دی په تهمت او په بهتان

زه په ځان کې گناه نه وینم په خدای ږو ولی نور خلک خبرې که شان شان

د گناه می سرشته نه ده معلومه مگر خپل هنر د ځان وینم تاوان

زه د هغه وخت د خپل گوند شاعروم او د گوند پالیسي زما په شعرونو کې

پرته له هنري برخې نه هم منعکسېدله نو طبعاً هغه څوک چې زموږ په

مقابل کې وو د هغه پر ضد می هم شعرونه ویلي دي اگر چې هغه اوس هم

زه د تور جلاد په نامه پیژنم او د هغه تور جلاد پر ضد می ډیر شعرونه ویلي

وو. او دا هغه شخصي عقده وه چې زه یې زندان ته پرې بوتلم او اته کاله او

څو میاشتې یې وځنډولم، که نه زما په داسې پوستونو کې وظیفه نه وه

چې څه گناه می کړې وي او یا دې څه را سره شوي وای. خو همدغه د

شعرونو گناه زه اته کاله او څو میاشتې په زندان کې واچولم او په زندان

کې ما د افغان ستره تراژیدي ولیدله. هغه تراژیدي چې پیرۍ پیرۍ به یې

زموږ تاريخ دا په وينو لړلې برخه هېره نه کړې ما د افغانانو مرگ په سترگو وليدئ او هغه په دې ډول ؤ ببرک کارمل چې هر اعدام کاوه هغه اعداميان به يې زموږ کوټو ته راوستل، موږ سره به يې اچول او بيا به د شپې له خوا برقونه د زندان مړه شول او پس له هغې به يې يو يو بيوئ. زما ياد دي په ۱۳۶۲ کال کې چې کله يو لوی اعدام کيدئ چې په دغه شپه باندې درې سوه خوشيپته تنه يې اعدام ته بيول زموږ کوټې ته را ننوتل عسکر او يوزندانې ته يې چې مجاهدؤ غربي ورته وکړ چې تا قوماندان صاحب غواړي، زندانې ورته وويل چې تاسو زما له مرگه اوس هم ډاږيوئ ولې نه وايست راته چې اعدام ته مې بيايي. زه له اعدامه نه ډاږېدم دا لار زموږ د حق لاره ده دا روسان به دا وطن پرېږدي او موږ به آزاد يو.

د حکومت پر ضد جگړې او مقاومتونه لا پخوا پيل شوي وو. ولې د روسي قواوو په موجوديت کې دا جگړې نورې هم زور داره شوې. د حرکت انقلاب اسلامي مشر مولوي محمد نبي محمدي وايي چې دا جگړې نه وې بلکه د پرديو تجاوز گرو پر ضد مقابله او جهاد ؤ:

زموږ جنگ له روسانو سره دا جنگ نه ؤ. جهاد ؤ د جنگ او جهاد فرق دادی چې جنگ په اساس د خواهشات نفسي او په اساس د ماديت پرستي د جاه و جلال، قدرت، تصرف او استعمار او د دغه په منظور وي. جهاد

هغه جنگ دی چې د مخالف د دین مبین اسلام سره هم په صورت د تعرض د دوی کې مسلمانان جگړه شروع کړي صرف د پاره دا علاء د کلمة الله، له پاره د حاکمیت د قانون الهی چې قرآن پاک دی، له پاره د مصئونیت د دین مبین اسلام د دوی له تعرضاتو څخه. نور موز دغه جهاد په دغه منظور باندې شروع شوی ؤ او چې بیه د جهاد یې هم درلوده علت دا ؤ چې هغه اساس او علت باعثه د دی جگړې د غه شی ؤ چې خاص علاء د کلمة الله حاکمیت د قرآن پاک او مصئونیت د دین مبین اسلام، استقلال سیاسي، وحدت ملي، تأمین اراضي د دغه ملت مسلمه یې څوارلس سوه کلنۍ چې نوم یې افغانستان دی.

روسي پوځ په عصري وسلو مجهز او افغانانو ته گرانه وه چې په مخامخ جگړو کې د سره پوځ سره مقابله وکړي چریکي جگړې یوازنی لاره وه چې روسان مجبور کړي چې د افغانستان څخه ووځي. د جمعیت اسلامی قوماندان او د شورای مشر احمد شاه مسعود وایي چې په گوریلايي جگړو کې هغو د تنظیم او سازماندهۍ څخه پوره استفاده کړې وه:

زما د نظره یوه د عمده مسئلو څخه چې په گوریلايي جنگونو کې موږ ورڅخه ډیره استفاده کړې ده هغه تنظیم او سازماندهي ده دا نه یوازې په پنجشېر کې بلکه په نورو مرکزونو کې چې موږ جوړ کړي وو گټه پورته شوې ده. دا د اراضي او سیمې څخه معقوله استفاده، د افرادو سازماندهي او نورو تاکتیکونو څخه کار اخیستل وو چې د اراضي څخه به د دښمن په تناسب گټه اخیستل کیده د مثال په ډول موږ د پنجشېر په دره

کې چې تقريباً سل کيلومتره اوږده ده او نورې درې چې په عمودي ډول ورسره يو ځای شوې دي په هره دره کې مور قرار گاوي درلودې او روسان به مو په دې ترتيب پنجشېر ته د داخلېدو سره سم په جگړه کې بوخت ساتلي وو.

د افغانستان په نورو سيمو کې چې هوار ميدانونه دي هم روسان د ستونزو سره مخامخ وو او ورته سخت تاوانونه ورسيدل. رسول اخوندزاده چې په هلمند کې د مجاهدينو مشر ؤ وايي چې په يوه چاودنه کې يې ډير روسي پوځيان و الوړول:

يو وخت د طيارو بمبارۍ وې مور يو ځای ايله کوي عقب نيشني مو کوله نوزمور يو مجاهد راو لاړ شو يو لوی قبري جوړ کړئ يو لوی بيلر يې د بارو تو او او سپنو او دغو شېانو څخه ډک کړی پټ يې کړئ قبر يې پر جوړ کړ قرار يې تناو پر غوټه کړی چې يعني دا برابري زمور يو شهيد شوی دی دلته موبنځ کړی دی نو دا ځای مو سهار ايله کړ بلی خواته ځيني پورته شولو نورو غونډيو ته سهار چې روسان ديخوا راغلل او دوی دلته خپل شوق پر کوی چې ياره دا واقعې مړی دی برابري يې بنځ کړی دی لکه چې دا مور ځيني وژلی دی ما بين ته چې را پورته شول درې څلور ټانکونه به وو او شپيته او يا نفره چې دا درز سود درز سره نه سړی معلوم شو او نه ټانک ټوله يې ووژل.

داخلي مقاومت او په پاکستان کې د مجاهدينو مؤقت حکومت

افغان حکومت او شوروي قواوو په پوره طاقت هڅه کوله چې د مجاهدينو مقاومت له منځه يوسي په کندهار کې د مجاهدينو قوماندان ملا نقيب الله وايي چې يوه ډاډول قوه د هغوی سيمې ته ورغلې وه چې ټولو مجاهدينو يې په گډه مقابلو کوله:

قوه چې راغله لکه هغه راډيوگانو چې تبصره پر کوله هغسې طيارې
بمان توغنديانې حتی هغه لويه توغندی چې يوه توغندی دغسې روغه پاته
شوې وه مور يې دا باروت ورڅخه راوکنبل يو خروار او شل منه يې باروت

شول دا ديوي توغندي وو چې مور د ميدان خخه احصائيه واخيستله چې
 شپيته زره توغندي يې استعمال کړي وو پنځه زره به يې په دې قوه کې
 استعمال کړل او د غه خلک چې مور دستگيره کول د اووه ويشتو ولايتو
 خخه، د بيلابيلو ولايتونو خخه يې دغه خلک راوړل، د روسانو په شمول
 په دې کې وزير د دفاع روزمره د کابل خخه راتلې د ارغنداو په ولسوالۍ
 کې به راته ناست و مور د رو دپه هغه غاړه وو. نو مور دا درو ديرش
 شواروزه جنگ سره وکړي سهار به دوی پر شپږو بجو تعرض د ټانگانو د
 بمانورا باندې شروع کړي. د پياده و، هغه به مور په فضل د الله هغو ته
 ماته ورکړه پر اووه بجو به يې دا تعرض ختموي خو دا درو ديرش شوا روزه
 چې دوی تعرض کړي دي. په درو ديرش شوا روزه کې يې مور يو گام شاته
 کړي نه يود دوی خخه به مو هر د ورځ دوه سوه دري سوه پنځه سوه نفر
 دستگيرول يا به موله بينه وړل حق تعالي دوی مات کړل.

که شوروي قواوو او دولتي پوځيانو د درنې مبارزې خخه کار اخيستی دی
 خو مجاهدينو هم د نړۍ پر مختللي وسله ستنگر توغندي په کار اچولي وو،
 د کندهار هوايي ډگر ته نژدې ملا يار محمد دا توغندي د حکومتی الوتکو پر ضد
 په کار اچولي دي:

مور به چې ستنگر راوړل په دا رقم به مور راوړل د خلکو د شپنيانو په

رقم به راغلو میدان ته به نژدې شولو بیا به مو پر طیاره باندې انداخت
و کړئ نو هغه و چې خدای پاک به ولگول موږ به مطلب بیرته د دې ځای
څخه یاد شپږیانو په رقم یا مطلب د بزگرو په رقم به مو بیرته ځان وکښی.
داسې خبرې دیرې راغلې دي په دې ځای کې یو گشت دلته زه شورویانو
ونیسولم. موږ توغوندی راوړلې دلته مو په شورویانو باندې انداخت
و کړئ. نو هغه وخت کې شورویان را پسې راغلل هلته نو موږ ځینې ولاړو
یو کلي ته، مرغان کیچې ته، د شپې شورویان راغلل هلته یې موږ
ونیسول. بیا یې زما څخه پوښتنه وکړه چې دلته اشرار راغلي وو دا څه
شول. ما ورته وویل چې هغه خو موږ نه یو موږ دلته در بدره مسکینان
خلک یو نوبیا یی زه راوستم خو شپې مو دلته تیرې کړې په کندهار کې یې
بندي کړی وم. هغه و چې بیا یې بیرته ايله کړم چې پر ما باندې یې شی نه
کړئ پیدا مخبران نه وو په دې منطقه کې نو دا و بیا یې زه بیرته ايله کړم.
موږ چې د ستینگر تعلیم کړی دی موږ خو بیسواده خلک یو مگر د الله
پاک په قدرت سره بس دا یو چې زه درته ناست یم دغه په خپله ما جنگي
طیارې تقریباً چې موږ په دغه شاوخوا کې را اچولې دي نولس طیارې به
موږ راچولې وې. په دغه کې دوې جیت دي، دوې جیت طیارې دغه میگ
دری داباري موږ را اچولې دي او نوری ټولي څرخي طیارې وې په دا

نولسو کي.

خو قومندان عبدالحق بيا بيله ستراتيژي غوره کړې او په فعاليت لگيا ؤ چې په کابل کي د ننه حکومت راوغورځوي:

په داخل د ښار کي مور بيا واړه واړه گروپونه درلودل. مثلاً بعضي گروپونه شپږ نفري وو، پنځه نفري به وو لس نفري به وو چې بيا دې گروپونو به داسې يو شکل درلودئ مثلاً يو مسئول به پکې ؤ چې هغه بايد په صاحب منصبو کي ارتباط ونيسي. بل مسئول به ؤ چې هغه به په کسبه کارانو کي ارتباط ونيسي يو نفر به ؤ چې دهغه مسئوليت دا ؤ چې معلومات جمع کړي، د بل مسئوليت اداري سيستم او هغه مالي چارې ورته مخکې وړلې. نو چې دا به مو يو ځای کړل يو گروپ به ترې نه جوړ شو چې دې هر گروپ به په هرو دوو درو هفتو کي يوه دوسيه تکميلوله خپل د کارونو چې بيا به يې ماته راليږله نو په دې حساب مور همداسې پنځوس شپيته واړه واړه گروپونه په مختلفو ځايونو کي درلودل چې بيا دا ټول موسره يو ځای کول. بيا ما يوه بله اداره ورته جوړه کړې وه چې بيا تر دې ادارې لاندې کار کوي. د دې له پاره چې هغه گروپونه يو بل ونه پيژني مثلاً که يو گروپ افشا کيږي يا نيول کيږي نو چې هغه بل گروپ يعني د وهلو يا د ټکولو يا هغې ته د اذيت ورکولو په نتيجه کي دويم

گروپ افشانه شې نو دا ارتباطات موږ مستقیم د خان سرد ساتل. نو که یو گروپ به نیول کیدئ نورو گروپونو ته به یې ضرر نه رسیدئ. خصوصاً د رژیم په اخرو وختونو کې داسې یوې مرحلې ته رسیدلي وو چې موږ هر وخت کولی شول چې یو فشار په دولت باندې راولو او یا داسې یو سیستم راولو چې په دولت کې د ننه کارو کړو ځکه زما سره یو فکر همیشه ؤ چې زه د دې مخالف وم چې موږ د بهرنه را کتونه ښار ته وغورځوو ما همیشه د دې پروگرام مخالفت کړی ؤ. که ستاسو په یاد وي ما د جلال آباد د پروگرام مخالفت وکړ بیا دا یو پروگرام چې جوړ شو پر کابل باندې د حملې ما یې مخالفت وکړ نو زموږ کوشش په دې ؤ چې موږ څنگه وکولی شو چې یوه رهبري د ټولو افغانانو په سطحه باندې منع ته راشي نو که بیا دغه تغییر سړی هلته راولي نو نتیجه به ورکي.

د گډې رهبرۍ او په بهر کې د جلا وطن حکومت پروگرام تر لاس لاندې ونیول شو. د افغانستان جمهور رئیس پوهاند رباني چې په دې حکومت کې شامل ؤ وایي چې د کار د طرز څخه راضي نه ؤ:

فکرو شو چې روسان د وتلو په مرحله کې دي باید یو بدیل یې را منع ته شي ځینې دوستانو مشوره ورکړه چې مجلس باید تشکیل شي او هر حزب باید شپيته تنه دې مجلس ته راولېږي که څه هم د دې کار سره لوی

حزبونه راضي نه وو. ولې په هر حال په شورا کې خلک راټول شول او صبغت الله خان مجددي د رئيس په توگه وټاکل شو، که څه هم زه د کار د طرز څخه راضي نه وم. په هغه وخت کې ما دا خبره وکړه ولې ومې ويل چې زه به خپل کار ته دوام ورکړم ما وويل چې زه به يواځينی سړی يم چې تر پايه پورې خپل کار ته دوام ورکړم. هم هغسې هم وشول ما په هغه وخت کې وويل چې بايد يو قوي او قدرت مند حکومت منځ ته راشي، قدرت مند حزبونه او د افغانستان ټول خلک بايد په دې حکومت کې برخه واخلي.

مولوی محمد یونس خالص وايي چې استاد رباني په خپله د دې حکومت

په ملاتړ کې پاتې راغلی دی:

تاسو ته معلومات دی چې هغه حکومت دوام کولی شي چې هغه څوک يې چې جوړ کړي چې هغه يې له زړه نه ومنې موږ دا حکومت جوړ کړ او دې حکومت ته موږ خپل قوتونه ونه سپارل. موږ ورته خپل د تعليم او تربیې او د صحیې او دا ټول قوتونه موږ ورته وسپارل مگر په دې کې نور تنظيمونه پاتې راغلل او چې هر کله تنظيمونه خپله پادشاهي شروع کړي نو خو هغه په خپله قوت نشي پيدا کولای يعنې په اوله مرحله کې خود دې په ناکامۍ کې چې کار وشو يو خود او چې دا خلک ډير ژر رخصت شول بايد چې حکومت دا خلک ډير ژر نه وای رخصت کړي، چې هغې

شورا نور کار هم کړی وای. دوهم دا چې په همنهغه سباله استاد ربانی

خدای «ج» دې مور او ده او ټولوته هدایت وکړي، هغه راغی او دلته یې یو

پریس کانفرس ورکړ او دا خبره یې وکړله چې په دا حکومت کې غدر شوی

دی، غلطې شوې ده او دې سره مور موافق نه یو داسې شیان په منځ کې

راغلل نو په دې نسبت باندې هغه اول دبیخ نه یو څه کمی راغی بیا

وروسته وروسته نوانجنیر صاحب یو څه عقده اخیستې وه چې هغه د دې

سره همکاري نه کوله.

ډیر کتونکي باور لري چې د افغاني مجاهدینو تر منځ اختلاف قصدي او د

بهرنیو هیوادونو له خوا منځ ته راغلی ؤ. د پاکستان د کورنیو چارو وزیر نصیر

الله بابر وایي چې د لومړي سر څخه د پاکستان مشر جنرال ضیاء الحق دا حال

راوستی ؤ:

نو هغه دوی خبرې وکړې یو خویې پر دوی باندې کومک بند کړ چې د

دوی سره یې کومک بند کړ نو دوی په خپلو کې بیا تقسیم شول په دې چې

په بده ورځ وو پیسه ورته نه ملاویده ترینینگ پر بند ؤ نو دوی بیا ګرځیدل

څوک کویت ته، څوک سعودی ته، څوک چیرته نو دوی په دې وجه باندې

بیا په خپلو کې تقسیم شول او دا اووه ګروپه ترې جوړ شول. نو بیا د ایران

قونسل دې پېښور کې هغه ته می وویل چې شاه ایران ته تاسو میسج

وليرئ چې دا خلک داسې دي دوی سره کومک په کار دی او ته ورسره
 کمک وکړه. هغه چې دوی ماته وویل درې ورځې پس جواب راځي هغه بیا
 زه مارشلا والا جیل ته ولېږلم چې زه بیا جیل نه راووتم نو «می» یو کم
 اتیا یم ؤ هغې کې بیا د دوی هم هغه حال ؤ نو بیا ما له امریکا سره تماس
 ونيوئ نو بیا امریکا دوی سره په «می» یو کم اتیا یم کې کومک شروع
 کړئ هغه وخت پاکستان هم ورسره کومک نه کوي مارشلا یا ضیا الحق
 دوی خو هغوی بیا ورسره کومک دا مستقیم شروع کړی دوی سره.

د جمعیت علماء اسلام مشر مولوي فضل الرحمن وايي چې د جنرال
 ضیا الحق ملاتړ هغه وخت پیاوړی شو کله چې غربي هیوادونو د سور جنگ په ترڅ
 کې خپله مرسته پیل کړه:

چې د روس پوځ را ننوته د دوو کالو نه پس افغانستان ته نو په دغه
 وخت کې بیا د غرب دلچسپي پیدا شوه، د امریکا دلچسپي پیدا شوه او
 دوی دغه جهاد تأیید کړ. اوس ظاهره خبره ده چې د دوی پلان په
 افغانستان کې د اسلام له پاره نه ؤ بلکې دوی دا خپل سور جنگ چې له
 روس سره ؤ دغه یې یوې نتیجې ته رسوي او د افغانستان دغه جگړه دغه
 له پاره ډیره یو موثر او مضبوط بنیاد وگرځیدئ نو ظاهره خبره ده چې
 پاکستان نو په هغه وخت کې زیات اهمیت حاصل کړ په پاکستان کې

مارشلاوه او جنرال ضياء صاحب ياد هغه مارشلا جهاد سره د کلکې مرستې اعلان وکړ او ډيرې مضبوطې سره چې ده هغه جهاد تأييد کړ ليکن پاليسي چې خومره وه هغه به هم د ديخوا (غرب) نه تلله او هغه به هلته عملي کوله تطبيق به يې جنرال ضياء کوي نو ظاهره خبره ده چې دې خلکو دا غوښته چې جنگ دې افغانی کوي، وینه دې دافغاني توييري خو چې نتيجه زموږ په لاس کې وی او نتيجه په هغه صورت کې د دوی په لاس کې ورتلای شوای چې په افغانیانو کې اختلاف وای. نو په دوی کې يې اووه تنظيمونه جوړ کړل او تقريباً يوو لس خو غير رسمي وو او اووه پکې رسمي وو او دغه تقسيم باقاعده په منظمه طريقه سره وشو چې د دې طرفه به کوم پلان تللی د پاکستان حکومت به هغه تطبيق کاوه دغه تقسيم چې کوم دی دې تقسيم نه دغه نتيجه راووتله لکه چې نن موږ په افغانستان کې وينو چې جهادي قوتونه چې کوم دي هغوی فتح حاصله کړله ليکن په خپل منځ کې موافقه نشته او نن هغه په خپل منځ کې د يو بل وینه تويوي.

په حکومت او گوند کې اختلاف

سید محمد گلاب زوی چې د ببرک کارمل د کورنیو چارو وزیر او د کابینې غړی ؤ وایي چې په گوند کې اختلاف د شوروي پوځیانو او کدرونو پر سر منع ته راغلی:

دا اختلاف مسئله شخصي مسایل نه وو مسئله پر اصولو او پر نسیپونو باندې وه. په همهغه اصولو او پر نسیپونو باندې وه. چې وطن ته د جوړولو په خاطر په وطن کې د آرامۍ په خاطر خلکو ته د خدمت په خاطر وه زموږ اولین اختلاف د شوروي پوځونو مسئله وه چې باید شوروي پوځونه

افغانستان ته نه وای راغلي او چې راغلي دي خپل کار يې چې هغه وکړي بيرته بايد د افغانستان خاوره پريريدي او خپل وطن ته لاړ شي او دا د اختلاف يوه مسئله وه دوهمه مسئله زموږ د اختلاف د کدرونو مسئله وه چې همدا اساسي مسئله د کدرونو وه هغه کدرونه چې واقعاً بڼايسته او د کار له پاره مساعد کدرونه وو او په دوی وابسته نه وو هغه ته به يې اهميت نه ورکاوه او مسلکي خلک چې تربيه شوي وو د ملت پيسې ورباندې مصرف شوې وې دوی کوم اهميت نه ورکاوه. دوی ته اول ارزښت هغه درلود چې په دوی پورې وابسته شوي خلک وي ورپورې تړلي شوي اشخاص وي. دې ته يې زيات اهميت ورکاوه. او زموږ مسئله همدغسې يو اختلاف هم په هغه اولو ورځو کې همدا راغلی چې يو تعداد زموږ ملگري يې زندان ته واچول غير نا حقه چې پخوا د امين په وخت کې يا وزيران وو يا د مرکزي کميټې غړي وو يا په لوړو پوستونو کې يې کار کړی و. زموږ هم په هغه باندې اختلاف ورسره پيدا شو چې داښه کار نه دی دا مسلکي خلک دي د بڼايست وړ دي چې وطن ته خدمت وکړي او دا بايد بنديان نه شي که بنديان کېږي محدود د شپږو نه تر دوولسو نفرو اضافه بايد بنديان نه شي او ده تقريباً په حدود د درې سوه څو نفره بنديان کې ل او دا هم يو د اختلاف عامل ؤ.

سليمان لايق چې په گوند کې يو لوړ رتبه او سابقه داره غړی پاتې شوی دی

وايي چې د دې مخالفت عوامل د گوند مشرانو منع ته راوړي وو:

زه فکر کوم د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند په داخلي مسايلو کې ټول مشران کم او زيات مسئوليت لري دا خبرې چې زموږ قضاوت ته وړاندې کيږي زموږ له پاره هم شريفانه لاره همدا ده چې ووايو چې د گوند د ننه موږ د وحدت سره يا د پارټۍ د يووالي سره سمه مرسته ونشوای کړای او د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند وروسته د وطن گوند له بده مرغه په دې بد ميراث باندې يعني د تريگنيو، د اختلافاتو او د اختلافاتو د تراشلو او جوړولو په لور کې خپل عمر تير کړئ، کېدای شوای که د غومره چې د دې اختلافاتو په سرد يو د بل د محکومولو دومره فکر او کار کېده که دا د افغانستان د ښيگڼې او بهبود له پاره دومره کار شوی وای زه فکر کوم چې د ۱۳۷۱ تراژيدي به نه پېښېدله.

جمهور رئيس ببرک کارمل ټينگار کاوه چې د شوروي سره نه ماتيدونکي اړيکي وساتل شي په ماسکو کې د يوه سفر په ترڅ کې هغه افغانانو ته وويل چې وطن پرست افغان هغه دی چې افغان شوروي دوستۍ ته وفاداره وي:

ملگرو په ښکاره سره بايد درته څرگنده کړم چې څوک څوک دی او څنگه بايد هغه وپيژندلی شي وطن پال افغان څوک دی هغه آتشين وطن پرست څوک دی د نوی افغانستان هغه افغان چې نوی انسان دی هغه

څوک دی دا هغه افغان دی چې د افغان شوروي و دوستی ته وفاداره وي.

د ببرک کارمل د دې دریغ سره افغانان او د هغه ډیر گوندي ملگري موافق

نه وو په افغانستان کې د مقاومت او نړیوال فشار له کبله شوروي اتحاد مجبور شو

چې کارمل لیری او پرځای یې ډاکټر نجیب الله راولي سلیمان لایق وایي چې په دې

وخت کې یې د ډاکټر نجیب الله سره مرسته کړې ده:

ډاکټر صاحب نجیب الله مسند د قدرت ته راغی ما د هغه سره

صادقانه مرسته وکړه دا مرسته لکه ځینې خلک چې بیا وروسته په دې

داخلي اختلافاتو کې داسې توجیه کوله چې گواکې زه د خپلو شخصي

گټو په اساس یواځې ما له نجیب الله سره مرسته وکړه داسې نه ده زه کوم

ډیر د زیاتو صلاحیتونو او اختیاراتو سرې هم نه وم لیکن کوم وظایف چې

په ما باندې مربوط وو هغه ما حق نه درلود چې په هغه کې زه صادق ونه

اوسم ما حق نه درلود چې هغه زه اجراء نه کړم او ما پخوا هم له پخوانیو

رهبرانو سره کوم خائنانه حرکت یا کوم په اصطلاح سره تر کوم ځایه چې

می عقل کار کاوه له هغوی سره کوم غبن یا دا مانه دی کړی او البته د

ډاکټر صاحب نجیب الله ما جداً ملاتړ کړی دی او د هغه سره وم.

د ډاکټر نجیب د راتگ سره سم حکومت هڅه وکړه چې د مخالفانو سره د

روغې جوړې لاره خپله کړي، عبدالرحیم هاتف وایي چې دولت دې نتیجې ته

رسیدلی ؤ چې گوندي حکومت نور نه چلیږي:

په افغانستان کې عموماً د غه تمایل پیدا شوی ؤ په دولت کې چې انحصاري شکل د دولتداری چې د یوه حزب حکومت وي دا نه چلیږي، دوام نه کوی باید یوه ائتلافي اداره جوړه شي. د هغې خبرې له پاره په افغانستان کې لومړی اساسي قانون تصویب شو او هغه تقریباً یو نیم کال کار ورباندې وشو ډیر حقوق پوهان په هغه کې وو یو کمیسیون کار پکې کاوه د هغه کمیسیون په رأس کې زه په خپله وم بیا هغه د یوې لویې جرگې د طرفه څخه تصویب شو. د لویې جرگې ریاست یې هم زما پر غاړه ؤ. هغه اساسي قانون یې تبعیضه ؤ ټولو افغانانو ته یې یو ډول حق ورکاوه او د کوم حزب یا د کوم شخص میراثي رهبري او غیر د هغه صلاحیته څخه چې خلکو و چاته ورکړی وي نور صلاحیتونه یې نه منل. د بشري حقوقو مطابق د هغه موازینو سره سم چې په دنیا کې ټوله خلک ورته رعایت کوي د هغو سره سم اساسي قانون په افغانستان کې نافذ شو او د دغه اساسي قانون لاندې زه د رئیس جمهور معاون شولم په اجرائیه برخه کې نه، په حقوقي برخه کې، مشورتی برخه کې او په هغه باره کې د افغانستان د کار کرده گی مثالونه د افغانستان اساسي قانون دی، د اساسي قانون تعدیل دی، دا د قضا قانون دی، د څارنوالی قانون دی او نور داسې، چې زه د

خپل کاره څخه پښيماڼه هم نه يم او هغه کارونه په ميدان کې پراته دي پر کار باندي قضاوت کيدلای شي طبعاً زما د ماغزو محصول نه دي زما سره نور ملگري د افغانستان مشهوره حقوقدانان ملگري وو او يازه د هغو سره ملگري وم نو هغه د افغانستان د خاورې انحصاري قدرت مور نه يوه حزب ته نه يو چاته ورسپارلی ؤ نه يې ورسپارو او دغه احساس هر کله چې پيدا شي چې يو څوک د قدرت څخه استثنی شي او يوبل څوک پر قدرت باندي انحصاري خيټه واچوي د دا ټولو شکلونو څخه مور نفرت کوو او دا په دنيا کې هم اوس د دې خبرې تائيد څوک نه کوی.

همدا وخت و چې ملي روغه جوړه اعلان شوه د حکومت هدف دروشنفکرانو جلب او همکاري وه، ميرمن معصومه وردک چې يوه روشنفکره او په پارلمان او په حکومتونو کې پاتې شوې ده وايي چې تر مشورې وروسته د ښځو شورا ته ورغله:

بيا د ملي مصالحې په ارتباط تقريباً يواځه مياشتې نورې هم چې تېرې شولې فيصله شوه چې روسان وځي. بيا نوزه نه پوهيږم چې دڅوم ځل له پاره زه يې وغوښتم ډاکټر نجيب را سره خبرې وکړې ماته يې وويل چې ته راشه د ښځو شورا ته ما ورته وويل ډاکټر صاحب زه هلته څه وکړم چې راشم هلته خوبيله دنيا ده زه خو هغه نشم منلای هلته مشاوره ناسته ده هلته نور داسې کسان هلته دي چې زه يې طاقت نه لرم چې ورته وگورم

او بیا زده هم کار نشم کولای خو ډیر زیات می ورته وویل خو په پای کې بیا
 مې ورته وویل چې ښه دي زه به خبرې وکړم، بیا کورته چې راغلم ځینې
 روشنفکران چې په اکاډمي علوم کې وو ورغلم له هغوی سره کښیناستم له
 دوستانو سره مې خبرې وکړې ما ورته وویل چې تاسو څه وایاست دا یوه
 مشوره ده موږ او تاسو باید ټوله یوه ډله شو، که داسې فیصله وشي چې
 ښه پس له مصالحې څخه روشنفکران راځي او ځایونه نیسي، زه به هم لاړه
 شم داځای به زه ونیسم او هغسې چې مې ورسره فیصله کړې ده بیا به زه
 پوهیږم کار مې. دوی ماته مشوره را کړه ټولوراته وویل چې ته باید ولاړه
 شي اودا لاړه باید خلاصه شي دنورو روشنفکرانو له پاره او موږ داسې
 فکر کاوه چې په دې وخت کې هغه کسان چې په اروپا کې دي دوی هم
 گامونه اخلي او موږ کولای شو چې دا روسان او یا د روسانو پلویان یا
 کمونستان دوی به یو یو ایسته کړو او په ځای کې به یې نور مقرر شي او
 کوشش به وشي چې زمینه مساعد شي د انتخاباتو له پاره. بیا پس د
 دوی له مشورې څخه ورغلم بیا په هغه ورځ چې ما خبرې وکړې، چې
 جلسه وه ډاکټر نجیب په خپله زه معرفي کړم بیا ما ورته وویل په بیانيه کې
 چې تر هغه وخته پورې به زه کار وکړم چې ماته یا صحي معاذیر پیدا نه
 شي او یا کوم مانع او هر کله چې ماته کوم مانع پیدا شو، او موانع می

ورسره خبرې کړې وې که مانع را ته پیدا شو بیا زه کار نه کوم او رښتیا هم
بیا دوی په خپله کوشش کاوه چې هغه قول چې یې راسره کړی ؤ چې زما په
کارو کې غرض ونه کړي نو په دې خاطر ما خپلې بیانيې په خپله لیکلې.

۴۱

د ژنيو لوز نامه

په افغانستان کې سخت مقاومت او بهرنی فشار روسان مجبور کړل چې د خپلو قواوو د ایستلو په فکر کې شي په دې فشارونو کې د بهرنیو مطبوعاتو خپرونې هم شاملې وې د پښتو څانګې نبي مصداق وايي چې بي بي سي يوازنی راډيو وه چې د افغانستان حالات يې جهانيانو ته ورسول:

بي بي سي پښتو خپرونه تقريباً يو نيم کال وروسته له دې چې روسان افغانستان ته داخل شي شروع شوه او په ډيره کمه موده کې يې د زياتو افغانانو توجه ځان ته جلب کړه ځکه په دې وخت کې سفارتونه تړل شوي

وو، خارجي ژورنالستان په داخل کې نه وو، سانسور لگيدلی ؤ نو د جنگ د خبرونو رايستل ډير مشکل وو سره د دې هم موږ وکولای شول چې داسې پروگرامونه لکه د خپلو سترگو ليدلي کتلي جوړ کړو چې په هغه کې هر څوک چې به داخل د افغانستان نه راتلل که قومندان ؤ، که مهاجر ؤ، که خارجي ژورناليست ؤ، که ډاکټر ؤ د هغو نه به موږ د دوی د خپلو سترگو ليدلي کتلي حالت پوښتنه کوله او دوی به د منطقي په باره کې په افغانستان کې هغې منطقي ته چې تللي وو خبر به يې راکاوه او په دې رقم سره ټول افغانان به خبريدل چې د افغانستان په فلانې منطقه کې وضع څنگه ده. نوبې بي سي په دې حصه کې ډير زيات افغانان بيداره کړل. متوجه يې کړل چې په داخل د افغانستان کې څه رقم خبرې تيريري او د بي بي سي نه په دې ترتيب سره د افغانانو او د دې جنگ د ظلمونو او د نارواؤ خبرونه دنړيوالو غورونو ته ورسيدل او د اوريدونکو په ياد وي چې هر کال به په ملگرو ملتونو کې د يوسلو اولسونو نه تر يوسلو دوو ويشتو هيوادو پورې د شوروي مداخلې ضد رايه ورکوله.

سليمان لايق وايي چې دروسي پوځيانو د وتلو موضوع په لومړي ځل د

شوروي پخواني جمهور رئيس ميخائيل گورباچوف را پورته کړه:

په ۱۹۸۵ کال کې چې زمورله ۱۳۶۴ کال سره سره خوري تقريباً د

عقرب په نيمايي ورځو کې د افغانستان يولوړ رتبه هيئت د ببرک کارمل تر مشرتابه لاندې مسکو ته ويلل شو په دې هيئت کې لاندني کسان غړي وو سلطان علي کشتمند چې د افغانستان د صدارت عهده يې لرله، ډاکټر صالح محمد زيري چې د افغانستان د خلق په ديموکراتيک گوند کې د منشي سمت او د سياسي بيرو عضويت يې درلود او ډاکټر صاحب نجيب الله چې په هغه وخت کې د افغانستان د دولتي اطلاعاتو د مشرتوب په موقف کې ؤ او جنرال صاحب نظر محمد خان چې په هغه وخت کې د افغانستان د دفاع وزير ؤ او ما هم په دې هيئت کې برخه اخيستي وه هلته د شوروي له لوري په دې مجلس کې د گورياچوف صاحب تر مشرتابه لاندې، شورونادزي (وزير خارجه) او د شوروي اتحاد د دفاع وزير مارشال سک洛夫 او ځينې نورو تخنيکي کسانو اشتراک کړی ؤ خو هغه يو مجلس ؤ چې د لومړي ځل له پاره د افغانستان د دولت د مشرتابه کوليکتيف د شوروي اتحاد د لوري د مشرتابه د کوليکتيف سره يو ځای کښيनाست. پخوا تر دې عرف داسې ؤ زمونږ د دواړو خواوو د رهبرانو تر منځ چې دوه په دوه به سره کښيناستل څه به يې وويل، مونږ د هغه گزارش فقط د خپلو مشرانو نه اخيسته، چې غالباً به هم په هغه باره کې کارمل صاحب فرمايل چې: «ديگه به رفيق تان اعتماد کښي ديگه» څه به يې چې لوریده يا څه

به چې لازم لیده چې وې وایي مور ته به یې ویل په دې لحاظ هم ده چې هیڅ وخت مور د هغو اجراءاتو مسؤلیت نه لرو چې د دې جلسې نه مخکې شوي دي. په دې جلسه کې یوه مسئله چې هغه عمده وه او مهمه وه، اساسي مسئله وه د طرحې له پاره هغه د شوروي اتحاد د قواؤ د ایستلو مسئله وه چې د گورباچوف له خوا طرح شوه او مور ټولو له کارمل نه پرته له دې مسئلې سره توافق درلود. نو په هغه وخت کې گورباچوف پیشنهاد وکړ چې شوروي قوتونه به ووځي او افغانستان باید خپله دفاع د هغو مداخلو په مقابل کې چې ورباندې تحمیل کېږي په خپله وکړي د خپل ځان مستقلانه دفاع وکړي. وروسته دا اصطلاح شوه په مور کې چې، مستقلانه دفاع، البته د دې په مقابلې کې چې د هغوی له خوا نه گورباچوف غبریده دخپلو ملگرو تائید به یې وکتا په وختاً اخیستی مخ به یې وراړاوه او له دېخوا هم کارمل غبریده کارمل د دې طرحې په مقابل کې جدي عکس العمل وښود ویې ویل چې زه هیڅ وخت توافق نه لرم چې شوروي قوتونه له افغانستان نه ووځي. او ده چې گوتی یې ریریدلې او په خبره کې یې هم ډیر تغییر پیدا شوی ؤ، ډیر ډار شوی ؤ نو ویلې چې دا خو چې دا لښکرووځي مور به ټول په وینو کې ډوب شو، انقلاب به په وینو کې ډوب شي او ډیر په سره سینه هغه جانب مقابل لوري ورته وویل وروره

نود دې معنی دا ده چې هغه انقلاب چې تاسې په افغانستان کې عنوان کړی دی خلک یې نه مني او تاسې یې زموږ د لښکرو په زور په خلکو منئ آیا داسې نه ده؟ په دې کې البته کارمل غلی شو، ولې گورباچوف وویل چې دروسیې او د شوروي اتحاد خلک له دې جگړې نه ډیر ناراضه دي د خپلو زامنو د استولونه او نه غواړي چې هلته دا لښکري نور زیاتې پاتې شي او موږ هم نشو کولای چې هغه انقلاب چې تاسې خلکو ته نه شئ تفهیم کولای او د هغو رضایت نه شئ په منلئ هغه په زوره پر خلکو تحمیل کړ. نو په هر حال په هغه مجلس کې په دې باره کې پخوا هم تفاهم موجود ؤ زموږ تر منځ، زموږ د ملگرو تر منځ، زه شخصاً او ډاکټر صاحب نجیب الله په دې مسئله کې موږ قبلي تفاهم درلود او دې نتیجې ته رسیدلی وو چې باید شوروي لښکري له افغانستان نه ووځي.

د افغانستان د مسئلې د حل په هکله د ملگرو ملتونو خبرې د ډیره وخته جاري وې او په واشنگټن کې د شوروي د مشر گورباچوف او جمهور رئیس ریګن په سر مشریزه کې هم دا ستونزه لاینحله پاته شوه. خو د شوروي حکومت هڅه وکړه چې په ژنیو کې د یوې نړیوالې لوزنامې لاندې خپلې قواوې د افغانستان څخه وباسي. د ملگرو ملتونو په مشر توب د ژنیو خبرې د افغانستان او پاکستان تر منځ پیل شوې او ورکې امریکا او شوروي هم شامل وو په دې خبرو کې د پاکستان

د بهرنیو چارو د وزارت لوړ رتبه مامور ریاض احمد خان هم شامل ؤ:

په هر حال د پاکستان حکومت دا خبرې په هغه صورت کې ومنلې که چېرې دروسیې حکومت تیاروي چې په لږ وخت کې خپلې قواوې ویاوسي. پاکستان ته د دې خبرو ضرورت ؤ دا ځکه چې په روس باندې باید فشار داسې حد ته نه وای رسیدلی چې د تحمل وړ نه وای. د دې تر څنګ د پاکستان دا خیال هم ؤ چې کله مسکو د خپلو پوځیانو وتلو ته تیار شي نو د ژنیو د مذاکرو نتیجه په هغه وخت کې کار آمد ثابتیدلای شي. مسکو تیار ؤ او د دې فیصلې په کیدلو یې څو کلونه ووتل د دې فیصلې عوامل په بنیادي ډول په شوروي کې هغه تبدیلی وې چې د گورباچوف صاحب په وخت کې منع ته راغلې په لومړي ځل په ۱۹۸۷ کال کې شوروي اتحاد کوشش وکړ چې د کابل د حکومت او مجاهدینو تر منځ د جوړې او پخلا کیدلو خبرې پیل شي. ولې په دې وخت کې د مجاهدینو موقف مضبوط ؤ او د کابل سره خبرو ته نه ؤ تیار، همدا وخت ؤ چې شوروي اتحاد د خپلو پوځیانو مختصر تقسیم اوقات وړاندې کړ او د دې معاهدې په کیدلو سره شوروي ته دا گټه ورسېده چې د یوې نړیوالې لوزنامې له مخې خپل پوځیان له افغانستان څخه ویاوسي. په دې موافقه کې اول د شوروي پوځیانو وتل، دوهم بهرنۍ مداخلې پای ته رسیدل،

دریم د دې لوزنامې تضمین او څلورم د افغانی مهاجرینو ستندیل شامل

وو.

د ژنيو د لوزنامې تر لاس لیک وروسته د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر
ادوارډ شپوردناتزی وویل چې د نن موافقه د شوروي د نوی تگلارې نتیجه ده چې
په بهر کې خپلې ستونزې حل کړي:

د نن ورځې د موافقې لاس لیک د شوروي اتحاد د هغو فیصلو نتیجه
وه چې په بهر کې خپلې سختې ستونزې له سیاسي لارې حل کاندې. دا کار
د شوروي اتحاد د نوو خیالاتو برخه ده، دا موافقه د ښه نیت او روغې
جوړې په نتیجه کې منع ته راغلې ده.

د شوروي قواوې د افغانستان څخه ووتلې حکومت د روغې جوړې پروسه
نوره هم مضبوطه کړه او حکومت ته یې داسې وزیران راوستل چې حزبي سابقه یې
نه لرله، یو د دې وزیرانو څخه هم ډاکټر وډیر صافی ؤ چې د ملي هوا نوردی وزیر
وتاکل شو:

ما هم وزارت د هوا نوردی ملکي د صدراعظم په بلنه ومنئ علت دا
دی چې موزیو ځای د څو روښنفکرانو د کابل د افغانستان، د استادانو د
پوهنتون د کابل او حتی ځینو مجاهدینو د گروپونو د قومندانانو او

مشرانو سره چې موږ سره يې نژدې اړيکې درلودې يا خپلوي يا قومي روابط درلودل ورسره مشوره وکړه. وضع ملي او بين المللي موږ داسې تحليل کړې وه چې دا چې هميشه نجيب وايي چې يو څوک دې حاضر شي رادې شي د خبرو د ليارې نه به موږ قدرت ورکوو. موږ چون بې له هغه هم په داخل د کابل کې په افغانستان کې بيا خصوصاً په کابل پوهنتون کې د څوارلسو کالو راهيسې په حيث د استاد د حقوقو او سياسي علومو د پوهنځي ما کار کړی ؤ بيا رئيس د پوهنځي د حقوقو او علوم سياسي وم. نو همدا فيصله شوه چې دې خبرې ته عملي بڼه ورکوو په دې خاطر به کابينې ته ورننوزو دا قدرت به له دوی نه تقسيم کړو او دا چې يو وزارت هم د حزبيانو د حزب ديموکراتيک خلق د يو غړي د لاس نه کمېږي او د ملت د يو نفر لاس ته لوبېږي هغه د ملت په گټه ترې نه کار اخلي دا لوی دستاوړد ؤ، مثبت اړخونه لري او دهغه مقام او بودجې او ځای څخه د وطن له پاره، د آينده سالم جريان د افغانستان په گټه کار کوو، هلې ځلې کوو، ترڅو چې د مجاهدينو يو صحيح حکومت د دوی ټولو په موافقه راشي بيا هغو ته د دی پر ځای چې حزب ديموکراتيک خلق يې وړانتقال کړي موږ به دا قدرت وړانتقال کړو.

٤٢

د تنې کودتا

ډاکټر نجيب الله ژنيو ته تر يوه سفر وروسته وويل چې د مخالفو د ځينو مشرانو سره يې ليدلی او د قدرت انحصار نه غواړی:

د افغانستان جمهوري دولت د سوله غوښتونکو مخالفانو سره د خبرو، تفاهم او هراړخيزی همکارۍ غوښتونکی او د هر ډول هلوځلو هر کلی کوي چې په هيواد کې د سولې د تأمين سبب وگرځي. موږ د قدرت د مسئلې سره انحصار گرانه بر خور د نه لرو او د ټولو قوتو د متناسبۍ او عادلانه سهم گيرۍ سره په مرکزي او محلي حکومتونو کې موافقه لرو. په

هیواد کې مهمه سوله ده او د آزادو انتخاباتو د لارې باید هر څوک د خلکو د محک له لیاری راشي او ورته معلوم شي چې په کوم ځای کې باید موقف ولری. ما چې د خپل سفر په ترڅ کې په ژنیو کې د مخالفو د ځینو مشرانو سره وکتل د هر څه د مخه مې پر وحدت ملي، دیموکراسۍ او انتخاباتو تاکید وکړ چې په هیواد کې د جگړې د بندیدلو یو اځینی لاره ده.

په هیواد کې د ننه هم مخالفو سازمانونو ته د فعالیت اجازه ورکړل شوه یو د دی سازمانونو څخه هم د ملی ژغورنې سازمان و چې مشر توب یې د پوهاند اصغر خان پر غاړه و:

د هغه د مرستیال عبدالرحیم هاتف په ذریعه له زموږ سره دا ژمنه وشوه چې مداخله نه کوو. نو د دې امله چې موږ دا وازمیویوه اعلامیه مو خپره کړله. هغوی زموږ دا اعلامیه په دریو ژبو دري، پښتو او انگریزي باندې د راډیو او تلو یزیون له لیاری خپره کړه. هغوی وویل که څه هم په هم دې اعلامیه کې ځینې موضوعگانې زموږ د حکومت د سیاست څخه مخالفې دی خو څرنگه چې موږ له تاسو سره ژمنه کړې ده نو د خپریدو اجازه ورکوو. د همدې څخه څو میاشتې وروسته موږ د پلوشې په ورځپاڼه کې یو پرانستی لیک خپور کړ په نوموړي لیک کې مو په څرگندول سره د

مجاهدینو تر مینځ د هم آهنگی د نشتوالي او هم د دولت د وضعې په هکله انتقادونه وکړل. په تدریجي ډول سره خبریالانو زموږ سره اړیکې ټینګې کړې او موږ خپلو انتقادونو ته دوام ورکړ، موږ دا ولې ورځې څخه خپل هدف اعلام کړی ؤ چې موږ د واک د تر لاسه کولو له پاره کار نه کوو او زموږ هدف یواځې او یواځې په هیواد کې د سولې راوستل او د غم لړلي او ناوړه حالت څخه د اولس ژغورنه ده.

په حکومت کې د ننه د واک پر سر مخالفت روان ؤ او ان دا چې خبره کودتا او پاڅون ته ورسیده. جنرال شهنواز تنی چې د ملي دفاع وزیر ؤ د ډاکټر نجیب الله پر ضد را پورته شو. سلیمان لایق وایي چې ډاکټر نجیب الله په دې پاڅون خبر او د جنرال تنی سره په خبرو لگیاؤ:

ډاکټر صاحب نجیب الله په خپله له تنی صاحب سره پرله پسې ملاقاتونه کول ځکه چې هغه ته اطلاعات رسېدل چې داسې ځینې علامې وې مثلاً د دفاع دوزارت په شاوخوا کې ټانکونه په ځمکه کې بنځیدل د هغو سنگر بندی روانې وې او ډاکټر صاحب نجیب الله تاسې پوهیږئ چې هغه د افغانستان د ټولو وسله والو قوتونو سر قوماندان اعلی هم ؤ. نو دا اطلاعات ورته رسېدل او هغه د تنی سره مینه لرله فکر یې کاوه چې دی یو شجاع سړی دی، باید ضایع نه شي که نه هغه ته خو لاره اسانه وه چې یو

ڊاڪٽر نجيب الله وائي چي ده هڻه ڪوله چي د دي ڪودتا مخه ونيسي او
جنرال تني ته يي په خپل ڪور كي پر آشڪ ميلمستيا ور ڪړي وه:

په کاله کې زما د کډې پښې خوږیږي، په لاره حرکت نه شي کولی دا
را پورته شوه وایي چې تا تنی را غوښتی دی د پښتنو کور ته راغلی دی.
زه ورته پورته کیرم آشک ورته پخوم. او آشک یې ورته پوخ کړ. زه او
وطن جارور سره ناست یو او خبرې ورته کوو چې څه کوې په کومه لاره
روان یې او ملگری تنی په کومه لاره روان یې. اول خو په دې حادثه کې
څوک ژوندي، نه پاتې کیږي بیا تا وگتله. دا تا چې وگتله دڅومره ورځو

له پاره یې ساتلی شې ځکه که په یوازی ځان مو کولای خوبیا دا خبرې
 ضرور نه وي، سوله د څه شی له پاره ده، مصالحه د څه شی له پاره ده د دې
 خاطره نور قوتونه راغواړو وایو چې د انحصار د قدرت نه تیر، چوکۍ
 زموږ که شل دی دوې دې وي، درې دې وي او څلور دې وي نیمې دې وي
 خو دا نور دې هم راشي سره.

جنرال تنی وایي چې دا خبره صحیح ده ولی ورکې هدف بیل ؤ:

دا صحیح خبره ده آشک خو ده خلکو ته ورکاوه، ده خو ډیر کوشش
 کاوه چې خلک منحرف کړي نه یواځې آشک بلکې خپل جنرالان او گوندي
 مشران یې منحرف کول نو ده خو حتی پوځیانو او گوندي مشرانو ته پیسې
 ورکولې، تطمیع کول یې ځان ته یې تسلیمول. ده په دې شکل یعنی د کې
 جې بي د خادېستی میتود په واسطه سره ده غوښتل چې افغانستان اداره
 کړي په هیچا باندې یې اعتماد نه کاوه او په هیچا باندې یې باور نه کاوه
 هر چا ته په چل کې ؤ.

جنرال تنی وایي چې د ډاکټر نجیب الله حکومت پر پردو متکي ؤ نو ځکه

خپل گوند او ملت ته د منلو نه و:

د نجیب حکومت په ځان باندې تکیه نه لرله او پر پردو متکي ؤ، نوله

دې امله خپل گوند او ملت ته د منلو وړ نه ؤ برسيره پر دې په هغه وخت کې

په رژیم کې بی بند و باري اوج ته رسیدلې وه او دولتي دستگاه خپله اداره له لاسه ورکړې وه سیاسي مشرتوب په گوند او دولت کې د انحرافاتو د مخ نیوي او پاک کاري توان نه درلود. گوند د انشعاب خواته روان ؤ. روس او نجیب دواړو په گډه د مسکو د سیاسي او مادي گټو په خاطر د اردو تشکیلاتی جوړښت او قوت ټوټی کړ او د اردو ملي نظامي ساختار یې په شخصي، قومي او د کې چې بي په خادستي تشکیلاتو بدل کړ او موږ نه غوښتل چې پوځ د ملت په خلاف و جنگیږي او موږ دا غوښتل چې داوولس په خوښه دولت جوړ شي ولې نجیب د قدرت نه لاس نه اخیست او په دی ډول یې د گوند او د ملت غوښتنو ته غاړه نه ایښوده نو ځکه موږ پاڅون وکړ او موږ د ملت په خاطر دخپلو گټو نه تیر شولو موږ دا غوښتل چې په ملک کې جگړه، ورور وژنه بس شي په ملت باندې د زور حکومت ونه شي او پوځ د ملت په خلاف ونه جنگیږي موږ غوښتل چې د لنډوخت له پاره یوه موقت اداره جوړه شي. دابه د یوه داسې جمهوري سیستم نه دفاع کوي چې هغه په پارلماني مبارزه باندې متکي وي او په آزادو، سري او په پټیو انتخاباتو کې هر څوک چې اکثریت وگټي هغه به پارلمان او حکومت جوړوي او د اقلیت څښتن به د اپوزیسیون ځای نیسي تر څو چې داوولس، د ملت په خوښه منتخب حکومت جوړ شي او افغانستان آباد شي په دی

خاطر موږ پاڅون وکړ.

ځینې خلک وایي چې دا کودتا تحميلي او جنرال تنی بله لاره نلرله. ولې

سليمان لایق دا خبره نه مني:

ما هم اوریدلی دی له ځینې پخوانیو گوندی ملگرو نه چې د دې کودتا

سره چې بیا وروسته ملگري شول او د حزب تصفیه شول له هغوی نه ما

داسی واوریدل چې گواکي تنی صاحب دی کودتا ته مجبور شوی دی او

پری تحمیل شوی ده. زه فکر کوم چې دا خبره په یوه معنی سمه ده او په یوه

معنی غلطه ده، غلطه خو په دې معنی ده چې ده د جمهور رئیس په مقابل

کې کودتا وکړه که دا کودتا ډاکټر صاحب نجیب الله لکه چې د تنی

صاحب ځینی مدافعین وایي چې پر ده یې تحمیل کړې وه نو زه فکر کوم

چې یو سړی چې هم رئیس جمهور وي، صدراعظم وي او هم د ټولو وسله

والو قوتونو رئیس وي او سر قومندان اعلی وي هغه باید د کوم هدف له

پاره خپل دفاع دوزیر په مقابل کې کودتا کوي. دا خو منطق نه لري په

ټوله دنیا کې تاسو وگورئ د قدرت د اخیستلو له پاره کودتا کیږي دا

قدرت خو هغه نقد درلود او دا صلاحیت یې هم درلود چې که یې وزیر دفاع

نه غوښتی د هغه استعفی لزوماً برطرفي دا خو په داسی هیوادونو کې چې

د جنگ په حال کې وي دا بیا ډیر ساده کار دي. په دی لحاظ دا غلطه ده. او

صحيح هم ده په دې معنی صحيح ده چې پر تنی صاحب باندې دا کودتا
 تحميل شوه چې جنرال شهنواز تنی د ځينې داسې حزبي جاه طلبو عناصرو
 تر نفوذ لاندې ؤ چې هغوی د ځينې سياسي تغيراتو په وجه چې خپل
 مقامونه يې د لاسه ورکړي وو په تني يې فشار اچاؤ او همدغسې هغو پر
 ځينو قوماندانانو چې په سياست کې د دوی تر نفوذ لاندې وو په هغو يې
 فشار اچوئ چې بايد په نجيب باندې دوی سترگې سرې کړي او نجيب
 مجبور کړي دې ته چې دوی هغو پخوانيو مقاماتو ته راولي او که يې نه
 راولي نو بايد دی د نظامي قوتونو د اعمال په وسيله باندې له قدرت نه
 وغورځول شي.

خيال محمد کتوازی وايي چې پوځی جنرالان د کودتا په خطر پوه او ورته
 يې د منځگړتوب بلنه ورکړې وه:

د تنی ملگرو چې په رهبري کې ورسره وو دوی وويل چې موږ ځينې د
 رهبري ملگرو ته مخ کې وويل چې تاسو د دی مخه ونيسئ سوله وکړئ په
 مينځ کې، تا ته هم وايو ته په مينځ کې کښينه مصالحه وکړه سره جوړمو
 کړه. بيا ما ورته وويل په دواړو سترگو البته په دې کې آصف شور او
 خټگر او ځينی کسان چې په رهبري کې وو هغوی راغلل زما کور ته بيا ما
 وويل ښه دی بيا دوی په کور کې راته ناست وو ما ته يې وويل چې ته

د نجیب سره که امکان د دې وی چې یو تماس ورسره ونیسي موز به ورسره ووينو ټول، ما بیا تېلفون وکړ کوشش مې وکړله نجیب سره می ارتباط پیدا کړ، بیا هغه وویل چې په دې خبره کې خوزه راضی یم او زه خو سوله غواړم، سمه ده ما له هغه سره بیا ولیدل او هغه راته وویل چې دوی حاضر دی سولی ته زه خو سل واری حاضر یم سره کښینو خبرې به سره وکړو که زه ملامت وم دا دی ته په مینځ کې کښېنه ما ته ووايه که دوی ملامت وو دوی هم البته ماته ویلي وو چې ته په مینځ کې کښېنه د منځگړي په حیث باندې بیا هغه وویل چې صحیح ده سره له دې چې ته د دوی لخوا یې بیا هم زه حاضر یم. ښه زه بیرته راغلم دوی ته مې وویل دوی ومنل ټولو. خبره په دې کې راغله چې بیا سبا په نهو بجو باندې دوی سره کښېنې خبرې ورسره وکړي دغه کسان چې د تنی په شاوخوا کې دا شپږ اووه نفره دوی راتلل د نجیب سره یې سبا پر نهو بجو باندې کتل او سوله یې سره کوله پر نهو بجو ما تېلفون وکړ دوی ټول راغلي وو وزارت دفاع ته، ټولو هغه تشریفاتې دریشی کړې وي چې باید نجیب سره وويني. د رئیس دفتر په اطاق کې ټول را جمع شوي وو بیا یې وویل چې موږ حاضر یو پر نهو بجو راځو. پر نهو بجو نجیب هم ورته وقت تعیین کړی ؤ، نور پروگرامونه یې لغوه کړي وو بیا تقریباً نهو بجو ته څو دقیقې پاتې وې چې ما ته یې بیرته تېلفون

۴۳

د ملگرو ملتونو د سولي د پروسې ناکامي او د ډاکټر نجيب الله سقوط

که څه هم د ډاکټر نجيب الله حکومت وکولای شول چې د تنې کودتا نا
کامه کړي. ولی د افغانستان په شرقي ښارونو کې د سخت فشار سره مخامخ و خو
سليمان لایق دا خبره نه مني او وایي چې مجاهدينو په خپل زور ونشو کړای چې د
هغوی حکومت راوغورځوی:

زه باور لرم چې مجاهدين به له مانه په دې خبره نه خپه کېږي که زه
ووايم چې دوی په زور باندې امکانات نه لرل چې د افغانستان جمهوري
نسکوره کړي، البته زموږ په گوند او دولت کې د ننه جدي اختلافات چې

ما تاسو ته وويل چې هغه هم د ځينې خارجي د سايسو او لمسون په اساس رامينځ ته شول وضع داسې شوه چې د قوت توازن نور د افغانستان د جمهوري دولت د ساتلو په گټه نه و. يعنې زموږ خپل قوتونه لکه مثلاً د شمال قوتونه هغوزياتي د مرکز اطاعت خوشی کړ، هغوی د جمعيت له سازمانه سره، هغوی د وحدت د سازمانه سره، هغوی د احمد شاه مسعود سره په پنجشير کې ائتلاف وکړ دوستم صاحب او د غسی سيد منصور آقا، د غسی مومن په حيرتانو کې، د غسی مثلاً جنرال هلال د مزار شريف په هوايي ميدان کې راپاڅيدل لهذا دا ډيره مشکله وه چې هلته په شمال کې له خپلو قوتونو سره اخته شي او دلته له ټولو مجاهدينو سره چې د کابل په جنوب کې، شرق کې او په غرب کې راټول شوی وو له دوی سره هم اخته شي.

رحيم الله يوسفزی وايي چې د شوروي ستونزې او د افغانستان د حکومت اقتصادي مشکلات هم بې څه نه وو.

په شوروي کې يو بدلون راغی او هلته چې کومی د هغوی مجبوری وې د هغو اقتصادي مجبوريو په وجه باندې له هغو سره دا توان نه و چې نور کومکونه وکړي، د افغانستان سره هم د وسلې او هم د پيسو او هم د نورو خوراكي موادو، نود دې په وجه باندې د افغانستان ټول دارمدار،

ټول تجارت هغه په روس باندې ؤ په شوروي باندې و نو چې هغه کومکونه لږ کم شول يا بندل شول نو د هغه په وجه باندې د افغانستان د حکومت مشکلات زیات شول او زه همدا خبره کوم چې اقتصادي مشکلات چې وو د پیسې د کمی، د تیلو کمی او د خوراکي موادو کمی په وجه باندې د ډاکټر نجیب الله حکومت ډیر کمزوری شو او داسې یو وخت راغی چې د هغوی سره تیل نه وو چې هغوی الوتکې والوزوي نو دا ډیر غټ مشکلات

وو.

د ملگرو ملتونو په مشر توب هڅې روانې وې چې یو انتقالي حکومت جوړ شي او د ډاکټر نجیب الله څخه واک تر لاسه کړي د حزب اسلامي مشرانجنیر گلبدین حکمتیار وايي چې هغوی په داسې یوه طرحه موافقه کړې وه چې ورکې داسې کسان شامل وي چې ورباندې اختلاف نه وي:

زموږ طرحه دا وه چې باید یو موقت حکومت د غیر متنازع فیها شخصیتونو نه چې ټولو تنظیمونو ته د منلو وړ وي او د هغوی پر سابقه باندې اعتراض نه وي، له دغسې شخصیتونو نه جوړ شي، قدرت د نجیب د حکومت څخه د قید و شرط نه پرته په کامل طور دې ادارې ته انتقال شي او بیا په شپږو میاشتو کې انتخابات تر سره شي د دی له پاره چې نه مو

غوبنټل چې په کابل کې وینه توی شي، کابل وران شي د اقتدار په سر
 مسلحانه بر خور د او کشمکشونه پیل شي. ملل متحد هم دې ته ورته یو د
 طرح وړاندې کړه، تنظیمو نو په خپلو منځونو کې په دې توافق وکړ، په
 افرادو بحث وشو، لست ترتیب شو نژدې ؤ چې په دې باندې عملاً کار پیل
 شي ولی متأسفانه جمعیت د دی مخالفت وکړ هغه چې په کابل کې د ځینو
 جنرالانو په مرسته یوازی قدرت ته د رسیدلو هڅه کوله پس له دې چې په
 لست باندې توافق راغلی ؤ د دې پروسې مخالفت یې وکړ او پرې یې
 نښودل چې داسې یو حکومت جوړ شي او قدرت هغه ته انتقال شی.

د افغانستان جمهور رئیس پوهاند برهان الدین رباني وایی چې دا د
 مجاهدینو ستراتیژي وه او هر څوک چې ورته تسلیم شوي وای د عمومي عفوي له
 مخې ورته ځای موجود ؤ:

دا زموږ یوه همیشه گي ستراتیژي او پالیسی ده، د دولت هر یو
 قوماندان، هر گروپ که ملیشه وی او که پوځي سپری وي کله چې غواړي
 چې د مجاهدینو خوا ته تسلیم شي موږ همیشه د عفوي عمومي اعلان کړی
 او دوی ته موږ همېشه بلنه ورکړې له دې کبله په همدې اساس هغه کسان
 چې غوښتي یې دي چی مجاهدینو ته تسلیم شي مجاهدینو قبول کړي
 دي، له دې کبله موږ دغه دوستم او د کیان او نور هر څوک چې غواړي چې

مجاهدينو ته نژدې شي البته زموږ لخوا هيڅ ممانعت نشته.

مولوي محمد يونس خالص وايي چې يوازنی لاره اسلامي حکومت ده او

نور څه ورته د منلو نه وو:

موږ دا دومره جهاد چې کړی دی د دی له پاره مو کړی دی چې موږ ته

دا معلومه شوې ده چې يعني په افغانستان کې يواځې نه بلکه په ټولو

اسلامي ممالکو کې په هغه ځای کې واقعاً ملت ودانيدی شي او قوم

ودانيدی شي او هغه حکومت مخ په وړاندې تللی شي چې هغلته د

حکومت او د ملت ملاتړ له يو بل سره موجود وي کله چې په کوم ملت کې

دوې رهبرۍ موجودې وي هغه مخ په وړاندې تللی نه شي مثلاً په

افغانستان کې يو حاکم ظاهر شاه ؤ او بل حاکم علما وو، علما ووبه يو څه

کول ده به بل څه کول نو خلکو دده سره ملاتړ نه درلود نو زموږ په نظر

باندی بايد حکومت اسلامي هغسی حکومت اسلامي وی چې د هغه په

سر کې خلک هم پر اسلامي فکر باندی دا جامعه روانه کړی. بيا به ورسره

علما متحدوي او هغه به په يوه رهبري باندې روان وي خلک به ورسره

متحدوي، بيا د اقتصاد له پاره هم کار کولی شي، مصانع هم جوړولی

شي، په هغه ځای کې زراعت هم پيشرفت کوي، په هغه ځای کې سياسي

لاره هم يوه وي، ټول شيونه داکار کول شي د دغه له پاره موږ پوهيدلو

چې بين الملل د لته مور ته که کومه رهبري راولي هغه رهبري به داسې
 رهبري نه وي چې دهغې سره اسلامي اوبل د دې ملت فکروي او په
 اسلامي فکر باندې رهبري وکړي ځکه د هغه سره مور موافقه ونه لرله او
 اوس هم خلک د بين الملل چيغې وهي خو مور باور لري چې ترڅو پورې چې
 هلته اسلامي حکومت قايم نه شي په منطقه کې امنيت راوستل د محالاتو
 نه دي.

د افغانستان له پاره د ملگرو ملتونو خاص استازي بنين سوان د سولې
 پروسه په مخه اخيستي وه او تر ډيرې سلا مشورې وروسته ډاکټر نجيب الله موافقه
 وکړه چې يو انتقالی حکومت ته واک ورسپاري:

ما همدا اوس د ملگرو ملتونو د عمومي منشي د خاص استازي آقای
 بين سوان سره د خبرو يوه جدي دوره سرته رسولې ده دا خبرې د هغو
 کوششونو په هکله وې چې په افغانستان کې د حل يوه لاره را مينځ ته
 شي. ما د ملگرو ملتونو د عمومي منشي د هغو هلو ځلو چې يوه افغاني
 ټولنه يې پيشنهاد کړې ده د افغانستان د حکومت له خوا د ملاتړ ډاډ
 ورکړی دی. ما همدا ډول ژمنه کړې چې د ملگرو ملتونو په پيشنهاد شوې
 افغاني گرد همایي کې چې عمومي منشي يې کوربه توب پر غاړه لري د
 گډون اصرار نه کوم، ما موافقه کړې ده چې د ملگرو ملتونو د سولې د

پروسې په ترڅ کې چې په کابل کې یو انتقالي حکومت جوړ کړي نو موږ به ټول اجرائیوي واک د دې حکومت د جوړیدو سره سم په هم هغه ورځ ورسپارو څنگه چې آقای بطروس غالي ویلي دي انتقالي حکومت باید د پوره واک درلودونکی وي او باید د افغانانو امنیت، مصئونیت او د افغانستان وحدت او ارضي تمامیت وساتي.

د ډاکټر نجیب الله استعفیء د هغه ستونزې نورې زیاتې کړې، په دې وخت کې د بي بي سي خبریال کرسباور په کابل کې حاضر ؤ او وایي چې د ډاکټر نجیب الله تر رالویدلو یوه شپه وړاندې یې د گوندی مشرانو سره خبرې کړې وې:

د حکومت تر چپه کیدلو یوه شپه وړاندې د حزب یو لوړ رتبه کس چې د ډاکټر نجیب الله نژدې ملگری ؤ او ور څخه لیرې کیده ماته وویل چې شپږ سوه ازبک ملیشیا او یوه سلسله الوتکې مو د شمال څخه راوستلې دي نجیب د یو یا دوو الوتکو اجازه ورکړې وه، ولې لس الوتکې را ښکته شوې دا کسان د لوگر له پاره راوستل شوي وو حکومت د حکمتیار د حملې څخه په بیره کې ؤ ولې دا ملیشیا په هوایي ډگر کې پاته شول. ملگري ملتونه د پنځلسو کسانو په انتظار کې وو چې موقتي اداره جوړه کړي زما له معلوماتو سره سم د کابل له خوا څخه نهه کسان ور معرفي

شوی وو او ورباندې موافقه شوي وه، د مجاهدينو له خوا څخه ملگرو ملتونو شپږو نورو کسانو ته ضرورت درلود، ملگری ملتونه پر پاکستان متکي وو چې پر مجاهدينو فشار راوړي چې شپږ کسان ورته معرفي کړي په پای کې د دې نومونو هیڅ درک نه وو، بنین سوان چې په دې وخت کې د کابل او اسلام آباد ترمنځ په تگ او راتگ لگیاؤ کابل ته د شپې ناوخته را ورسید او ویې ویل چې پروسه ناکامه شوه او هڅه یې وکړه چې ډاکټر نجیب الله د کابل څخه وباسي. نجیب الله وارخطا شو، او د جنرال عظیمي څخه یې چې د کابل د گارنیزون قوماندان ؤ، د شپې نوم تر لاسه کړ او د جمهوري ریاست څخه تر هوایي ډگر پورې چې بنین سوان هم ورسره ملگری ؤ تر شپږو پوستو تیر شو ولی په هوایي ډگر کې د وروستی پوستې له خوا چې ورکې ازبک ملیشیا اچول شوي وو راوگرزول شواو ډاکټر نجیب الله بیرته د ملگرو ملتونو دفتر ته راغی او په کابل کې پناهنده شو.

نېبلوني

د نومونو پيژندگلوې

کال شميرنه

تاريخي سندونه

د امير امان الله خان لومړنۍ وينا

پادشاهۍ فرمان

د افغانستان د جمهوريت اعلام

د بریتانیې او افغانستان تر منځ د دوستۍ معاهدې

قوانين

د افغانستان د لوړ دولت اساسي نظامنامه

د افغانستان د دولت اساسي اصولنامه

د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون

د افغانستان د جمهوري دولت اساسي قانون

د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون

د متن نوم ښود

د نومونو پيژندگلوي

اعتمادی، توريالی:

د غلام حيدر خان زوی او د سردار عبدالقدوس اعتماد الدوله لمسی دی. په ۱۹۲۳ کال کې په کابل کې زيږيدلی، لومړنۍ زده کړې يې د استقلال په لېسه او لوړې زده کړې يې د کابل پوهنتون د علومو په پوهنځي کې سرته رسولي او ماسټري يې په فيزيولوجی کې له امريکې څخه تر لاسه کړې ده. نوموړي د علومو د پوهنځي درئيس او بيا د کابل پوهنتون درئيس په توگه د نډې سرته رسولي دي. د داؤد خان په مشرۍ د جمهوري نظام په رامنځ ته کيدو سره، څه موده بېکار او وروسته بيا په پاریس کې په یونسکو کې مقرر شو.

اعظم، داکتر غلام فاروق:

داختر محمد زوی په ۱۹۴۵ کال په کندهار کې زيږيدلی دی. ثانوی زده کړی يې د کندهار په ميرويس لېسه کې کړې دي. د کابل پوهنتون د اقتصاد پوهنځی

تر فراغت وروسته يې دامريکا څخه په زراعتي اقتصاد کې دوکتورا اخيستي ده. په وادي هيرمند کې دکرنې دپراختيا مديرؤ او دخلق په حکومت کې زندان ته واچول شو. تر خوشي کيدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو او په ملي محاذ کې مرستيال وټاکل شو. دمجاهدينو په مؤقت حکومت کې دتعليم او تربیې او دنجيب تر سقوط وروسته دمهاجرو وزير شو. اوس په پيښور کې ژوند کوي.

الهام، پوهاند محمد رحيم:

الهام دفضل الدين زوی او په ۱۹۳۲ کال کې دکابل ولايت دچهاردهی په ریشخور کې زيږيدلی دی. دکابل په غازي ليسه او دکابل پوهنتون دژبو او ادبياتو په پوهنځی کې يې لومړنۍ او لوړې زده کړې بشپړې کړې دي. دماستری دوره يې په متحده ايالاتو کې لوستې او په ژبپوهنه کې يې دنوموړې دورې ديپلومه ترلاسه کړه. نوموړی دکابل پوهنتون داستاد او دمترقی ديموکراتانو داوونيزی جريدې مساوات دمسؤول مدبر په توگه دندې سرته رسولې دي. دپښتو او فارسي ژبو له نامتو ليکوالو او شاعرانو څخه دی. اوس په پيښور کې اوسيږي.

امين، حفيظ الله:

دحبيب الله خان زوی او په ۱۹۲۹ ميلادي کال کې په پغمان کې وزیږيد. ابتدايي زده کړه يې په پغمان کې وکړه او وروسته دکابل دارالمعلمين ته ولاړ. دکابل پوهنتون دساينس دپوهنځي څخه يې په فزيک او رياضي کښې دليسانس درجه ترلاسه کړه او وروسته دعالی تحصيلاتو له پاره امريکا ته ولاړ او په تعليم

وتربيه كې يې ماستري واخيستله. د كابل دارالمعلمين او ابن سينا مديريتونه يې كړي دي او وروسته په اولسي جرگه كې د پغمان وكيل ؤ. كله چې د خلق گوند حكومت ونيوي دوزير خارجه او د صدر اعظم مرستيال شو. په ۱۹۷۹ كې يې نور محمد تره كې د قدرت څخه ليرې كړ او په خپله د دولت رئيس شو. څلور مياشتي وروسته كله چې روسان افغانستان ته ولاړل حفيظ الله امين يې وواژه.

امين، رسول:

د محمد امين زوی او په ۱۹۳۸ کال کې د کونړ په وټه پور کې زيږيدلی دی. په ۱۹۴۷ کال يې کورنۍ مزار شريف ته تبعيد شوه. د ليسانس او ماستري درجه يې په سياسي علومو کې د پيښور د اسلاميه کالج څخه واخيستله، د کابل په پوهنتون کې استاد ؤ چې په ۱۹۷۹ کال کې بندي او په ۱۹۸۰ کال تر خوشي کيدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو. په پيښور کې يې د ليکوالو اتحاديه جوړه کړه چې تر اوسه پورې يې دهغې درياست دنده پرغاړه ده.

بدخشي، طاهر:

د وکیل ظاهر زوی او په بدخشان کې زيږيدلی دی. د حبيبي لیسې او د کابل په پوهنتون کې يې د اقتصاد پوهنځی ویلی دی. د خلق د ديموکراتيک گوند د مؤسسي کنگرې او د مرکزي کميټې غړی ؤ. د خلق د گوند تر انشعاب وروسته د کارمل سره يو ځای شو چې وروسته يې د پښتنو ضد ستم ملي گوند جوړ کړی او د حفيظ الله امين په حکومت کې ووژل شو.

بينوا، عبدالرؤف:

دمولوي عبدالله زوی او په ۱۹۱۳ کال کې په کندهار کې زيږيدلی دی. د شاه محمود خان په صدارت کې دوينبوزلميانو غړی ؤ. د پښتو ژبې شاعر او ليکوال ؤ. د کابل راډيويو رئيس او د ميوندوال په صدارت کې لږ وخت د اطلاعاتو او کلتور وزير ؤ. د ببرک کارمل په وخت کې په ليبيا کې سفير شو چې وروسته امريکا ته مهاجر او هلته په ۱۹۸۴ کال په حق ورسيدی.

تره کی، نور محمد:

په ۱۹۱۷ کال کې د غزني ولايت په ناوه کې زيږيدلی دی. ابتدايي زده کړه يې د ناوې په اولسوالۍ کې سرته رسولې او په ۱۹۳۲ کال کې د کندهار په پښتون شرکت کې ورته کار پيدا شو. وروسته د پښتون شرکت له خوا بمبيي ته وليږل شو چې په همدې وخت کې يې د شپې لیسې تر لسم ټولگي پورې ولوستله. په ۱۹۳۷ کال کې افغانستان ته راغی او د عبدالمجيد زابلی د قلم مخصوص مدير وټاکل شو. وروسته په باختر آژانس او کابل راډيو کې مامور شو. د شاه محمود خان په وخت کې دوينبوزلميانو غړی او د شاه محمود خان د حکومت په آخر وخت کې په واشنگتن کې مطبوعاتۍ آتښه وټاکل شو. د سردار داؤد خان د صدارت په پيل کې راوغوښتل شو او کار ورنکړل شو. په ۱۹۶۵ کال کې يې د جنوري پر اوله نيټه د خلق ديموکراتيک گوند تاسيس کړ او په لومړۍ کنگره کې يې عمومي منشی وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال د ثور په کودتا کې د افغانستان د دولت رئيس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې د سپتمبر پر شپاړسمه نيټه د قدرت څخه ليرې

کړای شو او د اکتوبر پر نهم تاريخ و وژل شو.

پژواک، عبدالرحمن:

د قاضي عبدالله زوی او په ۱۹۱۹ کال کې د مارچ په اوومه نيټه په غزني کې وزیږيد. د ننگرهار د سرخ رود د باغوانيو او سيدونکي ؤ. ثانوی زده کړه يې د کابل په حبيبيې لېسه کې پوره کړې ده. اسلامي قانون او فارسي ادبيات يې په شخصي توگه ويلي دي. د دري او پښتو ژبي ښه شاعر او ليکوال ؤ. په ۱۹۳۹ کال کې د اصلاح مسئول مدير مقرر شو چې دوه کاله وروسته د پښتو ټولنې عمومي مدير وټاکل شو. په ۱۹۴۶ کال کې په لندن کې مطبوعاتې آتښه وټاکل شو چې يو کال وروسته واشنگتن ته تبديل شو. په ۱۹۵۵ کال کې د بهرنيو چارو په وزارت کې د سياسي چارو عمومي مدير مقرر شو. په ۱۹۵۸ کال کې په ملگرو ملتونو کې د افغانستان دايمي نماينده شو چې د عمومي اسمبلۍ رياست ته هم ورسيد. په ۱۹۷۳ کال کې په ډيلي کې د افغانستان سفير شو. په ۱۹۷۶-۷۸ کلونو کې په لندن کې د افغانستان سفير ؤ چې په افغانستان کې کودتا وشوه. په ۱۹۸۲ کال کې د کابل څخه ووت او په پاکستان کې مهاجر شو. په ۱۹۹۵ کال کې په پيښور کې په حق ورسيدئ.

پيوند، علي گل:

په کونړ کې زيږيدلی او ثانوی زده کړه يې په کابل دارالمعلمين کې کړې ده. د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي ليسانس او د خلق د ديموکراتيک گوند غړی دی. په ۱۹۷۹ کال کې د خلق تر کودتا وروسته د مطبوعاتو د وزارت معين وټاکل شو. د ببرک کارمل په حکومت کې بندي شو او اوس په آلمان کې ژوند

کوي.

جاويد، عبدالاحمد:

د حاجي عزت زوی دی په ۱۹۲۵ کال کې په کابل کې زيږيدلی دی. ثانوي زده کړه يی په حبيبيې لېسه کې کړې ده او ليسانس يې د کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو څخه اخيستی دی. په فارسي ادبياتو کې يې د تهران د پوهنتون څخه ماسټري او دوکتورا اخيستې ده. په ۱۹۷۲ کال کې د کابل پوهنتون رئيس شو. په ۱۹۸۰ کال کې د علومو د اکاډمۍ په دري ډيپارټمنت کې مقرر شو او د اکاډميسن رتبې ته ورسيد. اوس په لندن کې مهاجر دی.

جليلی، عبدالرشيد:

د عبدالجليل زوی او په ۱۹۳۹ کال په کونړ کې زيږيدلی دی. په افغانستان کې تر زده کړې وروسته يې د امريکا څخه ماسټري او د شوروي اتحاد څخه دوکتورا واخيستله. د کابل پوهنتون د کرنې په پوهنځي کې استاد ؤ او د ثور تر کودتا وروسته د کابل پوهنتون رئيس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې د بنوونې او روزنې وزير شو چې وروسته بيا د کرنې او اصلاحات اراضي وزير مقرر شو. حفيظ الله امين ته نژدې ؤ او په ۱۹۸۰ کال کې د ببرک کارمل له خوا بندي شو چې د ډاکټر نجيب الله په حکومت کې خوشی شو.

حکمتيار، گلبدین:

د عبدالقادر زوی او په ۱۹۵۰ کال کې د قندز په امام صاحب کې زيږيدلی

دی. لومړنۍ زده کړه يې دامام صاحب په ليسه کې کړې او وروسته په کابل پوهنتون کې په انجنيرۍ پوهنځي کې داخل شو. په دې وخت کې چې په کابل پوهنتون کې سياسي فعاليت خپل اوج ته رسيدلی ؤ دنورو ترڅنگ يې اسلامي فعاليت پيل کړ. دمحصلاتو په اتحاديې کې هم فعال غړی ؤ او په ۱۹۷۲ کال کې د سياسي فعاليت له کبله بندي شو. د جمهور رئيس محمد داؤد خان په وخت کې د کودتا تور ورباندې ولگول شو او د بندي کيدلو هڅه يې وشوه. په دې وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. د حزب اسلامي مشر او په ۱۹۹۳ کال کې دمجاهدينو په حکومت کې صدراعظم وټاکل شو.

خالص، مولوی محمد يونس:

دمولوي عبدالاکبر زوی او په ۱۹۱۹ کال دخوگيانو په گندمک کښې زيږيدلی دی. اسلامي علوم يې لوستي او د پښتو ليکوال او شاعر دی. په کابل راډيو کې د اسلامي ښوونو ښوونکی او د گهټځ د جريدې سره يې فعاله مرسته کوله. په ۱۹۷۳ کال کې يې د جمهور رئيس داؤد خان د حکومت له خوا د بندي کيدلو هڅه وشوه ولی پاکستان ته مهاجر شو. د حزب اسلامي غړی ؤ چې وروسته يې د حزب اسلامي خالص په نوم خپل حزب جوړ کړ.

ختک، اجمل:

په ۱۹۲۵ کال کې د صوبه سرحد په نوبار کې زيږيدلی دی. د پښتونستان دمستلي مخکښ ملاتړی او د ۱۹۶۰ او ۱۹۷۰ کلونو په لسيزه کې په افغانستان کې مهاجر ؤ. د پښتو ژبې لوی شاعر او ليکوال دی او په کابل کې يې

ريانی، برهان الدين:

رشاد ، پوهاند عبدالشکور:

د عبدالغفار زوی او په ۱۹۲۱ کال کې په کندهار کې زیږیدلی دی. زده کړه یې په شخصي توګه کړې ده په ۴۲-۱۹۳۵ کلونو کې په کندهار کې ښوونکی ؤ. په ۱۹۴۷ کال کې د کندهار د ښاروال مرستیال او د ۵۵-۱۹۴۸ کلونو ترمنځ په هند کې وکیل تجار او په ۱۹۵۶ کال کې د پښتو ټولنې مرستیال وټاکل شو. په

۶۴-۱۹۶۲ کلونو کې په ليننگراډ کې د پښتو ژبې استاد ؤ. د ۱۹۶۵ کال څخه راوړسته په کابل پوهنتون کې د پښتو ژبې استاد ؤ. د شاه محمود خان په لومړۍ ډيموکراسۍ کې دوينيزلميانو فعال غړی او په ۱۹۶۶ کال کې د مساوات د جريدې چې د ډيموکرات مترقي گوند نشراتي ارگان ؤ د امتياز خاوند ؤ. ښه شاعر او ليکوال دی چې ډير کتابونه يې چاپ شوي دي. او د اکاډيمسني علمي رتبې ته رسيدلی دی.

رشتيا، سيد قاسم:

د سيد حبيب زوی او په ۱۹۱۳ کال کې زيږيدلی دی. په کابل کې يې د استقلال لیسې او د اقتصاد انستيتوت ويلي دي. په ۳۸-۱۹۳۴ کلونو کې د کابل دمجلې مدير و او په ۱۹۴۱ کال کې دمطبوعاتو مستقل رئيس شو. په چکوسلواکيا، مصر او جاپان کې د افغانستان سفير پاته شوی دی. په ۱۹۶۳ کال کې دمطبوعاتو وزير وټاکل شو. ښه ليکوال او مؤرخ دی چې ډير تاريخي کتابونه يې ليکلي دي.

روستا مل، محمد احسان تره کی:

د محمد زمان تره کی زوی او په ۱۹۳۳ کال کې په کابل کې زيږيدلی دی. ثانوی زده کړه يې په استقلال لیسې کې سرته رسولې او په ۱۹۵۷ کال کې يې د کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو د پوهنځي څخه ليسانس واخيست او په همدې رشته کې فرانسې ته وليږل شو چې په ۱۹۶۵ کال کې يې د فرانسې څخه دوکتورا واخيستله. په کابل پوهنتون کې د حقوقو پوهنځي استاد ؤ او په

۱۹۶۶ کال کې د عدليې وزير وټاکل شو. په ۸۳-۱۹۷۸ کلونو کې په اندونيزيا کې د افغانستان سفير ؤ. اوس په فرانسه کې دخپلې کورنۍ سره يوځای ژوند کوي.

زهـما، علي محمد:

د جان محمد زوی او په ۱۹۲۸ کال په کندهار کې زيږيدلی دی. په کندهار کې يې د احمد شاه بابا ليسه تر لسم ټولگي پورې لوستې ده او د حبيبيې ليسې څخه فارغ شوی دی. په ۱۹۵۰ کال کې د کابل پوهنتون د ادبياتو د پوهنځي څخه فارغ شو. د لندن پوهنتون څخه يې د افغانستان په تاريخ کې ماسټري اخيستې ده. په کابل پوهنتون کې د ادبياتو پوهنځي استاد ؤ. په ۱۹۷۹ کال کې بندي شو او په ۱۹۸۰ کال کې د زندان څخه تر خوشي کيدلو وروسته د علومو په اکاډمۍ کې ؤ، اوس په آستريا کې دخپلې کورنۍ سره يوځای اوسي.

شاه محمود خان:

شاه محمود خان د سردار محمد يوسف خان کشر زوی او د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه اکا ؤ. په ۱۸۸۶ کال کې زيږيدلی او د امير حبيب الله خان په زمانه کې يې د ډگرمنۍ رتبه تر لاسه کړه. د هيواد دخپلواکۍ د جگړې په جنوبی جبهه کې يې د انگرېزانو پر ضد په جگړه کې برخه واخيسته. په ۱۹۲۵ کال کې هغه مهال چې اعلي حضرت امان الله د هيواد ټولواک ؤ دی په قطغن او بدخشان کې د پوځي ځواکونو مشر ؤ. له خپل ورور غازي محمد نادر شاه سره يوځای د سقاو د زوی په مقابل کېني و جنگيد. د نادر شاه د واکمنۍ په دوره کې دی دملي دفاع

وزير وټاکل شو. په هغه ورځ چې نادر شاه ووژل شو دی هم هلته حاضر ؤ. د محمد ظاهر شاه په واکمن کیدو کې دده لوی لاس و. په ۱۹۴۶-۱۹۵۳ کلونو کې دی د افغانستان صدر اعظم ؤ. دی لومړنی صدر اعظم ؤ چې د دیموکراسۍ پرمخ یې دهیواد دروازي پرانستې او په افغانستان کې یې آزادو مطبوعاتو ته اجازه ورکړه.

شرق، ډاکتر محمد حسن:

په ۱۹۲۵ کال کې په فراه کې زیږیدلی دی. په کابل کې یې په حربي پوهنځي کې زده کړه کړې او د طب د پوهنځي څخه فارغ شوی دی. په ۱۹۴۸-۵۹ کلونو کې چې په کابل پوهنتون کې د محصلانو د اتحاديې فعالیتونه جاري وو د سردار محمد داود خان ملاتړی ؤ. د سردار محمد داود خان د صدارت په وخت کې د صدر اعظم د قلم مخصوص مدیر ؤ. کله چې سردار محمد داود خان مستعفی شو دی هم بیکاره شو او وروسته دبیمې په شرکت کې ډاکتر شو. د سردار محمد داود خان په کودتا کې فعال کس ؤ چې د مرکزي کمیټې غړی ؤ، او د صدر اعظم مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۷۷-۷۸ کلونو کې په جاپان کښې سفیر شو. دببرک کارمل د حکومت په وخت کې په هند کې سفیر ؤ چې وروسته صدر اعظم وټاکل شو. اوس په امریکا کې ژوند کوي.

عبدالرحیم زی، ډاکتر احمد:

د عبدالرحیم زوی او د عبدالملک خان عبدالرحیمزی کشر ورور دی. د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي یې لوستی، بیا د لوړو زده کړو په

خاطر ویاڼا ته ولیږل شو، هلته یې دوکتورا تر لاسه کړه، دخپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزې له بندي کیدو وروسته په ویاڼا کې پاتې شو چې تراوسه هم هلته په اطیش کې ژوند کوي.

عبدالحق، قوماندان:

عبدالحق په ۱۹۵۷ کال دننگرهار ولایت د سره رود اولسوالی د عربانو په کلی کې زیږیدلی دی. دی له خپلې کورنۍ سره په ۱۹۷۵ کال د داؤد خان د حکومت له لاسه پاکستان ته رامهاجر شو او له خپلو وروڼو او ملگرو سره یې د داؤد خان د حکومت پر ضد فعالیت پیل کړ. په ۱۹۷۷ کال کې په داسې حال کې چې له خپلو ملگرو سره یې د حکومت پر ضد د یوې کودتا پر پلان کار کاوه د حکومت له خوا ونیول شو، دی لا په زندان کې و چې د شور کودتا وشوه. تر کودتا څه موده وروسته له زندان نه خوشی شو چې بیرته یې پاکستان ته هجرت وکړ. ده د مولوی خالص د اسلامی حزب په لیکو کې لومړی په پکتیا او ننگرهار کې جهاد پیل کړ. د کابل په ښار او شاوخوا کې یې یوه پیاوړې جبهه جوړه کړه او د یوه وتلی قوماندان په توګه و پیژندل شو.

عطای، عبدالکریم:

دمیرزا شاه محمود زوی او په ۱۹۲۹ کال په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې په نجات لیسې کې پوره کړه او د انجنیرۍ په شق کې جرمني ته ولیږل شو. په راډیو افغانستان کې تخنیکي مامور شو او په ۱۹۶۲ کال کې د راډیو افغانستان تخنیکي رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کې د کابل راډیو رئیس شو.

په ۱۹۷۵ کال کې دمخبر اتو وزير شو او په ۱۹۸۰-۱۹۷۸ کلونو کې بندي شو. اوس په سويس کې ژوند کوي.

عصمتی، معصومه:

په ۱۹۳۰ ميلادي کال کې په کابل کې زيږيدلې ده. دملالۍ دليسي څخه بکلوريا او د ادبياتو د فاکولتې څخه يې دليسانس درجه اخيستي ده. په امريکا کې يې دتعليم او تربیي زده کړه وکړه. په ۱۹۶۴ کال کې دکندهار دمعروف څخه داولسي جرگې وکيله شوه او دډاکتر نجيب الله په وخت کې دښوونې او روزنې وزيره وه. اوس په فرانسه کې دخپلې کورنۍ سره يوځای اوسي.

فرهاد، غلام محمد

د سيد احمد خان زوی دی، د میدان په ابراهيم خيلو کې زيږيدلی. په ۱۹۲۱ کال کې د حبيبي ليسي د لومړنۍ دورې زده کوونکو په ډله کې د لوړو زده کړو له پاره جرمني ته وليږل شو. په مونشن کې يې د بريښنا د انجنيرۍ په برخه کې زده کړې وکړې او په ۱۹۲۸ کال کې بيرته هيواد ته راستون شو. د کابل د ښاروال او په دوولسمه دوره کې يې دولتي جرگې غړي په توگه دندې ترسره کړې دي. فرهاد د افغان ملت د گوند بنسټ ايښودونکی او د پښتنو د حق خوداراديت پلوی و. د خلقيانو په حکومت کې څه وخت بندي ؤاو بيا په کابل کې وفات شو.

فيض محمد خان «تورن»:

په ۱۹۴۰ کال کې په وزيرستان کې زيږيدلی دی. لومړنۍ او لوړې زده کړې

يې په حربي بنوونځي او حربي پوهنتون کې سرته رسولې دي. په ۱۹۶۳ کال کې د دويم بریدمن په توگه په پوځ کې مقرر شو. په ۱۹۶۹ کال کې شوروي اتحاد ته د کوماندويي زده کړو له پاره واستول شو. په ۱۹۷۳ کال کې يې د سردار محمد داؤد خان په کودتا کې برخه واخيسته او بيا د کورنيو چارو د وزارت وزير شو، ورپسې د سرحدونو د چارو وزير او بيا ليري کړل شو. په ۱۹۸۰ کال کې هغه وخت چې شوروي يرغل پر افغانستان وشو او ببرک کارمل يې له ځان سره راووست نوموړی هم د گوند د مرکزي کميټې او انقلابي شورا غړی شو. په همدغه کال کارمل دی د مجاهدينو د تابع کولو په خاطر پکتيا ته وليږه او هم هلته د مجاهدينو له خوا ووژل شو.

کارمل، ببرک:

ببرک کارمل د جنرال محمد حسين زوی او په ۱۹۲۹ کال کې په کندهار کې زيږيدلی دی. په کابل کې د نجات له ليسې څخه فارغ او د کابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځي څخه يې ليسانس اخيستی دی. د شاه محمود خان په وخت کې په لومړۍ ډيموکراسۍ کې فعال کس ؤ چې وروسته بندي شو. د پوهنې په وزارت او پلان په وزارت کې يې ماموریتونه کړي دي او په ۱۹۶۵ کال کې له کابل څخه اولسي جرگې ته انتخاب شو. د خلق د ډيموکراتيک گوند مؤسس غړی او د گوند په لومړۍ کنگره کې ددی گوند دوهم منشی وټاکل شو. وروسته دده او نور محمد تره کی تر منځ اختلاف پيدا شو او د خلق د ډيموکراتيک گوند د بلې برخې چې ورته پرچم ويل کيده مشر شو. په ۱۹۷۸ کال کې د ثور تر کودتا وروسته د جمهور رئيس نور محمد تره کی مرستيال شو چې وروسته په چکوسلواکيا کې سفير

وتياكل شو. د ۸۶-۱۹۸۰ کلونو ترمنځ د دولت رئيس او د خلق د ديموکراتيک گوند عمومي منشي ؤ.

کاکړ، محمد حسن:

په ۱۹۳۲ کال کې په لغمان کې زيږيدلى دى. ثانوي زده کړه يې په لغمان کې کړې دي. په ۴۷-۱۹۴۶ کلونو کې لومړۍ په کندهار کې د احمدشاه بابا په ليسه کې ښوونکى ؤ چې وروسته د غازى ليسې ته د ښوونکى په توگه تبديل شو. وروسته يې د کابل په پوهنتون کې د ادبياتو پوهنځى ووايه او د لندن د پوهنتون څخه يې مافوق ماستري او دوکتورا واخيستل. د کابل پوهنتون د تاريخ استاد ؤ او په ۱۹۸۳ کال کې د حکومت او شوروى پوځ پر ضد د فعاليت له کبله بندي شو. تر پنځه کاله بند وروسته خوشى شو او اوس په امريکا کې مهاجر دى.

کاکړ، محمد هاشم:

په ۱۸۸۲ کال کې د هند په دهریدون کې زيږيدلى دى. ابتدايى زده کړه يې په دهریدون کې کړې او د حبيبى ليسې څخه فارغ شو. په ۱۹۰۸ کې يې پوځي زده کړه پای ته ورسوله او په حربي ښوونځي کې قومندان مقرر شو. بيا په دريم شاهى غونډ کې په ۱۹۲۱ کال قوماندان مقرر شو. په ۱۹۲۴ کال کې د غنډ مشر رتبې ته ورسيد او يو کال وروسته د گود ملا د پاڅون د قرارولو له پاره خوست ته وليږل شو. په ۱۹۲۷ کال کې د پارلمان درئيس مرستيال وټاکل شو. په ۱۹۲۸ کال کې د پوليسو د ښوونځي قوماندان شو او په همدې کال يې حبيب الله

کلکانی ته ماتی ورکړه. د حبیب الله خان کلکانی په مقابل کې یې د سردار شاه ولیخان او شاه محمود خان سره مرسته وکړه او د وزارت دفاع مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۸۳ کال کې پاکستان ته ولاړ او، اوس په امریکا کې مهاجر دی.

کاکړ، محمد یعقوب:

د عبدالشکور خان کاکړ زوی او په کندهار کې زیږیدلی. زده کړه یې په کندهار کې کړې ده او د عالي تحصیلاتو له پاره لندن ته تللی ؤ. په افغانستان بانک کې مامور ؤ چې په لندن کې د افغانستان بانک مدیر وټاکل شو. اوس د بي بي سي په پښتو څانګه کې کار کوي.

کتوازی، خیال محمد:

د عبدالغفار زوی او په ۱۹۴۸ کال کې د پکتیا په بڼر نه کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې درحمان بابا په لیسه کې پوره کړې ده او د کابل پوهنتون څخه یې په ژورنالیزم کې لیسانس اخیستی دی. د خلق د ډیموکراتیک ګوند غړی ؤ او د ثور تر کودتا وروسته د راډیو ټیلویژن د وزارت مرستیال وټاکل شو چې وروسته بیا د اطلاعاتو او کلتور وزیر شو. په ۱۹۸۰ کال کې بندی شو. وروسته د بنده خوشي شو او په لیبیا کې سفیر وټاکل شو. اوس په هالنډ کې مهاجر دی.

کتوازی، عبدالحکیم:

د حاجی پهلوان زوی او پوځی زده کړه یې په هند او ترکیه کې کړې ده. په قوای مرکز کې پوځی افسر ؤ او په ۱۹۶۵ کال کې د کورنیو چارو په وزارت کې

د ژاندارمو او پوليسو عمومي قومندان وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کې بندي شو. په ۱۹۹۵ کال کې په پېښور کې ووژل شو.

کرزي، عبدالاحد:

د خير محمد کرزي زوی او په ۱۹۲۵ کال کې د کندهار په کرز کې زيږيدلی دی. تر خپل پلار وروسته د پوپلزو د قوم مشر شو. په کندهار کې اولسوال ؤ او څه وخت په کندهار کې د اطاق تجارت رئيس وټاکل شو. د دې دورې د کندهار څخه اولسي جرگې ته وکیل شوی دی. او په وروستۍ دوره کې د اولسي جرگې درئيس مرستيال ؤ. د ثور تر کودتا وروسته بندي شو او د بند څخه تر خوشي کيدلو وروسته په پاکستان کې مهاجر شو.

کشمند، سلطان علي:

د حاجی نجف زوی او په ۱۹۳۵ کال کې زيږيدلی دی. په کابل پوهنتون کې يې د اقتصاد پوهنځی ويلی دی. د خلق د ډيموکراتيک گوند د مؤسسي کنگرې غړی او په مرکزي کميټه کې پاتې شوی دی. د کاناو او صنايعو په وزارت کې د اقتصادي څانگې مدير ؤ. د ثور تر کودتا وروسته د پلان وزير شو. وروسته د کودتا په تور بندي شو او په ۱۹۸۰ کال کې چې د حفيظ الله امين حکومت روسانو راوغورځاوه صدر اعظم شو. وروسته د صدر اعظمي څخه ليرې شو. اوس په برطانيه کې مهاجر دی.

د گلاب شاه زوی او په ۱۹۴۵ کال کې د پکتیا په ولایت کې زیږیدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې په خپل ولایت او نادر شاه کوټ کې سرته رسولې دي. د هوايي ځواکونو د کورسونو له پای ته رسولو وروسته په ۱۹۶۶ کال کې په مزار شریف کې پوځي افسر شو. په ۱۹۷۳ کال کې یې د سردار محمد داؤد په کودتا کې برخه واخیسته. بیا د خلق دیموکراتیک گوند غړی شو. د ثور تر کودتا وروسته یې د نور محمد تره کي د یاور او د مخابراتو د وزیر په توگه دندې سرته رسولې. د حفیظ الله امین له خوا لیرې کړل شو. د شوروی ځواکونو تر یرغل وروسته د ببرک کارمل د واکمنۍ او حکومت په دوره کې د کورنیو چارو وزارت ورکړ شو. د ډاکتر نجیب الله په دوره کې له نوموړي وزارت څخه لیری او په مسکو کې د سفیر په توگه مقرر شو.

د قاضي برهان الدين زوى دى. په ۱۹۲۲ كال په كوهدامن كې زيږيدلى دى. كورنۍ يې له خوگياڼيو څخه د كندوز ولايت دخان آباد ولسوالۍ ته ليږدېدلې او هلته اوسيږي. د كابل له دارالمعلمين څخه فارغ شوى دى او د كابل په غازى ليسه كې يې د ښوونكي په توگه دنده ترسره كړې ده. نوموړى په كابل كې داخوان المسلمين له پلويانو نه ؤ. د گهيځ داوونيزې مسوول مدير او د كمونستانو پر ضد يې فعاليت كاوه. په ۱۹۷۱ كال كې په كابل كې ووژل شو.

گيلانی، پير سيد احمد:

د سيد حسن گيلاني زوی او د بغداد د شيخ عبدالقادر گيلانی له اولادې څخه دی. په ۱۹۳۲ کال په کابل کې زيږيدلی، لومړنۍ زده کړې يې د کابل په ابوحنيفه مدرسه کې او لوړې زده کړې يې د کابل پوهنتون د شرعياتو په پوهنځي کې بشپړې کړې دي. نوموړي ته په افغانستان کې د قادر يې طريقې مشري له خپل مشر ورور سيد علي شير آغا جان څخه ورپاتې شوې ده. نوموړی د افغانستان د مشرانو جرگې غړی ؤ. د ثور د کودتا له کيدو سره سم له افغانستان څخه ووت او پاکستان ته لاړ. هلته يې دملي محاذ گوند جوړ کړ چې تر اوسه هم د نوموړي گوند مشر دی.

لايق، سليمان:

دمولوی عبدالغنی زوی او په ۱۹۳۰ کال کې په پکتيا کې زيږيدلی دی. ثانوي زده کړه يې د پغمان په ابوحنيفه لېسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې د شرعياتو پوهنځي ته داخل شو چې وروسته وايستل شو. بيا د ادبياتو پوهنځي ته داخل شو او په ۱۹۵۷ کال کې فارغ شو. په کابل راډيو او د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې يې ماموریتونه کړي دي. د خلق د ديموکراتيک گوند د مؤسسې کنگرې غړی او د مرکزي کميټې او سياسي بيرو غړی پاتې شوی دی. د خلق او پرچم د جريدو مسئول مدير ؤ. د ثور تر کودتا وروسته د اطلاعاتو او کلتور وزير شو. په ۱۹۷۹ کال کې وروسته بندي شو. په ۱۹۸۰ کال چې ببرک کارمل واک ته ورسيد د علومو د اکاډمۍ مشر او د سرحداتو وزير وټاکل شو. د پښتو او دري ژبو بڼه شاعر دی او ډير کتابونه يې چاپ شوي دي. اوس په المان

کې ژوند کوي.

مبارز، عبدالحميد:

په ۱۹۲۷ کال کې په کابل کې زيږيدلى دى. لوړه زده کړه يې تر ماسترۍ پورې کړې او د کابل پوهنتون څخه يې په حقوقو کښې ليسانس اخيستی دى. په لومړۍ ډيموکراسۍ کې دمحصلانو داتحاد يې فعال غړى و. دماموريت ډير وخت يې داطلاعاتو او کلتور په وزارت کې تير شوى دى. دباختر آژانس رئيس ؤ چې وروسته دپروان والي مقرر شو. په ۱۹۸۵ کال کې دښوونى او روزنې دوزارت مرستيال ؤ خو دگوند غړى نه ؤ.

مجددي، صيفت الله:

دمحمد معصوم مجددي زوى او په ۱۹۲۵ کال کې په کابل کې زيږيدلى دى. دحبيبي لیسې فارغ التحصيل او لوړه زده کړه يې په شرعي علومو کې دمصر په الازهر پوهنتون کې کړې ده. په حبيبيه، استقلال او نجات ليسو کې دشرعي علومو استاد ؤ. په ۱۹۵۹ کال کې کله چې دشوروي صدراعظم نيکتيا خرو سچوف کابل ته راغى دهغه دترور په تور پنځه کاله بندي شو. امريکا او يورپ ته يې سفر وکړ او په ۷۸-۱۹۷۴ کلونو کې په کوپنهاگن کې داسلامى مرکز مشر ؤ. دملی نجات دجبهې مشر او په پاکستان کې دافغانستان دمؤقت حکومت مشر ؤ. په ۱۹۹۳ کال کې چې مجاهدينو دافغانستان حکومت ونيو دافغانستان داسلامي دولت لومړنى رئيس ؤ.

مجروح، سيد شمس الدين:

د سيد حضرت شاه زوى او په ۱۹۰۴ کال کې په کونړ کې زيږيدلى دى. په ۳۸-۱۹۳۴ کلونو کې د مشرانو جرگې غړى. په ۴۹-۱۹۳۸ کال په افغانستان بانک کې د حکومت نماينده، په ۶۳-۱۹۴۹ کال کې د قبایلو لوى رئيس او په ۶۵-۱۹۶۳ کلونو کې د عدليې وزير. په ۱۹۶۵ کال کې د صدر اعظم مرستيال شو. په ۱۹۶۶ کال کې په مصر کې د افغانستان سفير شو. په ۱۹۶۹ کال کې د کونړ څخه سناتور وټاکل شو. کله چې روسان افغانستان ته راغلل پاکستان ته مهاجر شو او د مجاهدينو سره ملگرى شو. اوس په امريکا کې مهاجر دى.

محمد اصغر، پوهاند:

د محمد افضل برکى زوى او په ۱۹۱۴ کال کې په کابل کې زيږيدلى دى. په کابل کې د جيبې لیسې څخه تر فراغت وروسته امريکا ته ولاړ او تر دوکتورا پورې يې ټولې شهادتنامې په امريکا کې اخيستې دي. په ۱۹۴۶ کال کې په کابل دارالمعلمين کې ښوونکى مقرر شو او وروسته د کندهار د پوهنې مدير شو. وروسته پوهنتون ته ولاړ او د حقوقو د پوهنځي رئيس وټاکل شو. په ۱۹۶۰-۱۹۵۴ کلونو کې د کابل پوهنتون رئيس ؤ بيا د کابل ښاروال او وروسته د عدليې وزير وټاکل شو. د داکتر نجيب الله د حکومت په وخت کې د ملي ژغورنې د ډلې مشر ؤ چې مرحوم کتيازي ورسره د نژدې همکارى کوله.

محمد انور خان، ډاکتر:

د پېښور په نوټيه کې په ۱۹۳۲ کال کې زيږيدلى دى، عالي تحصيلات يې

د پېښور په پوهنتون کې سرته رسولي او دوکتورا يې په کاناډا کې اخيستي ده. په پېښور پوهنتون کې د تاريخ استاد و او وروسته د دې پوهنتون رئيس وټاکل شو، يو کتاب او تقريباً عملي مقالې يې ليکلي دي.

محمد داؤد خان، سردار:

د سردار محمد عزيز خان زوی او په ۱۹۰۹ کال کې زيږيدلی دی. ثانوي زده کړه يې په امانی لېسه کې پوره کړې ده او دنورو تحصيلاتو له پاره فرانسې ته وليږل شو. په ۱۹۳۰ کال کې کابل ته راستون شو او تر يو کال پوځي زده کړې وروسته په مشرقي کې فرقه مشر شو. په ۱۹۳۴ کال کې د مشرقي ولايت رئيس تنظيمه شو چې ملکي او پوځي چارې يې دواړې پر غاړه وې. په ۱۹۳۵ کال کې په کندهار کې چې فراه او هلمند هم د کندهار برخه وه رئيس تنظيمه شو. په ۱۹۳۹-۴۷ کلونو کې د قواي مرکز قومندان ؤ چې وروسته د ملي دفاع د وزارت وزير شو. په ۱۹۴۹ او ۱۹۵۰ کلونو کې د کورنيو چارو وزير ؤ او په ۱۹۵۳-۱۹۶۳ کلونو کې د افغانستان صدر اعظم ؤ. د پښتونستان د مسئلې ملاتړی او د ښځو د نهضت بانی ؤ. په ۱۹۶۳ کال کې مستعفی شو او وايي چې د ۱۹۶۳ کال د اساسي قانون د څلورويشتمې مادې سره يې موافقه نه لرله. په ۱۹۷۳ کال کې يې په يوه سپينه کودتا کې شاهي نظام پای ته ورساوه او د جمهوريت اعلان يې وکړ. په ۱۹۷۸ کال کې د اپريل پر اووه ويستمه نيټه د خلقيانو په کودتا کې ووژل شو.

محمد ظاهر شاه:

د محمد نادر شاه زوی او په ۱۹۱۴ کال کې د اکتوبر په پنځلسمه نېټه زیږیدلی دی. په کابل کې یې د حبیبی او استقلال په لیسو کې زده کړه کړې او په ۱۹۲۴ کال کې دخپل پلار سره یوځای فرانسې ته ولاړ، په فرانسه کې تر تحصیل وروسته په ۱۹۳۰ کال کې افغانستان ته راستون شو او یو کال یې په کابل کې پوځي زده کړه وکړه. په ۱۹۳۲ کال کې د دفاعي چارو د وزارت مرستیال وټاکل شو او یو کال وروسته د نورو کارونو تر څنګ د ښوونې او روزنې د وزارت چارې هم ورکړل شوې. د پلار تر مرګ څو ساعته وروسته په ۱۹۳۳ کال کې د نومبر پر اتمه نېټه د افغانستان پاچا شو او د المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه لقب یې غوره کړ. کله چې په ۱۹۷۳ کال کې د ایټالېي په سفر تللی ؤ د سردار محمد داؤد خان له خوا په یوه کودتاه کې د قدرت څخه لیرې شو.

محمد فاضل خان، پوهاند:

په ۱۹۲۲ کال کې د پروان په ده قاضي کې زیږیدلی دی. د جنرال محمد صدیق خان زوی چې پلار یې د حبیب الله خان کلکاني د دفاعي چارو وزیر ؤ. ليسانس یې په کابل پوهنتون کې د ادبیاتو له پوهنځي څخه تر لاسه کړی او ماسټري یې په امریکا کې اخیستې ده. د بدخشان په ولایت کې د پوهنې عمومي مدیر ؤ چې وروسته په کابل پوهنتون کې د ښوونې او روزنې د موسسې رئیس شو. په ۱۹۷۰ کال کې د ښوونې او روزنې په وزارت کې دوهم مرستیال او د کابل پوهنتون استاد ؤ.

محمدي، مولوي محمد نبي:

د حاجي عبدالوهاب زوی او په ۱۹۲۱ کال کې په لوگر کې زيږيدلی دی. په لوگر، ميمنه او جوزجان کې په ديني مدرسو کې په تدريس لگياؤ. په ۱۹۶۳ کال کې د لوگر څخه اولسي جرگې ته وکیل وټاکل شو. دوکالت تر دورې وروسته يې د هلمند په ولايت کې مدرسه جوړه کړه او د ديني علومو په تدريس بوخت شو. د جمهور رئيس محمد داؤد خان په وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. د حرکت انقلاب اسلامي مشر او د مجاهدينو په مؤقت حکومت کې د دفاعي چارو وزير وټاکل شو.

معروفي، محمد يحيى:

په کندهار کې زيږيدلی دی او ثانوي زده کړه يې په کندهار کې کړې ده. د ليسانس درجه يې د کابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځي څخه واخيستله او وروسته د بهرنيو چارو په وزارت کې مامور وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال څخه را وروسته په ژنيوا کې ژوند کوي او د ملگرو ملتونو مامور دی.

ميثاق، عبدالکريم:

د صفر علي زوی او په ۱۹۳۷ کال کې د غزني په جغتو کې زيږيدلی دی. د کرنې په وزارت کې مامور او وروسته د کورنيو چارو د وزارت د احصائي په رياست کې مامور شو خو لږ وخت وروسته د کار څخه ليری شو. نور ماموريتونه يې هم کړي دي. د خلق د ډيموکراتيک گوند د موسسې کنگرې غړی او د مرکزي کميټې او سياسي بيرو غړی پاتې شوی دی. د ثور تر کودتا وروسته د ماليې وزير

وتاکل شو او په ۱۹۸۰ کال کې دبیرک کارمل په حکومت کښې بندې شو چې وروسته خوشی شو او دکابل ښاروال وټاکل شو دناروغۍ په پلمه یورپ ته ولاړ او اوس په لندن کې مهاجر دی.

نجیب الله، ډاکتر:

داختر محمد زوی او په ۱۹۴۷ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. په ۱۹۶۴ کال کې دحبیبې لیسې څخه فارغ شو او دکابل پوهنتون دطب په پوهنځي کې شامل شو. یو کال وروسته دپرچم غړی شو او په ۱۹۶۹ کال کې دسیاسي فعالیت له کبله بندې شو. په ۱۹۷۵ کال کې دپوهنتون څخه فارغ شو. د ۱۹۷۷ کال را وروسته دمرکزي کميټې غړی ؤ او دخلقیانو تر کودتا وروسته په تهران کې سفیر وټاکل شو. په ۱۹۸۰ کال کې دخادرئیس ؤ. په ۱۹۸۱ کال کې دخلق دديموکراتیک گوند دسیاسي بیرو غړی شو. په ۱۹۸۶ کال کې دبیرک کارمل پرځای ددولت رئیس وټاکل شو. په ۱۹۹۳ کال کړي یې دملگرو ملتونو په غوښتنه استعفی ورکړه چې قدرت مجاهدینو ته نقل کې. دکابل څخه دوتلو په وخت کې ونیول شو او اوس په کابل کې دملگرو ملتونو په دفتر کې بند پاتي ؤ او هغه وخت مړکړی شو چې طالبانو کابل ونيو.

نگارگر، محمد اسحق:

په ۱۹۴۰ کال کې په بلخ کې زیږیدلی او ثانوی زده کړې په مزار شریف کې کړې دي. دکابل پوهنتون د ادبیاتو دپوهنځي څخه یې په فارسي ادبیاتو کې لیسانس اخیستی دی. تر فراغت وروسته په ادبیاتو پوهنځي کې استاد مقرر

ننگ، فاتح الملک یوسفزی:

وردک، عبدالقیوم:

د محمد ابراهيم زوى او په ۱۹۲۳ كال كې په وردگو كې زيږيدلى دى. په رياضى او فزيك كې يې د امريكا څخه ليسانس او د ماسټرۍ شهادتنامې اخيستې دي. په ۱۹۵۵ كال كې افغانستان ته راستون شو او د كابل په حربي پوهنتون كې د فزيك استاد مقرر شو. په ۱۹۶۰ كال كې د كابل پوهنتون د ساينس په پوهنځي كې استاد شو چې وروسته بيا د ساينس فاكولتې رئيس ؤ. په ۱۹۷۵-۱۹۷۳ كلونو كې د جمهور رئيس محمد داؤد خان په حكومت كې د معدن او صنايع وزير ؤ چې وروسته د ښوونې او روزنې او قبايلي چارو وزير مقرر شو. اوس له خپلې كورنۍ سره په فرانسه كې ژوند كوي.

وفادار، پاچا گل:

په ۱۹۴۳ کال کې د پکتيا په ځدرانو کې زيږيدلى دى. په ۱۹۵۵ کال کې په حربي ښوونځي کې داخل شو او په ۱۹۶۳ کال کې فارغ شو. د شوروي اتحاد څخه يې په ۱۹۶۹ کال کې د انجنيرۍ ليسانس ترلاسه کړ. د دفاعي چارو په وزارت کې په هوايي قواوو کې افسر مقرر شو او په ۱۹۷۳ کال کې يې د داؤد خان په کودتا کې برخه واخيسته او د سرحدونو وزير وټاکل شو. په بلغاريه، ليبيا او هند کې سفير پاتې شوى دى. د ډاکتر نجيب الله په حکومت کې يو ځل بيا وزير شو او س په المان کې مهاجر دى.

ولس مل، محمد حسن:

د محمد قاسم زوى او په ۱۹۴۰ کال کې د ننگرهار په کامه کې زيږيدلى دى. په کابل کې يې ثانوى زده کړه د کرنې په ليسه کې کړې ده. په ۱۹۶۲ کال کې د ادبياتو له پوهنځي څخه فارغ او سمدستي په کابل راډيو کې مقرر شو. وروسته د کورنيو چارو وزارت ته تبديل شو او د افغانستان په مختلفو سيمو کې اولسوال پاتې شوى دى. په ۱۹۶۷ کال کې يې استعفى وکړه. په ۱۹۷۲-۱۹۶۹ کلونو کې د افغان جريدې د امتياز خاوند او مسئول مدير ؤ. په ۱۹۷۸ کال کې بندي شو او په ۱۹۸۰ کال کې په پاکستان کې مهاجر شو. اوس په ناروي کې ژوند کوي او د مجاهد ولس د جريدې د امتياز خاوند او مسئول مدير دى.

هاتف، عبدالرحيم:

په ۱۹۲۶ کال په کندهار کې زيږيدلى دى. ثانوى زده کړه يې د کندهار د احمد شاه بابا په لېسه او د کابل په حبيبي لېسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې يې د ادبياتو پوهنځى ويلی دى. په کندهار کې د ميرويس نيکه د لېسې معاون ؤ چې تر همدې اوسه پورې په کندهاريانو کې د معاون صاحب په نوم يادېږي. وروسته يې استعفى ورکړه او په سوداگرۍ بوخت شو. په ۱۳۴۲ کال کې د کندهار د ښار څخه د اولسي جرگې وکیل وټاکل شو. په ۱۹۸۵ کال کې د لويې جرگې رئيس وټاکل شو چې وروسته د جمهور رئيس لومړى مرستيال شو. اوس په هند کې په مهاجرت کې ژوند کوي.

ملا يار محمد اخوند:

د کندهار د دامان په اولسوالۍ کې زيږيدلى دى. ديني زده کړه يې په خپل کلي کې کړې ده. کله چې د شور کودتا وشوه او روسان افغانستان ته ننوتل نو په کندهار کې له حکومت او روسانو سره سخت وجنگيده. د ستينگر توغنديو په استعمال کې يې پوره مهارت درلود او وايي څلېرو شت الوتکې يې راغورځولې دي. اوس د طالبانو درهبري شورا غړى او د هرات والى دى.

مالک مېلت:

په ۱۹۴۵ کال کې په ايرلنډ کې زيږيدلى دى، ثانوى زده کړه يې په شمالي ايرلنډ او لوړې زده کړه يې د کيمريج په پوهنتون کې پوره کړې دي. د ۱۹۷۱ څخه راوړوسته د بي بي سي د نړيوالو خپرونو په څانگه کې ليکوال او اديتر دى.

يوسفزی، رحيم الله:

د حاجی آدم خان خان زوی او په ۱۹۵۴ کال کی د صوبه سرحد په مردان ضلع په شموزو کلي زیږیدلی دی. ثانوی زده کړه یې په خپل کلي او پېښور او جهلم کې کړې او لیسانس او ماستری یې د کراچی له پوهنتون څخه ترلاسه کړې ده. د تعلیم سره سره یې په ورځپاڼو کې هم کار کاوه. له ۱۹۸۳ څخه تر ۱۹۸۵ کال پورې په اسلام آباد کې د سیمه ایزو مطالعاتو په مرکز کې دریسرچ او مطالعاتو آمرؤ. اوس په پېښور کې د نیوز دورځپاڼې دبیرو مشر او د بي بي سي خبریال دی.

کال بنود

۱۸۹۳ د ډیورنډ معاهده د امیر عبدالرحمن خان او برتانیې تر منځ لاس لیک شوه.

۱۹۰۱ کې امیر حبیب الله پاچا شو.

۱۹۰۴ کې برتانوی هیئت د ډېن په مشرتوب کابل ته راغی.

۱۹۱۶ کې د المان هیئت کابل ته ورسیدی چې امیر حبیب الله خان تشویق کړی چې د برتانیې پر ضد په لومړۍ نړیواله جگړه کې برخه واخلي.
۱۹۱۹

۲۰ فبروری: سراج الملة والدين امیر حبیب الله خان په لغمان کې شهید شو.

۲۵ فبروری سردار امان الله خان په کابل کې د پاچهۍ اعلان وکړ.

۳ می: دافغان او انگلیس دریم جنگ پیل شو.

۲۱ می: جنرال محمد نادر خان دافغان او هند دسرحد نه تیر شو او پر تیل یې یرغل وکړ.

۳۰ جون : اوربند اعلان شو.

اگست : دراو لپنډۍ د سولې په کنفرانس کې پریکړه لیک لاسلیک شوه.
سپتامبر : د شوروی نماینده کابل ته راغی.

۱۹۲۰

۱۷ اپریل : د میسوری کنفرانس پیل شو. محمود طرزی د افغانستان له
خوا نماینده او هنری دابز د برتانیې د نماینده په حیث گډون پکې وکړ.
۱۸ اپریل : میسوری کنفرانس پای ته ورسید.

۱۹۲۱

۲۰ جنوری : د کابل کنفرانس د افغانستان او برتانيا ترمنځ پیل شو.
۲۸ فبروری : د افغانستان او روس ترمنځ د دوستۍ تړون لاسلیک شو.
۳ جون : د افغانستان او ایتالیا ترمنځ د دوستۍ تړون لاسلیک شو.
۲۲ جون : د افغانستان او ایران ترمنځ د دوستۍ تړون لاسلیک شو.
۲۳ سامبر : د کابل کنفرانس پای ته ورسید، برتانيا د افغانستان داخلي او
خارجي آزادي په رسمیت وپیژنده او د دواړو مملکتونو ترمنځ سیاسي
اړیکې پیل شوې.

۱۹۲۲

۲۸ اپریل : د افغانستان او فرانسې ترمنځ سیاسي او تجارتي پریکړه لیک
لاسلیک شو.

۱۹۲۳

۱۰ اپریل : اساسي قانون په عمل کې پلي شو.
۵ جون : له برتانيا سره تجارتي پریکړه لیک لاسلیک شو.

۱۹۲۴

جنوری د بنځو او کوچنیانو لومړنی روغتون پرانستل شو.
د می په میاشت کې په خوست کې د ګوډ ملا (ملا عبدالله) اړدوړ.

۱۹۲۵

جنوری: د خوست شورش پای ته ورسید.

۱۹۲۶

۳ می له المان سره د دوستۍ تړون لاسلیک شو.
۳۱ د اګست: له شوروی سره د بیطرفۍ اونه تیری تړون لاسلیک شو.

۱۹۲۷

د سامبر: اعلیٰ حضرت امان الله خان دهند، مصر، ایران او اروپا په سفر
وووت.

۱۹۲۸

۲۵ می: له ترکیې سره د دوستۍ او ملګرتوب تړون لاسلیک شو.
جولای: امان الله خان له سفره راوګرځیدی د بدلون او اصلاح اعلان یې
وکړ.

نوامبر: شینوارو بغاوت وکړ.

د سامبر: حبیب الله کلکانی په کوهستان کې قیام وکړ.

۱۹۲۹

۱۴ جنوری: امان الله خان د سلطنت له مقام نه استعفی ورکړه او ورور یې
سردار عنایت الله خان د دریو ورځو له پاره پاچا شو.

۱۸ جنوری: حبیب الله خان دپاچهی اعلان وکړ.

۱۷ اکتوبر: نادر خان دپاچهی اعلان وکړ.

۳ نوامبر: حبیب الله خان او ملگري یې په دار وځړول.

۱۹۳۰

۲۰ سپتامبر: د عالی شوری غړی وټاکل شول.

۱۹۳۱

۲۴ جون: له شوروی سره د دوستی او نه تیری تړون لاسلیک شو.

جولای: د کابل ادبی انجمن تاسیس شو.

جولای: نادر خان د شوری مجلس پرانیست.

۳۱ اکتوبر: اساسی قانون تصویب شو.

۱۹۳۲

۵ می: له سعودی عربستان سره د دوستی تړون لاسلیک شو.

۱۸ نوامبر: غلام نبی خان څرخي یې له منځه یووړ.

۱۹۳۳

۶ جون: په برلین کې د افغانستان سفیر سردار محمد عزیز خان ووژل شو.

۸ نوامبر: نادر شاه ووژل شو او پرځای یې زوی محمد ظاهر شاه پاچا شو او

سردار محمد هاشم خان صدراعظم وټاکل شو.

۱۹۳۴

می: د افغانستان او ایران ترمنځ سرحدی لانهجه د ترکیې په منځگړ توب

حل شوه.

۸ جون: د شوری مجلس پرانستل شو.

٢٥ سپتامبر: افغانستان د ملگرو ملتونو غړی شو.

١٩٣٦

مارچ: پښتو درسمی ژبې په توگه اعلان شوه.

مارچ: له شوروی سره د تجارت تړون او نه تیری تړون لاسلیک شو.

٢٦ مارچ: له امریکا سره د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

١٩٣٧

٧ جولای: د افغانستان، ایران او ترکیې ترمنځ د دوستۍ تړون د تهران په سعدآباد کې لاسلیک شو.

١٩٣٨

دهوایی قوت د پیاوړتیا په خاطر له ایتالیې او برتانیې نه الوتکې واخیستل شوې، د زده کړې له پاره پیلوټان برتانیې، شوروی او ایتالیې ته ولیږل شول.

٣ سپتامبر: دویم نړیوال جنگ پیل شو. افغانستان خپلو عسکری قواوو ته د تیار سۍ امر ورکړ.

١٩٤٠

١٧ اگست: افغانستان په دوهم نړیوال جنگ کې خپله بیطرفی اعلان کړه.

١٩٤٦

د طب پوهنځی د حقوقو او سیاسي علومو د پوهنځی له یوځای کیدونه د کابل پوهنتون بنیاد کېښودل شو.

٩ می: محمد هاشم خان له صدارت نه لیری شو.

۱۹ نوامبر: عبدالحسين عزيز په ملگرو ملتو کې د افغانستان سفير او
نماينده وټاکل شو.

۱۹۴۷

۱۳ جون: د سرنوشت د ټاکلو د حق په باره کې د سرحدی کرښې د هاخوا
خلکو په باب هند ته یو لیک واستول شو.

۲۶ جولای: شاه محمود خان لندن ته راغی.

۳ اگست: شاه محمود خان نیویارک ته ولاړ.

۱۸ سپتامبر: ایران د هلمند د اوبو خبره رامنځ ته کړه.

۳ سپتامبر: افغانستان په ملگرو ملتو کې د پاکستان د غړی کیدلو پر
خلاف رایه ورکړه.

۳۰ جون: د ملي شوری اوومه دوره پرانستل شوه.

۱۹۵۰

۴ جنوری: له هند سره د سولې او دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۱۳ جنوری: افغانستان د چین جمهوریت په رسمیت وپيژاند.

۸ مارچ: محمد ظاهر شاه د اروپا په سفر ولاړ.

۲۲ جون: ملگرو ملتونو مرستې پیل شوې.

۱۸ جولای: څلور کلن تجارتی تړون له شوروی سره لاسلیک شو.

۱۹۵۱

۶ سپتامبر: د شاه محمود د استعفی اعلان وشو.

۲۰ سردار محمد داؤد خپله کابینه اعلان کړه.

۲۶ اکتوبر: محمد هاشم خان چې له ۱۹۲۹ نه تر ۱۹۴۶ پورې

صدر اعظم و ، وفات شو .

نوامبر : دامريکا د صادراتو او وارداتو بانک د هلمند پروژې ته اتلس نيم ملېونه ډالره پور ورکړ .

١٥٤

شوروی د دوو ژرندو او دوو سيلوگانو د جوړولو په خاطر درې نيم ملېونه ډالره پور ورکړ .

١٩٥٥

١٤ جولای : افغانستان د نړيوال وجهی صندوق د غړی په توگه ومنل شو .
٢٠ نوامبر : د قواوو د انډول او دامريکا له خوا د پاکستان د قواوو قوی کيدل د افغانستان په مجلس کې وغندل شول .
١٥ دسامبر : بولگانين او خروسچف کابل ته راغلل .

١٩٥٦

١٨ د فبرورۍ : د تخنيکی مرستو قرار دادونه له امريکا او شوروی سره لاسليک شول .

٢٧ جون : د ملکي هوايي پرمختيا له پاره دامريکا سره خوارلس ملېونی قرارداد لاسليک شو .

٢٥ اگست : له شوروی او چکوسلواکیانه د وسلې داخيستو قراردادونه لاسليک شول .

١٩٥٧

٣٠ جون : د نژدې شپږ ملېونو قرض قرارداد د هلمند د وادی له پاره او

دنژدې درې ملېونو قرض د جادو د جوړولو او د کدرونو د روزلو په خاطر له امریکا سره لاسليک شول.

۳۱ اگست: شوروی د پنځه ويشت ملېونو ډالرو معادل نظامي کومک وکړ.

۱۹۵۸

۸ جون: شوروی د نفت او گاز په څيرنه پيل وکړ.

۲۶ جون: له امریکا سره فرهنگي قراردادونه لاس ليک شول.

۳۰ جون: سردار محمد داؤد امریکا ته لاړ او امریکا موافقه وکړه چې د کابل سپين بولدک شاهراه به جوړه کړي.

۱۹۵۹

۱۲ جنوري: امریکا پنځوس زره تنه غنم له افغانستان سره مرسته وکړه.

۱۸ می: له شوروی سره د قندهار، هرات د لارې د جوړولو قرارداد وشو.

۹ دسامبر: ايزن هاور کابل ته راغی او د مرستې وعده يې وکړه.

۱۹۶۰

۲ مارچ: خرو سچف کابل ته راغی.

۶ مارچ: شوروی د پنځوس زره تنو غنمو د مرستو وعده منظوره کړه.

۲۶ اپريل: اعلي حضرت امان الله خان په سويس کې وفات شو.

۱۵ جولای: د شوروی د څيرنو هيئت په شمال کې د نفت او گاز د ذخيرو اعلان وکړ.

- ۱۵ فبروری: له هند سره تجارتی قرارداد لاسلیک شو.
- ۱۹ می: افغانستان دا خبره رد کړه چې گني افغانی عسکر د سرحد په اړدوړ کې گډون لري.
- ۶ جون: سردار محمد داؤد پر افغانستان باندې د پاکستان بمبارد وغانده او دیوزرو دوه سوو پښتونستاني بندیانو یادونه یې وکړه.
- ۸ جون: پاچا دشوری مجلس پرانست او عبدالظاهر دشوری رئیس وټاکل شو.
- ۲۶ جون: داود خان په لندن کې دملکی حضور ته ورغی.
- ۲۳ جولای: محمد هاشم خان له کنیدی سره دملاقات په ترڅ کې له پاکستان نه گيله وکړه چې د پښتونستانیانو پر ضد یې وسله کارولې ده.
- ۲۳ اگست: دافغانستان دوکیل تجار دفتر او قونسلگری په پاکستان کې وتړل شول، افغانستان دپاکستان له خوا د اړیکو پریکول سخت وغندل.
- ۳۰ اگست: داود خان دبیطرفو هیوادونو په کنفرانس کې دگډون په نیت بلگراد ته لاړ.
- ۳ سېتمبر: افغانستان سرحد ونه له پاکستان سره اوتړل ودمالونو راکړه ورکړه وځنډیده.
- ۶ سېتمبر: افغانستان له پاکستان سره دیپلوماتیکې اړیکې وشلولې.
- ۲۹ سېتمبر: کنیدی دیوه پیام په ترڅ کې ظاهر شاه ته وړاندیز وکړ چې

امريکا حاضره ده ددوو ملکونو داريکو دښه کولو منځگړتوب وکړی.
۱۶ اکتوبر: دشوروی او افغانستان تر منځ د تخنیکي او اقتصادي مرستو
قرارداد لاسليک شو.

۲ نوامبر: د کنیدي د خاص نماينده مارچينت هلي ځلي دافغانستان او
پاکستان په لانه کي ناکامي شوې.

۱۹۶۲

۱۴ اپريل: سردار محمد داؤد خان دويم پنځه کلن پلان اعلان کړ.
۲۰ اپريل: له ايران سره د پنځو کالود تجارت قرارداد وشو.
۱ جولای: پاکستان په روانه لانه کي د ايران د شاه د منځگړتوب وړانديز
ومانه.

۱۲ جولای: افغانستان د ايران د پاچا له منځگړتوب سره موافقه وکړه.

۱۹۶۳

۵ فبروري: دننگرهار د طب پوهنځی پرانستل شو.
۱۲ فبروري: امريکي د ايران له لاري خپلي مرستي راوليږلي.
۱۰ مارچ: سردار محمد داود استعفی ورکړه.
۱۴ مارچ: داکتر يوسف دکابيني دتشکیل مامور شو.
۲۸ می: د ايران د شاه په منځگړتوب له پاکستان سره دپلوماتيکي
اړيکي ټينگی شوې.

۲۵ جولای: وروسته له دوه ويشتو مياشتو سرحدونه بيا پرانيستل شول.

۱۲ اکتوبر: بريژنيف دپولي تخنیک دبنیاد ډبره کېښوده

۱۹۶۴

۳۱ می: د پوهنتون مرکزی ودانۍ د امریکې په مرسته جوړه شوه.

۲۱ جولای: پاچا لویه جرگه پرانیسته.

۱۹ سپتمبر: اساسی قانون تصویب شو.

۱۹۶۵

جنوری: د خلق دموکراتیک گوند تاسیس شو.

۱۲ جنوری: امریکې له اووه ملیونو ډالرونه زیاتې مرستې د هرات او

اسلام کلا د ۱۲۱ کیلو متره لارې د جوړولو له پاره وکړې.

۱۸ اپریل: له انگلستان سره کلتوری قرارداد لاسلیک شو.

۲۴ جولای: شوروی موافقه وکړه چې د شبرغان د گاز له ساحې نه به

د شوروی تر سرحد پورې ۹۷ کیلو متره پایپ لاین وغځوی، او همدارنگه

به د بلخ د برېښنا او کیمیاوې سرې ترڅایه ۸۸ کیلو متره پایپ لاین

وغځوی.

۱۹۶۶

۲-۱ جنوری: د پاکستان جمهور رئیس ایوب خان د تاشکند پر لاره په

کابل کې تم شو.

۱-۱۰ فبروری: صدراعظم محمد هاشم میوندوال شوروی اتحاد ته سفر

وکړ.

۲۰ سپتمبر: په ملگرو ملتونو کې د افغانستان استازی عبدالرحمن

پژواک د ملگرو ملتونو د عمر می اسمبلی رئیس وټاکلی شو.

١٩٦٧

٢٥ اپريل : صدراعظم محمد هاشم ميوند وال امريکا ته سفر وکړ .
 ٣٠ می : د شوروی مشرنیکولای پودگورني افغانستان ته سفر وکړ .
 ١١ اکتوبر : صدراعظم ميوند وال استعفی وکړه او عبد الله يفتلی
 د صدراعظم کفيل مقرر شو .
 ١٥ اکتوبر : ظاهر شاه ستره محکمه افتتاح کړه او ډاکټر عبد الحکيم
 ضيايي قاضی القضاات وټاکل شو .
 ١ نومبر : نور احمد اعتمادي صدراعظم وټاکل شو .

١٩٦٨

٣١ جنوری : د شوروی اتحاد صدراعظم کابل ته ولاړ او پراقتصادی
 موضوع گانويې خبري وکړی .
 ٢١ اپريل : د شبرغان د گاز پروژه د شوروی اتحاد د مرستيال صدراعظم له
 خوا په رسمي توگه پرانيستل شوه .

١٩٦٩

٢٥ می : د امريکا د بهرنیو چارو وزير کابل ته سفر وکړ او د حکومتي
 مشرانو سره يې خبری وکړې .
 ١٠ جون : دهند د صدراعظمی ميرمن اندرا گاندي پنځه ورځنی سفر پای
 ته ورسيد .

٢٥ ډيسمبر : د شوروی اتحاد فوځی هئيت د دفاعي چارو د وزير گريچکو
 په مشر توب کابل ته ورسيد .

۱۹۷۰.

۲۱ جنوري : افغانستان د شوروی اتحاد سره د طبیعي گاز د دوه نیم بیونه متر مکعب د صادراتو قرارداد لاسلک کړ.

۲۶ جنوري : د دفاعی چارو وزیر خان محمد خان په یوه رسمي سفر امریکا ته وخوځید.

۱۹۷۱

۱۷ می : صدراعظم نور احمد اعتمادي استعفی وکړه .

۸ جون : ډاکټر عبد الظاهر صدراعظم وټاکل شو او خپله کابینه یی جوړه کړه .

۲۲ اگست : راپور ورکړل شو چی په افغانستان کی داسي وچ کالي راغلی ده چې په ډیرو کلونو کې نه وه لیدل شوی .

۱۹۷۲

۱۱ جنوري : د پاکستان صدراعظم ذالفقار علی بوتو کابل ته په یوه رسمي سفر لاړ .

۳ اپریل : دهند دبهرنیو چارو وزیر سورن سنگ د اقتصادي موضوع په هکله د افغان حکومت سره دری ورځنی خبری پای ته ورسولی .

۱۶ می : کابل راډیو په یوه خپرونه کی د پاکستان څخه د پښتونستان د آزادی غوښتنه وکړه .

۲۵ سپتمبر : ډاکټر عبد الظاهر د صدارت څخه استعفی وکړه ولی د پاچاله خواونه منل شوه .

٥ دېسمبر: د ډاکټر ظاهر استعفی ومنل شوه.

٩ دېسمبر: محمد موسی شفیق صدراعظم وټاکل شو.

١٩٧٣

١٣ مارچ: د افغانستان صدراعظم موسی شفیق او د ایران صدراعظم عباس هویدا د هلمند د اوبو په هکله رسمی موافقه لاس لیک کړه.

١١ می: د پاکستان سردوی هفتی سرحد وټرل شو او علت یی اداري مسایل وښودل شول.

٨ جولای: د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه ایتالیې ته په رخصتی ولاړ.

١٧ جولای: سردار محمد داود خان کودتاه وکړه پاچایی لیری کړ او د جمهوریت اعلان یی وکړ.

١٩ جولای: شوروی اتحاد او هند افغانستان په رسمیت وپیژاند.

٢٤ اگست: ظاهر شان استعفی وکړه.

٢٣ سپتمبر: دیوی توطیې اعلان و شو چی غوښتل یی حکومت راوغورځوی په دی تور ډیر فوځی افسران بنديان شول.

١٩٧٤

١٦ فبروری: د ایران سره د سوداگری موافقه لاسلیک شوه.

٧ جولای: د هند سره د سوداگری پروتو کول لاسلیک شو.

٢٤ جولای: ایران د افغانستان سره د هلمند په وادی کې د گډی همکاری یو پروتو کول لاسلیک کړ.

۱ نومبر: دامريکا دبهرينو چارو وزير هنري کيسنجر افغانستان ته سفر وکړ او د جمهوررئيس داود خان سره يې خبرې وکړې .

۱۹۷۵

۱۳ مارچ: جمهوررئيس محمد داود خان دهند رسمي سفر پای ته ورساوه .

۱ می: حکومت بانکونه ملی کړل .

۲۸ جولای: حکومت په پنجشیر کې تروریستی ډله ونیوله او پر پاکستان یې تور ولگاوه چې وسلې یې ورکړې دي .

۱۹۷۶

۷-۸ جون: د پاکستان جمهوررئيس ذالفقار علی بوتو کابل ته سفر وکړ او د جمهوررئيس داود خان سره يې خبرې وکړې .

۴ جولای: دهند صدراعظمه میرمن اندراگاندي کابل ته په یوه درې ورځنۍ سفر ورسیده .

۸ اگست: دامريکا دبهرنيو چارو وزير هنري کيسنجر په کابل کې د جمهوررئيس داود خان سره غونډه وکړه .

۱۹۷۷

۳۰ جنوري: جمهوررئيس داود خان لويه جرگه جوړ کړه چې پر نوي اساسي قانون غور وکړي .

۱۴ فبروري: نوي اساسي قانون دلويي جرگې له خوا تائيد شو .

۱۵ فبروري: محمد داود خان ته دلويي جرگې له خوا لوړه ورکړل شوه او

لویه جرگه منحل شوه .

۲۴ فبروری: جمهور رئیس داود خان نوی اساسی قانون نافذ کړ .
۱۱ اکتوبر: د پاکستان فوځی مشر جنرال ضیا الحق په جمهوري ارگ کی
د جمهور رئیس داود خان سره وکتل .

۱۹۷۸

۱۹ فبروری: سید عبداللہ د جمهور رئیس مرستیال وټاکل شو .
۲۱ فبروری: جمهور رئیس داود خان یو گوسلاویا ته په رسمی سفر
وځوځیده .

۴ مارچ: جمهور رئیس داود خان په نوی ډهلی کی دهند د صدراعظم
مورارجی ډیسای سره وکتل .

۱۷ اپریل: د خلق د ډیموکراتیک گوند یو موسس میراکبر خیبر په
کابل کې ووژل شو .

۲۷ اپریل: د خلق دیموکراتیک گوند د جمهور رئیس داود خان پر ضد
کودتاه وکړه اونور محمد تره کی جمهور رئیس شو .

۲۳ اگست: سلطان علی کښتمند او د پرچم دبرخی نور مشران د کودتاه په
تور بندیان شول .

۹ سپتمبر: د پاکستان فوځی مشر جنرال ضیا الحق په پغمان کی د جمهور
رئیس تره کی سره وکتل .

۳ ډیسمبر: جمهور رئیس تره کی مسکو ته په یوه رسمی سفر وځوځید .

۱۹۷۹

- ۲۸ جنوری : دافغانستان په شرقی سیمو کی چریکی جگړی پیل شوی .
- ۱۴ سېتمبر : دامریکا سفیر په کابل کی ووژل شو .
- ۲۲ فبروری : دامریکا جمهور رئیس جیمی کارتر دافغانستان سره کومکونه لیکل .
- ۱۶ مارچ : په هرات کې دحکومت پر ضد پاڅون وشو .
- ۲۷ مارچ : خفیظ الله امین صدراعظم وټاکل شو .
- ۱۶ سېتمبر : جهمور رئیس تره کی لیری شو او خفیظ الله امین یی ځای ونيو .
- ۹ اکتوبر : کابل راډیو وویل چی نور محمد تره کی مړ شو .
- ۲۱ ډیسمبر : امریکایی مامورانو وویل چی روسی فوځونه دافغانستان سرحد ته نژدی شوی دی .
- ۲۷ ډیسمبر : شوروی فوځیانو پر افغانستان یرغل وکړ ، خفیظ الله امین ووژل شو ، ببرک کارمل واک ته ورسید .

۱۹۸۰

- ۵ جنوری : دامنیت شوری دافغانستان په هکله خبری پیل کړی .
- ۱۴ جنوری : دملگرو ملتونو عمومی اسمبلی د ۱۰۴۰ رایو په اکثریت په افغانستان کی دشوروی مداخله وغندله .
- ۲۷ جنوری : په اسلام اباد کی دافغانستان په هکله داسلامی هیوادونو دبهرنیو چارو دوزیرانو کنفرانس جوړ شو .

١٤ فبروري : دملگرو ملتونو دبشر د حقوقو کمیسیون په افغانستان کې د شوروی مداخله وغندله.

٢٤ می : په کابل کې د شوروی فوځیانو پر ضد مظاهره وشوه .

٨ جون : د خفیظ الله امین د کابینې درې وزیران اعدام شول .

١٤ سپتمبر : د داخلي وزیر فیض محمد په پکتیا کې ووژل شو .

١٥ نومبر : جمهور رئیس کارمل له نورو لوړو تبه مامورانو سره مسکوته ولاړ .

١٩٨١

١٨ فبروري : جمهور رئیس کارمل د شوروی مشرانو سره د خبرو په غرض مسکوته ورسید .

٩ مارچ : د امریکا جمهور رئیس رونالد ریگن وویل که مجاهدین د امریکا څخه وسله وغواړي نو دی به غور پریو کړي .

٧ اپریل : سعودی عربستان له افغانستان سره د پیلوماتیکي اړیکې وشلولې .

١١ می : سلطان علی کشتمند صدراعظم شو .

٢٢ اگست : د افغانستان د مجاهدینو پنځو دلو اتحاد وکړ او پنځه نفری مشورتی شوری یی جوړه کړه .

١٨ نومبر : ملگرو ملتونو په ١١٦ رایو اکثریت د افغانستان څخه د شوروی فوځیانو د وتلو غوښتنه وکړه .

۱۹۸۲

۶ جنوری : دامریکا فوځی څیرونکو وویل چې په افغانستان کې د شوروي فوځیانو شمیر یو لک شلوزرو ته جگ شوی دی .

۱۶ جون : په ژنیو کې دملگرو ملتو استازی دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو له وزیرانو سره په جلا جلا توگه وکتل .

۱۹۸۳

۱۹ جنوری : دملگرو ملتونو دعمومي منشي مرستیال سکرتر ډیگو کار دویز ژنیو تهران او اسلام اباد ته سفر پیل کړ چې دافغانستان ستونزی ته دحل لاره پیدا کړي .

۱۶ فبروری : دملگرو ملتونو دبشر دحقوقو کمیسیون دافغانستان څخه د شوروي فوځیانو دسمدستي ویستلو غوښتنه وکړه .

۱۵ جون : دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو وزیران د دریمې دورې خبرو په غرض ژنیو ته ورسیدل .

۲۳ نومبر : دملگرو ملتونو عمومي اسمبلې په ۱۱۶ رایو دافغانستان څخه د شوروي فوځیانو دسمدستي ویستلو غوښتنه وکړه .

۱۹۸۴

۱۷ می : دامریکا مرستیال جمهور رئیس جارج بوش دخیبر دري ته ولاړ او پرافغانستان یې د شوروي یرغل وغنده .

۲۷ اگست : دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو وزیرانو په ژنیو کې دملگرو ملتونو دمنځگړي سره جلا جلا وکتل . دري ورځي وروسته

خبري بي نتيجي پای ته ورسيدې .

۳۱ اگست: د کابل په هوايي ډگر کې یو بم وچاودیده .

۴ نومبر: د هوايي ډگر د بم د چاودنې په تور نه کسه اعدام شول .

۱۹۸۵

۱۸ جنوري: امریکا اعلان وکړ چې په همدې کال کې به له مجاهدینو

سره مرسته ۲۸۰ ملیونو ډالرو ته لوړه کړی .

۲۳ اپریل: جمهوررئیس ببرک کارمل په کابل کې لویه جرگه

پرانیستله چې د حکومت له پاره دخلکو ملاتړ ترلاسه کړي .

۱۷ جون: د امریکا او شوروی مامورانو د افغانستان په هکله په

واشنگټن کې غونډه وکړه .

۲۴ جون: د افغانستان او پاکستان ترمنځ خبري چې مخامخ نه وې بي

نتيجي پای ته ورسيدې .

۱۹۸۶

۱۱ جنوري: جمهوررئیس ببرک کارمل د امریکا وړاند یزرد کړ چې

د سوله ییز حل تضمین وکړي .

۲ اپریل: امریکا موافقه وکړه چې مجاهدینو ته ستینگر توغندي

ورکړی .

۴ می: ببرک کارمل دخلق د دیموکراتیک گوند د عمومی منشي په توگه

د خپلې وظیفې څخه استعفی ورکړه او پر ځای یې ډاکټر نجیب الله وټاکل

شو .

۲۸ می: ډاکټر نجيب الله اعلان وکړ چې په خو میاشتو کې به د آزادو انتخاباتو په ترڅ کې پارلمان جوړ شي .

۱۶ جون جمهور رئیس ريگن په امريکا کې د افغاني مجاهدينو د مشرانو سره وکتل .

۱۹۸۷

۲۳ فبرورۍ: د پاکستان د بهرنیو چارو وزیر صاحب زاده يعقوب خان د افغانستان په هکله په مسکو کې د شوروی د بهرنیو چارو د وزیر اډوارډ شيورنتزا سره وکتل

۲۵ فبرورۍ: د افغانستان په هکله د ژنيو د خبرو لسمه دوره بې نتیجې پای ته ورسیده .

۲۰ جولای: جمهور رئیس نجيب الله د شوروی اتحاد د جمهور رئیس ميخايل گورباچوف سره وکتل .

۱۸ اکتوبر: مولوی محمد یونس خالص د مجاهدينو داو و گوندونو ویاند وټاکل شو .

۲۹ نومبر: لویه جرگه راو غوښتل شوه چې نوی اساسی قانون تائید کړي .

۱۰ ډسمبر: د ملگرو ملتونو استازی ډیگو کارډو ویز د راپورونو له مخې د پخواني پاچا او مجاهدينو د مشرانو سره د انتقالی حکومت په هکله خبری وکړي .

۱۹۸۸

۴ جون : د شوروی اتحاد دبهرنیو چارو وزیر ادوارد شپورنتزا کابل ته په یوه رسمی سفر ورسید .

۱۲ جون : د پاکستان جمهوررئیس ضیاالحق وویل چې د شوروی فوځیانو تر وتلو وروسته مسکو پلوه خلکو ته باید اجازه ورکړل شی چې په حکومت کی برخه واخلي .

۲۳ فبروری : دمجاهدینو ائتلاف مؤقت حکومت جوړ کړ .

۱۴ اپریل : افغانستان ، پاکستان ، شوروی اتحاد او امریکا په ژنیو کې لوزنامه لاس لیک کړه چې شوروی فوځیان به په نهومیاشتو کی له افغانستان څخه ووځي .

۲۶ می : محمد حسن شرق دسلطانعلی کشتمند پر ځای صدراعظم وټاکل شو .

۲۵ دېسمبر : د شوروی دبهرنیو چارو مرستیال وزیر یولي وارنسوف په روم کې دپخواني پاچاسره وکتل .

۱۹۸۹

۲۷ جنوری : برتانیی ، فرانسی ، جاپان او ایتالیې په کابل کې خپل سفارتونه وتړل .

۱۴ فبروری : د شوروی اتحاد وروستي عسکر دافغانستان څخه ووتل .

۲۰ فبروری : حسن شرق دصدارت څخه استعفی ورکړه او پر ځای یې سلطانعلی کشتمند صدراعظم وټاکل شو .

۲۳ فبروری: صبغت الله مجددي دموقت حکومت جمهور رئیس او پوهاند عبدالرب رسول سیاف یې صدراعظم وټاکل شو .

۱۹۹۰

۶ مارچ: شهنواز تڼي د ډاکټر نجيب الله پر ضد کودتا وکړه .
۲۱ اپریل: فضل الحق خالقيار نوی صدراعظم وټاکل شو او خپله کابینه یی جوړه کړه .
۳ سېتمبر: ډاکټر نجيب الله په پاریس کې د ملگرو ملتونو په کنفرانس کې گډون وکړ .
۱۹ نومبر: ډاکټر نجيب الله د افغانی اشخاصو سره د خبرو په غرض سویس ته ورسید .

۱۹۹۱

۲۳ جنوری: پوهاند ربانی په خرطوم کې د مجاهدینو سفارت پرانیست .
۳۱ مارچ: خوست د قومندان حقانی په مشرتوب مجاهدینو ونیو .
۲۰ اپریل: د کونړ په اسد اباد کی دوه ابیانو په مرکزي په یوه چاودنه کې د جمیل الرحمان په شمول ډیر کسان مړه شول .
سېتمبر: امریکا او شوروی اتحاد فیصله وکړه چی په افغانستان کې پر دواړه خواوو دنوی کال د پیل څخه وسلې بندې کړی .

۱۹۹۲

۱ جنوری: په افغانستان کې د جگړی پر دواړو خواوو د امریکا او شوروی

وسلې بندۍ شوى .

مارچ: ډاکټر نجيب الله موافقه وکړه چې يوه موقت حکومت ته واک وسپارى .

١٠ اپريل: دملگرو ملتونو عمومى منشى اعلان وکړ چې دواک تر سپارلو وړاندې يوه شورى جوړه شى .

١٤ اپريل: مجاهدینو د بگرام هوايي ډگرونیو .

١٥ اپريل: ډاکټر نجيب د قدرت څخه ليرى شو او په کابل کې دملگرو ملتونو په دفتر کې يې پناه واخيستله .

تاریخی سندونه

د امیر امان الله خان لومړنۍ وینا

د لوی خدای په نامه چې بخښونکی او مهربان دی

ای د لوړې روحیې ملته او ای زړه وړاردو!

تاسی ته د فرمانونو او اطلاعیو له لارې اوږده معلومات او اطلاع درکړل شوې ده چې څه پېښ شول. اوس د خوښۍ خبرونه دا دي چې زموږ د حکومت زړور پوځ په جلال آباد کې د عزت او زړورتوب د احساس څرگندونه وکړه چې ټولې خپلې دندې سرته ورسوي.

د ۱۳۳۷ هـ قمری کال د جمادې اول په پنځمه ویشتمه نیټه د پنجشنبې په ورځ ټول هغو افسران او پوځیان چې زما د شهید پلار خدای بخښلی اعلی حضرت سره یوځای وو د جلال آباد په تعلیمي میدان کې راټول شول او په سوگند خوړلو یې زما بیعت وکړ. په دې وخت خوشحالي وشوه او د باجه خانې د رغولو په ترڅ کې د سلامی په توگه د توپونو ډزې وشوې، وروسته دوی ټول هغه کسان ونيول او

بندیان یې کرل چې د اعلیٰ حضرت شهید د حفاظت دنده یې پر غاړه وه او د قتل په وخت کې یې په شاهي خوب ځای کې خاصه وظیفه لرله. هغوی وغوښتل چې دې کسانو باید جواب ویلي وای او زما اکا ورته جزا ورکړی وای. هغه بیله کوم مذهبي روایت او د نړیوالو حقوقو پر خلاف د یوه غاصب په توګه عمل وکړ او ځان یې امیر اعلان کړ څنګه چې هیڅوک نشي کولای چې په غیر قانوني توګه د امارت ادعا وکړي نو زما اکا چې هم هیڅ حق نه درلودی په خپله رضا د امارت څخه استعفی وکړه او زه یې د امیر په توګه وپېژندلم زما د وروڼو هر یوه سردار عنایت الله خان او حیات الله خان او د شاهي کورنۍ د نورو غړو د بیعت سندونه ماته را رسیدلي دي، د دې سندونو نقل ستاسي د معلوماتو له پاره دا دی وړاندې کوم.

ای د افغانستان با احساسه ملته! راځی چې د خدای تعالیٰ شکر ادا کړو کوم ذات چې زوال نه لري او د جنتونو او مځکې خالق دی. زموږ د سوځلي زړه او د اوښکو د کوسترګو په ترڅ کې یې زموږ حکومت د بربادۍ او ګډوډۍ څخه وژغوره او زموږ اسلامي حکومت ته یې د قوت او آزادۍ نور ځواک وروباڅېښه. لطفاً یوه لحظه هم داسي فکر مه کوئ چې ستاسې پاچا د تاج و تخت په ګټلو کې ناشکری کوی، زه د لوی خدای شکر گزار یم چې تاسې او زما محبوب هیواد ته یې سوله او سوکالي راوستله او زما مسلمان لوی ملت او افغانستان یې په داسي خطرناک وخت کې د ستونزو او بدبختیو څخه وژغورل او موږ ته یې نوی ژوند را په برخه کړ.

د افغان حکومت زړه ور پوځه! زه د لوی خدای څخه په زړونو ځله شکر گزار یم چې ستاسې وژونکې ګولۍ او زړه خپروونکې فولادې برچې چې زموږ د ملت او هیواد د عزت د ساتنې له پاره تیاري وې د لوی خدای په مهرباني زموږ د ځانی

بربادی او یو د بل په مقابل کې د استعمال څخه وژغورل شوې. ښه پوه شئ چې د لوی خدای لویه مهربانی او دهغه د پیغمبر برکت ؤ چې زموږ پر ملت او حکومت را نازل شو. دا د نه بدلیدونکي خالق ازلي رضا وه. دهغه شان دې لوړ وي او ټولې سختی او ظلمونه دې ستاسې د ملت د سر څخه لیرې وي افغانستان دي د دین او هیواد د ښمنانو د سیسو څخه په امن وي.

ای ویاړلی ملته!

او زړور پوځه!

په داسې حال کې چې زما ملت شاهي تاج زما پر سرزدي زه تاسې ته په لوړ آواز اعلان کوم چې زه به تاج و تخت یوازې په دې شرط ومنم چې تاسي زما په افکارو او نظریاتو کې زما سره مرسته وکړئ. چې په لاندې ډول دي:

۱- افغانستان به داخلي او بهرنی ازادي لري او هغه دا چې د حکومتونو ټول حقوق چې دنړۍ آزاد هیوادونه لري افغانستان باید هغه ټول ولری.

۲- تاسې باید په خپل ټول طاقت سره زما سره یو ځای شئ چې زما د پلار د قتل غچ واخلي چې ستاسې ټول روحانی پلار ؤ.

۳- ملت باید ازاد وي! هغه دا چې پر هېڅ انفرادي کس د بل چاله خوا ظلم ونشي. خود محمدي شرعي، دملکي او پوځي قانون اطاعت چې په ډېر احترام یې درناوی کیږي، د افغانستان ملت وجیبه ده چې اطاعت یې وکړي او په دې هکله افغان ملت پوره شهرت لري.

زه به ستاسې تاج تر هغه وخت پورې ونه منم تر څو تاسې دا شرطونه نه وي منلي. تاسې ټول چې د دې ملت تکړه غړي یاست په ډېره جذبه مو دا شرطونه ومنل نوزه هم په ډېر درناوي دا ستر تاج پر خپل سر ږدم. او په کلکه اراده د امارت

او امامت درانه بار ته اوږه ورکوم. زه اميدوار یم چې زما ملت به لوی خدای ته دوعا وکړی چې ماته ځواک راکړي چې ستاسې دسوکالۍ او خير بنیگنې په لاره کې خدمت وکړم، او تاسې به په مردانگۍ زما سره مرسته وکړئ چې زه خپل افکار او نظريات عملی کړم. ای هیوادوالو همدا اوس زه په هیواد کې د بیگار سیستم لغوه کوم تر دې وروسته په هیچا په زوره کار نشی کیدای چې سرکونه جوړ کړي او یا په عامو ځایونو کې کار وکړي او یا ونی پرې کړي. د خدای تعالی په مهربانی ستاسې حکومت به داسې لارې چارې تر لاس لاندې ونیسي چې هیواد او ملت ته به گټورې وي او په دې توگه به افغانستان په پرمختللي نړۍ کې نوم وکړي او د نړۍ د پرمختللو قدرتونو په منځ کې به ځای ونیسي.

نور نوزه لوی خدای ته درخواست کوم چې ستاسې مسلمانانو او ټولو انسانانو په خير بنیگنه او سوکالۍ کې مرسته وکړي.

زما د خواهشاتو په پوره کولو کې زه د لوی خدای څخه د رهنمایی غوښتنه کوم.

د امیر امان الله لاس لیک

پادشاهی فرمان

خرنگه چی دلوی خدای په مهربانی او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دین په تأیید د دین د مخرب امان الله په خلع کولو چی زموږ او تاسو ټولو هیله وه، بریالی شوم، پر تخت باندې د کښېناستو له پیله مې دده نامشروعی کرنې منع کړې چی تاسو د حضرت سید الانام د دین غیرت لرونکو ته یې په لاندې ډول لیکم:

۱- سلام چی مسنونه طریقه ده او دخولۍ په اشاره یې اړولی و، د سنت مطابق مې امر ورکړ.

۲- دستار یې چی د آنحضرت طریقه او سنت دی او د لمانځه ادا پرې بشپړېږي موقوف کړی ؤ، حکم مې ورکړ چی دستار دې بیخی دودوی.

۳- اسلامي لباس چی پرېښودل شوی ؤ بېرته مې بر حال کړ او له کافرانو سره ورته لباس مې منع کړ.

۴- دستر پرېښودلو حکم یې چی کړی ؤ، بېرته مې مسترد کړ.

۵- دولي له اجازېرته مې (له کوره) د ښځو او بالغو نجونو راوتل او د مستوراتو ښوونځي موقوف کړل.

۷- انگریزي، فسرانوي او جرمني بنوونځي می موقوف کړل.

۸- نجونې یې چې له هېواد نه بهر لیږلې وې څرنگه چې د ملت بې ناموسي وه، رومې ونه بلل، هغوی مې بهر ته راوغوښتې نور مې بهر ته لیږل بیخي منع کړل.

۹- هغه څه مې چې له دیني ملاحظو پرته یې د دوې ورځنۍ دنیا له پاره هڅه کوله او له هغه نه دیني زیان پېښېده، منع کړل.

۱۰- د علم او علماؤ سپکاوی یې کاوه خو د هغه برخلاف احترام یې شرعاً واجب دی.

۱۲ - حساب، هندسه او انگريزي يي چي رواج کړي وو موقوف مي کړل.

۱۴- دجمعی ورځ یی چی په پنجشنبی اړولی وه، ترک مې کړه.

دجوماتونو دملا او مؤذن لگښتونه يې قطع کړي وو ، بېرته مې جاري کړل .

۱۷- مجددی حضرات یی چی دمسلمانانو پیشوایان دي، بندیان کړي وو،

بہرہ می را خلاص کړل چې دیني لارښوونې وکړي.

۱۸- شراب خوري يي چي رواج ڪري و ه، بيخي مې بنده ڪر ه.

۱۹- دجنوبی ملا عبدالله خان مرحوم یی چی ددین دسربندنی په لاره کښې وژلی ؤ، امر مې ورکړ چی مرقدیې سم او ودان کړای شي.

پورتنی ۱۹ فقرې مې تاسوته ورسولې چی خبر اوسئ او پرپورتنیو فقرو سربېره ددی نورو فقرو مراعات له خلکو نه غواړم:

۱- دهغو ټولو باقیاتو بخښل چی د ۱۳۴۷ کال تر پایه پورې د مالیې په بڼه پر رعیت او ملکاتو باندې پاتې وي.

۲- عسکري ملازمت په خپله خوښه دی چی دمیاشتي به شل روپۍ معاش، خلور منه غله او دکال دوه جوړه دریشۍ او یو جوړه بوټ ورکول کېږي.

۳- د اضافی مالیو لکه دطرقی، سرک پلي او نورو ټولو بخښل.

دا ټول له شرعی خلاف تکلیفونه مې منع کړل، حقه اسلامی مالیه مې چی شارع حکم ورکړی منظوره کړه او دخپل رعیت د حال په هوسایۍ کښې لکه څنګه چی بنایي کوښښ مې کړی او کوم یې او ټول هېوادنی اجراءات مې دروښانه شرعی له جواز سره سم کړی اوسموم یې. له تاسونه هیله لرم چی دخپلو قومونو بیعتونه واخلي، له مخورو، سپین ږیرو، ساداتو، علماؤ، خوانینو او ملکاتو سره زمالور حضورته را حاضر شئ چی علماؤ او ساداتو ته ښه مکافاتونه ورکړل شي اوزما حضور له تاسونه خوښ شي. او هم مې د ساداتو او خوانینو وظیفه او مستمري دامیر شهید دسلطنت دبست له مخې منظوره کړه.

مهر

(امیر حبیب الله خادم دین رسول الله)

د افغانستان د جمهوریت اعلام او د جمهور رئیس
محمد داؤد خان وینا

د ۱۳۵۲ د چنگاښ ۲۶
بسم الله الرحمن الرحيم

گرانو خويندو او وروڼو، سلام!

خپل وطن ته په خدمت کښی د بیلو بیلو مسئولیتونو دیوی مودی په اوږدو
کښی همیشه دیوه هدف په لټه کی وم چې د افغانستان د خلکو په تیره بیا
د محرومو طبقو او زموږ د مملکت د زلمی نسل د پاره یو مثبت او واقعي محیط
مادي او معنوي وده مینځ ته راشی او په هغه کی زموږ د وطن ټول وگړی بی له
توپیر او امتیاز نه دخپل وطن د آبادی او سرلوری په لاره کی برخه واخلي او
مسئولیت احساس کړی. وختونه تېر شول او زیات کوبښښ وشو هغه عوامل چې
په بیلو بیلو شکلونو سره د تجربوله مخې د غسې هدف ته درسېدو خنډ کیدل ورو
ورو له مینځ نه یو سو او په تېره بیا په مملکت کی دا اعتبار وړ امنیت ټینگ کړو چې

اقتصادي او اجتماعي مثبت تحول ته په سالم ډول اجازه ورکړي، زلمي نسل ته د مسئولیت احساس روښانه کړي. او د خرافې او ارتجاعی نشو و نما مخه ونیسي د دغو مر حلونه تېرېدونه وروسته بل علت مونه لیدو چې زموږ په وطن کې دغه مقصد ته درسېدو له پاره نوي پايه وانوري. ما دخپل وطن دراتلونکې نیکمرغۍ له پاره د یوې واقعي او معقولې دیموکراسۍ د ټینګېدونه پرته چې اساس یی د افغانستان د اولس اکثریت ته په خدمت کې ټینګ وي بله لاره نه درلوده او نه یې لرم، د بنده په نظر دیو دغسې اجتماعي حالت اصلي بنسټ دخلکو د حقوقو پوره تأمین او دملي حاکمیت په اصل باندې پوره اعتراف دی چې نه باید په دغو دوو اصولو کې ښکاره یا پټ کوم خلل وارد شی.

دامقدسه هيله وه چې زه یې مجبور کړم لس کاله دمخه ما او زما ملګرو د شاه حضور ته خپل وروستی پیشنهاد وړاندې او د افغانستان د ملت د خیر او نیکمرغۍ د پاره دهغه د تطبیق هیله وکړو، هغه مقدسه هیله ولې د مملکت د دغسې بی سرو سامانی سبب شوه؟ او ولې هغه ضعیف النفس ملګری له اصلي مقصدنه واورېدل او غلطه او خطا لاره یې تعقیب کړه.

داستان دی ډیر اوږد چې تفصیل یی په دغه لنډ وخت کې گنجایش نه لري او په مساعد وخت کې به د گرانو وطنوالو د خبرتیا د پاره وړاندې شي.

په هر صورت نتیجه داشوه چه نور هغه پخوانی امیدونه او هغه ښی هیلې په یوه داسی دیموکراسی بدلې شی چې له لومړي سر نه دهغی بنسټ په شخصي او طبقاتي عقود او گټو، په تقلب او دسیسو، په دروغو او ریا او دخلکو په غولولو باندې ولاړ وي خو د دغو ټولو تبلیغاتو په همدې لسو کلو کې ونشو کړای هغه ترخه حقایق چې داقتصادي حالت دمطلقې ورشکستګۍ او دمملکت د ادارې،

اجتماعي او سياسي حالت د انحطاطونو څخه عبارت دي د افغانستان د ملت او د خارجي نړۍ له سترگونه پټ کاندې، لنډه دا چې ديموکراسي يعني د خلکو حکومت په يوانر شيزم او د مشروطه سلطنت رژيم په يو مطلق العناني رژيم بدل شو او د دغو قدرتونو هر يو، د بل غاړې او د خلکو غاړې ته ورو لويده او تفرقه و اچوه او حکمراني وکړه فورمولونو يې په ټول مملکت کې اوربل کړ ترڅو چې وکړای شي د دغه ملوټه او ناوړه اوله بدبختۍ، فقر او فلاکت نه ډکې فضا په سيوري کې خپل شوم مادي او ممکن سياسي مقصدونه حاصل کړي.

د مملکت په هر گوټ کې وطن پالونکي چې وو دخپل وطن دغو سختو او ناوړو حالاتو ته په ډيرې خواشيني او غمجنۍ سره کتل او دخپل وطن د احوال څارنه يې کوله په تېره بيا اردو دغه درد تر ټولو زيات احساساوه او په دغه اميد چې نن او سبا به دغه فاسده او ويجاړه دستگاه په پای کې د ملت له بدمرغه حالت نه خبر او دخپلې اصلاح لپاره به زيار وباسی زيات صبر او حوصله يې وکړه خو نتيجې ثابته کړه چې دغه اميدونه بيخي بيخايه وو او د دولت رژيم او دستگاه دومره فاسده شوه چه نور نو دهغه د اصلاح لپاره اميد او انتظار پاتې نشو همدا وجه وه چې ټولو وطن پالونکو په تيره بيا د افغانستان وطن پرسته اردو تصميم ونيو چې نور دغه فاسد نظام پای ته ورسوی او وطن د دغی بدبختۍ نه خلاص کاندې.

گرانو وطنوالو!

بايد تاسو ته خبر در کړم چې نور دغه نظام له منځه لاړ او هغه نوي نظام چې د جمهوريت د نظام نه عبارت دی او د اسلام د حقيقي روحيې سره موافق دی دهغه ځای ونيوزما ملگري او زه د زړه له کومي تاسو ته د گران افغانستان د دغه لومړي جمهوريت مبارکي وایم او هغه د افغانستان او د افغانستان د ملت د سر لورۍ او

نیکمرغی، د پاره غواړو.

د افغانستان فداکاره اردو هر چیرې او د مملکت په هر گوټ کې چې یاست د دغه بری په مناسبت تاسو ټولو ته تبریک وایم یقین لرم چې خپلو وظیفو ته به چې د افغانستان د ملي حاکمیت د ساتنې او د امنیت له تأمین نه عبارت دي همدا شان متوجه اوسئ.

نوي نظام طبعاً د ځان سره بنیادی ریفورمونه لري چې تفصیل یی په دغه لنډ وخت کې امکان نه لري او په راتلونکي نژدې وخت کې به د گرانو وطنوالو د خبرتیا د پاره وړاندې شي.

د افغانستان باندنی سیاست به د بیطرفۍ، په پوځي ډلو ټپلو کې د برخې نه اخیستو او په خپله د افغانستان د خلکو په آزاد قضاوت ولاړ وي.

د افغانستان بین المللی سیاست زموږ د خلکو د مادي او معنوي ژوندانه د پاره د هېواد د ملي هیلو په اساس طرحه شوی دی.

زموږ له ملي کونښن او هیلو څخه په ډاگه څرگندیږي چه زموږ د هیلو تر سره کیدل تر ټولو زیات د نړۍ سولې ته اړ دي. هېڅ یو هېواد د نړۍ د سولې له ریا نه پرته نشي کولی چې په خپلو ملي هیلو کې بریالی شي.

څنگه چې موږ له هر چانه زیات ځان د خپل هېواد د پرمختیا په لاره کې زیارته اړېږلو تر هر چا زیات د نړۍ سوله او سلامت غواړو نو همدا وجه ده چې د افغانستان د سیاست لومړۍ ستنه د سولې غوښتنه او د نړۍ له ټولو خلکو او ملتونو سره دوستي کول دی.

پدغه هیله کښی له موږ سره د هېڅ یوه هېواد یا اولس که کوچنی وي که لوی، لیرې وي که نژدې هېڅ ډول توپیر نشته. دغه مستقلة اراده د افغانستان د خلکو له هیلو څخه سرچینه اخلي. هغه عنصر چې د افغانستان عنعنوي بېطرفه سیاست ته

امتیاز ورکوي دهغه څرگند صراحت او صمیمیت دی چې دافغانستان دملي ارادې دخپلواکۍ نمایندګۍ کوي.

پدې اساس له متحابه دولتونو سره دافغانستان دوستۍ روابطو خپله تزلزل نه منونکې ستنه ټینګه ساتلې ده او دهغو په زیاته پراختیا کې به ددیپلوماسۍ، شخصي تماسونو او بین المللي همکارۍ دمینځ ته راتلو او جلبولو له لارې زیار وویستل شي او زموږ هیله داده چې له هغه نه مثبتې او عملي نتیجې واخیستلې شي.

دغه نظام دملګرو ملتو دمنشور اساسات چې مقصد یې د بشري نړۍ نېکمرغي او آرامي ده ملحوظ او محترم ګڼي.

له پاکستان سره زموږ په روابطو کې چې یوازنی هېواد دی چه دپښتونستان دقضیې په باب له هغه سره سیاسي اختلاف لرو او تر اوسه پورې دهغه په حل نه یو بریالي شوي، دپښتونستان دقضیې دحل دلارې دپیدا کولو دپاره به زموږ دائمي کوبښډوام وکړي.

په پای کی یو ځل بیا له دغه ستر ملي بري نه خپلو ګرانو وطنوالو ته مبارکی وایم او له ټولو وطن پالونکو په تېره بیا دافغانستان له فدا کاره اردونه چې له هېڅ ډول خالصانه سعی او کوبښډنه یې ځان نه دی سپمولی دزړه له کومي تشکر کوم او خپل امتنان وړاندې کوم.

څرنگه چې زموږ سعی او کوبښډنشی کولی د انجام نقطه ولري دهېواد دټولو افرادو په تېره بیا دزلمی طبقی دهمکارۍ دوام زموږ دټولو دزړه له کومي هیلې دي او دهغو په لاس ته راوړلو پوره امید لرو.

ژوند دې وي افغانستان

تل دې وي جمهوریت

د افغانستان او روس تر منځ تړون

(نېټه د ۱۹۲۱ د فبرورۍ ۲۸، د ۱۲۹۹ د کب له نهم سره سم)

د افغانستان او روس تر منځ د دوستانه اړیکو د ټینګښت او د افغانستان د حقیقي استقلال د ساتنې له پاره، د افغانستان لور دولت له یوې خوا او دروسيې سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوري دولت له بلې خوا د دې تړون کول و ټاکل او د دې مطلب د ترلاسه کولو له پاره یې خپل واکمن وکیلان په لاندې ډول و ټاکل:

د افغانستان د لور دولت له خوا:

محمد ولي خان

میرزا محمد خان

غلام صدیق خان

او دروسيې د سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوري دولت له خوا:

گیورکي واسیلوویچ چیچرین

او میخائیلوویچ قاراخان

نوموړو وکیلانو یو بل ته دخپلو وکالت نامو تر وړاندې کولو او له دواړو خواؤنه ددې ټکي په تصدیق کولو سره چې دا وکالت نامې د ترتیب له مخې سمې او په قاعده برابرې لیکلې شوې دي، لاندینی فقری یې په اتفاق سره ومنلې.

لومړۍ فقره:

لوړ تړون کوونکي اړخونه یو د بل استقلال منې او ژمنه کوي چې دهغو درناوی به کوي او تر خپل مینځ به روع سیاسي اړیکې ټینګوي.

دوهمه فقره:

لوړ تړون کوونکي اړخونه ژمنه کوي چې له دریمګړی دولت سره به داسې نظامی یا سیاسي تړون چې یوه تړون کوونکي اړخ ته زیان رسوي، نه کوي.

دریمه فقره:

د دواړو تړون کوونکو اړخونو سفارتونه او قونسلګری له نړیوال دو د سره سم سره برابر او متبادل سیاسي امتیازات لري.

لومړۍ څرګندونه: په دې ډله کې:

الف- د دولت بیرغ څرولو حق.

ب- د سفارتونو او قونسلګریو دفهرست شویو غړیو مصوونیت.

د- په تلفون، بی سیم، تلګراف او سیم لرونکي تلګراف دسیاسی نمایندگانو

له حقوقو سره سم دخبرو کولو حق.

ه- د دواړو تړون کوونکو اړخونو د سفارتونو او قونسلګریو ودانۍ تر هیواد

بهر امتياز لري خو د هغو کسانو له پاره چې محلي حکومتونه يې رسماً دخپل مملکت پر قوانينو باندې تيری کوونکي وگڼي، د پناه او تېبستې ځای نشي کېدلای.

دوهمه څرگندونه:

د دواړو تړون کوونکو اړخونو سفارتونه په متبادل ډول د نظامي آتشفرونو کې دی.

خلورمه فقره:

دواړه تړون کوونکي اړخونه د افغانستان په خاوره کې د روسيې د سوسياليستي فدراتيف شوروي جمهوريت د پنځو قونسلگريو او د روسيې په خاوره کې د افغانستان د اوو قونسلگريو چې پنځه قونسلگري به يې د روسيې په منځني آسيا کې وي له پرانستلو سره دوه اړخيزه موافقه کوي.

څرگندونه: په يادو شويو قونسلگريو سره بهر د روس د دولت او د افغانستان د دولت له خوا په راتلونکي کې به هر ځانگړی ځای کې د قونسلگريو پرانستل او ځای ټاکل د دواړو تړون کوونکو اړخونو ترمنځ د ځانگړې موافقې له مخې کېږي.

پنځمه فقره:

د روسيې قونسلگري د هرات، مزار شريف، کندهار، غزني او ميمنی په ښارونو کې پرانستلې کېږي او د افغانستان د لوړ دولت جنرال قونسلگري په تاشکند او قونسلگري په پترو گراد، قازان، خوقند، ثمرقند، مرو او کراسناو

د سګ کښې جوړېږي.

څرګندونه: په روسیه کښې د افغانستان د قونسلګریو او په افغانستان کښې د روسیې د قونسلګریو د پرانیستلو حقیقي وخت د ځانګړې موافقې له مخې ټاکل کېږي.

شپږمه فقره:

روسیه مني چې افغانستان که هر څومره مالونه له روسیې نه واخلی یا یې له بهرنه رانیسي د روسیې له خاورې نه یې د آزاد اوبی محصول ترانزیت په ډول تېرولای شي.

اوومه فقره:

دواړه تړون کوونکي اړخونه د شرقي ملتونو آزادی د خپلواکۍ او دهغوی د هر ملت له غوښتنې سره سم مني.

اتمه فقره:

ددی تړون داوومې فقرې د اثبات له پاره دواړه تړون کوونکي اړخونه د بخارا او خیوې د دولتونو حقیقي خپلواکي او استقلال د هر ډول حکومت په درلودلو سره یې چې غواړي او ددوی د ملتونو له خوښۍ سره سم وي، مني.

نهمه فقره:

د روسیې د سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوریت دهغې ژمنې د ترسره

کولو له پاره چې دروسيې درئيس جناب لينن له خوا د افغانستان وزير مختار ته ورکړل شوې ده، قبلوي چې په پوله پرته هغه ځمکې چې په تيره پېړۍ کې له افغانستان سره تړلې وې بهر ته افغانستان ته وسپاري. په دې شرط چې د عدل او انصاف مراتب او دهغې ځای د خلکو غوښتنې پر ځای شي. دهغه ځای د دايمي اوسېدونکو درضا خرگندول او درايو معلومول د دواړو هيوادونو ترمنځ د ځانگړې موافقې له مخې د دواړو خواؤ دوکيلانو په وسيله ترسره کېږي.

لسمه فقره:

د دواړو تړون کوونکو لوړو اړخونو ترمنځ د دوستانه اړيکو د پياوړتيا له پاره دروسيې د سوسياليستي فدراتيف شوروي جمهوريت حکومت منی چې د افغانستان له دولت سره نغده او نوره مادی مرسته وکړي.

يوولسمه فقره:

دا تړون په فارسي او روسي ژبو وليکل شو او دواړه متنونه مساوي ارزښت لري.

دوولسمه فقره:

دا تړون د دواړو اړخونو د حکومتونو تر قبولۍ وروسته قانوني بڼه ترلاسه کوي او تصديق ليکونه يې په کابل کې تبادله کېږي او د دې مطلب د ثابلولو له پاره د دواړو خواوو واکمنو وکيلانو دا تړون لاسليک کړ او خپل مهرونه يې پرې ولگول. په مسکو کې د نولس سوه يووېشتم کال د فروري د مياشتې په ۲۸ نيټه چې د

۱۲۹۹ هجری شمی کال د کب له لسمی نیتی سره سمه ده، ولیکل شو.

محمد ولی، مختار وزیر

میرزا محمد خان

غلام صدیق خان

گ، و. چیچرن

ل.م. قارا خان

د برتانيې او افغانستان ترمنځ د دوستۍ معاهده

سريزه:

د برتانيې حکومت او د افغانستان حکومت په خپل منځ کې د گاونډيتوب د اړيکو د قايمولو په نظر کې نيولو پر لاندې ليکل شوو مادو موافقه کړې ده او په دې مقصد لاندې لاس ليک شوی او ورباندې دواړو خواوو مهر لگولی او په مناسب وخت کې به عملي شي.

۱. د برتانيې او افغانستان حکومتونه په گډه د دواړو هيوادونو داخلي او بهرنۍ آزادي تصديقوي او درناوی يې کوي.

۲. دواړې لورې رتبه خواوې په گډه دهند او افغانستان سرحدونه مني چې د راولپنډۍ په معاهده کې په پنځمه ماده کې منل شوي دي چې د ۱۹۱۹ کال د اگست پر اتمه ورباندې موافقه وشوه. او همدا ډول هغه سرحد چې د خيبر په لويديځ کې د برتانوي کميسيون لخوا د اگست او سپتمبر په مياشتو کې د پورتنۍ مادې په تعقيب وکښل شو او په نقشه کې چې د همدې معاهدې سره يوځای ده په تورو تېکو سره ښوول شوی دی او د ليکي بيا برابرولو ته ضرورت لري چې په لومړۍ ضميمه کې راغلی دی او ورباندې موافقه شوې ده چې د تورخم نومي ځای

د افغانستان په سرحد کې راوستل شي. همدا ډول د کابل سیند دشلمان خولې بند او پلوسی د افغانستان په سرحد کې راوستل شي چې په ذکر شوي نقشه کې د سروټکو په لیکه بنودل شوي دي. د برتانیې حکومت موافقه کوي چې د افغانستان حکومت کولای شي چې په معینه اندازه اوبه په یوه نل کې چې د برتانیې حکومت به یې ورته ورکړی دلنډی کول تل څخه تورخم ته د افغانانو د ضرورت له پاره وغزوي او د افغانستان حکومت موافقه کوي چې برتانوي افسران او قبایل چې د سرحد په برتانوي لور کې اوشي بيله اجازې او خنډونو کولای شي چې د کابل د سیند څخه د کښتۍ چلولو کار واخلي او د برتانیې اتباع کولای شي چې د ذکر شوي سند ددې برخې څخه داوبو لگولو ټول روان موجوده حقوق ولري.

۳. د برتانیې حکومت موافقه کوي چې د افغانستان د جلالتماب امیر، وزیرمختار د لندن په شاهي دربار کې، د ټولو نورو قدرتونو داستازو په خبر ومني او په لندن کې د افغانستان د سفارت جوړیدلو ته اجازه ورکړي. د افغانستان حکومت همدا شان موافقه کوي چې په کابل کې د برتانیې د پاچا او هند دامپراطور وزیرمختار ومني او په کابل کې د برتانیې د سفارت جوړیدلو ته اجازه ورکړي.

دواړې خواوې به حق ولری چې په خپلو سفارتونو کې نظامی آتشفه مقرر کړي. ۴. د افغانستان حکومت موافقه کوي چې په کندهار او جلال آباد کې د برتانیې قونسلگری جوړی شي او د برتانیې حکومت دهند د حکومت په مرکز کې د افغانستان جنرال قونسلگری او په کلکته، کراچی او بمبئی کې د درو قونسلگریو جوړیدلو ته اجازه ورکړي. هر وخت چې د افغانستان حکومت وغواړي

چې دهند نه پرته د برتانيې په نورو مخکو کې د قونسلگرۍ افسران مقرر کړي جلا موافقه به د دې ډول مقرريو له پاره که چيرې د برتانيې حکومت يې تائيد کړي، وکړل شي.

٥. لور تړون کوونکي اړخونه په خپلو هيوادونو کې يو د بل داستازو تحفظ کوي او ورسره احترامانه چلند کوي چې ورکې به وزير مختار، قونسل جنرال او قونسلان شامل وي. دواړې خواوې موافقه کوي چې پورتنۍ استازي دخپلو دندو ترسره کولو تابع وي. د دې دندو مواد به د دې لوزنامې په دوهمه ضميمه کې بنوول کېږي. د برتانيې حکومت نوره موافقه کوي چې د افغانستان وزير مختار، قونسل جنرال او قونسلان په هغو حدودو کې چې ورته داوسيدلو يا کار اجازه ورکړل شوې ده د پورتنۍ ضميمې مطابق د ټولو هغو حقوقو او امتيازاتو څخه او يا چې وروسته منظور يږي دنورو هيوادونو او حکومتونو د وزير مختارانو، قونسل جنرالانو او قونسلانو په شان چيرې چې مقيم دي برخورداره دي. د افغانستان حکومت همدا ډول موافقه کوي چې د برتانيې وزير مختار او قونسلان دخپلې هستوگنې او کار په سيمه کې د ضميمې د موادو مطابق هم هغسې حقوق او امتيازات لري او يا وروسته منظور شي دنورو هيوادونو او حکومتونو د وزير مختارانو او قونسلانو په شان چيرې چې د برتانيې وزير مختار او قونسلان ځای پر ځای دي استفاده کولای شي.

څنگه چې د برتانيې او افغانستان د حکومتونو په گټه ده چې افغانستان يو قوي او ودان هيواد وي نو د برتانيې حکومت موافقه کوي چې هر څومره مواد چې د افغانستان دخير ښېگنې او قوي کيدلو له پاره په کار وي، لکه دفابريکو ماشينونه، انجنونه او د ټيلگراف او تيلفون مواد افغانستان کولای شي په برتانوي

قلمرو او يا دنړۍ په نورو هيوادونو کې واخلي او په عادي توگه يې د برتانيې او برتانوي هند د بندرونو څخه بيله کومو ستونزو افغانستان ته وارد کړي. همدا ډول د افغانستان حکومت موافقه کوي چې هر ډول مالونه، د کومو صادراتو چې د افغانستان د داخلي قانون خلاف نه وي او د افغانستان د حکومت په انده د افغانستان تر کورني ضرورت ډېر وي او ورته د برتانيې حکومت ضرورت ولري رانيولای شي او د افغانستان د حکومت د اجازې سره سم هند ته صادريدلای شي. د وسلو او گوله بارو توپه هکله د برتانيې حکومت موافقه لري چې دا يقيني شي چې د افغانستان د حکومت نيت دوستانه دی او سمدستي هند ته خطر نه نشته چې دا ډول وسلې افغانستان واردې کړي، نو بيله کومو خنډونو به ورته د واردولو اجازه ورکړل شي. په هر حال که تردې وروسته د وسلو دوړلو راورلو په هکله دنړۍ د لويو قدرتونو لخوا کنوانسيون تصويب شي او تر اجرا لاندې ونیول سشي نو د افغانستان د حکومت لخوا د وسلو د واردولو حق به ددې کنوانسيون تابع وي او د افغانستان حکومت وړاندې بايد د وسلو دوړلو راورلو کنوانسيون لاس ليک کړی وي او دا ډول واردات به تنها ددې کنوانسيون د مادو مطابق کيدلای شي. که چيرې د وسلو دوړلو راورلو کنوانسيون تصويب نه شي او يا پای ته ورسيری، د افغانستان حکومت له پورتنی تضمين سره سم وخت په وخت افغانستان ته وشيلی څنگه چې وړاندې ذکر شول د برتانيې او برتانوي هند د بندرونو څخه واردولای شي.

٧. د برتانوي هند په بندرونو کې به د شپږمې مادې په اساس پر هغو مالونو چې د افغانستان په نماينده گۍ سمدستي افغانستان ته وړل کيږي گمرکي محصول نه لگول کيږي. ددې مالونو سره بايد داسی يو تصديق وي چې د افغانستان حکومت

يا يې استازي لاس ليک کړی وي چې د دواړو حکومتونو لخوا ورباندې وخت په وخت فيصله کېږي. دا سندونه بايد د واردولو په وخت کې په بندر کې د گمرکونو لوی افسر ته وېښوول شي چې ورکې واضح وي چې دا مالونه د افغانستان د حکومت مال دي او دهغوی د امر له مخې افغانستان ته وړل کېږي. په دې اسنادو کې بايد واضح شوی وي چې دا مالونه څه شی دي؟ څومره دي؟ او قيمت يې څومره دی؟ چې ورکې د محصول د معافۍ غوښتنه کېږي. دوهم دا چې دا مالونه په افغانستان کې د عمومي خیربښې لپاره دي او دا مالونه د دولتي انحصار او دولتي سوداگرۍ لپاره نه دي. دريم دا مالونه بايد په څرگنده سره وپېژندل شي چې دهند د لاری په مهر لاک شوي ډول يوړل شي او دهند په خاوره کې بايد خلاص نشي او ونه ویشل شي.

د برتانيې حکومت همدا ډول موافقه کوي چې د برتانوي بندرونو د لاری ټولو مالونو ته اجازه ورکوي چې افغانستان ته دوړلو له پاره هندوستان ته وارد شي او دهغو لارو څخه يوړل شي چې د دواړو حکومتونو تر مینځ ورباندې موافقه وشي او د دې مالونو گمرکي محصول به د صادرولو په ځای کې په پوره ډول بیا تادیه سي، په دې شرط چې دا مالونه په مهر و لاک توگه د هندوستان څخه ووزی او د هندوستان څخه تر وتلو وړاندې خلاص نه شي او ونه ویشل شي. همدا ډول د برتانيې حکومت اوس نیت نه لري چې پر مالونو او څارويو چې د افغانستان وي د مخکې او سندونو د لارې هند ته وارد شي او یا دنړۍ نورو هیوادونو ته دهند د لارې يوړل شي کوم چې د قانون په اساس منع نه وي، گمرکي محصول نه لگوي. که چیرې د برتانيې حکومت په راتلونکي وخت کې فيصله وکړي چې پر مالونو او څارويو چې هند ته دوچې یا سیندونو د لارې د گاونډيو هیوادونو څخه واردېږي محصول ولگوي که

ضروري وي نو د افغانستان پر وارداتو به هم محصول ولگوي. ولې په داسې حالت کې به دا محصول دنورو گاونډيو هيوادونو څخه لوړنه وي. دا ماده به دخيبر د محصول يا دهند دنورو ښارونو چې ورکې بيا محصول لگول کيږي مخه ونه نيسي خو دخيبر موجوده محصول به لوړنه وي.

۸. د برتانيې حکومت موافقه کوي چې د افغانستان د حکومت د سوداگرۍ نمايندگۍ په پيښور، کوټه او پاراچنار کې جوړې شي خو په دې شرط چې د دې نماينده گيو کار کوونکي او ملکيت د برتانيې د قانون او حکمونو تر عملياتو لاندې وي او د برتانيې د عدالت په ساحه کې داخل وي. د برتانيې حکومت به هغوی ته د خاص امتياز موقف ور نه کړي.

۹. د سوداگرۍ مالونه به چې داوومې مادې په اساس ديورپ او نورو هيوادونو څخه افغانستان ته وارد يږي د جمرود، کورمې او چمن د اورگاډو په سټيشن کې پرانيستل شي او بيا به د حيواناتو د توان په اندازه بارونه ترې جوړيږي دا کار به د گمرکي محصولاتو سبب نه کيږي، د دې معاملي په هکله به د سوداگرۍ استازي چې په دوولسمه ماده کې يې ذکر شوی دی خبری وکړي.

۱۰. دواړې لوړ رتبه تړون کوونکې ډلې موافقه کوي چې د دواړو هيوادونو تر منځ هر ډول پوستي اسانتياوې برابرې کړي په دې شرط چې دواړه هيوادونه به نشي کولای چې يو د بل په خاوره کې پوسته خانې جوړې کړي. د دې مادې د عملي کولو له پاره به د پوستې بېل کنوانسيون جوړ شي او د تياري له پاره به د افغانستان حکومت يو شمير ماموران وټاکي او د برتانوي افسرانو سره به وگوري او ورسره به سلا مشوره وکړي.

۱۱. دواړو لوړ رتبه خواوو په گډه يو د بل پر بڼه نيت قناعت کړی په خاصه بيا

د هغو قبایلو په هکله چې د هرې خوا سرحدونو ته نژدې اوشي او تر دې وروسته لوز کوي چې د مهمو فوځي عملياتو په وخت کې ورته خبر ورکړي. دا ډول عمليات به په هغو سیمو کې کېږي چې د دوی د تاثیر علاقه وي چې په سرحدي قبایلو کې نظم راوړي.

١٢. دواړې لور رتبه تړون کوونکې ډلې موافقه کوي چې د افغانستان د حکومت او د برتانيې د حکومت استازی به انتخابیږي چې د سوداګرۍ د کنوانسیون د پای ته رسیدلو خبرې وکړي. کنوانسیون به لومړی د هغو چارو له پاره وي چې په نهمه ماده کې خبرې شوي دي. هغوی به د سوداګرۍ د چارو ترتیب ونیسي چې اوس په دې لوز نامه کې ورباندې خبرې نه دي شوې او داسې ښکاري چې د دواړو حکومتونو له پاره به ګټورې وي. د سوداګرۍ اړیکې به د دواړو حکومتونو تر مینځ تر هغه وخته جاري وي ترڅو د سوداګرۍ کنوانسیون چې پورته یې خبرې وشوې، عملي شي.

١٣. دواړې لور رتبه تړون کوونکې خواوې موافقه کوي چې لومړی او دوهمه ضمیمه چې د دې تړون سره یوځای ده باید همدا سې د عملي کولو قوت ولري چې د دې لوز نامې د موادو په شان به وي.

١٤. د دې لوز نامې محتوا به تر لاس لیک وروسته عملي شي او د همدې تاریخ څخه به درې کاله اعتبار ولري. که چیرې دواړو لور رتبه تړون خواؤ د تړون تر ختمیدلو دوولس میاشتې وړاندې د فسخه کیدلو نیت وکړ نو د ابه دهغې ورځې څخه چې یوه لور رتبه خوا دا تړون فسخه کړي د یو کال تر پوره کیدلو پورې عملي پاته شي. دا لوز نامه به د دواړو هیئتونو تر لاس لیک وروسته عملي شي او د تړون دواړه لاس لیک شوي نقلونه به په کابل کې په دوه نیمو میاشتو کې تر لاس لیک

وروسته تبادله شی.

هنري آرسی ډايز

په کابل کې د برتانوي

هيئت مشر او د برتانيې

فوق العاده استازی

د محمود طرزي لاس ليک

د افغاني هيئت مشر

د سه شنبې ورځ د ۱۳۰۰ هجري شمسي کال

د عقرب ۳۰ نيټه

(د ۱۹۲۱ ميلادي کال د نومبر ۲۲)

قوانین:

د افغانستان د لور دولت اساسی نظامنامه

(۱۳۰۱ هـ ش - ۱۹۲۳ م)

- د افغانستان د لور دولت اساسی
نظامنامه اساساً په ۱۳۰۱ کال په
پښتو ژبه جوړه شوی وه چی د دري متن
په باب کی دا تکی یاد شوی هم دی خو
پښتو متن یې له دې کبله چی دهغه
وخت پښتو نشر روان نه و گډوډی
درلودې له دې کبله د امتن له دري
ژباړې نه بیرته په پښتو واړول شو.
- ۱- د افغانستان لور دولت په
بشپړه خپلواکی سره دخپلو کورنیو او
بهرنیو چارو واک لري، د هېواد ټولې
سیمې او برخې دیوه واحد وجود په
توگه د ملوکانه ادارې تر او امر و لاندې
تشکیلېږي او په هېڅ راز د هېواد په
برخو کښې بېلوالی نه کېږي.
- ۲- د افغانستان دین د اسلام

داو لاديت دا اصولو له مخې چې
دا علي حضرت او خلكو له خوا به
خوښېږي، ور لېږدي او ملوكانه ذات
به د سلطنت پر تخت د كېښاستو
پروخت دا شرافو او خلكو په وړاندې
ژمنه كوي چې له شريفې شرعې او ددې
اساسي نظامنامې له حكمونو سره سم
به د حكومت چارې اجرا كوي،
د افغانستان خپلواكي به ساتي او
د خپل هېواد او ملت له پاره به له
صداقت څخه كار اخلي.

۵- دپادشاه لور ذات داسلام
دروېنه دین خدمتگار او ساتندوی او
دافغانستان دټولو اوسېدونکو واکمن
اوپاچا دی.

۶- دهبواد چاري دولت دوزيرانو
په وسيله (چې د پاچا په ټاکنه او
خوښونه کېږي) اداره کېږي او هر يو
وزير دخپلو وړ سپارل شوو چارو
مسئول گانه شي نوله دې امله
همايوني ذات غير مسئول دی.

- ٧- په خطبو کښې د پاچا نوم اخیستل او سکه د پاچا په نامه وهل کېږي. د ځانگړو قوانینو له مخې درتېو او منصبونو ټاکل، د نښانو نوور کول، د صدر اعظم او د وزیرانو دهیات د نورو غړو ټاکل او دهغوی بدلول او عزلول، د عمومي نظامنانو ښکلول او اجرا اعلانول، د شرعي او نظامي احکامو اجرا کول، د عسکري ځواکونو عمومي قوماندې لرل، د جگړې او سولې اعلانول او په عامه توگه د معاهدو کول، د عفوي او قانوني جزاگانو کمول په عمومي یا خصوصي توگه له لویو پاچايي حقوقو څخه گڼل کېږي.
- ٩- د افغانستان ټول اوسېدونکي د دیني او مذهبي چارو او دخپل دولت د سیاسي نظامونو پابند دي او دخپلو شخصي حقوقو په برخه کښې آزادي لري.
- ١٠- شخصي آزادي له هر ډول تعرض او لاسوهنې نه خوندي ده، هېڅوک به له شرعي امر او به له قانوني نظامنامو څخه نه بندي کېږي او جزانه ورکوله کېږي. په افغانستان کې داسارت اصول بیخي موقوف دي او ښځه یا نارینه هېڅوک هم داسارت په توگه نه شی

د افغانستان د اوسېدونکو عام حقونه

- ٨- ټول هغه کسان چې د افغانستان په هېواد کې استوگن دي به له دیني او مذهبي توپیره
- ١١- کورني مطبوعات او اخبارونه د ځانگړې نظامنامې له مخې آزاد دي، داخبار خپرول یوازې او

- يوازې د حکومت يا د افغانستان د تبعه
 و حق دی. دبهرنيو مطبوعاتو په برخه
 کښې د افغانستان لور دولت ځينې
 شرايط او بنديزونه اېښودلای شي.
- ١٢- د افغانستان تبعه د منل
 شويو نظامنامو له مخې د سوداگرۍ،
 صنعت او کرنې له پاره هر ډول شرکت
 کولای شي.
- ١٣- د افغانستان تبعه که د دولت
 له مامورينو يا بل چانه د شريعت يا
 د دولتي نظامنامو خلاف حرکت يا کړه
 وويني په انفرادي يا ډله ايز ډول کولای
 شي د دولت د ايروته عرض وکړي او که
 دا د ايرې يې د عرض باز خواست ونه
 کړي په ترتيب سره تر هغه لورې ادارې
 ته استغاثة کوي، که هيچا هم پوښتنه
 ونه کړه مخامخ د پاچا لور حضور ته
 عرض کولای شي.
- ١٤- د تدريس چارې بيخي آزادې
 دي. د عمومي پوهنې له نصاب سره سم
 د افغانستان تابع هر فرد عموماً په
- عمومي او خصوصي توگه
 د تدريساتوله پاره اجازه لري خو پردي
 کسان تر هغو کسانو پرته چې د تدريس
 له پاره استخدا مېري، په افغانستان
 کښې دننه د ښوونځيو د پرانستلو او
 اداره کولو اجازه نه لري.
- ١٥- د افغانستان ټول ښوونځي
 د حکومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي،
 حکومت هغه ټول وسايل او تدبيرونه
 چې د انتظام او اتحاد له مخې
 د افغانستان د ټولو تبعه و د علمي او
 ملي روزنې له پاره وي تر دقت لاندې
 نيسي، خو هغه تعليمي اصول چې
 د اهل ذمه او مستأمنه خلکو له عقيدې
 سره اړه لري، نه اخلال کېږي.
- ١٦- د افغانستان ټول تبعه
 دروښانه شريعت او د دولت د نظامنامو
 په وړاندې دهيواد په حقوقو او وظيفو
 کښې مساوي حق لري.
- ١٧- د افغانستان ټول تبعه
 دهغوی د قابليت او اهليت له مخې په

- ټولو ماموریتونو کښې د دولت له اړتیا سره سم فیصله کړي.
- ۱۸- مالیې او محصولونه د ځانگړیو نظامنامو له مخې د افغانستان د تبعه و له پاره د دوی دشتو او وس په اساس ټاکل کړي.
- ۱۹- په افغانستان کښې دهر چا هغه مال او ملکیت چې په لاس کښې یې وي په امن دی. که یو ملکیت د عمومي گټوله پاره د دولت په کار شي دهغې د ځانگړې نظامنامې له مخې لومړی یې خښتن ته بیه ورکوله کړي او بیا ملک ترې تصرف کړي.
- ۲۰- د افغانستان دهر تبعه استوگنځی له هر ډول تېري نه خوندي دی او هېڅوک د حکومت یا بل چاله خوا د نظامنامو تر حکم پرته د چاکور ته په زور او بې اجازي ننوتلای نه شي.
- ۲۱- په عدلیه محکمو کښې د ټولو عرض و داد له شریعت او د حقوقیه او جزائیة محکمو له اصولو سره سم فیصله کړي.
- ۲۲- مصادره او بېگار بېخي منع دی خو هغه کار او تکلیف چې د محاربې په وخت کښې پېښ شي د ځانگړې نظامنامې له مخې، له دې قاعدې نه بهر دی.
- ۲۳- د دولت له نظامنامونه بهر له هېچانه هېڅ څیز نه اخیستل کړي.
- ۲۴- د شکنجې او ځورولو ټول ډولونه موقوف دی او د شرعې او دولت د نظامنامو - چې له شرعي احکامو سره سمې جوړې شوې - له حکم نه پرته هېچاته جزا نه ورکوله کړي.

وزیران

- ۲۵- په افغانستان کښې د حکومت داداري دنده د وزیرانو او ځانگړو ادارو هیأت ته سپارله شوې، د وزیرانو د هیأت د غونډې په وخت کښې د مجلس ریاست ملوکانه ذات کوي او که شاهانه ذات تشریف ونه

- لري، صدر اعظم درياست دنده ترسره کوي که صدر اعظم هم نه و دوزيرانو له ډلې نه دلومړی وزارت وزير درياست وظيفه سرته رسوي.
- ٢٦- کوم وکیل چې د کوم وزير په غياب کښې ټاکل کېږي کټ مټ دهماغه وزير حقوق او اختيارات لري.
- ٢٧- هر کال دخپلواکۍ تر عمومي جشن وړاندې په يوه ټاکلې ورځ چې د شاهانه ذات له خوا ټاکله کېږي، دگران ټولواک ترسيوري لاندې يولوی دربار جوړېږي، په دې دربار کښې د دولت مامورين، اکابر او اشراف چی د شاهانه ذات له خوا ټاکل شوي برخه اخلي. دهغوی په وړاندې به هر وزير او مستقل مدير خپل يو کلن اجراءات او خدمتونه په علني توگه وايي او توضيح به ورکوي.
- ٢٨- صدر اعظم او نور وزيران دا عليحضرت پادشاه له خوا غوره کېږي.
- ٢٩- دوزيرانو مجلس د دولت دمهمو کورنيو او بهرنيو چارو مرجع دی. دوزيرانو دمجلس پريکړې او هغه تړونونه چې تصديق غواړي دهمايوني اعلیحضرت تر لاسليک وروسته د اجرا وړ گرځي.
- ٣٠- وزيران له خپل وزارت سره اړوندې چارې تر کومه ځايه چې دده په صلاحيت کښې دي اجرا کوي او تر هغې لورې کومې چې مستقيماً دا عليحضرت حضور ته وړاندې کېږي، دا عليحضرت حضور ته وروړي او هغه چې دوزيرانو دمجلس له لايحي سره سم له دې مجلس سره اړه لري دوزيرانو لور مجلس ته وړاندې کوي. دوزيرانو مجلس په وړاندې کړو موادو بحث کوي او خپل حل، فصل او رايې لاسليک کوي.
- ٣١- هر يو وزير د دولت په عمومي سياست کښې په گډه او دخپل وزارت په چارو کښې په ځانگړي ډول دگران

٣٢- په کومو چارو کې چې کوم وزیر یا بل مامور ته د شاهانه حضور له خوا شفاهی امر وشي لیکلي احکام یې دې دهمایوني پاچا په لاسلیک ترلاسه کړي.

د تشکیلاتو او دندو اندازه داساسي تشکیلاتو په نظامنامه کې څرگند شوي دي.

مامورین

٣٣- د دولت کوم وزیر که د ماموریت د وظیفې له مخې تر محاکمې لاندې ونیول شي، محاکمه یې عالي دیوان ته راجع کېږي او د محاکمې اصول یې د مخصوصې نظامنامې له مخې حل او فصل کېږي او دوزیرانو نورې شخصي دعوایې چې د ماموریت له وظیفې نه یې بهروي، د نورو رعایاؤ غوندې عدلیه محکمو ته وړاندې کېږي.

٣٦- په عام ډول مامورین له هغو موادو سره سم چې په ځانگړیو نظامنامو کې راغلي په هغو ماموریتونو چې ورسره وړوي ټاکل کېږي او هېڅ یو مامور تر هغې وخته چې له خپلې وظیفې نه مستعفی نه شي یا د بد چلن له امله عزل نه شي او یا د دولت له خوا د کوم ضروري کار له مخې د تبدیل او موقوفې وړ نه وي، اصلا لري کېدای او موقوفېدای نه شي او هغه مامورین چې بڼه کار او په خدمت کې استقامت وښيي درتبې او ماموریت د لوړتیا او د مستمري وړ گرځي.

٣٤- کوم وزیر چې د عالي دیوان له خوا تر تور لاندې راځي د محاکمې تر نتیجه او برائت پورې یې د وزارت له وظیفې نه گوښه کېږي.

٣٧- د مامورینو دندې په ځانگړو نظامنامو کې ټاکلې او سره بېلې شوې دي. هر مامور له خپلې ځانگړې

٣٥. دوزار تونو او دایرو

نظامنامې سره سم دور سپارل شويو
وظيفو مسؤول گڼل کيږي.

٣٨- ټول مامورين له خپلو رتبو

سره سم د دولت د نظامنامو له مخې
د خپل لوړ آمر په اطاعت کولو مکلف
دي او که دلور آمر له خوا د دولت
د نظامنامو خلاف ټينگار ورته وشي،
تر لاس لاندې مامورين دې د وزارت
مرکز ته خبر ورکړي او که د مرکز له
خبرتيا پرته يې د قانون خلاف امرونه
اجرا کړل هغوی هم ورسره مسؤول گڼل
کيږي.

دمشوري مجلسونه او ددولت شوری

٣٩- د هېواد په مرکز کښې د دولت
د شوري يوه هیأت او په نائب
الحکومگيو، اعلى حکومتونو او
لومړۍ، دوهمه، دريمه درجه
حکومتونو او علاقداریو کښې يو-يو
دمشوري مجلس موجود دی.

٤٠- دمشوري دمجلسونو او د

دولت د شوري غړي له طبعي غړو او
منتخبو غړو څخه جوړ شوي دي.

٤١- دمشوري دمجلسونو

طبعي غړي له هغو مامورينو څخه چې
د اساسي تشکيلاتو په نظامنامه کښې
توضیح شوي، تشکيلیږي او د دولت
د شوري طبعي غړي د شوري
دانتخابي غړو له شمېر سره سم
دا عليحضرت همايوني له خوا ټاکل
کيږي، منتخب غړي يې ټول د خلکو له
خوا ټاکل کيږي. ددوی د ټاکنې په
برخه کښې د اساسي تشکيلاتو په
نظامنامه کښې ځانگړې مادې
موجودې دي.

٤٢- دمشوري مجلسونه او

ددولت شوري سربېره پر هغو دندو چې
د اساسي تشکيلاتو په نظامنامه کښې
ښودلې شوې دا لاندې دندې هم لري:
الف: دصناعت، سوداگري، کرنې
او پوهنې په برخه کښې هغه ټولې ربرې

چې لازمي وويني دولت ته وړاندې کوي.

ب: د ماليو، محصولونو او د حکومت د نورو چارو په باب که د نظامنامو د اصولو مخالف ورته بڼکاره شي د داسې چارو د سمون په غرض حکومت ته عرض او وړاندیز کولای شي.

ج: که په هغو حقوقو کې چې نظامنامې خلکو ته ورکړي له کومې خوانه اخلال يا تر پښو لاندې کول وليدل شي، د حکومت په وړاندې د عرض او غور غوښتنې حق لري.

۴۳ - هغه فقري چې د ولايتونو او سيمو د مشورې مجلسونه يې د نائب الحکومه گانو او حاکمانو حضور ته عرض او وړاندې کوي، تر کومه چې د نائب الحکومه گانو او حاکمانو په واک کې وي په خپله يې اجرا کوي او تر هغه لوريې دهماغه څانگې اړوند وزارت ته راجع کوي، د نوموړي وزارت له خوا که دا اجرا کوي يې او که نه د (۳۰) مادې له مخې عمل کوي، که مسأله له قانوني موادو سره وي د دې نظامنامې د ۴۶ مادې له مخې دې کړن وکړي.

۴۴ - په هغو فقرو کې چې د مشورې د مجلسونو له خوا نائب الحکومه گانو او حاکمانو ته عرض کړي که د دوی له خوا تر يوې مياشتې پورې نتيجه او ځواب ور نه کړ شو، د مشورې مجلسونه صلاحيت لري چې د دولت شوری ته خپلې اړتياوې وړاندې کړي.

۴۵ - د دولت شوری د هغو فقرو په باب چې د مشورې مجلسونه يې د شکايت په ډول ورته ليکي، خپله رایه ورکوي او اړوند وزارت ته دهمهغه فقرې اطلاع ورکوي، که دهغه په اړه د وزارت له خوا معطلی راشي، د دولت شوری دا فقره همایوني حضور ته وړاندې کولای شي.

٤٦- د دولت نظامنامې د دولت

د شوری له خوا خیرل کېږي او د وزیرانو د مجلس تر تصویب او د شاهانه حضور تر منظوری وروسته د اجرا وړ گرځي.

٤٧- د دولت د شوری پر دایمي

طبیعی غړو سربېره هغه ملکي مامورین له نائب الحکومه تر حاکمانو او په عسکري منصبدارانو کېنې تر لوا مشر پورې چې له ماموریت نه گوښه شوي وي په دې شرط چې تر محاکمه لاندې نه وي، په موقت ډول د دوی د ماموریت د ټاکلو تر وخته د دولت د شوری د طبیعی غړو په توګه منل کېدای شي.

٤٨- هغه کلنی بودجه چې د مالیې

په وزارت کېنې ترتیب او تنظیمېږي د عمومي بودجې له نظامنامې سره سم د دولت په شوری کېنې خیر له کېږي.

٤٩- هغه مقاولي او تړونونه چې

له پردیو سره کېږي، د دولت په شوری کېنې خبرې پرې کېږي او خیرل کېږي.

محکمې

٥٠- په عدلیه محکمو کېنې هر ډول محاکمې په علني توګه اجرا کېږي ځینې هغه فقرې چې د محکمو په ځانګړو نظامنامو کېنې بنودلې شوي محاکمه یې قاضي په پټه اجرا کولی شي.

٥١- د محکمو په وړاندې هر

څوک دخپلو حقوقو د ساتنې له پاره د ټولو مشروعو وسایطو وړاندیز کولای شي.

٥٢- عدلیه محکمې دهغو

د عواګانو د کتلو او پریکړو په باب چې د دوی د دندې په دایره کېنې دي، ځنډ او خنډنه شي پېښولای.

٥٣- ټولې محکمې له هر راز

لاسهوښې نه آزادې دي.

٥٤- د محکمو صنفونه، درجې او

صلاحیتونه د اساسي تشکیلاتو په نظامنامه کېنې څرګند شوي دي.

٥٥- هېڅوک د ځینې ځانګړو

فقرو د پریکړې له پاره له عدلیه محکمو نه بهر فوق العاده محکمه نه شي تشکیلولای. دا بودجه د دولت د وارداتو او لگښتونو له پاره اساس دی چې ټول واردات او لگښتونه دهغې له مخې اخیسته او لگول کېږي.

عالي ديوان

٥٦- عالي ديوان په ځانگړې توگه د دولت د وزيرانو د محاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په مؤقت ډول تشکیلېږي او د ورسپارل شوي کار تر سرته رسېدو وروسته له منځه ځي. ٥٧- د عالي ديوان د جوړېدو بڼه او په هغې کېنې د محاکمې اصول دهغه د ځانگړې نظامنامې له مخې اجرا کېږي.

٦٠- د کلنۍ بودجې تر تطبيق او اجراء وروسته يوه قطعي محاسبه کېږي چې دا قطعي محاسبه ددې کال حقيقي واردات او لگښتونه په گوته کوي.

٦١- ددې خبرې د څېړنې او څيړنې (تحقيق او تدقيق) له پاره چې: «آيا د دولت واردات او لگښتونه رښتيا هم د بودجې له نظامنامې سره سم شوي که نه» يو د سنجش ديوان تشکیلېږي (د سنجش د ديوان په اړوند ځانگړې نظامنامه موجوده ده).

دماليې چارې

٥٨- د دولت ټول محصولاتو دهغه د ځانگړي قانون له مخې اخېستل کېږي. ٥٩- هر کال د دولت د وارداتو او لگښتونو له پاره يوه بودجه جوړېږي او

٦٢- د قطعي محاسبې او د بودجې د تنظيم، تطبيق او دهغې د اجرا له پاره ځانگړې نظامنامه موجوده ده.

دولایاتو اداره

٦٣- دولایاتو د ادارې اصول په دریو اساسي قاعدو ولاړ دي: لومړی د مآذونیت پراختیا، ٢- د دندو بېلوالی، ٣- د مسؤولیت ټاکل. دیادو شوو قواعدو له مخې دولایاتو د مامورینو ټول وظایف د وضع شویو نظامنامو له مخې ټاکلي او سره بېل شوي دي او د مامورینو اختیارات هم د ځانګړیو نظامنامو له مخې محدود دي، او هر مامور په خپله دنده کښې د مرتبو له مخې مسؤل ګڼل کېږي.

٦٤- په ولایاتو کښې د وزارتونو د هرې څانګې مامورین بېل-بېل ټاکل شوي دي، د اهالیو کسان دې دخپلو کارونو د اجرا او اړتیاؤ د رفع کولو له پاره لومړی ددی شعبو مامورینو ته ورځي.

٦٥- که دخلکو کار په ماموریتونو کښې تر سره نه شو، یا ددوی په باره کښې مامورین د دولت

د نظامنامو خلاف کړن وکړي نو خلک دخپل کار د ځنډېدو او ناوړه رویې له امله دهغوی لوړ آمر او د اړتیا په وخت کښې نائب الحکومه ګانو او اعلیٰ حاکمانو ته خپل عرض رسولاى شی.

٦٦- د ښاروالی د دایرو جوړول او دهغوی دندې په ځانګړې نظامنامه کښې څرګندې شوې دي.

٦٧- کله چې د هېواد په یوه برخه کښې د سرغړونې او بغاوت داسې نڅښې چې عمومي امنیت ګډوډوي، ولیدلې شي، دولت عسکري حکومت اعلانوي او عسکري اداره جوړېږي.

متفرقه مواد

٦٨- د افغانستان د تبعه ؤ له پاره لومړنۍ زده کړې حتمي او جبري دي چې درجې او جزئیات یې په یوه ځانګړې نظامنامه کښې ټاکل شوي چې دهغې له مخې عملي کېږي.

٦٩- ددې اساسي نظامنامې یوه

ماده هم په هېڅ سبب او علت نه
ځنډېږي او نه يې د اجرا کولو حکم
ساقطېږي.

٧٣- د ليکونو مصوونيت دخلکو

٧٠- که دايجاب له مخې ددې
اساسي نظامنامې د ځينې موادو بدلول
لازم وگڼل شي نو د دولت دشوري د
دوو ثلثو رايو له مخې او دوزيرانو
د عالي مجلس په تصويب
داعلي حضرت همايوني حضور ته
عرض کېږي او د شاهانه حضور تر
منظوري وروسته يې تغيير او بدلون
ممکن دی.

يو حق دی او دخلکو ټول هغه ليکونه او
مراسلې چې د محصول په بدل کېنې
پوستې ته سپارل کېږي، که د کومې
محکمې له خوا د کتلو حکم ور نه کړل
شي په هېڅ پوسته خانه يا بل ځای
کېنې نه پرانستل کېږي او همداسې
سرترې مرسل اليه ته سپارل کېږي.

ددې اساسي نظامنامې مواد چې
د دولت دوزيرانو او د مشرقي د لويې
جرگې د ټولو وکيلانو له خوا
د افغانستان د لور دولت د اساس له پاره
د رايو په اتفاق منل شوي او د نوموړي
مجلس اته سوه دوه اويا تنو (٨٧٢)
اغيانو له هغې سره په موافقت کېنې
لاسليکونه او مهرونه کړي، منظور
دي، د دولت په نظامنامو کېنې يې د
داخليدو او د موادو د احکامو د اجرا
کولو امر او اراده کوم!

٧١- که ددې اساسي نظامنامې يا
د دولت د نورو نظامنامو د کومې مادې
تشرېح او تفسير ته اړه پېښه شي،
د دولت شوري ته سپارل کېږي او
د دولت دشوري تر تصحيح او توضيح
او دوزيرانو د عالي مجلس تر تصويب
وروسته طبع او خپرېږي.

٧٢- د نظامنامو د جوړولو په وخت
دخلکو معاملې، دوخت غوښتنې او

دا دري ژباړه د پښتو اساسي نظامنامې له اصل سره سمه ده.

مهر:

په دې دې کړن وښي

امير امان الله

۱۳۰۱

ديادگار په توگه ساتل کېدای شي خو تر دې وروسته يې غږولای نه شي.

۳- څرنگه چې په افغانستان کېنې

(د استقلال تر حربي نښان پرته) ټول

نښانونه لغو دي تر دې وروسته

د افغانستان يو تبعه هم دبهرنيو

هېوادونو نښانونه نه شي اخيستلای او

له پخوانه چې له چا سره وي د يادگار په

توگه يې ساتلی شي.

۴- افغانستان رسمي لباس نه

لري، ملکي مامورين دې په رسمي

وخت کېنې د شپې فراک او دورځي

فراکوټ، واغوندي.

۵- په افغانستان کېنې ملکي

رتبې له بېخه لغو دي، په راتلونکي

کېنې هېچا ته رتبه نه ورکوله کېږي.

۶- په افغانستان کېنې د سردار،

جلالتمآب، معظم، صاحب، محترم،

عالیشان او نور القاب لغو دي، په

رسمي ليکونو کېنې ټولو لويو او وړو

مامورينو ته يوازې دهغه نوم چی خان

د اساسي نظامنامې ضميمه

(د ۱۳۰۷ کال د لويې جرگې

پرېکړې)

۱- د دولت شوری په ملي شوری

بدله شوه، ملي شوری دخپل ځانگړي

قانون له مخې خپلې دندې ترسره

کوي.

۲- په افغانستان کېنې د استقلال

تر حربي نښان پرته نور ټول نښانونه

لغو دي. يوازې هغو کسانو ته چې

د افغانستان په جگړو کېنې خدمت

وکړي د حربي استقلال نښان دهغه

دمخصوص قانون له مخې ورکول

کېدای شي. لغو شوي نښانونه

پرې ورزياتېږي او د ماموريت صفت
يې ليکل کېږي او شاهانه حضور ته
ومل.

۸- د افغانستان بيرغ په لاندې
ډول بدل او وټاکل شو:
لومړۍ - دبیرغ رنگ تور، سور او
زرغون.

۷- په افغانستان کېنې د سلطنت
وليعهد د پاچا له نارینه اولاد نه چې
موريې ملکه وي، منل کېږي، ملکه
هغه مېرمن ده چې پاچا د خپل سلطنت
په پيل کېنې رسماً خپله ملکه معرفي
کړې وي.

تبصره: د ۱۳۰۷ کال لويې جرگې
دورې په ۹ نيټه د اعلیحضرت غازي
امان الله خان په معرفي او دلويې
جرگې په منلو سره شهزاده رحمت الله
خان د ملکې ثريا زوی په وليعهدۍ او

دويم - د نښان شا او خوا د غنمو وېرې
چې دا حمد شاه بابا د جغې تاريخي
نڅښه ده.

(جمعه د تلې شپږم ۱۳۰۷)

د افغانستان د دولت اساسی اصولنامه

بسم الله الرحمن الرحيم

اصل:

خپلواکی په لاس کښي لري ، د هېواد
ټولې سیمې او برخې ترملو کانه ارادې
لاندې دیوه واحد تن په توگه
تشکیلېږي او په هېڅ توگه د هېواد په
برخو کښي توپیر نه کيږي.

۳- د افغانستان پایتخت کابل
ښار دی او د هېواد ټول اوسېدونکي
د حکومت په وړاندې برابر دي چې کابل
ښاریان د هېواد دنورو ښارونو او کلیو
پراوسېدونکو بروالی نه لري.

۴- د افغانستان رسمی بیرغ تور ،
سور او زرغون رنگونه لری او په منع

۱- د افغانستان دین د اسلام
مقدس دین او رسمی او عمومی مذهب
یې منیف حنفی (رح) مذهب دی.
د افغانستان پاچا باید په همدې مذهب
وي. نور دینونه لکه اهل هنود او
یهودي چې په افغانستان کښي شته ،
په دې شرط چې عمومی آداب او
هوسایي گډوډنه کړي ، هم تر تأمین
لاندې نیول کيږي.

۲- د افغانستان لوړ دولت دخپلو
کورنیو او بهرنیو چارو اداره په بشپړه

کښې یې د غنمو وړی، محراب او منبر دي. به خپله مهمه دنده گڼي. ملت او وطن ته به صداقت کوي او د پورتنیو شرایطو له عملي کولونه به غاړه نه غړوي. نوله دې کبله د افغانستان نجیب ملت ژمنه کوي چې د افغانستان سلطنت ددې ترقي غوښتونکي پاچا کورنۍ ته دا علیحضرت پاچا او د افغانستان د ملت دوگړو په ټاکنه، لېږدول کېږي.

د پاچا حقوق

۵- دهغو سرښندنو او خدمتونو په لمانځنه کښې چې غازي اعلیحضرت (محمد نادر شاه افغان) د افغانستان د استقلال او هېواد د نجات او د ظلم او استبداد د جرړو اېستلو له پاره کړي د افغانستان ټول ملت دده شاهانه ذات دخپل هېواد سم او وړ پاچا گڼي او په ډېر درناوي او لمانځنه یې منلی او مني یی او همایوني ذات د افغانستان د سلطنت پر خپلواکه تخت د کښېناستلو پروخت د افغانستان د ټولو خلکو دو کیلانو او اشرافو په مخ کښې د ژمنه کېږي ده چی د نبوی صلعم د شریفی شرعي دمفتی بها او امرو، د حنفي مهذب مذهب او د هېواد د اساسي اصولو له مخې به دخپل شاهانه حکومت چارې ترسره کوي، د افغانستان د استقلال ساتنه او پالنه

تبصره

کورنۍ له لوی نارینه اولاد او وروڼو څخه عبارت ده.

۶- د افغانستان پاچا باید پر تخت ترکیبېناستو وړاندې لاندې سوگند نامه په ملي شوری کښې دو کیلانو په وړاندې څرگنده او لاسلیک کړي:

«په لوی خدای او قرآن کریم ژمنه کوم چې په خپلو کړو وړو کښې به لوی خدای جل جلاله حاضر او ناظر گڼم او د اسلام دمبین دین او د افغانستان د استقلال په ساتنه، دخلکو د حقوقو په

خوندي کولو او دهېواد دساتنې، ترقي او نيکمرغۍ له پاره به دروېښانه محمدي (ص) شرعې او دهېواد داساسي اصولو له مقرراتو سره سم سلطنت کوم او د سپېڅلو اولياي کرامو درو حانيت په برکت ځان ته مرسته غواړم!».

٨- په خطبو کښې د پاچا نوم اخيستل، سکې د پاچا په نامه وهل، درتېواو منصبونو ټاکل، دنښانونو ورکول، د صدر اعظم ټاکل او دوزيرانو منل- عزل او تبديلول، دملي شورا له خوا د تصويب شويو اصولو تصديقول او دهغو د منلو او اجرا اعلانول، د شرعيه او اصوليه احکامو اجرا کول، دافغانستان د ټولو قواؤ عمومي قومانداني او د حرب اعلانول او د سولې کول او په عامه توگه له شرعې سره سم د عفوي کول او تعزيري مجازاتو سپکول له لويو پاچايي حقوقو څخه گڼل کېږي.

٨- د پاچايي لگښت پيسې بايد دهېواد په بودجه کښې ټاکلې وي.

د افغانستان د عمومي

تبعه و حقوق

٩- ټول هغه کسان چې دافغانستان په هېواد کښې وي بې له ديني او مذهبي توپيره دافغانستان تبعه گڼل کېږي دافغانۍ تابعيت صفت د تابعيت له اصولنامې سره سم تر لاسه يا اخيستل کېږي.

١٠- دافغانستان ټول تبعه په خپلو ديني او مذهبي چارو او دخپل متبوعه دولت په سياسي اصولو مکلف او مقيد دي او دخپلو مشروعو حقوقو آزادي لري.

١١- شخصي آزادي له هر ډول بلوسې نه په امن ده، هېڅوک بې له شرعي امر او له وضع شويو اصولنامو پرته بندي يا مجازات کېدلای نه شي. په افغانستان کښې داسارت اصول منع دي، ښځه او نارينه يو هم بل څوک

- د اسارت په توګه استخدا مولای نه شی.
- ۱۲- د افغانستان تبعه د سوداګرۍ، صنعت او کرنې په چارو کې، د ټاکل شویو اصولنامو له مخې آزاد دي.
- ۱۳- د افغانستان ټول اتباع د غرا شریعت او د دولت د ټاکلیو اصولو په وړاندې د هېواد په حقوقو او وظایفو کې برابر حق لري.
- ۱۴- د افغانستان ټول اتباع د قابلیت او اهلیت له مخې د حکومت له اړتیا سره سم استخدا مېږي.
- ۱۵- په افغانستان کې د هر چا مال او ملک خوندي دی که کوم ملکیت د عمومي ګټو له پاره د دولت په کار شي له شریفې شرعې او ځانګړې اصولنامې سره سم یې لومړۍ بیه مالک ته ورکوله کېږي، بیا ملکیت ترې نیول کېږي.
- ۱۶- د افغانستان د اتباعو د هر فرد کور او استوګنځی له هر ډول تیرۍ نه خوندي دي، هېڅوک د حکومت له خوا یا نور بې له شرعې او ټاکل شویو اصولنامو پرته د چا کور ته بې له اجازې نه شي ننوتلای.
- ۱۷- د خلکو د مالونو او ملکیتونو ضبطول منع دي پرته له هغه کسانو چې له هېواد نه بهر اوسېږي او د افغانستان د حکومت پر ضد تحریکونه او خپرونې کوي.
- ۱۸- مصادره او بېګار منع دی خو هغه کارونه او تکلیفونه چې د جګړې پروخت پېښ شي له دې قاعدې نه بهر دي.
- ۱۹- شکنجه او د ځورولو نور ډولونه ټول موقوف دي او د شرعې شریفې او د دولت د اصولنامو له احکامونه بهر هېچاته جزا نه ورکوله کېږي.
- ۲۰- لومړنۍ زده کړې د افغانستان د تبعه و ماشومانو له پاره

واجبې او حتمي دي.

٢١- په افغانستان کښې

داسلاميه علومو تدريس آزاد دی،

دافغانستان هر تبعه کس په عمومي او

خصوصي توگه داسلاميه علومو

د تدريساتو له پاره اجازه لري خو

بهرنيان تر هغو کسانو پرته چې

د فنونو، صنايعو او د پرديو ژبو د زده

کړې له پاره استخدا مېږي، په

افغانستان کښې دننه دمدرسو

د پرانستلو او جوړولو اجازه نه لري.

٢٢- دافغانستان ټول ښوونځي

د حکومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي

خو د دوی د ښوونې او روزنې چارې

داسلامي عقايدو او مصطلحاتو خلاف

نه وي او له علمي، فني او صنعتي گټو

سره موافق وي خو هغه تعليمي اصول

چې د اهل ذمه له اعتقادي او مذهبي

چارو سره اړه لري، نه اخلاقي دي.

٢٣- کورنۍ خپرونې او اخبارونه

چې د مذهب خلاف نه وي، دهغه له

مخصوصې اصولنامې سره آزاد دی،

داخبار خپرونې يوازې د حکومت او

افغاني تبعه و حق دی، هغه خارجي

مطبوعات او جرايد چې دافغانستان د

لوړ دولت مذهب او سياست ته اخلاف

پېښ نه کړي، افغانستان ته يې راتلل

آزاد دي.

٢٤- د شخصي شخړو او د هېواد

د تبعه و دنورو چارو پريکړې چې له

عدليه محکمو او رسمي دايرو سره اړه

لري، که د دې دايرو پريکړه يې قناعت

حاصل نه کړي کولای شي چې تر هغې

لوړو مقامونو ته تر اړوند وزارت او

د قناعت نه کولو په صورت کښې

د عظمي صدارت مقام او شاهانه

حضور ته عرض او نياو غوښتنه وکړي.

٢٥- ټاکل شوې ماليې او

محصولونه د ځانگړ اصولنامو له مخې

اخيستل کيږي.

٢٦- د دولت له اصولنامونه بهر له

هېچانه څه نه اخيستل کيږي.

ملي شوری

(دمجلس تشکيلات)

۲۷- د ملي شوری مجلس د هماغیونې اعلیحضرت په عزم او اراده او د ۱۳۰۹ کال د لویې جرگې چې په کابل کې جوړه شوې وه، په تصویب دایر او تأسیس شوی دی.

۲۸- دا مجلس سر تر پایه له هغو کسانو نه جوړ دی چې د افغانستان په معاشي او سیاسي چارو کې ګډون لري یعنی د ټول هېواد د خلکو نماینده دی.

۲۹- د ملي شوری رغاونه او جوړښت له هغو استازو نه شوی چې له کابل او نورو ولایاتو، حکومتونو او علاقدارو څخه ټاکل کېږي او د راتولېدو ځای یې په پایتخت کېږي دی.

۳۰- د ملي شوری دو کیلانو شمېر د انتخاباتو په تصویب شوې اصولنامه کېږي درج او ټاکلی دی.

۳۱- د دې مجلس د ټاکلو موده په ټولو وختونو کې درې کاله ده او د اعتبار د لومړۍ دورې پیل د ملي شوری د افتتاح له ورځې څخه دی او ټاکل شوې چې د هرو دریو کلونو تر پوره کېدو وروسته وکیلان له سره وټاکل شي، انتخابوونکي که وغواړي خپل پخواني وکیلان یوځل بیا وټاکي درضايت په صورت کې واک او اختیار لري.

۳۲- د ملي شوری درخصتی او کار کولو وختونه به د مجلس په داخلي اصولنامه کې وټاکل شي. درخصتی په وخت کې که حکومت د کومې اصولنامې جوړولو ته اړه پیدا کړي دا اصولنامه په مؤقت ډول د حکومت له خوا تصویب او د پاچاهي فرمان له مخې عملي کېږي، د کار په پیل سره که دا مؤقتي اصول د ملي شوری له خوا ومنل شول د دايمي اصولو په ډله کېږي ځای مومي او که نه د دې مجلس له خوا

تعدیل یاردېږي.

سوگندنامه:

۳۳- دملي شوري مجلس دمهمو

۳۷- مور لاندې لاسليک

مسألو دخبرني او پرېکړې له پاره

کونکي دهغې باور له مخې چې ملت

درخصتي په وخت کښې هم دايرېدلای

او حکومت پر مور کړي په لوی خدای

شي خو که دبحث وړ موضوع دله لاسه

او سپيڅلي قرآن سوگند پورته کوو چې

تلو له وېري دتولو دراتولولو فرصت نه

خپل ملت او حکومت ته به رښتيني

وي يوازي دمرکز او لنډو ځايونو

اوسو.

دوکیلانو په رارسېدو مجلس

۳۸- دملي شوري دمجلس غړي

جوړېدلای شي.

دشوري په مجلس کښې دوکیلانو په

۳۴- خبرې هغه وخت شروع

وړاندې دخپل نظر په ورکولو کښې

کېدلای شي چې لږ تر لږه دمجلس نیم

آزاد او له هر راز اعتراض نه مصئون

غړي موجودوي او دمقرراتو پرېکړې

دي.

دغرو داکثريت رايو په اتفاق کيږي.

۳۹- دملي شوري دمجلس

۳۵- دملي شوري مجلس دخپلې

دغونډو ټولې خبرې له دی امله چې

هرې دورې په پیل کښې دپاچا په

نتیجه یې دعمل ډگرته راوړي علني

وړاندې خپله خطابه عرض او بيانوي او

دي. دجريدو نمايندگان او کتونکي

دهمايوني اعليحضرت له خوا ځواب

دمجلس دداخلي اصولنامې تر

ورکول کيږي.

بنديزونو لاندې يوازي دمذاکرو

۳۶- په پیل کښې دمجلس غړي

اورېدلو حق لري.

په لاندې ډول سوگند اخلي او سوگند

دندې:

پاڼه لاسليک کوي:

۴۰- دملي شوري مجلس خپلې

- داخلي چارې لکه دلومړي او دوهم رئیس، د مذاکرو د لیکوالې ډلې او نورو څانگو ټاکل دخپلې داخلي اصولنامې له مخې کوي.
- ٤١- ټولې هغه اصولنامې او ضابطې چې د مملکت د چارو او د حکومت د انتظام له پاره یې جوړول لازم وي د ملي شوری د مجلس له خوا تصویبېږي.
- ٤٢- د مالي چارو برابرول، د عوارضو منل یا ردول او هم د دولت له خوا دنوېو میزونو رامنځ ته کول د مجلس له تصویب سره اړه لري.
- ٤٣- د هېواد د بودجې تدقیق او تصویب، چې د مالي وزارت له خوا ترتیب او وړاندې کېږي، د ملي شوری له دندو څخه دي.
- ٤٤- دنوېو اصولنامو جوړول یا د ټاکل شویو قوانینو بدلون او فسخ کول د ملي شورا په تصویب کېږي.
- عام له دې که لزوم یې د مجلس له خوا شوی یا د وزیرانو د مجلس له خوا څرگند شوی وي.
- ٤٥- د عمومي شرکتونو او کمپنیو د جوړولو او امتیاز تصویب به، هر ډول او په هر نامه چې وي، د ملي شوری له خوا کېږي.
- ٤٦- د مقاولو او تړونونو کول، د سوداګرۍ، صنعت، کرنې او نورو امتیازاتو (انحصار) ورکول که د داخله له خوا دي یا خارجه، د ملي شوری په تصویب کېږي.
- ٤٧- دولتي پوړونه که د داخله یا خارجه له خوا په هر نوم او بڼه وي د ملي شورا په خبرتیا او تصویب کېږي.
- ٤٨- د اورګاډي د پټلۍ او سړکونو غځول که د دولت په لګښت یا د کورنیو او بهرنیو شرکتو او کمپنیو په وسیله وي ټول د ملي شوری د مجلس له تصویب سره تړلي دي.
- ٤٩- د ملي شوری مجلس حق لري چې په لازمو وختونو کښې همایوني

حضور ته عریضه وړاندې کړي. خو دا عریضه به په هر حال دیوه هیأت په وسیله وړاندې کېږي یو رئیس او شپږ تنه غړي چې نورو طبقو له خپل منع نه خوښ کړي وی، ولري. د حضور د شرفیابۍ وخت به هم لومړی د دربار د وزارت له لارې غوښتل کېږي.

۵۰- وزیران دملي شوری دمجلس په غونډو کېښې دمذاکرو داورېدو له پاره راتلای شي او هم حق لري دلزوم په صورت کېښي دمجلس د رئیس په اجازه د چارو د څیړنې او څېړنې له پاره توضیحات ورکړي. په مجلس کېښي د وزیرانو د راتلو له پاره ځانگړی ځای ټاکل شوی دی.

۵۱- هر راز نوي قوانونونه چې جوړولو ته یې اړه ولیده شي د وزیرانو یا صدراعظم له خوا دملي شوری مجلس ته ښودل کېږي او دمجلس تر تصویب وروسته د پاچا په لاسلیک ښکلي کېږي او د عمل وړ گرځي.

۵۲- دلزوم دیدله مخې دمجلس رئیس کولای شي چې په خپله یا دمجلس د لسو تنو غړو یا کوم وزیر په وړاندیز، د جریدو له نمایندگانو او کتونکو پرته سري غونډه جوړه کړي او هم کولای شي یوه جرگه دمجلس له یو شمېر منتخبو غړیو نه چې دمجلس نور غړي دورتلو حق نه لري، غونډه جوړه کړي، خو د جرگې یا پټې غونډې نتیجه به هغه وخت د اجرا وړ وي چې په دواړو صورتونو کېښي تر بحث لاندې راغلي موضوع له څلورونو د دریو برخو منتخبو وکیلاتو تر خبرو لاندې راغلي او درایو په اکثریت منل شوې وي. که کله مطلب په سري غونډه کېښي ونه منل شي، په مجلس کېښي نه مطرح کېږي او پټه خوله پاتي کېږي.

۵۳- کله که پټه غونډه درئیس په غوښتنه جوړه شوې وي که په مناسبه اندازه خبرې یې عموموته ووايي، واک لري خو که د غونډې جوړېدل د کوم وزیر

کړي، دمجلس د غړو رد يا منل په
ظاهري نخبو لکه تورو او سپينو پانو
کېږي چې د جريدو نمايندگان او
کتونکي يې وليدلای شي.

دمجلس له خوا د طلب

وړاندې کول:

٥٧- هر هغه مطلب چې دمجلس
د غړو له خوا وړاندې کېږي هغه وخت به
د مذاکرې وړ وي چې لږ تر لږه د غړو
خلورمه برخه په نوموړي مطلب مذاکره
تصويب کړي، په دې ترتيب دنوموړي
مطلب عنوان په ليکلي ډول دمجلس
رئيس ته ورکول کېږي او که دمجلس
رئيس دا لايحه د تحقيق د جرگې
دايره ته يوسي، کولای شي.

٥٨- د ملي شوري يو شمېر هغه
کسان چې دنورو غړو په خوښونه او
د شوري درئيس په تصويب د تحقيق
د جرگې په نامه بېل او ټاکل کېږي
شوراته دراغلو مسائلو لومړنی سنجش

په غوښتنه وي په هغه صورت کېږي به
د خبرو څرگندول هم دنوموړي وزير له
اجازې سره تړلي وي.

٥٤- وزيران خپل وړاندې کړی
مطلب ولو که هر څومره بحث پرې
شوی وي هم، بېرته له غونډې نه
اخيستلای شي خو که دده څرگندونې
دمجلس په غوښتنه وي نو دمطلب
د بېرته اخيستلو له پاره دمجلس
موافقت هم شرط دی.

٥٥- که لايحې بنوده چې کوم
وزير دې مجلس ونه مني له خپلو
ملاحظاتو سره به يې راوغواړي. دا
لايحه به هغه وخت مجلس ته بيا
څرگنده شي چې وزير دمجلس
ملاحظات رد يا ومني.

٥٦- دمجلس د غړو له خوا د يوه
مطلب رد يا منلو له پاره رايه په
څرگند او ښکاره ډول ورکوله کېږي او
هېڅوک نه شي کولای دوی درايبې
ورکولو ته وهڅوي او يا يې تهديد

- به په دقت کوي له هغې ډلې نه به په مجلس کښې د يادولو وړ مواد له خپلې ليکلې نظريې سره دمجلس رئيس ته وړاندې کوي او د رئيس په اجازه تر خبرو لاندې نيول کېږي او هغه مواد چې دبشپړېدو اړه لري ياد مجلس بحث ته اړه ونه لري درئيس له خوا له دلایلو سره يې اړوند وزارت ته ورلېږل کېږي. د تحقيق د جرگې غړی بايد لږ تر لږه لس تنه وي.
- ٥٩- هغه مطلبونه چې د (٥٧) اصل له مخې مجلس ته وړاندې کېږي که له کوم يوه وزير سره اړوند وي دنوموړې لايحې د تدقيق يا پر هغه د مذاکرې په وخت که د تحقيق په جرگې کښې وي يا په مجلس کښې، اړوند وزير ته يې دې خبر ورکړل شي چې په خپله راشي يا خپل معين را ولېږي او د لايحې يا ضمايمو يو نقل يې بايد مجلس دوزير يا معين تر راغوښتلو لس تر پنځلس ورځو وړاندې ددوی
- د خبرتيا له پاره ور ولېږي. ضروري مطالب له دې قیده مستثنی دي.
- ٦٠- که وزير د کوم مصلحت له مخې دمجلس له خوا له وړاندې شوي مطلب سره موافقه ونه کړای شي لازم دي خپل معذرتونه مخامخ څرگند او مجلس قانع کړي.
- ٦١- کوم وزير چې ملي شوری توضيحات ترې وغواړي د ځواب په ورکولو مکلف او مسئول دی او له منلو وړ عذر او غوښتنې پرته د ځواب د ځنډولو حق هم نه لري. خو کله که مطالب محرمانه او په يو وخت پټ ساتلو کښې يې د ملت او دولت گټه وي خوددې وخت تر تېریدو وروسته دمجلس په وړاندې دنوموړي مطلب په څرگندولو مکلف دی.
- ٦٢- له افغاني تبعه و څخه دیوه تن شخصي عرض چې په رسمي ادارو کښې دمربوط وزارت تر مرکز پورې غور پړې ونه شي په شوری کښې دخپل

محلي وکیل له لارې خپل عرض شوری ورگرځي.

ته رسولای شي چې شوری دا ډول

عريضې د غور او تحقيق له پاره

د صدارت مقام ته ليري.

د اعيانو مجلس

۶۷- د اعيانو مجلس له هغو

مجربو او سترگورو کسانو نه جوړ دی

چې مستقيماً د پاچا له خوا ټاکل

کيږي، د راغونډېدو ځای يې کابل دی.

۶۸- د جوړو شويو اصولنامو

تصويب د دواړو مجلسونو: ملي شورا

او اعيانو له خوا کېږي، کوم

وړاندیزونه چې د وزیرانو د هیأت له خوا

دې مجلس ته کېږي تر غور او خبرو

وروسته په اکثریت تصدیق او

د تصویب له پاره ملي شوری ته استول

کيږي او د دې پر عکس دملي شوری له

خوا تصویب شوي مواد د اعيانو په

مجلس کېږي کتل او تصویب کېږي.

۶۹- دملي شوری د پرانستلو

پروخت که د اعيانو مجلس نه وي

راغونډ شوی دملي شوری پرېکړې نه

ځنډېږي او د همايوني پاچا په لاسلیک

۶۳- د پاچا د مړینې په وخت کېږي

که دملي شوری مجلس رخصت وي

حتماً به راغونډېږي او دمجلس

جوړېدل باید د پاچا تر مړینې وروسته

تر شل ورځو زیات ونه ځنډېږي.

۶۴- که د پاچا تر مړینې وړاندې

دو کیلانو دو کالت دوره سرته رسېدلې

وي او د مړینې په وخت لانور وکیلان نه

وي ټاکل شوي مجلس د پخوانۍ دورې

دو کیلانو په راغونډتلو جوړېږي.

۶۵- هغه مواد چې دملي شورا په

مجلس کېږي تصویبېږي باید د اسلام

له سپیڅلي دین او د مملکت له سیاست

سره مخالفت ونه لري.

۶۶- د شوری دمجلس تصویبونه

او پرېکړې په عمومي توګه د شاهانه

ذات تر لاسلیک وروسته د اجرا

٧٢- د دې مجلس د غړو د شمېر او تر اجرا لاندې نیولې کېږي.

٧٠- هغه مطالب چې دا عیانو په مجلس کېنې تصویب او د ملي شوری مجلس ته استول کېږي که د ملي شوری په مجلس کېنې ونه منل شي د مطلب د اهمیت په نظر کېنې نیولو سره یو بل مجلس چې د دواړو مجلسونو غړي پکېنې وي ورته جوړېږي، د دې مجلس غړي چې سره برابر نیول کېږي لږ تر لږه باید ٢٠ تنه وي. ټاکلی مجلس په اختلافی موضوع خپرنه او څیرنه کوي او خپله رایه د ملي شوری مجلس ته وړاندې کوي که د ټاکلی مجلس له رایې سره د شوری مجلس موافقه ونه کړه ملوکانه حضور ته عرض کېږي او دده په اراده فیصله کېږي.

٧٣- د مملکت اجرائی چارې د دولت د وزیرانو په وسیله چې د صدر اعظم له خوا خوښ شوي او د ملوکانه حضور له خوا ټاکل شوي دي، اداره کېږي.

٧٤- د وزیرانو د هیأت ریاست د صدر اعظم په غاړه دی او د صدر اعظم د غیاب په صورت کېنې لومړی وزیر د ریاست چارې پرمخ بیایي.

٧٥- هېڅوک د وزارت څوکۍ نه شي نیولای خو چې مسلمان او د افغانستان تبعه نه وي.

٧٦- هر وزیر د دولت په عمومي سیاست کېنې په ګډه او د خپل وزارت په چارو کېنې په ځانګړي ډول ملي

دولایتونو د مشوري مجلسونه

٧١- د نائب الحکومگیو، اعلی او لویو حکومتونو په مرکز کېنې د مشوري یو - یو مجلس جوړېږي.

شوری ته مسئول دی نو ځکه شاهانه
ذات غیر مسئول دی.

۷۷- دوزیرانو مسئولیت او هغه
سیاست (روش) چې ورسره کېږي
اصولنامه ټاکي.

۷۸- وزیران ورسره اړوندې چارې
د خپل واک په اندازه اجرا کوي او تر
هغه لورې یې صدراعظم ته وروري،
صدراعظم د خپل واک په اندازه چارې
تر سره کوي او تر هغه لورې یې
ملوکانه حضور ته عرضوي او هدایت
اخلي.

۷۹- کله که د دولت کوم وزیر
د خپلې وظيفې په حدودو کېږي خلاف
ورزی، په جرم تورن شي د محاکمې ځای

یې عالي دېوان گڼل کېږي، دوزیرانو
نورې شخصي دعوای چې د ماموریت
له دندې نه یې بهر وي لکه دنورو
رعیتي کسانو غوندې عدلیه
محکمو ته راجع کېږي.

۸۰- کوم وزیر چې تورن کېږي

د محکمي تر نتیجه او د برائت تر وخته
له رسمي دندې نه لرې کېږي.

۸۱- دوزیر په غیاب کېږي
د وزارت معین یا وکیل چې له لزوم سره
سم مقرر شي دوزیر ټول واکونه لري.

۸۲- دوزیرانو او مامورینو
د عمومي احوال د تفتیش له پاره
د شاهانه حضور په اجازه دملي شوری
له خوا له ځانگړې لایحي سره سم
د پلټنې هیأت ټاکل کېږي.

۸۳- دوزارتونو شمېر، د دایرو
تشکیل او وظيفې یې د اساسي
تشکیلاتو په اصولنامه کېږي څرگند
شوي دي.

د مامورینو حقوق

۸۴- مامورین په عمومي توگه
دهغو موادو له مخې چې په ځانگړو
اصولنامو کېږي راغلي پر هغو
ماموریتونو چې ورسره وړ او مناسب
وي ټاکل کېږي او هېڅ یو مامور تر څو

چې له خپلې وظيفې نه مستعفي نه شي يا د دولت له خوا د يوه ضروري کار له مخې د تبديلي يا موقوفې وړ نه وي په هېڅ ډول نه موقوفېږي او هغه مامورين چې بڼه رويه او په خدمت کښې استقامت وښيي د ځانگړو اصولنامو له مخې درتبې او ماموريت د لوړتيا او مستمري معاش حق لري.

٨٥- ټول مامورين له خپلې رتبې سره سم د ټاکل شويو اصولنامو له مخې د خپل لوړ آمر په اطاعت مکلف دي او لاندې مامورين هېڅ امر دهغي په خلاف نه شي اجرا کولای. کله که د لوړو مامورينو له خوا په لاندنيو مامورينو د اصولو خلاف د کوم کار د اجرا کولو امر وشي لانديني ماموران دې ددې امر تر اجرا کولو وړاندې د مرکز وزارت يا صدارت عظمي ته خبر ورکړي.

٨٦- د مامورينو دندې په ځانگړو اصولنامو کښې ټاکل شوې او سره بېلې شوې دي، هر مامور له ټاکل شويو اصولنامو سره سم د خپلو وظيفو مسؤول دی.

٨٧- عدليه محکمې د عمومي شرعي د عواگانو دورتلو ځای دی. ٨٨- په شرعي محکمو کښې د مذهب حنفی (رح) مذهب له مقرراتو سره سم فيصله کيږي.

٨٩- ټولې محکمې له هر ډول لاسوهنې نه خوندي دي. ٩٠- په عدليه محکمو کښې د عواگانې په څرگند ډول فيصله کيږي تر هغې مسألو پرته چې شارع يې فيصله کول په پټ ډول ښودلي وي.

٩١- د محکمو په وړاندې هر څوک د خپلو حقوقو د ساتنې له پاره د هر ډول مشروعو وسايطو وړاندیز کولای شي.

٩٢- عدليه محکمې د عواگانو

- دوراندي کولو او فيصله کولو په برخه کې له شرعي امر پرته ځنډنه شي کولای.
- ۹۳- هېڅوک له محکمو بهر د ځينې خاصو فقرو د فيصلې له پاره فوق العاده محکمه نه شي تشکیلولای.
- ۹۴- د محکو صنفونه، درجې او صلاحیتونه د اساسي تشکيلاتو په اصولنامه کې څرگند شوي دي.
- عالی دیوان**
- ۹۵- عالی دیوان د دولت د وزیرانو د محاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په مؤقت ډول جوړېږي او د ورسپارل شویو چارو تر پای ته رسولو وروستهړنګېږي.
- ۹۶- د عالی دیوان د جوړېدو او په هغه کې د محاکمې ډول د ځانګړې اصولنامې له مخې اجرا کېږي.
- د ماليې چارې**
- ۹۷- د دولت ټول محصولاتو د هغه د ځانګړې اصولنامې له مخې اخیستل کېږي او لګول کېږي.
- ۹۸- هر کال د دولت د وارداتو او لګښتونو له پاره د ۴۳ اصل له مخې یوه بودجه جوړېږي. دا بودجه د دولت د وارداتو له پاره موازنه او د لګښتونو له پاره اساس ده. ټول لګښتونه د هغې له مخې اخیستل کېږي او لګول کېږي.
- ۹۹- د کلنۍ بودجې تر تطبیق او اجرا وروسته یوه قطعي محاسبه تنظیمېږي، دا قطعي محاسبه د دې کال د وارداتو او لګښتونو حقيقي اندازه په ګوته کوي.
- ۱۰۰- د قطعي محاسبې د تنظیم او د بودجې د تنظیم او دهغې د تطبیق او اجرا د ډول له پاره ځانګړې اصولنامه موجوده ده.
- ۱۰۱- د مالیو تحقیق یا معافي

کومه برخه کېنې د سرغړونې او
عصیان امنیت گډوډوونکې نخښې
ولیدلې شي حکومت د بغاوت د دفع
کولو او امنیت د ټینګولو له پاره لازم
تدبیرونه کولای شي.

۱۰۲- دولایتونو داداره کولو
 اصول په دریو اساسی قاعدو ولاړ دي:
 د مادونیت توسیع، د وظیفو تفریق
 او د مسؤولیت ټاکل. د یادو شو قاعدو
 له مخې دولایاتو د ټولو مامورینو
 وظیفې د ټاکل شویو اصولنامو له
 مخې ټاکل شوې او سره بهل شوي دي
 او د مامورینو واکونه هم د ټاکل شویو
 اصولو له مخې حدبندي شوي او هر
 مامور په خپلو چارو کې رتبه په رتبه
 خپل لوړ امر ته مسؤل دی.

۱۰۶- د عسکرو د نیولو ډول
د ځانگړې اصولنامې له مخې اجرا او
د عسکري وظایف او حقوق او
د منصبونو لوړېدل د اصولو له مخې
کېږي.

۱۰۳- په ولاياتو کښې له هر وزارت سره اړوند ځانگړي مامورين ټاکل شوي، د خلکو افراد دخپل کار د اجراء او دخپلو اړتياؤ دليرې کولو له پاره اړوندو څانگو ته مراجعه کوي.

۱۰۷- دهېڅ يو عسکري فرد
حقوق او منصبونه له اصولو پرته نه
سلېږي.

۱۰۸- خارجي اتباع په عسکري
مسلك کېنې تر ډاکټرۍ او حربي
معلمې پرته، نه منل کېږي.

۱.۴- که هروخت دهبواديه

متفرق اصول

۱۰۹- د لیکونو خوندیتوب
د خلکو یو حق دی، د خلکو ټول
محصول شوي لیکونه او لیکنې چې
پوستې ته سپارل کېږي که د کومې
محکمې له خوا یې د پلټلو حکم نه وي
ورکړل شوی، په هېڅ پوسته خانه یا بل
ځای کېنې نه سپړل کېږي او همداسې
سر تړلي مرسل الیه ته سپارل کېږي.
۱۱۰- په کومو چارو کېنې چې
د شاهانه حضور یا صدراعظم له خوا

کوم وزیر یا کوم بل مامور ته شفاهی
امروشی باید لیکلي احکام یې
دهمایوني پاچا یا صدراعظم په
لاسلیک تر لاسه کړي.

د دې اصولنامې د موادو او احکامو
تعمیل او اجرا امر او ارده کوو. د لیکلو
نېټه د ۱۳۱۰ د لړم اتمه چې د ۱۳۵۰
د جمادی الثانی له ۱۹ سره سم ده.

(د پاچا مهر)

(عليحضرت محمد نادر شاه)

د ۱۳۴۳ کال اساسی قانون

د افغانستان د باچا بنکال

موږ المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه د افغانستان باچا د افغانستان د نوی
اساسی قانون مسوده چې د هغې لویې جرگې له خوا تصویب شوې کومه چې د
۱۳۴۳ هـ ش کال د سنبلې د میاشتې د اتلسمې ورځې څخه یې د دولت په ټولو
سیمو کې د افغانستان د اساسي قانون په حیث نافذ اعلاموو.
سر له نن ورځې د افغانستان هغه اساسی قانون چې د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لویې
جرگې له خوا تصویب شوی او تر نن پورې په هیواد کې نافذ و د هغه د ټولو
ضمایمو سره لغو شوی اعلاموو.

محمد ظاهر شاه

د افغانستان پادشاه

د گلخانی مانې

۹ میزان ۱۳۴۳

۳ ماده: د افغانستان د ژبې له

جملي څخه پښتو او دري ژبې رسمي
ژبې دي.

۴ ماده: د افغانستان بیرغ له دریو

توتو جوړ دی چې رنګونه یې تور، سور
او شین دي او یو هومره ولاړې څنګ په
څنګ د کینې ځوانه په ښي لور تللي
دي. د هر رنګ ساره یې د اوږدو د
نیمایې هومره دی. په منځ کې یې په
سپین رنګ د محراب او منبر نښان
لګېدلی دی چې دواړه خواؤ ته یې دوه
بیرغونه ولاړ دي او له دواړو غاړو یې د
غنمو دوه وړې چاپیر دي.

۵ ماده: د افغانستان پایتخت د

کابل ښار دی.

دوهم فصل

باچا

۶ ماده: په افغانستان کې باچا د

ملي حاکمیت ښکارندوی دی.

۷ ماده: باچا د اسلام د سپېڅلي

دین د اساسونو ساتنوال، د افغانستان

لومړی فصل

دولت

۱ ماده: افغانستان یو مشروطه

باچايي، خپلواک، یو موټی او نه
بېلېدونکی دولت دی.

ملي حاکمیت په افغانستان کې په
ملت پورې تعلق لري. د افغانستان
ملت ټول هغه افراد دی چې د قانون له
حکمه سره سم د افغانستان د دولت
تابعیت لري. د دې افرادو په هر یو فرد
باندې د افغان د کلمې اطلاق کېږي.

۲ ماده: د افغانستان دین د اسلام

سپېڅلی دین دی، دیني شعار د
دولت له خوا د حنفي مذهب د حکمونو
سره سم پر ځای کېږي.

د ملت هغه کسان چې مسلمانان نه

دي په هغو حدودو کې د ننه چې د چال
چلند او عامې هوساینې په باب قوانین
یې ښيي، آزاد دي چې خپل مذهبي
مراسم په ځای کړي.

- د خپلواکۍ او د سیمې د تمامیت ساتونکۍ، د اساسي قانون ساتندوی او د ملي یووالي مرکز دی.
- ۸ ماده: باچا باید د افغانستان له اتباعو، مسلمان او په حنفي مذهب وي.
- ۹ ماده: د باچا وظیفې او حقونه دادی:
- ۱- د افغانستان د اردو لویه مشري.
- ۲- د جنگ او اوربند اعلان.
- ۳- د لویې جرگې د ائړول او پرانستل.
- ۴- د شورا د عادي غونډې پرانستل.
- ۵- د شورا د فوق العاده غونډې د ائړول او پرانستل.
- ۶- د شورا ډنگول او د نوو انتخاباتو د فرمان ویستل.
- ۷- د قوانینو بنکولل او د هغو د جاری کولو اعلام.
- نوی انتخابات د شورا د انحلال د تاریخ نه په دري میاشتو کې د ننه د ننه سرته رسېږي.
- ۸- د تقنینی فرمانونو ویستل.
- ۹- د قانون د حکمونو سره سم د بین الدول معاهدو د تړون د پاره اعتبار لیک ورکول.
- ۱۰- د بین الدول معاهدو بنکولل.
- ۱۱- د صدر اعظم ټاکل، د هغه استعفا منل، د صدر اعظم په پیشنهاد د وزیرانو ټاکل او د وزیرانو استعفا منل.
- ۱۲- د مشرانو جرگې د غیر انتخابي غړو ټاکل او د دغې جرگې د غړو له منځ نه د رئیس ټاکل.
- ۱۳- د قاضي القضاات او سترې محکمې د غړو ټاکل.
- ۱۴- د قانون د حکمونو سره سم د قاضیانو او عالی رتبه مامورینو او منصبدارانو ټاکل او متقاعد کول.

۱۵- په بهرنیو ملکونو کې د افغانستان د سیاسي نمایندگیو د مشرانو ټاکل، په بین المللي مؤسسو کې د افغانستان د دایمي نمایندگانو ټاکل او د بهرنو ملکونو د سیاسي نمایندگانو باورلیک منل.

۱۶- د اضطرار د حالت اعلامول او ختمول.

۱۷- د جزا کمول او بخښل.

۱۰- ماده: سیکه د باچا په نامه وهله کېږي.

۱۱- ماده: په خطبو کې د باچا نوم اخیستل کېږي.

۱۲- ماده: نښان د قانون د حکمونو سره سم د باچا له خوا ورکول کېږي. د نښان په ورکړه پورې هېڅ ډول مادي ښیگره تړلې نه وي.

۱۳- ماده: د باچايي دربار لگښت د باچايي لگښتونو د قانون سره سم د دولت په بودجه کې ټاکل کېږي.

۱۴- ماده: په دې فصل کې چې هر

خومره صلاحیتونه راغلي دي له هغو نه په هغو حدودو کې د ننه استفاده کېږي چې د دې اساسي قانون حکمونو ښودلي دي.

۱۵- ماده: پاچا نه پوښتیدونی دی او لمانځنه یې واجب ده او دی د باچايي کورنۍ او د حکومت اوسترې محکمې د غړو په مخکښې د شورا د دواړو جرگو د مشترکې غونډې په وړاندې داسې لوړه کوي:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې په خپلو ټولو چارو کې به خدای جل جلاله حاضر گڼم، د اسلام د سپیڅلي دین د اساساتو ساتنه او د اساسي قانون حمایت به کوم، د هېواد خپلواکي او د سیمې تمامیت، د دولت قوانین او د خلکو حقونه به ساتم او د لوی خدای له درباره د مرستې په غوښتوبه د افغانستان د اساسي قانون د حکمونو سره سم باچايي کوم

او خپل ټول کوبښښ به د افغانسان د ملت د لورتيا او سوکالۍ په لاره کې په کار اچوم.

١٦ ماده: د افغانستان باچايي د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه د اعليحضرت محمد نادر شاه شهيد په کورنۍ کې له يونه بل ته پاتې کېږي.

١٧ ماده: که چېرې باچا د استعفا تکل وکړي نو د اولسي جرگې له مشر، د مشرانو جرگې له مشر، صدر اعظم، قاضي القضاات او باچايي دربار له وزير نه جوړ مجلس ته خبر ورکوي. بيا په اوو ورځو کې د ننه د ننه لويه جرگه د ايروي او خپله استعفا پخپله يا د دربار د وزير په لاس جرگې ته وړاندې کوي. که لويه جرگه تصديق وکړي چې باچا په خپله خوښه استعفاء کړې ده نو د دغې جرگې د تصديق له تاريخ نه د باچا استعفاء نافذه گڼل کېږي.

١٨ ماده: د باچا د استعفاء يا مړينې په وخت کې باچايي د هغه مشر زوی ته پاتې کېږي. که چېرې د باچا په مشر زوی کې هغه شرطونه پوره نه وو چې په دې اساسي قانون کې ښودل شوي دي نو بيا يې د هغه دويم زوی او همداسې ورپسې نورو زامنو ته پاتې کېږي.

١٩ ماده: که چېرې باچا مړ شي يا استعفاء وکړي او د باچايي په شرطونو برابر زوی ونه لري، نو باچايي د باچا په وروڼو کې تر ټولو مشر ورور ته پاتې کېږي.

که چېرې د باچا په مشر ورور کې د باچايي شرطونه پوره نه وي نو ده ته چې کوم يو ورور د عمر په لحاظ زيات نژدې وي باچايي هغه ته پاتې کېږي او همدغسې تر اخره درومي.

که چېرې د باچايي په شرطونو برابر يو ورور هم ونه لري نو پر ځای ناست به يې د اعليحضرت محمد نادر شاه شهيد «رح» د نارينه اولاد له تيره غوره

کېږي. په داسې حالت کې د باچا انتخاب د لويې جرگې، د سترې محکمې له غړو او د حکومت نه د يو جوړ شوي مجلس له خوا کېږي. که چېرې باچا مړ ؤ نو د امجلس به د مړينې د ورځې له تاريخه په پنځلسو ورځو کې د ننه او که استعفاء يې کړې وه نو د هغې د نافذ کېدو د تاريخ نه پس په اوو ورځو کې د ننه د صدر اعظم له خوا جوړېږي.

کسه د خپل وکیل په توگه ټاکي. دغه کس يا کسان د باچا په غياب کې د هغه واک اختيار په حدودو کې د ننه چې باچا ورته ورکړی دی، باچايي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمې د باچا په وکالت پر ځای کوي.

دغه کسان د وکیل په توگه نشي ټاکل کیدی:

۱- صدر اعظم.

۲- د اولسي جرگې مشر.

۳- د مشرانو جرگې مشر

۴- قاضي القضاات.

۲۱ ماده: کله چې باچا مړ شي او د هغه پر ځای ناست لا د خپل عمر شل کاله پوره کړي نه وي، نو ترڅو پورې چې دغه عمر ته رسېږي، ملکه د باچايي د چارو نيابت په غاړه اخلي. که چېرې ملکه نه وي نو هغه مجلس چې په نولسمه ماده: کې ياد شوی دی، د اعليحضرت محمد نادر شاه

په دې مجلس کې فيصله د حاضرو غړو له خوا د رایو په اکثریت کېږي او فيصله د هغه چا له منښت نه پس چې د باچا په حيث غوره شوی دی، نافذه گڼل کېږي.

د باچا د مړينې ياد استعفاء د نافذ کيدو له نيتې نه د هغه د پر ځای ناست تر غوره کېدو پورې د دربار وزير د باچا نائب گڼل کېږي.

۲۰ ماده: کله چې باچا د هیواد نه د باندې د سفر تکل وکړي نو يو يا څو

شهيد «رح» د نارينه اولاد له تيره يو کس د باچاد نائب په توگه غوره کوي. ٢٢ ماده: کله چې باچا استعفاء وکړي او د هغه پر ځای ناست د خپل عمر شل کاله نه وي پوره کړي، نو تر څو پورې چې دی دغه عمر ته رسيږي هغه مجلس چې په نولسمه ماده کې ياد شوی دی، د اعليحضرت محمد نادر شاه شهيد «رح» د نارينه اولاد له تيره يو کس د باچاد نائب په توگه غوره کوي. ٢٣ ماده: د باچا نائب او وکیل بايد هغه شرطونه ولري چې په اتمه ماده کې راغلي دي. د باچا نائب باچايي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمې په ځای کوي. که د باچا نيابت د ملکې په غاړه وي. ملکه د هغه صلاحيت نه چې د نهمې مادې په دويمه فقره کې ياد شوی دی، د حکومت په مشوره استفاده کوي. د باچا نائب چې څو پورې دا عهد په غاړه لري په بل شغل باندې بوختېدلی نه شي. هغه څوک چې د دې اساسي قانون د يوويشتمې او دوه ويشتې مادې د حکمونو له مخه د باچا د نائب په توگه ټاکل کېږي هيڅکله د افغانستان د باچا په توگه انتخابېدلی نه شي. د باچايي د نيابت په دوره کې د دې اساسي قانون د باچا د فصل هغه مادې چې پر ځای ناست پورې تعلق لري، تعديل کيدلی نه شي. ٢٤ ماده: د باچا زوی، لور، ورور، خور او د دوی ښځې او مېړونه او زامن او لوڼې او د باچا تره او د تره زامن باچايي کورنی ده. د دولت په رسمي تشريفاتو کې باچايي کورنی په باچا او ملکې پسې جوخت ځای نيسي. د باچايي کورنی لگښت د باچايي لگښتونو په بودجه کې ټاکل کېږي.

لقبونه یوازې د باچايي کورنۍ د پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم ټاکل کېږي.

د باچايي کورنۍ غړي په سیاسي گوندونو کې گډون نه کوي او دغه وظیفې په غاړه نه اخلي:

۱- صدارت عظمی یا وزارت.

۲- دشورا غړیتوب.

۳- د سترې محکمې غړیتوب.

د باچايي کورنۍ غړي به خپل حیثیت د باچايي کورنۍ د غړو په صفت ترڅو چې ژوندي وي ساتي.

دریم فصل

د خلکو اساسي حقونه او وظیفې

۲۵ ماده: د افغانستان ټول خلک بې له هېڅ قسم تبعیض او امتیاز نه د قانون په وړاندې یو شان حقونه او وظیفې لري.

۲۶ ماده: آزادي د انسان خدای ورکړی حق دی. دا حق بې د نورو له آزادۍ او عمومي ښیگړو نه، چې

قانون ښودلې دي، نورې پولې نه لري. د انسان آزادي او کرامت د بلوسې نه په امن دي او بېلتون نه قبلوي. دولت مکلف دی چې د انسان آزادي او کرامت ته په درناوي وگوري او حمایت یې وکړي.

هېڅ کړه جرم نه گڼل کېږي، مگر هله چې د یو داسې قانون په موجب جرم وبلل شي چې د دغه کار له کولو نه مخکښې نافذ شوی وي.

هېڅا ته سزا نه شي ورکوله کېدای، مگر هله چې یوې واکمنې محکمې پرې د ښکاره او حضوري محاکمې نه پس حکم صادر کړی وي. هېڅا ته جزا نه شي ورکول کېدی، مگر د هغه قانون د حکم سره سم چې د دغه تهمتي کار له کولو نه ډډې نافذ شوی وي.

هېڅوک بې د قانون له حکمه تعقیب کېدلی یا نیول کېدلی نه شي. هېڅوک توقیف کېدلی نه شي،

مگر د واکمنۍ محکمې د حکم او د قانون د حکمونو سره سم. د غاړې خلاصون اصلي حالت دی - خو خو پوري چې تورن د محکمې له خوا په قطعي پرېکړه محکوم عليه نه شي بېگناه گڼل کېږي.

جرم د هر چا خپل ځانې شى دى. د تورن تعقيب، نيول، توقيف او سرا ورکول بل هيچا ته نه ورغځيږي.

د انسان کړول جواز نه لري. هېڅوک نه شي کولى چې حتى له چانه د حقايقو د څرگندولو په غرض هم هغه وکړوي او يايې د کړولو امر ورکړي. که څه هم دغه سړى د تعقيب لاندې وي يا نيول شوى يا توقيف شوى يا پرې د سزا حکم ختلى وي.

له انساني کرامت نه مخالفه سزا ټاکل جواز نه لري. هغه اظهار چې له تورن يا بل سړي نه په اکراه واخيستى شي اتبار نه لري.

په جرم باندې اقرار کول هغه اعتراف ته وايي چې تورن يې په روغ عقل او په خپله خوښه د هغه جرم په کولو باندې چې د قانون له مخه په ده پورې تړل شوى وي د يوى واکمنۍ محکمې په وړاندې وکړي.

هر څوک حق لري چې د هغه تور د لرې کولو په غرض چې د قانون له مخې پرې تړل شوى وي د ځان د دفاع د پاره وکیل ونيسي.

د يو چا پور وړي کېدل د پور وړي د آزادۍ د سلبېدو يا کمېدو سبب کېدى نه شي. د پور وېستلو لارې چارې د قانون له خوا بنودلې کېږي.

هر افغان حق لري چې د خپل دولت د سيمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوگنه غوره کړي، مگر بې له هغو ځايو څخه چې قانون منع کړي وي. همدارنگه هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه د باندې سفر وکړي او بېرته افغانستان ته راشي. هېڅ افغان په

- افغانستان کې د ننه او د افغانستان د باندې په شریلو محکومولی نه شي.
- ۲۷ ماده: هیڅ افغان د یو جرم په تور بهرني دولت ته سپارل کېدلی نه شي.
- ۲۸ ماده: د هر چا ټاټوبی د بلوسی نه په امن دی، هیڅوک حتی دولت هم د اوسیدونکي د اجازې یا د یوې واکمنې محکمې له حکمه پرته او بې د هغو حالاتو او لارو چارو نه چې په قانون کې څرګندیږي، د چا ټاټوبي ته ننوتلی او هغه لټولی نه شي.
- د څرګند جرم په وخت کې مسئول مامور د یو چا ټاټوبي ته بې د هغه یا د محکمې له مخکنې اجازې څخه په خپل مسئولیت ننوتی شي او هغه لټولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ورننوتلو یا لټولو نه پس د قانون د خوا په ښودلې موده کې د ننه د محکمې فیصله لاس ته راوړي.
- ۲۹ ماده: ملکیت د بلوسی نه په امن دی.
- د هېچا ملکیت د قانون د حکم او د یوې واکمنې محکمې د فیصلې نه پرته مصادره کېدی نه شي.
- د یو چا د ملکیت استملاک یوازې د عمومي ښیګړو د پاره د عادلانه پیشکي عوض په بدل کې د قانون د حکمونو سره سم جواز لري.
- هېڅوک بې له قانون نه د ملکیت له اخیستو او تصرف څخه منع کېدی نه شي. د ملکیت د استعمال لاره د عامو ښیګړو د تأمین د پاره د قانون له پلوه تنظیم او ښودل کېږي.
- د چا د شتمنۍ پلټنه او د هغې اعلان یوازې د قانون په حکم کېدی شي.
- باندني دولتونه او اتباع په افغانستان کې د عقاري مالونو د ملکیت حق نه لري، د بهرنو ملکونو په سیاسي نمایندګیو باندې د بالمثل چال

چلند په اساس او په هغوبين المللي مؤسسو باندې چې افغانستان پکې غړيتوب لري، د حکومت په خوښه عقياري مالونه پلورل کېدی شي.

٣٠ ماده: د هر چا د مخابرې آزادي او پتېوالی د بلوسی نه په امن دي. دا مخابره په ليک وي، که په تيلفون، که په تيلگراف او که په کومه بله وسيله.

دولت د چا د مخابرې د لتون حق نه لري، مگر د يوې واکمنې محکمې د فيصلې او د قانون د حکمونو سره سم.

په سملاسي حالاتو کې چې قانون بنودلي دي، مسؤل مامور بې له دې چې لومړی د محکمې نه اجازه واخلي په خپل مسؤليت کولی شي، چې مخابرې ولټوي. دغه مامور په دې مکلف دی چې د پلټنې څخه وروسته په هغه موده کې چې قانون بنودلي ده د محکمې فيصله حاصله کاندې.

٣١ ماده: د فکر او بيان آزادي د بلوسی نه په امن ده. هر افغان حق لری چې د قانون د حکمونو سره سم په وينا، ليکنه، تصوير او يا داسي نورو وسيلو خپل فکر څرگند کړي.

هر افغان حق لری چې مطالب د قانون د حکمونو سره سم بې له دې چې لومړی يې دولتي مقامونو ته وښيي، چاپ او نشر کاندې.

د عمومي چاپخانو د تأسيس او د مطبوعاتو خپرولو اجازه او امتياز د قانون د حکمونو سره سم يوازې د افغانستان اتباعو او دولت ته ورکول کېږي.

د راډيو او تلويزيون د عامو خپروونکو کارځيو تأسيس او چلول يوازې په دولت پورې اړه لري.

٣٢ ماده: د افغانستان اتباع حق لري چې د روا او سوله ناکو مقصدونو پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم د دولت د مخکينۍ اجازې نه پرته بې وسلې ټولنه وکاندې.

د افغانستان اتباع حق لري چې د

مادي يا معنوي مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم ټولني جوړي کړي.

قانون يې څرگندوي بې د واکمنې محکمې له حمکه د خپلو حقونو د تحصیل اقدام نه شي کولی.

د افغانستان اتباع حق لري چې د قانون په حکمونو برابر سياسي گوندونه جوړ کړي خو په دې شرط چې:

۱- د گوند هدف، فعالیت او هغه مفکورې چې د گوندونو تشکيلات پرې بنا شوي وي د دې اساسي قانون له ارزښتونو سره تناقض ونه لري.

۳۴ ماده: تعلیم د افغانستان د ټولو وگړو حق دی او د افغانستان د دولت او اتباعو له خوا وړيا برابرېږي.

په دې برخه کې د دولت هدف یوې ساسي مرحلې ته رسېدل دي چې د افغانستان د ټولو وگړو د پاره پکې د قانون د حکمونو سره سم د ښوونې او روزنې مناسبې اسانتیاوې راغونډې شي. دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د پوهنې د متوازن تعمیم د پاره مؤثر پروگرام وضع او تطبیق کړي.

۲- د گوند تشکيلات او مالی درکونه په ډاگه وي. هغه گوند چې د قانون په حکم برابر جوړ شوی وي، د قانوني موجباتو او ستري محکمې له حکمه پرته ړنگیدلی نه شي.

۳۳ ماده: هر چاته چې د ادارې له پلوه بې مجبه تاوان واوړي د تاوان د اخیستلو حق لري او کولی شي چې د تاوان اخیستلو د پاره په محکمه کې دعوا راو لاړه کړي.

د ښوونې او روزنې لارښودنه او څارنه د دولت وظیفه ده.

لومړنۍ ښوونې د ټولو ماشومانو د پاره په هغو ځایونو کې چې وسیلې یې د دولت له خوا برابرې شوي وي، حتمي دي.

دولت د هغو حالاتو نه پرته چې

د لوړو او عمومي تعلیم د مؤسسو جوړول او چلول یوازې د دولت حق او وظیفه ده. د دې نه وراخوا د افغانستان اتباع حق لري چې اختصاصي یا د لیک لوست د بنودو د پاره بنوونځي جوړ کړي. د داسي بنوونځیو د جوړونې شرطونه، تعلیمي نصاب او پکې د زده کړې شرائط د قانون له پلوه بنودل کېږي.

حکومت کولی شي چې د قانون د حکمونو سره سم خارجي کسانو ته د خصوصي بنوونځیو د جوړولو اجازه ورکړي. د داسې بنوونځیو نه یوازې خارجي کسان فایده اخستی شي.

٣٥ ماده: دولت موظف دی چې د ملي ژبي پښتو د انکشاف او تقويې د پاره مؤثر پروگرام جوړ او تطبیق کړي.

٣٦ ماده: دولت موظف دی چې تر خپله وسله د ټولو افغانانو د پاره په متوازن ډول د ناروغیو د مخنیوي او علاج وسیلې برابرې کړي.

په دې برخه کې د دولت هدف یو داسې پړاو ته رسېدل دي چې د روغتیا مناسبې اسانۍ پکې د افغانستان د ټولو وگړو د پاره برابرې شي.

٣٧ ماده: کار د هر افغان حق او د غاړې فرض دی چې د کولو وس یې لري.

د کار د تنظیم د پاره چې کوم قوانین جوړېږي د هغوی لوی هدف یو داسې مرحلې ته رسیدل دی چې د کاریگرو د بېلو بېلو ډلو حقونه او ښیگری پکې خوندي شي، د کار مناسب حالات را پیدا شي او د کاریگرو او کار فرمایانو ترمنځ روابط په عادلانه او پرمختللي ډول تنظیم شي. د افغانستان اتباع د اهلیت له مخې او د قانون د حکمونو سره سم د دولت د خدمت د پاره منل کېږي د کار او کسب غوره کول په هغو شرطونو کې د ننه چې قانون ټاکلي آزاد دي.

بیگار که د دولت د پاره هم وي

ناروا دی. د بیگار بندیز د هغو قوانینو د عملي کولو په لاره کې چې د عمومی ښیګړو په نیت د یو ځایي کار د سمبنت د پاره جوړېږي، کوم خنډ نه را پورته کوي.

قوانینو ته غاړه اېښودل، د عمومی نظم او امن خیال لرل، د هېواد د ښیګړو ساتل او په ملي ژوند کې ګډون کول د افغانستان د ټولو خلکو وظیفه ده.

خلورم فصل شورا

۴۱ ماده: شورا د افغانستان د خلکو د ارادې څرګندویه ده او د ټول ملت نمایندګي کوی د افغانستان خلک د شورا له لاري د مملکت په سیاسي ژوند کې برخه اخلي.

د شورا هر غړی که څه هم له یوې ټاکلې سیمې څخه غوره شوی، د رایې د څرګندولو په وخت کې د افغانستان عامي ښیګړې په نظر کې نیسي.

۴۲ ماده: شورا دوی ټولني لري: اولسي جرګه او مشرانو جرګه.

۴۳ ماده: د اولسي جرګې غړي د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په ذریعه د قانون د حکمونو

۳۸ ماده: هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي. هېڅ قسم مالیه او محصول بهې د قانون له حکمه نه شي تړل کېدی، د مالیې او محصول اندازه او د ورکولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودلې کېږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلېږي.

۳۹ ماده: د هیواد څخه دفاع د افغانستان د ټولو اتباعو سپېڅلی وظیفه ده. د افغانستان ټول اتباع د قانون د حکمونو سره سم د عسکري خدمت په کولو مکلف دي.

۴۰ ماده: د اساسي قانون په حکمونو سم چلېدل، د باچا سره وفاداري او د هغه درناوی کول،

- سره سم د افغانستان د خلکو له خوا غوره کېږي. ماده ٤٥: د مشرانو جرگې غړي په دې مقصد د پاره افغانستان په انتخاباتي ونډونو وېشل کېږي. د ونډونو شمار او سیمه د قانون له مخې ټاکل کېږي. د هرونډ یو وکیل غوره کېږي. د وکالت د پاره هر ملاتړلي چې په ونډ کې د قانون د حکمونو سره سم تر ټولو زیاتې رایې وگټي، وکیل بلل کېږي. ٤٤ ماده: د اولسي جرگې غړي د څلورو کلونو د پاره، چې یوه تقنیني دوره ده، غوره کېږي. که چېرې شورا د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه ښه شي نو نوې اولسي جرگه د یوې تقنیني دورې د پاره غوره کېږي، خو د پای ته رسیدلو نیت به یې په داسې ډول تیارېږي چې ورپسې اولسي جرگه جوخته په هغه نیت پرانستله شي چې په نهه پنځوسمه هغه کسان چې د شورا په غړیتوب ټاکل کېږي یا غوره کېږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو
- ماده کې ټاکل شوی ده. ٤٥ ماده: د مشرانو جرگې غړي په دې طریق ټاکل کېږي او غوره کېږي: ١- دریمه برخه غړي د پوهو او ازمېښتوالو کسانو له منځه د باچاله خوا د پنځو کلونو د پاره ټاکل کېږي. ٢- پاتې دوې برخې غړي په دې شان غوره کېږي: الف- د هر ولایت جرگه د خپلو غړو له منځه یو تن د درې کالو د پاره د مشرانو جرگې په غړیتوب غوره کوي. ب- د هر ولایت استوگني د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په لاریو کس د څلورو کلونو د پاره د مشرانو جرگې په غړیتوب غوره کوي. ٤٦ ماده: د انتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کې ښودل کېږي. هغه کسان چې د شورا په غړیتوب ټاکل کېږي یا غوره کېږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو

سربېره دغه صفتونه هم ولري:

کیدۍ نه شي.

۱- د شورا په غړیتوب باندې د ټاکل کېدو او یا غوره کېدو نه لومړی به یې لږ تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعیت حاصل کړی وي.

هیڅوک په یو وخت کې د دواړو جرگو غړی کیدۍ نه شي. ۴۹ ماده: د دې اساسي قانون د حکمونو له رعایت سره انتخابات د قانون د حکمونو سره سم کېږي.

۲- د دې اساسي قانون د نافذ کیدو نه وورسته به د محکمې له خوا د سیاسي حقوقو څخه په محرومۍ محکوم شوی نه وي.

د اولسي جرگې د تقنیني دورې په وروستیو دوو کلونو کې د انتخاباتو د قانون د تعدیل پیشنهاد دهېڅ یوې جرگې د کار په فهرست کې نه شي داخلېدی.

۳- په لیک لوست به پوهېږي.

۵۰ ماده: د هرې جرگې د غړیتوب وثیقې په همهغه جرگه کې د کره کتنې لاندې نیولې کېږي.

۴۷ ماده: د اولسي جرگې غړو به د انتخاب په وخت کې د خپل عمر پنځه ویشتم او د مشرانو جرگې غړو به د ټاکل کېدو په وخت کې د خپل عمر دېرشم کال پوره کړی وي.

د وثیقو د کره کتنې لارې چارې د هرې جرگې د داخلي وظیفو په اصولو کې بنودل کېږي.

۴۸ ماده: د حکومت مشر او غړي، قاضیان، د اردو منصبداران او افراد، مامورین او نور اداري کار کوونکي د خپلو وظیفو د چلولو په وخت کې د شورا په غړیتوب ټاکل کیدۍ یا غوره

۵۱ ماده: د شورا هېڅ یو غړی د هغې نظریې له کبله چې د خپلې وظیفې د پرځای کولو په وخت کې یې د ننه په شورا کې یا د باندې ښکاره

پېښ شي چې جرگه خوره شوي وي نو د
توقيف اجازه د جرگې د اداري هيئت نه
غوښتل کېږي او د هيئت فيصله د
جرگې لومړۍ راتلونکې غونډې ته د
پريکړې د پاره وړاندې کېږي.

۵۲ ماده: دشورا غری په بله چاره
بوختېدلای نه شي کړنه او نورې آزادې
چاری د دی حکم لاندې نه راځي.

۵۳ ماده: د شورا د غړو د پاره د
قانون د حکم سره سم مناسب معاش
ټاکل کېږي.

۵۵ ماده: دواړه جرگې په یو وخت کې بیلې بیلې غونډې کوي.

مشرانو جرگه کولی شي چې د
دولتي بودجې د پیشنهاد د کتنې د
پاره د اولسي جرگې د رخصتۍ په

کہ چہری تو رہ داسی وخت کی

- موده کې خپله فوق العاده غونډه ثبتېږي.
- هېڅوک په سرزوری د شورا د پره وکانه.
- کله چې تقنیني دوره یا کلنی غونډه د باچاله پلوه پرانستله کېږي، دواړه جرگې شریکه غونډه کوي.
- ۵۶ ماده: حکومت کولی شي چې د هرې یوې جرگې په غونډه کې شریک شي.
- هره جرگه کولی شي چې خپلې غونډې ته صدر اعظم یا د حکومت غړې راوغواړي.
- ۵۷ ماده: د دواړو جرگو مباحثه به ښکاره وي. مگر هله نه چې د حکومت مشر، د جرگې مشر یا لږ تر لږه د جرگې لس تنه غړي دا غوښتنه وکړي چې جرگه دې په پټه وشي او جرگه دا غوښتنه ومني.
- جرگه کولی شي چې د دوه برخو غړو په اکثریت هغه مباحثه چې پټه شروع شوې وي بیرته ښکاره کاندې.
- د هرې جرگې د مباحثې جریان به اووه میاشتي ده.
- د کار د غوښتنې په صورت کې هره جرگه کولی شي چې دا موده نوره هم اوږده کړي.
- هیڅوک په سرزوری د شورا د پره ځای ته ننوتلای نه شي او که څوک د دی حکم مخالفت وکړي د قانون د حکمونو له مخې سزا ورکوله شي.
- ۵۸ ماده: بی له هغو حالاتو چې حکم یې په دی اساسي قانون کې څرگند ذکر دی د هرې جرگې فیصله د حاضر و غړو د رایو په اکثریت کېږي.
- ۵۹ ماده: هره جرگه په هر کال کې یوه عادي غونډه کوي چې د میزان په دوه وېشتمه نیټه شروع کېږي.
- د کلنیو غونډو شمار د قانون له پلوه زیاتیدلی شي او په دی صورت کې د غونډې د شروع نیټه او د غونډې موده د قانون له خوا ښودله کېږي.

د مشرانو جرگې د مشر نایبان،	د رخصتۍ په وخت کې د باچا په
منشي او نایب منشي د هر کال د	امر، د حکومت یا د دواړو جرگو څخه د
غونډو په سر کې د یو کال د پاره غوره	یوې د مشر یا د یوې جرگې د پنځمې
کېږي.	برخې غړو په غوښتنه د شورا فوق
د هرې جرگې مشر د جرگې مباحثه	العاده غونډه د ایریدلی شي.
اداره کوي او د جرگې په دېره ځای کې	فوق العاده غونډه د هغه باچايي
د نظم او قلاړۍ ساتلو د پاره ضروري	فرمان په ذریعه ختمیږي چې د دواړو
انتظام کوي.	جرگو د مشرانو سره له سلانه وروسته
د مشر نورې وظيفې د داخلي	راووځي.
وظيفو په اصولو کې بنودل کېږي.	۶۰ ماده: د مشرانو جرگې مشر د
د مشر په غیاب کې اول نایب او	دغه جرگې د غړو له منځه د باچاله خوا
که هغه نه وي دوهم نایب د مشر وظيفه	ټاکل کېږي.
چلوي.	اولسي جرگه د خپلو غړو له منځه
د هرې جرگې منشي د جرگې	یو کس د مشر په توگه غوره کوي. هره
مباحثې ثبتوي او د جرگې د	جرگه د خپلو غړو له منځه د مشر
دارالانشاء د چارو انتظام کوي.	لومړی نایب، یو دوهم نایب، یو منشي
د منشي په غیاب کې نایب د هغه	او یو د منشي نایب غوره کوي.
وظیفه چلوي.	د غه پورتنی کسان د جرگې اداري
۶۱ ماده: هره جرگه د بحث لاندې	هیئت دی. د اولسي جرگې اداري
موضوعاتو د پراخې او کره کتنې د	هیئت د تقنیني دورې په اول سر کې
پاره د داخلي وظيفو د اصول په	غوره کېږي.

حکمونو برابر ټولګی جوړوي.	ورکول چې په ملي اقتصاد کې اهمیت لري او انحصار هم پکې شامل دی، د شورا په واک اختیار کې دي. هغه امتیازات چې ورکول یې د شورا په صلاحیت کې دي د قانون له پلوه بنودل کېږي.
۶۲ ماده: هره جرګه د خپلو داخلي وظایفو اصول جوړوي.	۶۵ ماده: حکومت اولسي جرګې ته مسئول دی.
۶۳ ماده: شورا د باچا په امر ماتېدلی شي.	۶۶ ماده: د اولسي جرګې غړي کولی شي چې د حکومت نه څرګندتیا وغواړي. د حکومت د ورکړې څرګندتیا په باب مباحثه د جرګې په فیصلي پورې اړه لري.
په یو وسل او یو ویشتمه ماده کې د بیان شوي حالت له مخه د شورا ماتېدل هرو مرو دي. د شورا په ماتېدو کې د مشرانو جرګې غیر انتخابي غړي هم شامل دي.	۶۷ ماده: د شورا غړي کولی شي چې د صدر اعظم یا وزیرانو څخه په ټاکلو موضوعگانو کې پوښتنې وکړي.
۶۴ ماده: شورا د افغانستان د حیاتي چارو د تنظیم د پاره د دی اساسي قانون په حکمونو برابر قوانین جوړوي. هېڅ قانون نه شي کولی چې د اسلام د سپېڅلي دین له اساساتو او د نورو هغو ارزښتونو مناقض وي چې په دي اساسي قانون کې راغلي دي.	له چانه چې پوښتنه شوې وي هغوی د خولې یا لیکلي ځواب په ورکولو مکلف دي. دا ځواب د بحث لاندې نه شي راتلای.
د بین الدول معاهدو تصدیقول، خارج ته د افغانستان د اردو د ټولګیو لېږل، د پیسو خپرولو او پوراخیستلو اجازه ورکول او داسې امتیازونه	

۶۸ ماده: اولسي جرگه واک لري چې د خپلو دريمه برخه غړو په پېشنهاد د حکومت د چارو او د ادارې د اجرا آتود کتنې او خبرنې د پاره د خبرنې ټولگي وټاکي.

د خبرونکي ټولگي جوړيدنه او د هغه تگ لاره د داخلي وظيفو په اصولو کې بنودل کېږي.

۶۹ ماده: د هغو حالاتو نه پرته چې په دې اساسي قانون کې د هغود پاره د عمل خاصې لارې چارې بنودلې شوې دي، قانون هغې مصوبې ته وايي چې دواړو جرگو په گډه منلې وي او باچا بنکوللی وي.

په کومه برخه کې چې داسې مصوبه نه وي هلته قانون د اسلامي شريعت د حنفي فقهي حکمونو ته وايي.

۷۰ ماده: د قانون جوړولو پېشنهاد د حکومت يا د شورا د غړو له خوا کېږي او د قضايي چارو د سمون په برخه کې د سترې محکمې له خوا

کيدی شي. د بودجې او مالي چارو په باب د قانون جوړولو پېشنهاد يوازې حکومت کولی شي.

۷۱ ماده: د قانون جوړولو پېشنهاد د حکومت يا سترې محکمې له خوا په دواړو جرگو کې هرې يوې ته وړاندې کېدی شي.

۷۲ ماده: که چېرې د قانون د وضع کولو پېشنهاد د دواړو جرگونه د يوې جرگې د غړو له خوا وشي او د همدغې جرگې لس تنه غړي يې مرسته وکړي نو پس له هغه د کار په فهرست کې نيول کېږي.

که چېرې د قانون جوړولو په پېشنهاد کې د نوې بودجې يا د دولت په عايداتو کې د کمې راوستلو سپارښتنه شوی وي نو په دې شرط د کار په فهرست کې راتلای شي چې د پېشنهاد په متن کې د دغه تاوان د پوره کولو لارې چارې بنودل شوې وي.

د سترې محکمې له خوا د قانون

جوړولو پيشنهاده د دې حکم لاندې نه راځي.

۷۳ ماده: کله چې د قانون جوړولو پيشنهاده د يوې جرگې د کار په فهرست کې واخيستی شي نو لومړی خپلې جرگه گۍ ته سپارل کېږي او پس له هغه چې جرگه گۍ خپله نظريه خرگنده کړي دغه پيشنهاده او د جرگه گۍ نظريه د جرگې په وړاندې لوستل کېږي او مباحثه پرې کېږي ورپسې د هرې مادې په باب رایې غوښتلې کېږي او بيا پيشنهاده په دوهم وار لوستلی شي او په يو ځایي ډول د هغه د منلو يا نه منلو په باب رایې اخيستلی شي.

۷۴ ماده: که چېرې د يوې جرگې تصویب د بلې جرگې له پلوه ونه منل شي نو د دغه اختلاف د لرې کولو د پاره د قانون په حکمونو سم د دواړو جرگو د غړو نه په برابر شمېر يو گډ هیأت جوړېږي د هیأت فيصله د باچا له ښکلولو وروسته نافذه گڼل کېږي.

خو که دغه هیأت ونه کولای شو چې اختلاف لري کړي نو تصویب نا منلی بلل کېږي او که چېرې داسې وي چې تصویب د اولسي جرگې له خوا شوی وي نو د اولسي جرگې نوې تقينې دوره کولی شي چې هغه د غړو د رایو په اکثریت بيا ومني. دا تصویب بې له دې چې د مشرانو جرگې ته وړاندې شي د باچا په ښکلولو نافذ گڼل کېږي.

که چېرې د دواړو جرگو ترمنځ اختلاف د مالي قوانینو د پيشنهاده په سروې نو که گډهیأت د دغه اختلاف په لرې کولو بريالی نه شي، اولسي جرگه کولی شي چې دغه پيشنهاده پخپله راتلونکې غونډه کې د غړو د رایو په اکثریت بيا ومني. پيشنهاده بې له دې چې د مشرانو جرگې ته وښودل شي د باچا په ښکلولو نافذ گڼل کېږي.

۷۵ ماده: د دولت بودجه د مشرانو جرگې له لارې د دغې جرگې د

پنځم فصل

لویه جرگه

۸۲ ماده: د اولسي جرگې مشر او د

هغه په غیاب کې د مشرانو جرگې مشر
د لويي جرگې ریاست په غاړه لري.

لویه جرگه په لومړۍ غونډه کې د
خپلو غړو له منځه یو کس د منشي په
توگه ټاکي.

۸۳ ماده: د هغه حالت نه پرته چې
په دې اساسي قانون کې څرگند یاد
شوی دی د لويي جرگې فیصله د
حاضر و غړو د رایو په اکثریت کېږي.

د دې اساسي قانون د حکمونو د
رعایت سره سم د لويي جرگې تگ لار د
قانون له خوا بنودل کېږي.

۸۴ ماده: لویه جرگه هغه واک
اختیار لري چې په دې اساسي قانون
کې ټاکل شوی دی.

شپږم فصل

حکومت

۸۵ ماده: د افغانستان حکومت له
صدر اعظم او وزیرانو څخه جوړ دی.
صدر اعظم د حکومت مشر او وزیران

۷۸ ماده: لویه جرگه د شورا له غړو

او ولایاتو د جرگو له مشرانو څخه
جوړېږي.

د شورا د ماتېدو په حالت کې د
هغې غړي د لويي جرگې د غړو په توگه
خپل حیثیت د نوې شورا تر دایرېدو
پورې ساتي.

۷۹ ماده: د نولسمې، یوولسمې
او دوه ویشتې مادې د حکمونو د
رعایت سره لویه جرگه په باچایي
فرمان دایرېږي.

۸۰ ماده: چې لویه جرگه روانه وي
په غړو یې د یو پنځوسمې مادې حکم
چلیږي.

۸۱ ماده: د لويي جرگې مباحثه به
ښکاره وي، مگر هله نه چې حکومت یا
د جرگې شل تنه غړی وغواړي چې
جرگه د پټه وي او لویه جرگه دا
غوښتنه ومني.

يې غري دي.

ټاکل کيږي.

د وزیرانو شمېر او د هغوی وظیفې
په قانون کې بنودل کيږي.

۸۹ ماده: حکومت د هغه چا له خوا

چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توګه
موظف شوی وي، جوړېږي.

۸۶ ماده: هر هغه څوک چې د دې

اساسي قانون د حکمونو له مخې د

اولسي جرګې په غړیتوب باندې د

غوره کېدو د پاره جوګه وي هغه د

حکومت د مشر یا غري په توګه ټاکل

کېدی شي.

د حکومت مشر به افغان زیرېدلی

وي. د حکومت مشر او غري يې د

شورا له غړو او له شورا نه بهر ټاکل

کېدی شي.

د شورا هر غري چې د حکومت د

مشر یا غري په توګه وټاکل شي په

شورا کې خپله څوکۍ له لاسه ورکوي.

۸۷ ماده: صدر اعظم او وزیران د

خپلو وظیفو چلولو په موده کې په نورو

چارو نه شي بوختېدلی.

۸۸ ماده: د حکومت د مشر او غړو

د پاره مناسب معاش د قانون له مخې

د حکومت غري او تګ لاره د

صدر اعظم لخوا اولسي جرګې ته

وړاندې کېږي او جرګه د مباحثې نه

پس په حکومت باندې د باور په باب

خپله فیصله کوي.

د باور د رایې د ورکولو په حال کې

د حکومت د مشر او غړو د ټاکلو په

باب باچايي فرمان راوځي.

ورپسې صدر اعظم د خپل حکومت

تګ لاره د مشرانو جرګې ته وړاندې

کوي.

۹۰ ماده: کله که حکومت د صدر

اعظم د مړینې یا استعفا له کبله په

داسې وخت کې له منځه لاړ شي چې

شورا ماته وي نو په باچايي فرمان نوی

حکومت جوړېږي. د نوې تقنیني دورې

په لومړي سر کې صدر اعظم د خپل

- حکومت تگ لاره او د حکومت غړي ومني.
- اولسي جرگې ته ورپیژني او د باور د رایې غوښتنه کوي.
- ۹۱ ماده: حکومت په دې حالتونو کې له منځه ځي:
- ۱- چې صدر اعظم استعفا وکړي یا ومري.
- ۲- چې اولسي جرگه د حکومت نه خپل باور بېرته واخلي.
- ۳- چې د حکومت په مشر یا د حکومت په اکثر و غړو باندې د درې نوي یمې مادې د حکم سره سم د ملي خیانت تور پورې شي.
- ۴- چې شورا ماته شي.
- ۵- چې د شورا تقنیني دوره سرته ورسېږي.
- په وروستو دوو حالتونو کې حکومت جوخت د نوې اولسي جرگې د لومړۍ غونډې سره سم له منځه ځي.
- د استعفا په صورت کې حکومت هلته له منځه ځي چې باچا یې استعفا ومني.
- چې صدر اعظم ومري نو د وزیرانو له ډلې یو تن د باچا په امر د صدر اعظم وظیفه د نوې حکومت تر جوړېدو پوري په غاړه اخلي.
- په هغه صورت کې چې حکومت د درې نوي یمې مادې د حکم سره سم د ملی خیانت په تور له منځه ولاړ شي نو هر څوک چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توگه وټاکل شي هغه د نوموړي تور په باب د لویې جرگې د فیصلې نه پس د اولسي جرگې تر لومړۍ غونډې پورې د باور د رایې حاصلولو نه مخکې د صدر اعظم وظیفې په ځای کوي. په نورو حالتونو کې له منځه تللی حکومت د نوي حکومت تر جوړېدو پورې خپل کار جاري ساتي.
- ۹۲ ماده: له حکومت نه د باور د بېرته اخیستلو رایه باید څرگنده او سماسمه وي. دا رایه د هغو حکومتونو

د پورتنۍ فقرې حکم په هغه حالت کې هم چلېږي چې د ملي خیانت تور په یوه یا څو تنو وزیرانو چې شمېر یې د حکومت د غړو له نیمایي څخه زیات نه وي پورې شوی وي. د دی تور په نتیجه کې د تورن لاس له کاره ویستل کېږي مگر حکومت له منځه نه ځي.

۹۴ ماده: د دې اساسي قانون او نورو قوانینو د حکمونو عملي کول، د محکمو د قطعي پریکړو عملي کول، د عمومي نظم او امن ساتلو د پاره ضروری انتظام کول، د دولت د مالي حالت سمون او عامه شتمني ساتل، د خلکو اجتماعي-ثقافتي او اقتصادي حالت ښه کول، د خپلواکۍ حفاظت، د سیمې له تمامیت څخه دفاع او په بین المللي ټولنه کې د افغانستان د ښیږو او حیثیت ساتنه د حکومت وظیفه ده.

حکومت د خپلو وظیفو د سمون د پاره د قانون پر بنیاد مقررات جوړوي. دا مقررات باید چې د هیڅ قانون د

عبارت او روح سره تناقض ونه لري. بابتۀ ځانله اولسي جرگې ته مسئل دي. ۹۵ ماده: د وزیرانو ټولنه د

حکومت د سیاست لویې لیکې ټاکي او هغه مقررات تصویبوي چې حکومت یې د جوړولو واک اختیار لري. صدر اعظم د وزیرانو د ټولنې مشرتوب کوي، د حکومت د فعالیت اداره او لار بندونه کوي او په اجرا آتو کې یې یورنګي راولي.

اووم فصل

قضا

۹۷ ماده: قضائیه قوه د دولت یو خپلواک رکن دی او خپلې وظیفې د تقنینیه او اجرائیه قوو په لړ کې په ځای کوي. د د باچا او شورا سره د حکومت د رابطې ساتل هم د صدر اعظم وظیفه ده.

۹۸ ماده: قضائیه قوه د یوې سترې محکمې او نورو محکمو نه جوړیږي چې شمار یې په قانون کې بنودل کېږي. وزیران خپلې وظیفې د ادارې «یو کونو» د مشرانو او د حکومت د غړو په توګه د صدر اعظم دامر او لارښودنې لاندې په هغه چوکاټ کې د ننه په ځای کوي چې دې اساسي قانون او قوانینو ټاکلي دي.

۹۶ ماده: صدر اعظم او وزیران د حکومت د عمومي سیاست له کبله په شریکه او د خپلو ځانګړو وظیفو له حیثیت لري او د قضا په وړاندې د

د قضائیه قوې په واک اختیار کې په هغو دعوو غورسي پرته ده چې پکې حقیقي یا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي یا مدعي علیه حیثیت لري او د قضا په وړاندې د

پیشنهاد ملاتړ وشی نو قاضی د خپلی
وظیفی نه معزولېږي. د قاضیانو
بدلول، او چټول، پوښتیدل او د تقاعد
پیشنهاد یې د قانون د حکمونو سره
سم د سترې محکمې په واک اختیار
کې دي.

دا حکم د عسکري محکمو د جوړیدو مخه نه نیسي. خو دا محکمي به یوازې د هغو جرمونو له پاره وي چې د افغانستان د اردو سره اړه لري. د عسکري محکمو تشکیل او واک اختیار په قانون کې بنودل کېږي.

۹۹ ماده: قاضیان د قاضي
القضات په پیشنهاد د باچاله خوا
تیاکل کیږي.

کہ چہری یو قاضی یو جرم و کرمی نو
ستره محکمہ دہ پہ حال غور کوی او
دہ دہ دفاع لہ اوریدو نہ پس باچا تہ د
دہ دہ عزل پیشنهاد وړاندی کولی شی.

هر کله چي د باچاله خوا د دغه

سببونه هم څرگندوي.

۱۰۱ ماده: د محکمو د ټولو

قطعي پریکړو عملي کول واجب دي.

خود چا د مرگ د حکم په حالت کې د

تعمیل د پاره د باچا بنکولل شرط دي.

۱۰۲ ماده: محکمی چې پر کومو

پېښو باندي غور رسي کوي په هغو کې

د دی اساسي قانون او د دولت د

قوانینو حکمونه پر ځای کوي.

که د غور رسی لاندې پېښو د یوې

پېښې په باب په اساسي قانون او د

دولت په قوانینو کې کوم حکم نه وي نو

محکمی د اسلامي شریعت د حنفي

مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه

چوکاټ کې د ننه چې دی اساسي قانون

ښودلي دي، په دغه باب یو داسي حکم

رابطسي چې د دوی په نظر کې څومره

چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په ښه

توگه لاس ته راوړي.

۱۰۳ ماده: د جرمونو څېړنه د

قانون د حکمونو سره سم د مدعي

العموم له خوا چې د دولت په اجرائیه

قوه پوري تړلی دی کېږي.

۱۰۴ ماده: د دی اساسي قانون د

حکمونو د رعایت سره هغه قاعدې چې

د محکمو د اجرااتو او تشکیلاتو او د

قاضیانو له چارو سره اړه لري د قانون

له پلوه سمیږي.

د دی قوانینو لوی هدف دا دی چې

په قضایي مرافقو تشکیلاتو، واک

اختیار او د محاکمې د عمل په لارو

کې یووالی راشي.

۱۰۵ ماده: ستره محکمه له نهو

غړو جوړیږي، چې ټول د باچا له پلوه

ټاکل کېږي.

باچا د ستري محکمی غړي د

داسي خلکو له منځه غوره کوي چې

دغه صفتونه ولري:

۱- د عمر پنځه دیرش کاله یې

پوره کړي وي.

۲- د شپږ څلوېښتمې مادې په

حکم برابر د شورا په غړیتوب باندې د

د خدمت د دورې د ختمیدو نه

وروسته قاضي القضاۃ او دستري

محکمی غری د حکومت مشرتوب یا
غریتوب او د دولت ماموریت نه شي

کولی.
قاضی القضاات او دستری
محکمی غیری نہ شی کولی چہ د
وظیفی د چلولو پہ مودہ کی یا تر هعی
وروستہ پہ سیاسی گوندونو کی گدون
وکری.

۱۰۶ ماده: که چېري د اولسي جرگې د دريمي برخي نه زيات غړي د
وظيفي د اجرا نه د راپور ته شوي جرم
په تور د قاضي القضاات يا ستري
محکمی د يوه يا څو تنو غړو د
محکمی غوښتنه وکړي او جرگه د دوو
ثلثو غړو د رايو په اکثريت دا غوښتنه
ومنی نو د تورن لاس له کاره ويستل
کېږي او د خپرونکی ډلگي د ټاکلو له
پاره لويه جرگه جوړېږي. که چېري لويه
جرگه د ډلگي د راپور له کتنې وروسته

د دوو ثلثو غړو د رایو په اکثریت د تورن محاکمه لازمه وېولې نو یو غړی په تورن باندې د دعوا سرولو او د اتو تنو یوډلګۍ د محکمې د چلولو د پاره ټاکي.

د اډلګۍ د مشرانو جرګې د مشر په مشرتوب د هغې جزایي محکمې د تګ لاری سره سم تورن محاکمه کوي چې په ستره محکمه کې پری عمل کېږي او که چېرې په تورن باندې جرم ثابت شي نو دی د وظیفې نه معزولوي او سزا ورکوي.

د قضایي قوې د بودجې د لګولو واک اختیار د سترې محکمې په لاس کې دی.

د قضایي قوې د مامورینو او ټولو اداري کار کوونکو په باب د دولت د مامورینو او ټولو اداري کار کوونکو د قوانینو حکمونه نافذ دي، خود دوی ټاکل، او چټول، عزل، پوښتیدل او تقاعد ورکول د قانون سره سم د سترې محکمې له پلوه کېږي.

۱۰۷ ماده: ستره محکمه د افغانستان نهایی قضایي مرجع ده.

ستره محکمه د دی اساسي قانون او قوانینو د حکمونو سره سم د محکمو اجراءات او تشکیلات او د دولت قضایي چاري سموي.

اتم فصل

اداره

۱۰۸ ماده: د افغانستان اداره د دی فصل د حکمونو سره سم د مرکزیت په اساس ولاړه ده.

ستره محکمه د محکمو د اداري چارو د سمون د پاره ضروري لاری چاری برابروي.

مرکزی اداره د قانون له مخی په یو

شمیر اداری «یوکونو» باندی ویشله

کیری چی د هر یوه مشري د یو وزیر په

لاس کی دہ۔

د سیمه ایزی اداری یوک ولایت

دی د ولایتونو شمیر، سیمه، برخې او

تشکیلات د قانون له مخی بنودل

کپڑی

۹.۱ مادہ: پہر ولایت کی یوہ د

ولایت جرگه جو ریوی. د ولایت جرگی

غیری د ازادو او عامو، سما سمو او پتو

انتخابات اولیه لاری و ولایت د خلکو له

خوا غوره کيږي.

ولایت جرگه د خپلو غړو له منځه

يو تن د مشرپه توگه غوره کوي.

ولایت جرگہ لکھ چي په قانون کې

بنودل کبری دولت د انکشافی

هدفونوپہ پورہ کولو کی برخہ اخلی او

همدا جرگه د ولایت د چارو د بنه کیدو

اود ولايت د عمومي اوضاعو

انکشاف د پاره د ولایت حکومت ته

- سره په بنسار والیو پوری ترلی چاری د قانون له پلوه سمیږي.
- ۱۱۲ ماده: اداري وظیفی د اداري مامورینو او نورو کار کوونکو په لاس په ځای کیږي.
- د مامورینو او نورو اداري کار کوونکو د پاره د قانون له مخه مناسب معاش ټاکل کیږي.
- د مامورینو او نورو اداري کار کوونکو حقونه او وظیفی په قانون کې بنودل کیږي.
- نهم فصل**
- د اضطرار حالت**
- ۱۱۳ ماده: که چېرې د جنگ، د جنگ د خطر، د سختی الی گولي یا بل د غسی حالت له کبله چې مملکت ته خطر را پورته کړي او د خپلواک او ملي ژوند ساتنه په هغه لار چې دی اساسي قانون بنودلی ده ناممکنه شی نو د باچاله خوا د اضطرار حالت اعلامیږي.
- که د اضطرار حالت له دری میاشتو نه اوږد شي نو د هغه د جاري ساتلو له پاره د لویی جرگې مننه شرط ده.
- ۱۱۴ ماده: د اضطرار په حالت کې باچا اختیار لري چې د شورا ټول یا ځیني واکونه د حکومت په لاس کې ورکړي.
- ۱۱۵ ماده: د اضطرار په حالت کې حکومت کولی شي چې دستري محکمی د موافقی اخستلونه وروسته د اساسي قانون د لاندنیو حکمونو چلند د تقنیني فرمانونو له مخه یا وځنډوي او یا پری قیدونه ولگوي:
- ۱- د اته ویشمی مادی د لومړی فقری حکم.
 - ۲- د نهه ویشمی مادی د دریمی فقری حکم.
 - ۳- د دیر شمی مادی د دوهمی فقری حکم.
 - ۴- د دیر شمی مادی د دوهمی فقری حکم.

۵- ددري دیرشمي مادی دلومړی وی له اعتباره پریوخی.

فقري حکم . هغه اقدامات چې دیوسل

۱۱۶ ماده: داضطرار په حالت کې
یا چا پایتخت د کابل د ښار نه بل ځای
ته موقتاً لیږدولی شي .

۱۱۷ ماده: که چیري داولسي
جرگې تقنیني دوره یا د مشرانو جرگې
د ځینو غړو د خدمت دوره داضطرار

د حالت په موده کې ختمه شي
باچاکولی شي چې نوي انتخابات
وځنډوي او داولسي جرگې تقنیني
دوره یا د مشرانو جرگې د نوموړو غړو
د خدمت دوره داضطرار د حالت ترپایه
اوږده کاندې .

که چیري داضطرار په حالت کې
داسي یو حکومت جوړشوی وی چې
دیوسل څلولسمي مادي له مخي ئې
داولسي جرگې د باور رایه نه وی
اخیستې نو د اضطرار د حالت په
ختمیدو پسې سملاسي په حکومت

باندې د باور درایی موضوع په اولسي
جرگه کې تر بحث لاندې راځي او
فیصله ورباندې کېږي .

۱۱۸ ماده: داضطرار په حالت کې
اساسي قانون نه تعدیلېږي .

۱۱۹: داضطرار د حالت د ختمیدو
سره جوخت ټول هغه اقدامات چې
دیوسل پنځلسمي مادي له مخه شوی

۱۲۰ ماده: د دی اساسي قانون د
لسم فصل

تعدیل

حکمونو سره سم د اسلام د پیروی اصل او د مشروطه باچايي اساس او په اتمه ماده کې راغلي ارزښتونه تعدیل کیدلی نه شي.

خبروي او د نوو انتخاباتو تاریخ اعلانوی. د شورا د ماتیدو نه وروسته د خلورو میاشتو په موده کې د ننه دننه نوي انتخابات کېږي.

د اساسي قانون نوری برخی د وزیرانو د ټولنی یا د اولسي جرگې یا د مشرانو جرگې د دریمې برخی غړو په پیشنهاد د دی فصل د حکمونو سره سم تعدیل کیدی شي.

۱۲۲ ماده: د شورا په پرانستلو او د حکومت جوړیدو پسې سم باچا لویه جرگه راغواړي. لویه جرگه د تعدیل طرح گوري او متن یې مني یا نه مني. د لویی جرگې تصویب په دی باب د غړو د دوو برخو په اکثریت کېږي او د باچا په ښکوللو نافذ کېږي.

یوولسم فصل

انتقالي حکونه

۱۲۱ ماده: د تعدیل پیشنهاد لویه جرگه گوري او که چېرې د لویی جرگې د غړو اکثریت د تعدیل ضرورت ومني نو د خپلو غړو له منځه یوه ډلگۍ د تعدیل د طرحي د تیارولو د پاره ټاکي. دا ډلگۍ د وزیرانو د ټولنی او ستری محکمې په سلا طرح جوړوي او لویی جرگې ته یې وړاندې کوي.

۱۲۳ ماده: د دی فصل د محتویاتو له رعایت سره د دی اساسي قانون حکمونه له هغی تاریخ نه نافذ کېږي چې د باچا له پلوه ښکوللي او اعلام شي.

۱۲۴ ماده: د باچا له پلوه د دی اساسي قانون د اعلامیدو نه وروسته د ملي شورا او د اعیانو مجلسونه

که چېرې لویه جرگه د غړو په اکثریت د تعدیل طرحی ومني نو طرح باچا ته وړاندې کېږي، باچا شورا ماتوي، د تعدیل د طرحی نه ټول اولس

- رنگیدلي گڼل کيږي. ۱۲۵ ماده: نوی شورا د ۱۳۴۴ هجري شمسي کال د میزان په دوه ویشتمه ورځ پرانستله کيږي. د دی اساسي قانون د اعلامیدو او د نوی شورا د پرانستلو تر منځ دوره د انتقال دوره گڼل کيږي. د انتقال په دوره کې د شورا واک اختیار حکومت ته سپارل کيږي. هغه تقنیني فرمانونه چې د انتقال په دوره کې د دی فصل په حکمونو برابر اوځي داووه او یایمي مادی د حکم سره سم شورا ته بنودل کيږي. که چېرې د انتقالی دوری په موده کې یو داسی حالت پیداشي چې د دی اساسي قانون د حکمونو سره سم لویی جرگې دائریدل غواړي نو د شورا او اعیانورنگ شوي مجلسونه رابلل کيږي او د اته او یایمي مادی سره سم لویه جرگه جوړيږي. څرنگه چې د نوموړي حالت د راپیدا کیدو په وخت کې لا د ولایتو جرگې نه دي جوړی شوی نو ځکه لویه جرگه بی د ولایتو د جرگو له مشرانو څخه جوړيږي. ۱۲۶ ماده: په انتقالی دوره کې د حکومت په وظایفو کې دا چارې شاملې دي: ۱- چې دانتخاباتو، اساسی تشکیلاتو، مطبوعاتو او د قضایي واک اختیار او تشکیلاتو په باب تقنیني فرمانونه جوړ او د بنکوللو له پاره یې باچا ته وړاندې کړی. ۲- چې د سیاسي گوندونو او ولایتی جرگو د قوانینو مسودې تیارې او هغې شورا ته یې وړاندې کړی چې د انتقالی دورې نه وروسته جوړيږي. ۳- چې د دې اساسي قانون د حکمونو د عملی کولو له پاره ضروری اقدامات وکړي. ۱۲۷ ماده: ستره محکمه د ۱۳۴۶ هجري شمسي کال د میزان په دوه ویشتمه نېټه جوړيږي.

که چېرې د انتقالې دورې په موده کې د دې اساسي قانون د پنځلسمې، اووه لسمې، نولسمې، یووېشتمې، دوه وېشتمې او یوسل پنځلسمې مادې د عملی کولو ضرورت پېښ شى نو د دغو مادو حکمونه د سترې محکمې یا قاضي القضاات د گډون نه پرته عملي کېږي.

د دې اساسي قانون د نافذ کیدو او د سترې محکمې د جوړېدو ترمنځ موده کې باچا صلاحیت لري چې د سترې محکمې د وظیفې د اجرا د تأمین د پاره ضروری تدبېرونه برابر کړي.

۱۲۸ ماده: ټول هغه قوانین چې د دې اساسي قانون د نافذ کیدو نه مخکې منع ته راوتلی دي په دې شرط نافذ گڼل کېږي چې د دې اساسي قانون له حکمونو سره تناقض ونه لري او نویو قوانینو لغوه کړي نه وي.

د افغانستان د جمهوري دولت اساسي قانون

بسم الله الرحمن الرحيم

د افغانستان د جمهور رئيس ښكولل

د لوی خدای په نامه او د افغانستان د نجیبو خلکو د نیکمرغۍ په هیله زه
محمد داؤد د افغانستان لومړنی جمهور رئیس دهغې وظیفې په اساس چې
د جمهوري دولت د لومړنۍ لویې جرگې نماینده گانو د ۱۳۵۵ هجري لمريز کال
د سلواغې د میاشتې د پنځه ویشتمې نیتې د مصوبې په استناد درایو په اتفاق
ماته راسپارلې ده نن د پنجشنبې په ورځ د ۱۳۵۵ هجري لمريز کال د کب
د میاشتې په پنځمه نېټه د افغانستان په مرکز کابل کې دا اساسي قانون توشیح
کوم او انفاذ یې اعلاموم.

د افغانستان د جمهوري دولت لومړنی جمهور رئیس محمد داؤد

۱۳۵۵ کال د کب پنځمه

سريزه

له هغه ځايه څخه چې ملتونه او ټولنې د تاريخ په اوږدو کې تل د تحول او تکامل په حال کې دي او له هغه ځايه چې دا واقعيت زموږ په تاريخي ژوند کې د يو ملت او د بشري ټولنې د يو جز په حيث ښکاره شويدي، له دې کبله:

د يو داسې پتمن ژوند د تامينولو د پاره چې د عدالت او کفايت په متينو بنسټونو ولاړ وي او د نيکمرغي او هوسايي او اطمینان څخه ډک وي.

د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ

د شپږو شتمې نيتي د ملي، اجتماعي، اقتصادي، سياسي او فرهنگي سپيڅلو ارمانونو د تامينولو د پاره، د ملي يووالي دورځ په ورځ زياتيدونکي ټينگښت او پياوړتيا تضامن او تساند او د اجتماعي عدالت د تامينولو او زموږ په ټولنه باندې

د حاکمو عيني او ذهني شرايطو، ملي فرهنگ او تاريخي واقعيتونو سره سم په مترقي او مثبت توگه د تضادونو د محوه کولو د پاره، زموږ د هيواد د خلکو د پرميني ماضي او برميال تاريخ ته د ژورې درناوي او د هيواد د خپلواکۍ او ملي هويت د ساتنې په لاره کې د دوی پرله پسې مبارزې او د دوی د تاريخي او انساني رسالت د پرځای کولو د پاره.

په لوی خدای (جل جلاله) باندې د ايمان درلودلو او د اسلام د سپيڅلي دين د اساسونو په پيروي او په پای کې د دې ټولو هدفونو او مقصدونو د تحقق د پاره.

موږ د افغانستان خلکو د عصر د غوښتنو او شرايطو په درک کولو سره تصميم نيولی دی چې خپل ملي ژوند د آزادۍ، ترقي، حق، عدالت او سولې پر بنسټ دورورگلوۍ او سمسۍ د اصولو سره سم او د ژوند فلسفه او

دریمه ماده:

د فکر او عمل تر منځ د یووالي
تینګښت د خلکو د پوره ونډې اخیستلو
په تکل د هیواد د مادي او معنوي
جوړښت او پراختیا د پاره.

خلورمه ماده:
 دیوی داسې دموکراسی، تأمین چې
 په اجتماعي عدالت او دخلکو په گټو
 ولاړه وی.

پنځمه ماده:
د آزادۍ او انساني کرامت درناوی
او د هر رنگه کړاو او توپیر د منځه وړل.
شپږمه ماده:

دجمہوری نظام ورع پہ ورع
زیاتیدونکی تینگنت او پیاور توب۔
اوومہ مادہ:

د افغانستان د خلکو د اکثریت په
گټه د دې اساسي قانون د ارزښتونو
او بنسټونو سره سم د ژورو، بنیادي او
پرله پسې اقتصادي او اجتماعي

د قدرت اجرا کول د خلکو له خوا
چی اکثریې بزرگان، کارگران، منورین
او ځوانان دی.

او بنټونونو منع ته راوستل.

اټمه ماده:

د هر ډول استثمار له مينځه وړل.

نهمه ماده:

د کار د حق تضمینول

لسمه ماده:

د خلکو د خدمت د پاره په اجباري

توگه د لومړنيو بنوونو تأمین او تعمیم

او د علمي او فني کادرونو دروزنې او

بشپړتیا په منظور په وړیا ډول د ثانوي

عمومي، مسلکي او عالي زده کړو

پراختیا او پرمختیا.

یوولسمه ماده:

د عامې روغتیا د بڼه والي او ساتنې

د پاره د وځایو او معالجوي طب

پراختیا.

دوولسمه ماده:

د ملګرو ملتونو د منشور د

اساسونو او د بشر د حقوقو د جهاني

اعلامیې درناوی او د عادلانه سولې

ملا تړ.

په نتیجه کې دیوې هوسا او

پرمختللي ټولنې جوړول چې د

ورورې، سمسې، مرستې او د

انساني کرامت د ساتنې په بنسټ ولاړه

وي.

دوهم فصل

اقتصادي بنسټونه

د یار لسمه ماده:

منابع لکه کانونه، ځنگلونه او

انرژي، لوی صنایع، مخابرات،

دهوایي او ځمکنی ترانسپورت مهم

تأسیسات، بندرونه، بیمې، بانکونه،

د خوراکي موادو د برابرولو مهم

تأسیسات، لرغوني او تاریخي آثار

د قانون د حکمونو سره سم د ملت

شتمني ده او اداره یې په دولت پورې

اړه لري.

څوارلسمه ماده:

د زراعتي ملکیت لوړه اندازه د

ځمکو د اصلاحاتو د قانون له پلوه

تثبیت او ټاکل کېږي.

پنځلسمه ماده:

د حکمونو سره سم تنظیميږي.

ځانگړي ملکیتونه او تشبثات

نولسمه ماده:

داستثمار د منځه وړلو د اصل په ملاتړ

مالیه د اجتماعي عدالت په بنسټ

د قانون په وسیله تنظیميږي.

د قانون د حکمونو سره سمه اخیستل

شپاړسمه ماده:

کېږي.

حکومت د لگښت او پیدایښت

دریم فصل

تعاوني شرکتونه او کوپراتیفونه

دولت

د خلکو په گډون او د خلکو د اکثریت په

شلمه ماده:

گټه د قانون د حکمونو سره سم

افغانستان یو جمهوري،

تشویقي، ملاتړي کوي او لارښوونه

دموکراتیک، خپلواک، یو موټی اونه

ورته کوي.

بیلیدونکی دولت دی.

اوولسمه ماده:

یوویښتمه ماده:

د منځنیو، وړو او لاسي صنایعو په

ملي حاکمیت په افغانستان کې په

ساحه کې ځانگړي تشبثونه او پانگې

خلکو پورې اړه لري.

اچول د قانون د حکمونو سره سم تشویق

د افغانستان ملت ټول هغه افراد

کېږي، ملاتړي کېږي او لارښوونه

دي چې د قانون له حکمونو سره سم

ورته کېږي.

د افغانستان د دولت تابعیت لري.

اتلسمه ماده:

د افغانستان د ملت د افرادو په هر

دهېواد سوداگري د لارښودل شوې

یو فرد باندې د افغان د کلمې اطلاق

سوداگري په اساس چې د خلکو

کېږي.

د اکثریت په گټو ولاړه ده د قانون

دوه ويستمه ماده:

د افغانستان دين د اسلام مقدس دين دی.

د ملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې دننه چې د آدابو او عامې هوساينې په هکله يې قوانين ټاکي آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي.

درويشتمه ماده:

د افغانستان د ژبو له جملې څخه پښتو او دري رسمي ژبې دي.

خلیرويشتمه ماده:

د افغانستان دبیرغ رنگ تور، سور او زرغون دی، چې دارنگونه په افقي ډول په ټاکل شوو اندازو له پورته مخ په بنکته واقع دي او د کینې خوا په پاسنۍ برخه کې يې د دولت ملي نښان لگیدلی دی. دبیرغ او ملي نښان تعريف او اندازه د قانون له خوا بنودل کېږي.

پنځه ويستمه ماده:

د افغانستان د جمهوري دولت وسله والې قواوې چې د ملي انقلاب هدفونو ته وفا درې او په خپلو ملي عنعناتو ټينګې ولاړې دي د خلکو د خدمت له پاره د حکومت دا و امر و تابع دي.

د افغانستان د قلمرو نه دفاع د وسله والو قواوو په غاړه ده او د وسله والو قواوو د عالي شورا د لارې په ملي فعاليتونو کې برخه اخلي.

شپږويستمه ماده:

د افغانستان اداره د قانون د حکمونو سره سم د مرکزيت په اصل ولاړه ده.

د افغانستان مرکز د کابل ښار دی.

خلورم فصل

د خلکو حقونه او وجيبي

اووه ويستمه ماده:

د افغانستان ټول خلک ښځې وي که نرېې له تبعيض او امتياز د قانون په وړاندې يوشان حقونه او وجيبي لري.

اته ویشتمه ماده:

آزادي دانسان طبيعي حق دی پرته له هغو حالاتو چی دنورو آزادي، شرافت یا عمومی ښیګرو امنیت او ملي مصلحتونو ته ډکه یا زیان ورسوي. دا حق دقانون له خوا ښودل کېږي.

نهمه ویشتمه ماده:

هر افغان چه د عمر اتلس کاله یی پوره کړي وي دقانون د حکمونو سره سم درای ورکولو حق لري. دېرشمه ماده:

د ذمې برائت اصلي حالت دی. تر څو پورې چی تورن دواکمني محکمې له خوا په قطعي حکم سره په جزا محکوم نه شي بی گناه گڼل کېږی.

هېڅ عمل بې دقانون له حکمه جرم نه گڼل کېږي. هیچاته جزا نه شي ورکول کیدای مگر دواکمني محکمې د حکمه سره سم.

هېچاته جزا نه شي ورکول کیدی

مگر دیو داسی قانون د حکمه سره سم چی ددغه تهمتی کار له کولو نه ورومبی نافذ شوی وی.

هېڅوک تعقیب کیدلی، نیول کیدلی یا توقیف کیدلی نه شي مگر دقانون د حکمونو سره سم. یو دېرشمه ماده:

جرم دهرچا خپل ځاني شی دی. دتورن تعقیبول، نیول، توقیفول او سزا ورکول بل هیچاته نه ورغځېږي. کړول او له انسانی کرامت نه مخالفه سزا ټاکل ناروا دي.

هر څوک حق لري چی دهغه تور دلرې کولو په غرض چی دقانون له مخې پرې لگول شوی وي دځان ددفاع دپاره وکیل ونیسي.

دوه دېرشمه ماده:

دچا پوروړي کېدل دپوروړي دآزادی دسلبیدو یا کمیدو سبب کیدای نه شي.

دپور ویستلو لاری، چارې دقانون

له خوا ښودلې کېږي.

دري دېرشمه ماده:

هر افغان حق لري چې دخپل هیواد د سیمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوگنه غوره کړي پرته له هغو ځایو څخه چې قانون منع کړي وي.

همدارنگه هر افغان حق لري چې دقانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه دباندې سفر وکړي او بهر ته افغانستان ته راشي.

څلور دېرشمه ماده:

هېڅ افغان په افغانستان کې د ننه او یا د افغانستان نه دباندې په شپږو محکومیدلی نه شي.

هېڅوک په یوه ځای کې له میشته کیدلو او یا دهغه ځای نه بل ځای ته د لیږدیدلو څخه منع کیدای نه شي مگر په داسې حالاتو کې چې قانون د امنیت او عامه گټو د تأمین په منظور اجازه ورکړي وي.

هېڅ افغان د یو جرم په تور بهرني

دولت ته سپارل کېدای نه شي.

پنځه دېرشمه ماده:

د هر چا کور د بلوسی نه په امن دی، هېڅوک حتی دولت هم داوسیدونکي دا جازې یاد یوې واکمنۍ محکمې له حکمه پرته او بې دهغو حالاتو او لارو چارو چې په قانون کې څرگندې ښودل شوي دي د چا کور ته ننوتلی او هغه لتولی نه شي.

د مشهود جرم په وخت کې مسؤل مامور د یو چا کور ته بې دهغه دا جازې یاد محکمې د مخکینۍ اجازې څخه په خپل مسؤلیت ننوتلی شي او هغه لتولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ننوتلو او لتولو نه وروسته دقانون دخوا په ښودل شوې مودې کې د ننه د محکمې حکم تر لاسه کړي.

شپږ دېرشمه ماده:

ملکیت د بلوسی نه په امن دی. دهیچا ملکیت دقانون د حکم او دیوې واکمنۍ محکمې د فیصلې نه پرته

مصادره كيدلای نه شی، د خصوصي ملكيت استملاك يوازې د عمومي بنيگرو د پاره د عادلانه عوض په بدل كې د قانون د حكمونو سره سم جواز لري.

هېڅوك د ملكيت له لاس ته راوړلو او تصرف څخه منع كيدای نه شي مگر د قانون په پولو كې.

د ملكيت د استعمال لارې چارې د عامو بنيگرو د پاره د قانون د پلوه تنظيم او بنودل كېږي.

اووه دېرشمه ماده:

د هر چا د مخابراتي آزادي او پټوالي په ليك سره وي كه په تيلفون كه په تيلگراف او يا په كومه بله وسيله د بلوسې نه په امن دی.

دولت د چا د مخابراتي د پلټنې حق نه لري مگر د قانون د حكمونو سره سم.

په سملاسي حالاتو كې چې قانون بنودلي دي مسوول مامور بهي له دې چې لومړی له محكمې څخه اجازه واخلي په خپل مسؤليت سره كولی شي چې مخابراتي وپلټي.

دغه مامور په دې مكلف دی چې د پلټنې څخه وروسته په هغه موده كې چې قانون بنودلي ده د محكمې حكم تر لاسه كړي.

اته دېرشمه ماده:

د فكر او بيان آزادي د بلوسې نه په امن ده.

هر افغان حق لري چې د قانون د حكمونو سره سم په وينا، ليكنه، تصوير او ياداسې نورو وسيلو سره خپل فكر څرگند كړي.

د چاپخانو د تأسيس او د مطبوعاتو د خپرولو اجازه او امتياز د قانون د حكمونو سره سم يوازې د افغانستان اتباعو ته ور كول كېږي. د لويو چاپخانو، دراديو او تلويزيون، د عامو خپرونكو كارځيو تأسيس او چلول يوازې په دولت پورې اړه لري.

نهه دېرشمه ماده:

د افغانستان اتباع حق لري چې دروا او سوله ناکو مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم بې وسلې ټولنه وکانه. خلوېنتمه ماده:

د افغانستان د خلکو د سياسي روزنې او اجتماعي غوښتنو د څرگندولو په منظور تر هغه وخته چې دا آرزو ترسره کېږي او طبيعي ودې ته رسېږي په هيواد کې دملي انقلاب د گوند په لارښود نه کوم چې د افغانستان د خلکو د ۱۳۵۲ - کال د چنگاښ د شپږويشتمې نېټې د مترقي او اولسي انقلاب بنسټ ايښودونکي او مخکښي گوند دی يوازی يو گوند يز سيستم ټينگ وي. يوخلوېنتمه ماده:

کار د هر افغان چې د کولو وس يې ولری حق، شرف او د غاړې فرض دی. د کار د تنظيم د پاره چې کوم قوانين جوړېږي د هغوی لوی هدف يوي داسې

مرحلې ته رسېدل دي چې په هغې کې د ټولو زيار کښانو، کروند گرو، کار يگرو او اصنافو حقونه او ښيگړي وساتلې شي، د کار مناسب حالات راپيدا شي او د کار يگرو او کار فرمايانو تر مينځ روابط په عادلانه او پر مختللي ډول تنظيم شي. د کسب او کار غوره کول په هغو شرايطو کې دننه چې قانون ټاکلي دي آزاد دي. دوه خلوېنتمه ماده:

د افغانستان اتباع د اهليت له مخې او د قانون د حکمونو سره سم د دولت د خدمت د پاره منل کېږي. درې خلوېنتمه ماده:

بيگار که د دولت له پاره هم وي ناروا دی. د بېگار بنديز د هغو قوانينو د عملي کولو په لاره کې چې د عمومي ښيگړو په نيت د يو ځايي کار د سمښت د پاره جوړېږي کوم خنډ نه راپورته

څخه نمایندګي کوي.

نهه څلورېنځمه ماده:

د ملي جرګې غړي چې پنځوس په سلوکې يې کروندګر او کاريګر تشکيلوي د ګوند له پلوه پيشنهاده او د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو د لارې د قانون د حکمونو سره سم د يوې څلور کلنې مودې د پاره دخلکوله خوا غوره کېږي.

ددې مقصد د پاره افغانستان په انتخابي ونډونو ویشل کېږي.

د ونډونو شمير او سيمه د قانون له مخې ټاکل کېږي.

پنځوسمه ماده:

د ملي جرګې دوکيلانو د غوره کيدو لارې چارې، شرطونه او ددوی وظيفې به د قانون د حکمونو سره سم تنظيميږي.

د يووکيل د انتخاب په قانوني والي باندې دا اعتراض او دده د غړيتوب د وثيقي کره کتنه د ملي جرګې د داخلي

وظايفو د اصولو سره سم تر اجرا لاندې نيوله کېږي.

يوپنځوسمه ماده:

دوکيل څخه دوکالت د امتياز سلبول د ملي جرګې د غړو درې برخو څخه د دوو برخو په موافقې سره کيدی شي.

دوه پنځوسمه ماده:

د انتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کې بنودل کېږي.

هغه څوک چې د ملي جرګې د غړيتوب د پاره غوره کيږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو سربيره دغه صفتونه هم ولري:

۱- بايد د ملي جرګې په غړيتوب باندې د غوره کيدونه لومړی يې لږ تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعيت حاصل کړی وي.

۲- د محکمې له خوا د سياسي حقونو څخه په محرومي محکوم شوی نه وي.

۳- دانتخاب په وخت کې یی د کولی شي چې تورن بې د جرگې د اجازې خپل عمر پنځه ویشتم کال پوره کړی وی. نه د عدلي تعقيب لاندې راوړي او ويی نيسي.

درې پنځوسمه ماده: د ملي جرگې هر يو غړی حق لري چې د جرگې دننه دهغه موضوع په باب چې خبرې پرې روانې وي خپله نظريه د داخلي وظايفو په اصولو، برابره څرگنده کړي.

څلور پنځوسمه ماده: د ملي جرگې هېڅ يو غړی دهغې نظريې له کبله چې دخپلې وظيفې د پرځای کولو په وخت کې يې ښکاره کوي د عدلي تعقيب لاندې نه راځی.

که چيرې د ملي جرگې په يو غړي باندې تور پورې شي نو مسئول مامور د دغې پېښې خبر ملي جرگې ته ورکوي او پس له هغه چې د جرگې غړي په اکثريت سره اجازه ورکاندي تورن د عدلي تعقيب لاندې راځي.

د څرگند جرم په باب مسئول مامور په غونډو کې به د ملي جرگې

که چيرې عدلي تعقيب د قانون له مخې د توقيف غوښتنه کوله نو مسئول مامور مکلف دی چې سملاسي جرگې ته خبر ورکړی.

که چيرې تور په داسې وخت کې پېښ شوی وي چې جرگه تعطيل وي نو د توقيف خبر د جرگې اداري هيات ته ورکول کيږي.

اداري هيات مکلف دی چې ملي جرگه دراتلونکي اجلاس په لومړۍ غونډه کې د موضوع څخه خبره کړي. پنځه پنځوسمه ماده:

حکومت کولی شي چې د ملي جرگې په غونډو کې گډون وکړي. ملي جرگه کولی شي چې د حکومت غړي خپلې غونډې ته وغواړي او دهغوی نه څرگندتيا وغواړي.

په غونډو کې به د ملي جرگې

دا پروي.

اته پنځوسمه ماده:

ملي جرگه د تقنيني دورې په اول
وخت کې دخپلو غړو له منځه يو کس
د مشر په توگه غوره کوي.

جرگه دخپلو غړو له منځه دوه تنه
د لومړي نايب او دوهم نايب په حيث او
دوه تنه نور د منشي او د منشي د نايب
په حيث د کلنۍ غونډې په اول سر کې
د يو کال د پاره غوره کوي.

دغه پورتنی کسان، د جرگې اداري
هيأت تشکيلوي او په اعظمي ډول
د غونډې د پيل کيدو نه وروسته
د پنځلس ورځو په موده کې غوره
کېږي.

نهه پنځوسمه ماده:

ملي جرگه د بحث لاندې
موضوعاتو باندې د کره او پراخې کتنې
د پاره د داخلي وظيفو د اصولو
د حکمونو سره سمې جرگه گۍ
جوړوي.

مباحثې بنکاره وي مگر کله چې
جمهور رئيس د غونډې پتوالی اعلام
کړي، همدارنگه کله چې د ملي جرگې
مشر او يا د حکومت هر غړی او يا لږ تر
لږه د ملي جرگې لس تنه غړي
داغوبښتنه وکړي چې جرگه دې پټه
وشي او جرگه داغوبښتنه ومني.

هېڅوک په سر زوری سره د ملي
جرگې ديره ځای ته ننوتلای نه شي او
که څوک د دې حکم نه مخالفت وکړي
د قانون د حکمونو له مخې به سزا ور
کول کېږي.

شپږ پنځوسمه ماده:

بي له هغو حالاتو چې حکم يې په
دی اساسي قانون کې په صراحت
ښودل شوی دی د ملي جرگې فيصله
د حاضر و غړو د رایو په اکثريت کېږي.

اووه پنځوسمه ماده:

ملي جرگه په هر کال کې څلور
مياشتې پرله پسې عادي غونډه چې
دلیندی په اوله نيټه پيل کېږي

شپېتمه ماده:

ملي جرگه دخپلو داخلي وظيفو اصول جوړوي.

يو شپېتمه ماده:

دملي جرگې دغړو دپاره دقانون دحکم سره سم مناسب معاش ټاکل کېږي.

دوه شپېتمه ماده:

ملي جرگه دافغانستان دحياتي چارو دسمون دپاره ددې اساسي قانون په حکمونو برابر دقوانينو په هغو مسودو باندې چې دحکومت او يا قضايه قوې له خوا ورته پيشنهاده شوي وي وروسته دمطالعې او غورنه لازم تصميم نيسي.

په بودجې باندې تصميم نيول، دبين الدول معاهدو تصديقول، خارج ته دافغانستان دجمهوري دولت دوسله والوقاوو دټولگيو ليرل دملې جرگې په واک کې دي.

دملي جرگې دتعطيل يا انحلال په

وخت کې حکومت کولی شي د عاجلو چارو دسمون دپاره تقنيني فرمانونه تسويد او ترتيب کړي. دافرمانونه دجمهور رئيس دبنکللو او اعلامولو څخه وروسته نافذ گڼل کېږي.

دغه فرمانونه دملې جرگې د لومړنۍ غونډۍ له نيتې نه تردير شو ورځو پورې ملي جرگې ته دتصميم نيولو دپاره وړاندې کېږي.

دري شپېتمه ماده:

قانون هغې مصوبې ته وايي چې ملي جرگې منلې او جمهور رئيس بنکللی وي.

څلور شپېتمه ماده:

هېڅ قانون نه شي کولی چې داسلام دسپيڅلي دين له اساسونو، جمهوري نظام او نورو هغو ارزښتونو څخه مناقض وي چې په دې اساسي قانون کې راغلي دي.

شپږم فصل

لويه جرگه

پنځه شپېتمه ماده:

دی.

د جمهور رئیس د مړینې یا استعفی
په صورت کې لویه جرگه د مړینې یا
استعفا دورځې له تاریخ نه په شلو
ورځو کې دننه د جمهوري ریاست
د مقام له خوا د ایرېږي.

اووه شپېتمه ماده:

لویه جرگه د لاندې مقصدونو او
حالاتو د پاره د جمهور رئیس او یا
د لویې جرگې د نایب رئیس په مشرۍ
د ایرېږي:

۱- د اساسي قانون تعدیل.

۲- د جمهور رئیس انتخابول او یا

دهغه د استعفی منل.

۳- د جنگ او اوربند د اعلان

تصویبول.

۴- د بلې هرې مهمې پېښې په

مقصد چې د لویې جرگې د تصویب

غوښتنه وکړي.

اته شپېتمه ماده:

په داسې حالت کې چې لویه جرگه

په افغانستان کې لویه جرگه
د افغانستان د خلکو د ستر قدرت،
واک، او ارادې ښکارندویه ده.

لویه جرگه د دې لاندې کسانو څخه

جوړه ده:

- د ملي جرگې غړي.

- د گوند د مرکزي شورا غړي.

- د حکومت او وسله والو قواوو

د عالي شورا غړي.

- د سترې محکمې غړي.

- د هر ولایت د پنځو تنو څخه تر اتو

تنو پورې نماینده گان.

- د هرش تنه غړي چې د فرمان په

وسيله د جمهور رئیس له خوا ټاکل

کېږي.

شپږ شپېتمه ماده:

لویه جرگه د دې اساسي قانون

د حکمونو سره سم په جمهوري فرمان

د ایرېږي.

جمهور رئیس د لویې جرگې رئیس

اووم فصل

جمهور رئیس

پنځه اوياومه ماده:

جمهور رئیس د افغانستان د دولت

مشر دی او د اجراییه قوې او گوند

وظیفې د دې اساسي قانون او د گوند

د اساسنامې له حکمونو سره سم په

مستقیمه توگه په غاړه لري او د

مربوطو او رگانونو د لارې یې اداره او

لارښودنه کوي.

شپږ اوياومه ماده:

جمهور رئیس لومړی د گوند له خوا

نومول کېږي او د یوې شپږ کلنې مودې

له پاره د لویې جرگې له خوا دهغې

د غړو د دریو برخو څخه د دوو برخو

د رایو په اکثریت انتخابېږي.

اووه اوياومه ماده:

جمهور رئیس باید د افغانستان

د اتباعو څخه وي، مسلمان وي او هغه

او همسريې د افغاني مور او افغان

پلاره زیږیدلي وي او د مدني او سیاسي

حقونو څخه ګټه من او عمريې

د څلوېښتو کالو څخه کم نه وي.

اته اوياومه ماده:

د جمهور رئیس صلاحیتونه او

وظیفې دادي:

۱- د افغانستان د وسله والو قواوو

لویه مشري.

۲- د لویې جرگې په سلاد جنګ او

اور بند اعلان.

جمهور رئیس کولی شي چې د

سملاسي او څرګند خطر په حالت کې

چې خپلواکي او د خاورې تمامیت تهدید

کړي او یا په نورو سملاسي حالاتو کې

استثنایي تصمیم ونیسي او لویه جرګه

دایره کړي.

۳- د اضطرار د حالت اعلامول او

ختمول.

۴- د لویې جرگې دایرول او

پرانیستل.

۵- د ملي جرگې د عادي غونډې

پرانیستل او دهغې د فوق العاده

- غونډۍ دايرول او پرانيستل.
- ۶- د ملي جرگې ږنگول او دنوو
انتخاباتو د فرمان ايستل. نوي
انتخابات د ملي جرگې ږنگولو
دنيتي نه په دريو مياشتو کې دننه
سرته رسېږي.
- ۷- د ملي يووالي تينگښت او
د افغانستان دخلکو د ښيگړو ملاتړ.
- ۸- د دې اساسي قانون د حکمونو
سره سم د هيواد د کورني او بهرني
سياست لارښودنه او يوشان کول.
- ۹- د جزا کمول او بخښل.
- ۱۰- د قانون د حکمونو سره سم
دنښان ورکول.
- ۱۱- د گوند د غړو څخه د جمهورۍ
رياست د مرستيال يا مرستيالانو او
د گوند د غړو اوله گونده بهر کسانو
څخه دوزيرانو ټاکل، معزولول او
دهغوی داستعفا منل.
- ۱۲- د سترې محکمې د غړو او د
قاضي القضاات ټاکل.
- ۱۳- د قانون د حکمونو سره سم
د قاضيانو، د وسله والو قواوو
د منصبدارانو او عالي رتبه مامورينو
ټاکل، متقاعد کول، معزولول او
دهغوی داستعفا منل.
- ۱۴- په بهرنيو ملکونو کې د
افغانستان د سياسي نماينده گيو
دمشرانو او په بين المللي مؤسسو کې
د افغانستان د دايمي نماينده گانو ټاکل
او دبهرنيو ملکونو سياسي نماينده
گانو باورليک منل.
- ۱۵- د قوانينو او تقنيني فرمانونو
ښکولل او دهغو د جاري کولو اعلام.
د بين الدول معاهدو ښکولل او د قانون
د حکمونو سره سم د بين الدول معاهدو
د تړون د پاره دا اعتبار ليک ورکول.
نه او ياومه ماده:
- جمهور رئيس کولای شي چې په
مهمو ملي مسايلو کې د افغانستان
دخلکو عمومي رايوته مراجعه وکړي.
اتياومه ماده:

جمهور رئیس په وظیفی د بوختیدو
نه دمخه دلویې جرگې په وړاندې داسې
لوره په ځای کوي:

سره د هېڅ راز گټې وټې معامله نه شي
کولی.

دوه اتیاومه ماده:

ستاسې د افغانستان د ملت د نماینده
گانو په وړاندې زه دلوی خدای په
نامه لوره کوم چې د اسلام د سپیڅلي
دین د اساسونو ملاتړ به کوم دې
اساسي قانون او د افغانستان نورو
قوانینو ته به په درنه سترگه گورم، او
هغوی ته به غاړه ږدم، د ملي خپلواکۍ
او د سیمې د تمامیت څارنه به کوم او
خپل ټول قوت او طاقت به د افغانستان
د خلکو د حقوقو او بنیګرو د، ۱۳۵۲

جمهور رئیس د ناروغۍ او د سفر په
وخت کې د جمهوري ریاست مرستیال
او یا مرستیالانو ته وظیفه ورکوي چې
دهغو لارښود نو سره سم چې دوی ته
یې صادري کړې دده په عوض کار
وکاندي.

د ری اتیاومه ماده:

د جمهور رئیس معاش او لگښت
د قانون له خوا ټاکل کېږي.

څلور اتیاومه ماده:

د جمهور رئیس د انتخاباتو د پاره
د جمهوري ریاست د دورې د پای ته
رسیدو نه پنځه څلویښت ورځې
وړاندې باید د دې اساسی قانون او د
ګوند د اساسنامې د حکمونو سره سم
لازم چلند وکړی شي.

پنځه اتیاومه ماده:

که چېرې جمهور رئیس د استعفا

کال د چنګاښ د شپږویشتمې نیتې
د انقلاب د هدفونو او جمهوریت د ملاتړ
په لار کې وقفوم.

یو اتیاومه ماده:

پرتله له هغو حالاتو چې د دې
اساسي قانون په شپږ دیرشمه ماده کې
څرګند شوي دي جمهور رئیس د خپلې
وظیفې د چلولو په موده کې د دولت

تکل وکړي لويه جرگه دايروي او خپل استعفا لیک مستقیماً هغې ته وړاندې کوي.

ریاست د کړسۍ د تشیدنې له ورځې څخه په دیر شوو ورځو کې دننه د قانون د حکمونو سره سم انتخابېږي.

په داسې حالت کې چې لويه جرگه دا استعفا قبوله کړي دنوي جمهور رئیس انتخاب ددې اساسي قانون د شپږ اتیایو مې مادې سره سم صورت نیسي.

دهغو عاجلو او ملي مهمو پېښو درابر سپړه کیدو په حالت کې چې موقتې جمهور رئیس دی ته اړ کړي چې ددې اساسي قانون په اته او یاومه ماده کې در اغلو صلاحیتونو څخه کار واخلي موقتې جمهور رئیس کولای شي چې ددغې مادې د حکمونو په رعایت د حکومت او د گوند د مرکزي شورا د غړو د موافقې سره سم ددې اساسي قانون د اته او یاو مې مادې د مندرجو صلاحیتونو څخه استفاده وکړي.

شپږ اتیایو مه ماده:

که چېرې جمهور رئیس مړ شي او یا استعفا وکړي د جمهوري ریاست وظیفه په موقتې ډول د ملي جرگې رئیس ته سپارله کېږي په دې حالت کې د ملي جرگې رئیس په انتخاباتو کې د جمهوري ریاست د نومولې په توگه ټاکل کیدای نه شي.

اووه اتیایو مه ماده:

په دغه موده کې چې د ملي جرگې رئیس د جمهوري ریاست وظیفه په موقتې ډول چلوي دا اساسي قانون تعدیلیدي نه شي.

په جمهور رئیس باندې د ملي خیانت تور د ملي جرگې د دریو برخو څخه د دوو برخو غړو درایو په اکثریت لگول کیدی شي دا غوښتنه د گوند د مرکزي شورا د دریو برخو څخه د دوو

نوی جمهور رئیس د جمهوري

حکومت

اته اتياومه ماده:

حکومت د دولت ستر اداري او اجرائيوي اورگان دی چې د جمهوري ریاست د مرستیال یا مرستیالانو او وزیرانو څخه جوړ دی او د جمهور رئیس تر مشرۍ لاندې خپله وظیفه سرته رسوي.

نه اتياومه ماده:

د جمهوري ریاست مرستیال یا مرستیالان او وزیران باید د افغانستان له اتباعو څخه وي هغوی او همسران یې د افغاني مور او افغاني پلاره زیږیدلي وي، ټول مدني او سیاسي حقونه یې په ځای وي.

نوي يمه ماده:

د جمهوري ریاست مرستیال یا مرستیالان او وزیران په وظیفو د بوختیدونه مخکې د جمهور رئیس په وړاندې داسې لوړه کوي:

دلوی خدای (ج) په نامه لوړه کوم

برخو غړو درایو د اکثریت د منلو وروسته لویې جرگې ته وړاندې کېږي.

په دې حالت کې جمهور رئیس مکلف دی چې لویه جرگه دایره کړي.

د ملي جرگې رئیس د لویې جرگې د غونډو مشري کوي، کله چې لویه جرگه لگول شوی تور د وړاندې شوو د لایلو سره سره د دریو برخو څخه دخپلو دوو برخو غړو درایو په اکثریت تصویب کړي د جمهور رئیس لاس د کاره ایستل کېږي.

د محکمې جوړښت او د محاکمې لارې چارې په بیل ډول د خاص قانون له پلوه بنودل کېږي.

په دې حالت کې د جمهوري ریاست چارې په مؤقتي توګه د ملي جرگې رئیس ته سپارلې کېږي.

مؤقت جمهور رئیس د دې اساسي قانون د شپږ اتياومي مادې د حکمونو تابع دی.

اتم فصل

- چې د افغانستان اساسي قانون او نورو قوانینو ته به په درنه سترگه گورم او هغوی ته به غاړه ږدم او خپل ټول قوت او طاقت به د ملي ښیځو او حقونو د ملاتړ په لار کې وقفوم، او د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د شپږویشتمې نېټې د انقلاب د هدفونو او د افغانستان د جمهوریت ساتنه به کوم.
- یو نوي یمه ماده:
- حکومت دا لاندې واکونه او وظیفې لري:
- ۱- د قانون د حکمونو او د گوند د اساسونو سره سم د هیواد د کورني او بهرني سیاست په ځای کول.
- ۲- د مربوطه وزارتونو د دایرو او په هغوی پورې د متعلقو مؤسسو د چارو اداره او څارنه او د هغوی د اجرا آتو یو شانته کول.
- ۳- په اجرائیوي او اداري چارو کې د قوانینو او جمهوري فرمانونو سره سم تصمیم نیول او د هغو د عملي کیدو څارنه.
- ۴- د قوانینو د مسودو جوړول او د مقرراتو وضع کول.
- ۵- د دولت د بودجې د سمبنت او جوړښت او د اقتصادي، مالي او پولې سیستم د ټینګښت د پاره د لارو چارو پیدا کول.
- ۶- د دولت د پرمختیا یي پلانونو طرح او د هغو د عملي کیدو او اجرا آتو د پاره د لارو چارو سنجول.
- ۷- د بهرنیو او کورنیو پوړونو د راکړې ورکړې په هکله مفاهمه او خبری.
- ۸- د عمومي نظم او امن د ساتلو د پاره د لارو چارو سنجول.
- ۹- د هر ډول اداري فساد د منځه وړلو د پاره د قانون د حکمونو سره سم لازم او اغیزه ناکه تدبیرونه غوره کول.
- ۱۰- د بهرنیو هیوادو او مؤسسو سره د قانون د حکمونو سره سم د قراردادونو تړون.

۱۱- د ټولو هغو وظيفو په ځای کړه چې د اساسي قانون او نورو قوانينو حکومت ته سپارلې وي. دوه نوي يمه ماده:

حکومت دخپلو وظيفو د سمون دپاره د قانون پر بنیاد مقررات جوړوي. دامقررات بايد چې د هېڅ قانون د عبارت او روح سره تناقض ونه لري. درې نوي يمه ماده:

د هغو حالاتو پرته چې د دې اساسي قانون په شپږ دیر شمه ماده کې څرگند شوي دي د جمهوري ریاست مرستیال یا مرستیالان او وزیران د وظيفو د اجرا کولو په وخت کې د گټې وټې هېڅ ډول معامله د دولت سره نه شي کولی. څلور نوي يمه ماده:

د جمهوري ریاست د مرستیال یا مرستیالان او وزیران دخپلو اجرا آتو له بابته جمهور رئیس، د گوند مرکزي شورا او ملي جرگې ته مسؤل دي. پنځه نوي يمه ماده:

د جمهوري ریاست مرستیال یا مرستیالان او د حکومت د هر یو غړي په هکله د گناه تر لوتور د ملي جرگې د غړو د دریمې برخې په غوښتنه کیدی شي.

ملي جرگه دا غوښتنه دخپلو دوو برخو غړو درایو په اکثریت تصویبوي. تورن غړی د ملي جرگې د پریکړې وروسته سملاسي دخپلې وظيفې څخه لیرې کېږي.

د تورن غړي محاکمه د یوې خاصې محکمې په وړاندې د ایرېږي. د محکمې جوړښت او د کار لارې چارې یې او همدا رنگه د حکومت د تورنو غړو سزاگانې په ځانگړي ډول د یو خاص قانون له پلوه څرگندېږي.

نهم فصل

قضا

شپږ نوي يمه ماده:
قضاییه قوه د دولت یو رکن دی چې د یوې سترې محکمې او نورو محکمو

څخه جوړېږي چې شمير يې په قانون کې بنودل کېږي.

ددې قوانينو لوی هدف د قضايي مرافقو يووالی دمحاكمو د تشکيلاتو واک او دمحاكمې د تگلارې تنظيمول دي.

اووه نوي يمه ماده:

د قضاء واک او اختيار د ټولو هغو دعوو غور او پريکړې ته غځېږي چې په هغې کې حقيقي يا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي يا مدعي عليه حيثيت لري او د قضا په وړاندې د قانون د حکمونو سره سم دايرې شي.

اته نوي يمه ماده:

پرته د جنگ له حالته بل هېڅ يو حالت نه شی کولی چې يوه قضيه يا يوه ساحه د دولت د قضايي قوې د واک او اختيار له دايرې څخه په هغه ډول چې په دې فصل کې يې بریدونه بنودل شوي دي و باسي او بل مقام ته يې وسپاري.

دا حکم د عسکري محکمو

د جوړیدو مخه نه نیسي خو دا محکمې به يوازې دهغو جرمونو په ساحه کې وي چې د افغانستان د وسله والو قواوو پورې اړه لري.

د عسکري محکمو د تشکیل واک

او اختيسار په قانون کې بنودل کېږي.

نه نوي يمه ماده:

محکمې چې په کومو پېښو باندې غور کوي په هغوی کې ددې اساسي قانون او د دولت د نورو قوانينو حکمونه پر ځای کوي.

که د غور لاندې پېښو څخه د يوې

پېښې په باب په اساسي قانون او

د دولت په قوانينو کې کوم حکم نه وي

نو محکمې د اسلامي شريعت د حنفي

مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه

چوکاټ کې دننه چې دې اساسي قانون

بنودلی دی په دې حالاتو کې يوداسې

حکم راباسي چې ددوی په نظر کې

خو مره چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په

بڼه توگه ترسره کړي.

سره سم په سزا رسېږي.

سلمه ماده:

يوسلو دويمه ماده:

قاضيان د قاضي القضاات په

د قاضيانو تر فيع، بدلول، تقاعد،

غوښتنه د جمهور رئيس په مننه ټاکل

استعفاء او دهغوی مؤاخذه د قانون

کېږي.

د حکمونو سره سم دسترې محکمې له

يوسلو يوومه ماده:

پلوه سرته رسېږي.

د قاضيانو عزل د قاضي د جرم

يوسلو دريمه ماده:

د کولو په حالت کې دسترې محکمې په

د قاضيانو د پاره د قانون له پلوه

غوښتنه او د جمهور رئيس په مننه

مناسب معاش ټاکل کېږي.

صورت نيسي.

يوسلو څلورمه ماده:

که چيرې په قاضي باندې د جرم

پرته له هغو حالاتو چې ددې

کولو تور ولگول شي ستره محکمه

اساسي قانون په شپږ دېرشمه ماده کې

د قانون د حکمونو سره سم دده په حال

څرگند شوي دي دسترې محکمې غړی

غور کوي او د تورن د دفاع داوريډو

او قاضي القضاات د خپلو وظيفو

څخه وروسته که ستره محکمه په

چلولو په موده کې د گټې وټې هېڅ ډول

قاضي باندې لگول شوی تور

معامله د دولت سره نه شي کولی.

واردو گڼي د تورن قاضي د عزل

يوسلو پنځمه ماده:

پیشنهاد جمهور رئيس ته وړاندې کوی

د افغانستان په محکمو کې

هر کله چې د جمهور رئيس له خوا دغه

محاکمه په ښکاره ډول کېږي او د

غوښتنه ومنل شي قاضي د وظيفې

قانون د حکمونو سره سم هر څوک

څخه معزول کېږي او د قانون د حکمونو

د ور تلو حق لري.

د محکمو د ټولو قطعي پريکړو تنظيميږي.	يوسلو اوومه ماده:
عملي کول واجب دي خو د چا د مرگ د حکم په حالت کې د آخرنۍ محکمې د پريکړې د عملي کولو د پاره د جمهور رئيس بنکولل شرط دی.	ستره محکمه نهه غړي لري چې د جمهور رئيس له خوا ټاکل کېږي. دستري محکمې غړي بايد دالاندې صفتونه ولري:
محکمه کولی شي چې په هغه گوښو حالاتو کې چې قانون څرگند کړي دي پټه غونډه وکړي ولې د حکم اورول به هرو مرو ښکاره وي.	۱- د عمر پنځه ديرش کاله يې پوره کړي وي.
محکمې مکلفې دي چې دور کړي حکم سره يو ځای په خپلو پريکړو کې د حکم سببونه څرگند کړي.	۲- د ټاکل کيدو د نيتي څخه مخکې يې بايد لږ تر لږه لس کاله پخوا دافغانستان د دولت تابعيت حاصل کړی وي.
يوسلو شپږمه ماده:	۳- د محکمې له خوا د سياسي جرمونو کشف د پوليسو له خوا او د جرمونو تحقيق، تعقيب او د دعوی سرول د قانون د حکمونو سره سم د څارنوال له خوا چې د دولت په اجراييه قوې پورې تړلی دی کېږي.
د هغو جرمونو کشف او تحقيق چې دافغانستان په وسله والو قواوو پورې اړه لري د خاص قانون له خوا	۴- د حقوقو په علم، ملي هدفونو او دافغانستان په حقوقي نظام باندې په پوره اندازه پوه وي.
جمهور رئيس دستري محکمې د غړو له جملې څخه يو غړی چې عمر يې له څلويښتو کالو څخه کم نه وي	

د قاضی القضاات په توگه ټاکي.	حکمونو، ارزښتونو او د افغانستان د
جمهوررئیس کولی شي چې	جمهوري دولت د قوانینو په نظر کې
دسترې محکمې په غړو او د قاضي	نیولو سره سم تأمینوم او په خپلو ټولو
القضاات په مقرري باندې د ټاکنی له	اجرا آتو کې به خدای جل جلاله حاضر
وخته هر پنځه کاله وروسته نوې کتنه	کښم او د عدالت په گټه به دهیواد او
وکړی.	د خلکو د حقونو ساتنه کوم».
ددې حکم او ددې اساسي قانون	یوسلو نهمه ماده:
د یو سلو یوولسمې مادې د حکم څخه	د هغه حالت نه پرته چې ددې
پرته په بل هېڅ ډول د سترې محکمې	اساسي قانون په یو سلو یوولسمه ماده
غړي او قاضي القضاات د خپلو وظیفو	کې بنودل شوی دی د سترې محکمې
څخه لرې کیدلی نه شي.	غړي او قاضي القضاات په قانوني ډول
یوسلو اتمه ماده:	د خدمت د دورې له ختمیدو نه وروسته
د سترې محکمې غړي او قاضي	د پاتې عمر ټوله موده د خدمت د دورې
القضاات په وظیفو د بوختیدو څخه	له ټولو مالي ښیگړو نه گټه اخلي.
مخکې د جمهور رئیس په وړاندې	د خدمت د دورې له ختمیدو نه
داسې لوړه په ځای کوي:	وروسته د سترې محکمې غړي او
«د لوی خدای (جل جلاله) په نامه	قاضي القضاات د ملي جرگې او
لوړه کوم چې د قضا وظیفه به په پوره	حکومت، غږیتوب او د دولت
امانت او شرافت سره په ځای کوم، حق	ماموریت نه شي کولای.
او عدالت به د اسلام د سپیڅلي دین	یوسلو لسمه ماده:
د اساساتو او د اساسي قانون دنورو	د سترې محکمې هر غړی او قاضي

القضات کولی شي د قانون د حکمونو
سره سم د خپلې وظيفې څخه استعفا
وکړي.

اکثریت دا غوښتنه ومني نو د تورن
لاس د کاره ایستل کېږي.

ملي جرگه د غړوله منځه یو غړی

دستري محكمې د غړو او د قاضي
القضات استعفاً د جمهور رئيس د
مننې له نيتې وروسته نافذېږي.

د دعوى د سرولو او د اتوغړو څخه
جوړه يوه ډلگۍ د محاكمې چلولو د پاره
ټاكي.

مستعفی غري او قاضي القضاۃ
دهغو مالي بنیگرو څخه چې په یو
سلونهمه ماده کې راغلي دي استفاده
نه شی کولای.

دا ډلگۍ د ملي جرگې درئیس په
مشری د جزایی محکمې د تگ لارې
سره سم تورن محاکمه کوي او که چیرې
په تورن باندې جرم ثابت شي نو دی

ټول هغه قیود چې دیوسلو نهمې
مادې په آخري فقر و کې راغلي دي په
مستعفي غړي او قاضي القضاات
باندې تطبیقېږي.

دو ځایي نه معزولېږي او سزا
ورکوي.

یوسلو دوو لسمه ماده:

ستره محکمه ددې اساسي قانون او

يوسلو يولسمه ماده:

که چیرې د ملي جرگې دریمه برخه
غږي د وظيفې له اجرانه د راپورته شوي
جرم په تور د قاضي القضاات يا دسترې
محکمې د يوه يا څو تنو غړو د محاکمې
غوښتنه وکړي او ملي جرگه له دريو
برخو څخه د دوو برخو غړو د رایو په

د محکمو اجراءات، تشکيلات او د
دولت قضايي چارې سموي.
پرته له هغو مواردو څخه چې په دې
اساسي قانون کې څرگند شوي دي
د دسترې محکمې اداري او قضايي
صلاحيتونه د قانون له پلوه نښودل

کېږي.

ټاکل، ترفيع، استعفاء منل، مواخذه او هغوی ته تقاعد ورکول د قانون سره سم د سترې محکمې له پلوه سرته رسېږي.

ستره محکمه د محکمو د اداري چارو د سمون د پاره ضروري لاری چارې برابروي.

د قضايي قوې بودجه د قاضي - القضاات له خوا د حکومت په سلا جوړېږي او د دولت د بودجې د یوې برخې په څېر د حکومت له خوا ملي جرگې ته وړاندې کېږي.

د قضاء د بودجې د لگولو واک د سترې محکمې په لاس کې دی.

ستره محکمه کولی شي د قضايي چارو د سمون په برخه کې د قوانینو مسودې جوړې او د دې اساسي قانون د دوه شپيتمې مادې د حکم سره سم يې ملي جرگې ته وړاندې کړي.

یو سلو دیارلسمه ماده:

د قضايي قوې د مامورینو او ټولو اداري کار کوونکو په هکله د دولت د مامورینو او ټولو اداري کار کوونکو د قوانینو حکمونه نافذ دي خو د دوی

لسم فصل

اضطرار

یو سلو څوارلسمه ماده:

که چېرې د جنگ، د جنگ د خطر، دالې گولې یا بل د غسې حالت له کبله چې هیواد د خطر سره مخامخ کړي او د خپلواکۍ، امنیت او ملی ژوند ساتنه په هغه لار چې دې اساسي قانون بنودلې ده ناممکنه شي، نو د جمهور رئیس له خوا د اضطرار حالت اعلامېږي.

که دا اضطرار حالت د څلورو میاشتو نه زیات دوام وکړي، نو د هغې د اوږدوالي د پاره د ملي جرگې مننه شرط ده.

یو سلو پنځلسمه ماده:

دا اضطرار په حالت کې جمهور

رئيس ڪولى شي چي دملي جرگي ٽول
يا عيني واڪونه دحڪومت په لاس ڪي
ورڪري.

یوسلو شپار لسمه ماده:

داضطرار په حالت کې جمهور
رئيس کولی شي چې د دې اساسي
قانون داته نوي يمې مادي د حکم په
نظر کې نيولو سره د قضاء ځيني
واکونه عسکري محاکمو ته په لاس کې
ورکړي.

یوسلو اووه لسمه ماده:

د اضطرار په حالت کې حکومت
کولی شي چې دسترې محکمې په
موافقې د اساسي قانون د لاندینو
حکمونو چلند د جمهوري فرمانونو له
مخې وځنډوي او یا پرې بندیزونه
ولگوي:

۱- د دیرشمې مادې د پنځمې
فقرې حکم.

۲- د پنځه دیرشمې مادې د لومړۍ

فقری حکم.

۳- د شپږ دیرشمې مادې د دریمې
او څلورمې فقرې حکم.

۴- داووه دیرشمې مادي ددوهمې
فقرې حکم.

۵- دنهه دیرشمې مادي حکم.

یوسلو اتلسمه ماده:

داضطرار په حالت کې جمهور
رئيس کولی شي دافغانستان مرکز
دکابل دښار نه بل ځای ته ولیږدوي.
يوسلونو لسمه ماده:

ڪه چيري دملي جرگي دغرو د
 وڪالت دوره د اضطرار د حالت په موده
 كې سرته ورسېږي جمهور رئيس كولى
 شي چي نوي انتخابات و غنډوي او
 دملي جرگي دغرو د وڪالت دوره
 د اضطرار د حالت تر پايه پورې اوږده
 كاندې.

نوي انتخابات د اضطرار د حالت
په ختم پسې سملاسي اجرا کېږي.

یوسلو شلمه ماده:

داضطرار پہ حالت کی اساسی

قانون نه تعديلېږي.

يولسم فصل

تعديل

يوسلو يوويشتمه ماده:

ددې اساسي قانون د حکمونو سره سم د اسلام د اساسونو د پيروی اصل او جمهوري نظام تعديل کيدلی نه شي.

د اساسي قانون نورې برخې د تجربو او د عصر د ايجاباتو په اساس د حکومت يا د گوند د مرکزي شورا يا د ملي جرگې د دريمې برخې غړو په پشنهاد ددې فصل د حکمونو سره سم تعديل کيدای شي.

يوسلو دوه ويشتمه ماده:

د تعديل پر پشنهاد لويه جرگه غور کوي او که چيرې دلويې جرگې د غړو اکثریت د تعديل ضرورت ومني نو دخپلو غړو له منځه يوه ډلگۍ د تعديل د طرحي د تيارولو دپاره ټاکي.

دا ډلگۍ د حکومت او سترې

محکمې په سلا د تعديل طرحه جوړوي او لويې جرگې ته يې وړاندې کوي. که چيرې لويه جرگه د غړو په اکثریت د تعديل طرحه ومني نو د جمهور رئيس د ټينګولو او اعلامولو وروسته نافذه گڼل کېږي.

دولسم فصل

انتقالي حکونه

يوسلو درويشتمه ماده:

ددې اساسي قانون د نفاذ سره سم جمهور رئيس د حکومت د ډرنگولو فرمان صادروي او نوي حکومت د جمهوري دولت ددې اساسي قانون دروحيې سره سم تشکيلوي.

يوسلو څلرو ويشتمه ماده:

ددې اساسي قانون د حکمونو سره سم ملي جرگه د ۱۳۵۸ هجري لمريز کال د ليندۍ د مياشتې په لومړۍ ورځ د جمهور رئيس له خوا پرانستله کېږي. ددې اساسي قانون د نفاذ او ملي جرگې د پرانستلو تر مينځ موده

وخت کې لادگوند مرکزي شورا يا

دوسله والوقواو عالي شورا يا ستره
محكمه ددې اساسي قانون د حكمونو
سره سم نه وي جوړې شوې لويه جرگه

دهغوی د جوړیدو پرته په عنعنوي ډول

که چیری دانتقالي دوری په موده دایرېزي.

ددي اساسي قانون ديو سلو اوومي
مادي د حکم سره سم ستره محکمه د
۱۳۵۷ هجري لمريز کال د چنگاښ
دمياشتي په لومړۍ ورځ د جمهور
رئيس له خوا اعلاميږي.

ددي اساسي قانون د نافذ كيدو او
ستري محكمې د جوړيدو تر منع موده
كې جمهور رئيس صلاحيت لري چې د
ستري محكمې د وظيفو د اجراء
د تامين د پاره لازم تدبيرونه غوره
كړي.

هغه تقينی فرمانونه چي دانتقال

پہ دورہ کی نافذ شوی وی دملی جرگی

د پرانستلو نه وروسته دهغې په لومړنۍ اجلاس کې د دیر شوو ورځو په موده کې دننه ملي جرگې ته د تصمیم نیولو د پاره وړاندې کېږي.

یوسلو اته ویشتمه ماده:

په انتقالی دوره کې حکومت موظف دی چې:

دملي جرگې دانتخاباتو، مطبوعاتو، اجتماعاتو او دولت داساسي تشکيلاتو تقنینی فرمانونه جوړ او د جمهور رئیس په ښکلولو یی ورسوي.

یوسلو نهه ویشتمه ماده:

په انتقالی دوره کې حکومت د اجرااتو د یو شانته والی او د دولت د کړنلارو د عملي کېدو او تطبیق په منظور د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم لازمي لارې چارې غوره کوي.

یوسلو دیرشمه ماده:

په انتقالی دوره کې د دی اساسی قانون د څلویښتمی مادی د حکم سره

سم د ملي انقلاب د گوند اساسنامه چې د افغانستان د خلکو د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د شپږویشتمی نیتی د مترقی او اولسی انقلاب بنسټ ایښودونکی او مخکښ گوند دی د لومړنی گوند په توگه د جمهور رئیس له خوا نافذ او علامیږي.

یوسلو یو دیرشمه ماده:

په انتقالی دوره کې د وسله والو قواؤ عالی شوری د جمهور رئیس له خوا تأسیس او علامیږي.

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

دانتقال په دوره کې جمهور رئیس واک لري چې دده دوفات په حالت کې دجمهوری ریاست دوظایفو دپه ځای کولو دپاره دجمهوری ریاست یوه مؤقته شورا دفرمان په وسیله په نظر کې ونیسي.

دجمهوری ریاست مؤقته شورا مکلفه ده چې دوفات دنیټې څخه دلسو ورځو په موده کې دنوي جمهور

رئيس دانتخابولو دپاره لويه جرگه په
عنعنوي توگه دايره کړي.
افغانی مور او افغاني پلاره زيږيدلي
وي.

ديارلسم فصل

عمومي حکونه

يوسلو دری دیرشمه ماده:

دجمهوری نظام لومړنی لویه جرگه
به چی د ۱۳۵۵ هجري لمريز کال
دسلواغې دمیاشتي په لسمه نیټه
دکابل په ښار کې چې دافغانستان
مرکز دی دایرېزي دافغانستان
دجمهوري دولت لومړنی جمهور رئیس
به دخپلو غړو د دوو ثلثو دراړیو په
اکثریت سره دیوې شپږ کلنې مودې
دپاره انتخابوي.

يوسلو څلور دیرشمه ماده:

دوسله والو قواوو صاحب منصبان،
پولیس او دبهرنیو چارو دوزارت
مامورین خپله او همسران یی باید د

يوسلو پنځه دیرشمه ماده:

ددې اساسي قانون دتفسیر
واکداره مرجع ستره محکمه ده.
يوسلو شپږ دیرشمه ماده:
ددې اساسي قانون دنافذ کیدو سره
سم پخوانی اساسي قانون او د ۱۳۵۲
هجري لمريز کال دزمري دمیاشتي
دڅلورمې نیټې، لومړی گڼه، دوهمه
گڼه او دریمه گڼه جمهوري فرمانونه
لغو گڼل کېږي.

دتولو هغو قوانینو احکام چې ددې
اساسي قانون دنافذ کیدو نه مخکې
صادر شوي دي په دې شرط نافذ گڼل
کېږي چې ددې اساسي قانون
دحکمونو او ارزښتونو سره تناقض ونه
لري

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون

کابل

د ۱۳۶۶ کال د لیندۍ نهمه نیټه

د افغانستان د جمهوریت

د جمهور رئیس فرمان

لومړۍ ګڼه د کابل ښار

د ۱۳۶۶ کال د لیندۍ نهمه نیټه

د افغانستان د جمهوریت د اساسی قانون د توشیح او اعلام په باب

د قوس د میاشتي د اتمې او نهمې نیټې تاریخي لویه جرګه چې د کابل په ښار کې جوړه شوه، د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون یې په دیارلسو فصلونو او یوسلو نهه څلویښتو مادو کې د تر ټولو مهمې ملي وثیقې په توګه تصویب کړ. د هغه واک سره سم چې اساسی قانون راته راسپارلی دی. د ا.ج اساسی قانون چې د تصویب له نیټې څخه نافذ شوی دی، د سولې او هوساینې د تأمین، د ملي روغې جوړې د پوره تحقق، د خلکو د نیکمرغۍ او د گران افغانستان د پرمختګ په خاطر توشیح او اعلاموم.

دوکتور نجیب الله د افغانستان جمهور رئیس

بسم الله الرحمن الرحيم

زموږ گرانه يواد افغانستان د آزادۍ، خپلواکۍ، ملي حاکميت، دموکراسۍ او ټولنيزې ترقي په خاطر زموږ د زړه ورو خلکو له اتلو الو مبارزو څخه ډل او وياړلی تاريخ لري.

هغه بدلونه نه چې د ورو ستيو کلو نو په ترڅ کې زموږ په هيواد کې را منځته شويدي، د وطن د پرمختگ او د خلکو د نيکمرغۍ لوړو هدفونو ته درسيډوله پاره يې غوره شرايط برابر کړل.

په اوسني پړاو کې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د ملي روغې جوړې د ټکلاړې د طرح کوونکېاو سازمان ورکوونکي په توگه له نورو ملي او دموکراتيک سياسي ځواکونو سره يو ځای دغه انسان دوستانه تگ لاره په فعاله توگه پرمخ بيايي، نو له همدغه امله:

د خپلواکۍ او ملي حاکميت د ټينگښت او د هيواد د ځمکنۍ بشپړتيا د دفاع، د عيني واقعيتونو او د خلکو د غوره عنعناتو او دودونو په پام کې نيولو سره ملي روغې جوړې او يووالي ته درسيډو او ټينگښت د ټولنيز عدالت او برابري د تامين، د ملي اقتصاد د ودې او د خلکو د ژوندانه د سطحې د لوړتيا، په بين المللي ډگر کې زموږ د گران هيواد افغانستان د نقش او اعتبار د لوړتيا په منظور.

موږ په لويه جرگه کې د افغانستان د خلکو استازو د هغو تاريخي بدلونونو په درک سره چې زموږ په هيواد او معاصره نړۍ کې پېښيږي او د اسلام د مبین دين د اساساتو په پيروي، د هيواد د مشروطيت د غورځنگ د ميراثونو د ساتنې او شتمن کولو په خاطر، د ملکرو ملتونو د سازمان د مشوراو د بشر د حقوقو نړيوالې اعلاميې ته درناوي په څرگندولو سره، دغه اساسي قانون د ډيری مهمې ملي وثيقې په توگه د (۱۳۶۶) کال د ليندۍ په (۹) نيټه په (۱۳) فصلونو او (۱۴۹) مادو کې تصويب کړ.

دریمه ماده:

د افغانستان جمهوریت نا پېیلی هیواد دی، په پوځي ډلو تپلو کې نه شاملیږي او په خپل قلمرو کې د بهرنیو پوځي اډو جوړیدو ته اجازه نه ورکوي.

خلورمه ماده:

له خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړ تیا څخه دفاع د دولت د اساسي دندو له جملې څخه ده.

دولت د هیواد امنیت او دفاعي قابلیت تامینوي او وسله وال پوځ سمبالوي.

پنځمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د سیاسي گوندونو جوړېدل مجاز دي، پدې شرط چې مرامنامه، اساسنامه او فعالیت یې د هیواد د اساسي قانون او نورو قوانینو د مندرجو حکمونو مغایر نه وي.

هغه گوند چې د قانون د حکمونو سره سم جوړیږي، له قانوني مجبې

لومړۍ فصل

د سیاسي نظام اساسونه

لومړۍ ماده:

د افغانستان جمهوریت خپلواک، واحد او نه تجزیه کیدونکی دولت او پر خپل ټول قلمرو باندې د حاکمیت لرونکی دی.

د افغانستان په جمهوریت کې ملي حاکمیت په خلکو پورې اړه لري.

خلک ملي حاکمیت د لویې جرگې، ملي شورا او سیمه ییزو شوراگانو په واسطه تعملوي.

دویمه ماده:

د افغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی.

د افغانستان په جمهوریت کې هېڅ قانون نه شي کولای چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو او د دغه اساسي قانون د نورو مندرجو ارزښتونو مناقض وي.

پرته ړنگېدلای نه شي.

شپږمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت ملي
جبهه د تر ټولو پراخ ټولنيز-سياسي
سازمان په توگه په خپلو ليکو کې
شامل سياسي گوندونه،
ټولنيز سازمانونه او منفرد غړي په
ټولنيزو، سياسي او دولتي برخو کې د
هغو د فعالې برخې اخيستنې په خاطر
د گډې کړنلارې پر اساس سره يو کوي.
اوومه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې د
صنفي اتحاديو او ټولنيزو سازمانونو
جوړول د قانون سره سم مجاز دي.

دولت د هيواد د ټولنيز، سياسي،
اقتصادي او فرهنگي ژوندانه په ټولو
برخو کې د صنفی اتحاديو، بزگري
کوپراتيفونو، د ځوانانو او ښځو د
سازمانونو او نورو ټولنيزو سازمانونو
د نقش په لوړ تيا کې مرسته کوي او له
هغوی سره د دولتي او رگانونو

همکاري او متقابلې اړيکې تامينوي.

اتمه ماده:

د هېواد د ملي ژبو له جملې څخه
پښتو او دري رسمي ژبي دي.
نهمه ماده:
د افغانستان د جمهوريت دولتي
ښان د غنمو د وېرو په منځ کې
پر زرغون متن باندې د راختونکي لمر، د
محراب او منبر د تصوير، گرارۍ او
درې رنگه تورې، سړې او زرغونې
پټۍ لرونکي دي.

لسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت دولتي
بیرغ درې رنگه لري چې د تورو، سرو
او زرغونو ټوټو په بڼه له پورته نه
ښکته ته په افقي توگه په برابره اندازه
واقع شوي دي.

د بیرغ د دواړو مخونو د پورتنۍ
برخې په ربع کې د هغه د لرگي خواته د
افغانستان د جمهوريت دولتي ښان
ته ځای ورکړی شوی دی.

د بیرغ اوږدوالی د هغه د سور په نسبت دوه برابره دی. یوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت پایتخت د کابل ښار دی. دوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ملي سرود د اولسي جرگې له خوا تصویبېږي.

هر اړخیزې ودې سیاست تعقیبوي. دولت په تدریج سره د ملي ځانګړتیاوو پر بنسټ د اداري واحدونو د جوړولو زمینه برابروي. څوارلسمه ماده:

دولت د خلکو د فرهنگ، ژبې او ادبیاتو د ودې په منظور لازم تدبیرونه نیسي. د ټولو ملیتونو، قومونو او قبايلو د فرهنگ، دودونو، ژبې، ادبیاتو او فولکور غوره میراث ساتي او پراختیا ورکوي. پنځلسمه ماده:

دویم فصل

د ټولنیز-اقتصادي نظام اساسونه

دیارلسمه ماده:

د افغانستان جمهوریت کثیر المللیت هیواد دی. دولت د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزې او فرهنگي برابری او له ټولنیز، اقتصادي او فرهنگي پلوه د وروسته پاتو سیمو د ګړندی ودې او پرمختګ د تأمین په منظور د هیواد د ټولو ملیتونو، قومونو او قبايلو تر مینځ د تفاهم، دوستۍ او همکارۍ د

د افغانستان په جمهوریت کې کورنۍ د ټولنې اساسي رکن جوړوي. دولت د مور او ماشوم د روغتیا د ساتنې او د ماشومانو د روزنې د پاره لازم تدبیرونه نیسي. شپاړسمه ماده:

دولت ځوان نسل ته دایمي پاملرنه کوي، د هغوی د ښوونې او روزنې، د کار، تفریح، استراحت او د معنوي او

جسمي روزنې د تأمين لازم شرايط
برابروي او د نويو ځوانانو او ځوانانو
د استعداد دودې په لاره کې مرسته
کوي.

اولسمه ماده:

دولت د استوگنې د دولتي او
کوپراتيفي کورونو د جوړولو په مقصد
د ودانو لو چارو ته پراختيا ورکوي او د
شخصي کورونو د جوړولو په کار کې
مرسته کوي.

اتلسمه ماده:

دولت داسې اقتصادي سياست چې
هدف يې د بيرته پاتيوالي د ليرې
کولو، د خلکو د ژوندانه د سطحې د
لوړتيا او د ټولنې د ټولنيز-اقتصادي
جوړښت د بشپړتيا په خاطر د هيواد د
ټولو منابعو تنظيمول او په کار اچول
دي، عملي کوي او په دغه مقصد
د ټولنيزې او اقتصادي پرمختيا
پلانونه تنظيموي او تطبيقوي.

نولسمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې
ملکيت د دولتي، مختلط کوپراتيفي،
او قافو، خصوصي، شخصي او د
سياسي او ټولنيزو سازمانونو د
ملکيت په بنو شته دی.

دولت د قانوني ملکيت د ټولو
ډولونو حمايت کوي.
شلمه ماده:

ترڅمکې لاندې منابع، ځنگلونه،
خرځايونه او نورې طبيعي شتمنۍ، د
انرژۍ اساسي زيرمې، تاريخي
آبدات، بانکونه، د بيمې مؤسسې، د
مخابراتو وسايل، دراډيو او تلويزيون
تأسيسات، ستريندونه، بندرونه، په
درندو صنايعو کې د توليد عمده
وسايل، مواصلاتي کرښې او هوايي
ترانسپورت د دولت ملکيت دی.
دولت د اقتصاد دولتي سکتور ته
پراختيا او ټينگښت ورکوي.

يووېشتمه ماده:

دولت د کوپراتيفونو د پياوړتيا او

پراختیا په کار کې مرسته کوي او په هغو کې د خلکو د خپلې خوښې برخه اخیستنه هڅوي.

دوه ویشتمه ماده:

دولت د کسبگرو انفرادي فعالیتونه او په صنفی اتحادیو او کوپراتیفونو کې د هغوی د خپلې خوښې برخه اخیستنه هڅوي او حمایت یې کوي، د کسبگرو د حرفوي مهارت د سطحې د لوړتیا، د کار د وسایلو، د اومو موادو د تأمین او د هغوی د محصولاتو د خرڅلاو په کار کې هراړخیزې مرستې کوي.

درویشتمه ماده:

دولت پر ځمکه باندې د کروندگرو او ځمکه والو د مالکیت حق د قانون سره سم تضمینوي.

دولت په کرڼه کې د دموکراتیکو بدلونونو د رامینځ ته کولو په مقصد د کروندگرو او ځمکه والو د گټو په پام کې نیولو سره لازم تدبیرونه نیسي.

دولت د کرڼې د سترو او میکانیزه دولتی، مختلطو او خصوصي فارمونو جوړول هڅوي او د نویو او شاوخوا ځمکو د آبادۍ په چاره کې مرسته کوي.

خلیرویشتمه ماده:

دولت د کوچیانو او مالدارانو د پاره له خرڅایونو څخه د استفادې امکان د قانون سره سم تضمینوي، د مال داری د ودې، د محصولاتو د خرڅلاو او د هغوی د اقتصادي، ټولنیزو او معیشتي شرایطو د ښه کولو د پاره د مساعدو شرایطو د برابرولو په مقصد مرسته کوي.

پنځه ویشتمه ماده:

دولت د ملي اقتصاد د پرمختیا په مقصد د خصوصي پانګې اچونې مصوونیت تضمینوي، د صنایعو، سوداګرۍ، ودانۍ، ترانسپورت، کرڼې او د خدمتونو د برخو په پرمختیا کې د ملي پانګه والو برخه اخیستنه د قانون سره سم هڅوي او حمایت یې

صادراتي مالونود كیفیت لوړتيا كوي.	
هڅوي او د بهرنۍ پانگې او دولت د خصوصي متشبثانو سره	
انحصاراتو د سيالۍ په وړاندې د گټور او هراړخيز اړيكي پراخوي او د	
هغوی ملاتړ كوي.	بهرنۍ پانگې سره په سيالۍ كې د
اووه ويستمه ماده:	خصوصي سكتور ملاتړ كوي او د
دولت د ملي اقتصاد د ودې په مالي، كريدتي، گمبركي او د بيود	
مقصد د افغانستان په جمهوريت كې سياست د تنظيم په وخت كې د	
بهرنۍ پانگې اچونې ته اجازه ور كوي خصوصي سكتور گټې د قانون سره	
او د قانون سره سم يې تنظيموي.	سمې په پام كې نيسي.
اته ويستمه ماده:	شپږ ويستمه ماده:
د افغانستان په جمهوريت كې د افغانستان په جمهوريت كې	
بهرني اشخاص د عقاري ملكيت حق كورنۍ او بهرنۍ تجارت د خلكو د گټو	
نه لري.	په پام كې نيولو سره د دولت له خوا
پر سياسي نمايندگيو او بهرنيو تنظيمېږي.	
دولتونو باندې د عقار پلورل د بالمثل دولت په دغه مقصد د مالونو	
چلند پر اساس او پر هغوبين المللي د وارداتو او صادراتو د پراختيا او د	
مؤسسو باندې چې د افغانستان عمده او پرچون تجارت د پرمختيا په	
جمهوريت د هغو غړي وي، د حكومت كار كې د ملي پانگه والو فعاليت	
له موافقې وروسته مجاز دي.	هڅوي. د بيوتاكل او كنترول په غاړه
نه ويستمه ماده:	اخلي.
د ملكيت د وراثت حق د اسلام د دولت د توليداتو زياتوالی او د	

شریعت سره سم د قانون په واسطه د نړۍ د ساتنې او پابینت په مقصد تضمینېږي. دیرشمه ماده:

لازم تدبیرونه نیسي او عملي کوي یې.

استملاک یوازې د عامه گټو د تأمین په مقصد د عادلانه او مخکیني عوض په بدل کې د قانون سره سم کېږي.

دریم فصل

د اتباعو تابعیت، اساسي حقوق، آزادي او مکلفیتونه

دري دیرشمه ماده:

د ملکیت مصادره د قانون له حکمه اود محکمې له پریکړې پرته جایزه نه ده.

د افغانستان د جمهوریت تابعیت د ټولو اتباعو د پاره برابر او یو شان دی.

یو دیرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د قانون او ټولنیز عدالت پر اساس د مالیې او محصول معیارونه، اندازه او ډولونه ټاکل کېږي.

د افغانستان په جمهوریت کې د قانون سره سم د هر شخص چې د قانون سره سم د افغانستان د جمهوریت تابعیت لري، افغان بلل کېږي.

دوه دیرشمه ماده:

دولت د طبیعت، طبیعي شتمنیو د ساتنې او له طبیعي زیرمو څخه د معقولي استفادې، د ژوندانه د چاپیریال د ښه کولو، د اوبو او هوا د ککړیدو د مخنیوي او د څارویو او بوټو

د افغانستان د جمهوریت له اتباعو څخه هېڅوک په هیواد کې د ننه او یا له هیواده بهر ته نه تبعیدېږي.

د افغانستان د جمهوریت له اتباعو څخه هېڅوک په هیواد کې د ننه او یا له هیواده بهر ته نه تبعیدېږي.

څلور دیرشمه ماده:

پنځه دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت له اتباعو	د افغانستان د جمهوریت اتباع،
څخه هیڅوک بهرنی دولت ته نه ورتسلیمول کیږي.	بنځه وي که نرد ملیت، نژاد، ژبې،
شپږ دېرشمه ماده:	قبیلې، دین، مذهب، سیاسي عقیدې،
د افغانستان د جمهوریت اتباع له هېواده بهر د دولت تر حمایت لاندې دي.	زده کړې، شغل، نسب، ټولنیز دریځ،
دولت د هغوی له قانوني حقونو او گټو څخه دفاع کوي. په بهر کې د میشته افغانانو اړیکې د هېواد سره ټینګوي او هېواد ته د هغوی د راستنیدو په مقصد مرسته کوي.	د اوسیدو او اقامت د ځای له تعلقاتو پرته د قانون په وړاندې برابر حقوق او مکلفیتونه لري.
اووه دیرشمه ماده:	د اتباعو د حقوقو او مکلفیتونو په نسبت د هر ډول غیر قانوني امتیاز ټاکل او یا توپیر ممنوع دی.
د افغانستان جمهوریت په هیواد کې د میشتو بهرنیو اتباعو او بې تابعیته اشخاصو حقوق او آزادي د قانون سره سم تضمینوي. هغوی مکلف دي چې د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون او قوانین رعایت کړي.	ژوند د انسان طبیعي حق دی. هیڅوک له قانوني مجوزه پرته له دغه حق څخه نه بې برخې کیږي.
اته دېرشمه ماده:	خلوینښتمه ماده:
	د افغانستان په جمهوریت کې د ټولو مسلمانانو د پاره د دیني او مذهبي مناسکو د ترسره کولو آزادي تضمینيږي.
	د نورو ادیانو پیروان د خپلو مذهبي مراسمو په ترسره کولو کې آزاد

دي.

هېڅوک د جرم په کولو نه شي

تورن کېدلای، مگر د قانون د حکمونو سره سم.

هېڅوک نیول کېدای او

توقیفیدای نه شي، مگر د قانون د حکمونو سره سم.

هېڅوک مجازات کېدلای نه شي،

مگر د محکمې په حکم، د قانون د

حکمونو سره سم او د هغه جرم په تناسب چې کړی یې دی.

جرم یو شخصي عمل دی او په

کولو سره یې بل څوک نه مجازات کېږي.

تورن حق لري چې په خپله او یا د

مدافع وکیل په واسطه له ځانه دفاع وکړي.

دوه څلوېښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې له

انساني کرامت څخه مخالفه جزا،

شکنجه او تعذیب جواز نه لري.

د اکراه او گواښ په وسیله له تورن

هېڅوک نه شي کولای چې د ملي

ضد او وګړنیز ضد تبلیغاتو، د بنمنۍ د

رامنځ ته کولو او د افغانستان د

جمهوریت د ګټو پر خلاف د نورو

اعمالو د ارتکاب په مقصد د دین څخه

ناوړه استفاده وکړي.

یو څلوېښتمه ماده:

آزادي د انسان طبیعي حق دی.

دغه حق د نورو له آزادۍ او له عامه

ګټو پرته چې د قانون په وسیله

تنظیمېږي، حدود نه لری.

آزادي او انساني کرامت له تعرض

څخه مصئون دی دولت د هغو درناوی

او ملاتړ کوي.

د ذمی برائت اصلي حالت دی.

تورن تر هغه وخته پورې چې د محکمې

په قطعي حکم محکوم شوی نه وي، بې

ګناه ګڼل کېږي.

هیڅ عمل جرم نه شي بلل کېدای

مگر د قانون د حکمونو سره سم.

او يا بل چا څخه د اقرار، شهادت او يا څرگندونې اخيستل منع دي.	څلور څلوېښتمه ماده:
هغه څرگندونه يا شهادت چې له تورن يا بل چا څخه د اکراه په وسيله واخيستل شي اعتبار نه لري.	د افغانستان په جمهوريت کې د کور مصؤونيت تضمينېري هيڅوک د دولت د استازي په شمول نه شي کولای چې د اوسيدونکي له اجازې او له هغو حالاتو او طرز څخه پرته چې په قانون کې تصريح شوي وي، د چا کور ته ورننوزي او يا هغه وپلتي.
که چېرې د عامه خدمتونو مؤظف، تورن يا بل څوک د شهادت، څرگندونې او يا اقرار د اخيستلو په مقصد شکنجه کړي او يا د شکنجې په تعميل امر وکړي، د قانون سره سم مجازات کېږي.	پنځه څلوېښتمه ماده:
د لوړو مقاماتو په امر باندې استناد، مرتکب ته د قانون نه د مخالفو اعمالو له ارتکاب څخه برائت نه ورکوي.	د افغانستان په جمهوريت کې د مراسلاتو، د تيلفوني خبرو، تيلگرافي مخابراتو او د مخابراتو د نورو ډولونو محرميت تضمينېري.
دري څلوېښتمه ماده:	هېڅوک د دولت د استازي په شمول نه شي کولای چې د قانون له حکم پرته د تيلفوني خبرو، مراسلاتو او مخابراتو پلټنه وکړي.
د شخص پورېرتوب د هغه د آزادۍ د سلبیدو موجب کيدلای نه شي.	شپږ څلوېښتمه ماده:
د پور د تحصيل لارې او وسايل د قانون په واسطه تنظيمېري.	د افغانستان د جمهوريت اتباع چې د دولتي ارگانونو ټولنيزو سازمانونو او د چارو د مسؤولينو له خوا د دندې د

- ترسره کولو په وخت کې په غیر قانوني توګه زیانمن کېږي، د زیان د جبران حق لري. د زیان د جبران شرایط او څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمېږي.
- اووه څلوېښتمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع حق لري چې د دولت په ټولنیز-سیاسي ژوند او د چارو په اداره کې په مستقیمه توګه او یا د خپلو استازیو له لارې برخه واخلي.
- اته څلوېښتمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع د انتخابولو او انتخابیدلو حق لري. له دغه حق څخه د استفادې شرایط او طرز د قانون په واسطه تنظیمېږي.
- نهه څلوېښتمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع د فکر او بیان د آزادۍ حق لري.
- اتباع کولای شي چې له دغه حق څخه په ښکاره، شفاهي او لیکلي توګه د قانون سره سمه استفاده وکړي.
- له خپرېدو څخه مخکې د مطبوعاتو سانسور جواز نه لري.
- پنځوسمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع د قانون سره سم د سوله ییزو غونډو، تظاهراتو او اعتصاب حق لري.
- یو پنځوسمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع د انفرادي او ډله ییز شکایت، انتقاد او غوښتنې حق لري.
- دولتي ارګانونه، ټولنیز سازمانونه او د چارو مسوولين موظف دي چې شکایتونه، غوښتنې او انتقادونه په هغه موده کې چې قانون ټاکلې ده وځیږي او لازم اجراءات وکړي.
- د انتقاد په خاطر تعقیب ممنوع دی.
- دوه پنځوسمه ماده:
- د افغانستان د جمهوریت اتباع د کار او د برابر کار په وړاندې د برابر مزد د لاس ته وړولو حق لري.

دولت د کار د عادلانه او پر مختلفو قوانینو د وضع کولو او تطبیق له لارې له دغه حق څخه د اتباعو د استفادې د پاره لازم شرایط برابروي. دري پنځوسمه ماده:

د اجباري کار تحمیل منع دی. د جنگ، طبیعي آفتونو په حالت او په نورو هغو حالاتو کې چې عامه ژوند او هوساینه تهدید کړي، د اجباري کار سرته رسول له دغه امر څخه مستثنی دي.

څلور پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د ټولنې د اړتیا په پام کې نیولو سره د تخصصي څانګې له مخې د دولتي دندو د ترلاسه کولو او د شغل د انتخاب حق لري.

پنځه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د استراحت حق لري.

دولت د کار د ساعتونو او له مزد

سره د نوبتي رخصتۍ ټاکل او د رخصتیو، جشنونو او اخترونو په ورځو کې د کار د شرایطو څرنګوالی تنظیموي او د استراحت، د فرهنګي، هنري موسسو د شبکو د پراختیا او د بدني روزنې، ورزش او سالمو تفریحاتو د پاره شرایط برابروي.

شپږ پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د وړیا زده کړې حق لري. دولت د بیسوادی له منځه وړلو، په مورنۍ ژبې د زده کړې، د متوازنې ښوونې او روزنې د تعمیم، د اجباري لومړنیو زده کړو د تأمین، د تخنیکي، حرفوی او مسلکي عمومي زده کړو د تدریجي پراختیا او د ملي کادرونو د روزنې د پاره د لوړو زده کړو د سیستم د ودې په مقصد لازم تدبیرونه نیسي.

د افغانستان په جمهوریت کې بهرنیو اشخاصو ته د ښوونځیو د جوړولو اجازه د قانون سره سمه ورکول

کیدای شي، له دغو بنسټونځيو څخه یوازې بهرني اشخاص استفاده کولای شي.

اووه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د روغتیا او ټولنیزو تأمیناتو حق لري.

دولت د ملي سراسري طبي خدمتونو د سیستم د هراړخیزې او متوازنې پراختیا دروغتیایي مرکزونو او روغتونونو د پراختیا د طب د دکتورانو او طبي خدمتونو د کارمندانو د روزنې، د عمومي ناروغیو د مخنیوي، دور یا روغتیایي خدمتونو د پراختیا، د خصوصي طبي خدمتونو د تنظیم او هڅونې اود زړو کسانو، د جگړې او کار د معلولينو او د شهیدانو د پاتې کسانو د پاره د مادي تامیناتو د ښه کولو له لارې لازم تدبیرونه نیسي.

اته پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د

علمي، تخنیکي او هنري فعالیتونو د آزادۍ حق لري.

دولت د علم او د علمي کادرونو د روزنې منظم پرمختګ تأمینوي، د مؤلفانو او مخترعانو حقوق ساتي، په ټولو برخو کې د علمي څیړنو هڅونه او ملاتړ کوي او د علمي څیړنو له نتایجو څخه اغیزمنه استفاده تعمیموي.

نهه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع په هیواد کې د مسافرت او داوسیدنې او اقامت د ځای د آزاد انتخاب حق لري. دولت کولای شي چې د عامه امنیت او نظم د ساتنې، د ناروغیو د خپریدو د مخنیوي او د اشخاصو د حقوقو او آزادیو د ساتنې په مقصد د هېواد په ځینو سیمو کې مسافرت، اوسېدنه او اقامت په موقتي توګه منع کړي.

شپږمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع حق

لري چې د قانون سره سم له هيواد څخه بهرته مسافرت وكړي او وطن ته راستانه شي.

شرایط د قانون د حكمونو سره سم تنظيميږي.

خلور شپېتمه ماده:

يو شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت هر تبعه مكلف دی چې د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون او قوانين رعايت كړي.

دولت د اتباعو له اساسي حقوقو او آزاديو څخه د استفادې او د مكلفيتونو د ترسره كولو د پاره لازم شرایط برابر وي.

هېڅوك حق نه لري چې په قانون كې له مندرجو حقوقو او آزاديو څخه د عامه گټو پر خلاف او د نورو اتباعو د حقوقو او آزاديو په زيان استفاده وكړي.

د قانون له حكمونو څخه بې خبري عذر نه گڼل كيږي.

دوه شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع او بهرني وگړي مكلف دي چې دولت ته د قانون سره سمه ماليه او محصول ورکړي.

خلورم فصل

لويه جرگه

پنځه شپېتمه ماده:

لويه جرگه د ملي او تاريخي دودونو له مخې، د افغانستان د خلکو دارادې تر ټولو لوړه بنکارندويه ده.

شپږ شپېتمه ماده:

لويه جرگه له دغو کسانو څخه جوړه ده:

دري شپېتمه ماده:

له هېواد، خپلواکي، ملي حاکميت او د هېواد له ځمکنۍ بشپړتيا څخه دفاع د افغانستان د جمهوريت د اتباعو له وياړه ډک مکلفيت دی.

په وسله وال پوځ کې د خدمت

- ۱- د ملي شورا غړي. لويه جرگه دغه واکونه لري:
- ۲- له هر ولايت او د هغه له معادل واحد څخه د خلکو په انتخاب لس تنه. ۱- د اساسي قانون تصويب او تعديل.
- ۳- واليان او کابل ښاروال. ۲- د جمهور رئيس انتخاب او د هغه د استعفاء منل.
- ۴- صدر اعظم، د صدر اعظم مرستيالان او دوزيرانو د شورا غړي. ۳- د جگړې او متارکې له اعلان سره موافقت.
- ۵- قاضي القضا، د سترې محکمې مرستيالان او غړي. ۴- د هغو خورا مهمو مسألو په باره کې د تصميم نيول چې د هېواد په برخليک پورې اړه لري.
- ۶- لوی څارنوال او د هغه مرستيالان. ۵- د اساسي قانون د شورا رئيس او غړي.
- ۷- د ملي جبهې د اجرائيه هيات غړي. ۶- د سياسي، علمي، ټولنيزو او روحاني غوره شخصيتونو له جملې څخه حداکثر (۵۰) تنه چې د ملي جبهې د دارالانشاء د پېشنهاد پر اساس د جمهور رئيس په واسطه ټاکل کيږي.
- ۸- د ملي جبهې د اجرائيه هيات غړي. ۷- د لويې جرگې نصاب د هغې د ټولو غړيو د دوو ثلثو په حضور بشپړيږي.
- ۹- د سياسي، علمي، ټولنيزو او روحاني غوره شخصيتونو له جملې څخه حداکثر (۵۰) تنه چې د ملي جبهې د دارالانشاء د پېشنهاد پر اساس د جمهور رئيس په واسطه ټاکل کيږي.
- ۱۰- د سياسي، علمي، ټولنيزو او روحاني غوره شخصيتونو له جملې څخه حداکثر (۵۰) تنه چې د ملي جبهې د دارالانشاء د پېشنهاد پر اساس د جمهور رئيس په واسطه ټاکل کيږي.

د لويې جرگې تصميمونه د هغې د
ټولو غړيو دراىو په اكثريت نيول
كېږي. جمهور رئيس د لويې جرگې د
غړيو دراىو په اكثريت د اوو كلونو د
مودې د پاره انتخابېږي.

نهه شپيتمه ماده:
د اولسي جرگې درنگيدو په حالت
كې د هغې غړي د نوې اولسي جرگې تر
انتخابه پورې خپل غړيتوب د لويې
جرگې د غړيو په توگه ساتي.
اويایمه ماده:

د لويې جرگې انتخاب د قانون او
كرنلاره يې په خپله د لويې جرگې په
واسطه تنظيمېږي.

پنځم فصل

جمهور رئيس

يو اويایمه ماده:

جمهور رئيس د دولت مشر دی،
خپل واکونه په تقنينيه، اجرائيه او
قضائيه برخو کې د دغه اساسي قانون
او د افغانستان د جمهوريت د قوانينو
له حکمونو سره سم تعميل وي.

دوه اويایمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت هر
مسلمان تبعه چې د څلوېښت كلنۍ
عمر يې بشپړ كړى وي، په خپله او
همسريې له افغان مور او پلار څخه
زېږيدلي او له مدني او سياسي حقوقو
څخه برخمن وي. د جمهور رئيس په
توگه انتخابېدلای شي.

دری اويایمه ماده:

څلور او یایمه ماده:

مصوبو توشیح.

جمهور رئیس په لویه جرگه کې له
انتخابیدلو وروسته په لاندې ډول لوړه
کوي:

۳- د حکومت په جوړولو باندې د
موظف صدر اعظم ټاکل.

۴- د اولسي جرگې له خوا د باور

د رایې له لاس ته وروړلو وروسته د
حکومت د رئیس او غړیو منظوری او د
هغوی د استعفا منل.

۵- د لزوم په وخت کې د وزیرانو د
شورا د غونډو تدویر او مشري.

۶- د قانون د حکمونو سره سم د
قاضیانو، د لوړ رتبه کارمندانو او د
وسله وال پوځ د افسرانو د تقرر، ترفیع
او تقاعد منظوري.

۷- د سیاسي، ټولنیزو او
اقتصادي سترو مسائلو په باب د
عمومي نظر غوښتنې یا عامه رایې ته
د مراجعې (ریفراندم) په باره کې د
تصمیم نیول.

۸- د مجازاتو بڅښل او کمول.

۹- په بهرنیو دولتونو او بین

المللی سازمانونو کې د افغانستان

«د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې
د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو
حمایت، د اساسي قانون رعایت او
دهغه د تطبیق څارنه او د افغانستان د
خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ
بشپړتیا ساتنه وکړم. د اتباعو اساسي
حقوق او آزادی وساتم او خپلې ټولې
هلې ځلې د ټولنیز عدالت، د خلکو د
نیکمرغۍ، د سولې د ټینګښت او د
هیواد د پرمختګ د تأمین په خاطر په
کار واچوم.»

پنځه او یایمه ماده:

جمهور رئیس د دغه اساسي قانون
پر نورو مندرجو واکونو برسيره دغه
واکونه لري:

۱- د وسله وال پوځ لوړ قیادت.

۲- د قوانینو او د ملي شورا د

- د جمهوريت د ديپلوماتيکو نماينده گيو
د رئيسانو ټاکل.
- ۱۰- د افغانستان په جمهوريت
کې د بهرنيو دولتونو د ديپلوماتيکو
نماينده گيو د رئيسانو د باورليکونو
منل.
- ۱۱- د اضطرار د حالت، د
عمومي او قسمي سفر بری اعلان او
پای ته رسول يې.
- ۱۲- د لويې جرگې په موافقه د
جگړې او متارکې اعلان.
- ۱۳- د پيسو د خپرولو اجازه.
- ۱۴- د قانون سره سم د تابعيت او
پناه ورکړه.
- ۱۵- د قانون سره سم د نښانونو،
مډالونو او افتخاري لقبونو ورکړه.
- ۱۶- د قانون سره سم د نورو
واکونو عملي کول.

شپږ اويايمه ماده:

جمهوررئيس د صعب العلاجې او
اوږدې ناروغۍ او يا استعفا له حالاتو

شپږم فصل

ملي شورا

اووه اويايمه ماده:

ملي شورا د افغانستان د

پرته د واک د دورې تر پايه خپلو دندو
ته دوام ورکوي. په ټولو هغو حالاتو
کې چې جمهوررئيس ونه شي کړای
خپلې دندې سرته ورسوي دغه دندې د
جمهوررئيس د لومړي مرستيال له خوا
تر سره کيږي.

د جمهوررئيس په دايمي توگه د
کار دور تيا له لاسه ورکولو، مړينې او
يا استعفا په صورت کې جرگه د هغه د
لومړي مرستيال په واسطه د نوي
جمهوررئيس د انتخاب په مقصد د
يوې مياشتې د مودې په ترڅ کې رابلل
کيږي.

د استعفا په حالت کې جمهور
رئيس خپله استعفا په مستقيمه توگه
لويې جرگې ته وړاندې کوي.

جمهوریت تر ټولو لوړ تقنیني ارگان دی. شخصیتونو له ډلې څخه د څلورو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا ټاکل کېږي. اته او یایمه ماده:

ملي شورا د ولسي جرگې اوسنا له دوو مجلسونو څخه جوړه ده. نهه او یایمه ماده: د ملي شورا د غړيو شمېر، شرایط، د انتخاب او انتصاب طرز د قانون سره سم تنظیمېږي.

دولسي جرگې وکیلان د انتخاباتي حوزو له لارې د نفوسو د برابر شمیر په اساس د یوې پنځه کلنې تقنینیه دورې د پاره انتخابېږي. د سنا د مجلس غړي (سناتوران) په لاندې توگه انتخاب او ټاکل کېږي: ۱- له هر ولایت او دهغه له معادلو واحدونو څخه دوه تنه د پنځو کلونو د پاره. ۲- د هر ولایت او دهغه معادل د شورا د غړيو له جملې څخه دوه تنه د دریو کلونو د پاره د مربوطې شورا په انتخاب.

۱- د قوانینو او تقنیني فرمانونو تصویب، تعدیل او لغوه کول او جمهور رئیس ته یې د توشیح په غرض وړاندې کول. ۲- د قوانینو تفسیر. ۳- د بین المللی تړونونو تصویب او فسخ. ۴- د اقتصادي-ټولنیزې پرمختیاد پلانونو تصویب او د هغود ترسره کولو په باب د حکومت د راپور

۱- له هر ولایت او دهغه له معادلو واحدونو څخه دوه تنه د پنځو کلونو د پاره. ۲- د هر ولایت او دهغه معادل د شورا د غړيو له جملې څخه دوه تنه د دریو کلونو د پاره د مربوطې شورا په انتخاب. ۳- پاتې دریمه برخه د خبرو، پوهو او باوري افراډو او ملی

۳- پاتې دریمه برخه د خبرو، پوهو او باوري افراډو او ملی

سناد خیلو غریو خخه دینخو

کلونود پاره د رئیس اود یوه کالد

پاره د دوو مرستیالانو او دوو منشیانو

یه ترکیب اداری هیأت انتخابوی.

د ملی شورا د مجلسو نور رئیسان

د مربوطو غونډو لارښوونه او د نظم

تامین یه غاړه لری. د رئیسانو په

غیاب کی یوتن مرستیال دھغوی

دندی سرته رسوي.

پنچہ اتیایمہ مادہ:

د ملی شورا عادي اجلاس په کال

کی دوه ځله د سنبلې د میاشتی په

لومړۍ اوونۍ او د حوت د میاشتې په

لومړۍ اوونۍ کی جوړیږی.

د ملی شورا د هر عادي اجلاس

موده دری میاشتی ده. که چیری د

ملی شورا یہ اجلاس کی کلنی بودجہ

او یا یرمختیایی یلان مطرح وی د ملی

شوراء اجلاس موده د هغوله تصویب

خخه یخوا پای ته رسیدلای شی.

که چیری بود جه د مالی کال له پیل

د مودې په ترڅ کې رابلل کېږي.	څخه پخوا، تصویب نه شي، د تېر کال
اووه اتیایمه ماده:	بودجه د نوي کال د بودجې د تصویب
د ملي شورا د هر مجلس نصاب د	تروخته پورې تطبیقېږي.
هغه د غړيو د دوو دریمو برخو په	د ملي شورا فوق العاده اجلاس د
حضور بشپړېږي.	جمهور رئیس د تصمیم، د مجلسونو
د هر مجلس تصمیم د هغه د ټولو	د هریوه رئیس د غوښتنې او یا د هر
غړيو درا یو په اکثریت نیول کېږي.	یوه مجلس د غړيو د پنځمې برخې د
اته اتیایمه ماده:	غوښتنې له مخې جوړیدلای شي.
د ملي شورا د مجلسونو جلاو	شپږ اتیایمه ماده:
گډې غونډې علني دي، مگر دا چې	د ملي شورا مجلسونه په ځانگړې
مجلس د هغو د سري والي په باب	یا گډه توگه غونډې کوي.
تصمیم ونیسي.	د ملي شورا د مجلسونو د گډو
د دواړو مجلسونو د بحثونو جریان	غونډو لارښوونه په وار سره د هغو د
ثبتيږي.	رئیسانو له خوا کېږي.
نهه اتیایمه ماده:	د ملي شورا اجلاس د جمهور
د ملي شورا هر مجلس له خپلو	رئیس له خوا پرانیستل کېږي او پای
غړيو څخه د هر مجلس په واک کې د	ته رسول کېږي.
ننه مسألو د لومړنۍ څېړنې او چمتو	د ملي شورا د تقنینیه دورې
کولو، د قوانینو او د هر مجلس د	لومړنۍ اجلاس د جمهور رئیس په
تصمیمونو د عملي کولو څخه د	وسيله دا ولسي جرگې د انتخاباتو له
څارنې په مقصد دایمي کمیسیونونه	پای ته رسیدو وروسته د دېرشو ورځو

انتخابوي.

ورکوي

نوي یمه ماده:

دوه نوي یمه ماده:

د ملي شورا هر مجلس واک لري چې د لزوم په صورت کې د خیرنې او پلټنې کمیسیونونه او نور موقتي کمیسیونونه جوړ کړي.

د وزیرانو د شورا غړي کولای شي چې په مشورتي رایې سره د ملي شورا په غونډو کې برخه واخلي.

د خیرنې او پلټنې د کمیسیونونو دندې او کړنلاره د ملي شورا د هر یوه مجلس له خوا تنظیمېږي.

د ملي شورا غړي په جلا او گډ اجلاس کې درایی او نظر د څرگندولو حق لري.

یو نوي یمه ماده:

دولسي جرگې غړي حق لري چې د استیضاح په غونډه کې صدر اعظم او یاد حکومت هر یو غړی تر استیضاح لاندې ونیسي. د استیضاح ځواب په لیکلې یا شفاهي توگه وړاندې کېږي.

په دنده او یا بهر کې درایی یا نظر د څرگندولو په خاطر تر عدلي تعقیب لاندې نه نیول کېږي.

اولسي جرگه کولای شي چې دور کړ شوي ځواب له مخې له حکومت څخه د باور د سلب موضوع وڅیړي.

د ملي شورا غړی د مربوط مجلس له موافقي پرته او د ملي شورا د دوو اجلاسونو تر مینځه د هغې د ادارې هیئت له موافقي پرته د څرگند جرم د حالاتو په استثنای نیول کېدلای او توقیفېدلای نه شي او تر عدلي تعقیب لاندې نه نیول کېږي.

که چیرې حکومت د باور د سلب سره مخامخ شي د وزیرانو د نوی شورا تر جوړیدو پورې خپلو دندو ته دوام

که چېرې د ملي شورا غړی د

- خرگند جرم په حالت کې ونیول شي باید د مربوط مجلس اداري هیأت ته خبر ورکړ شي.
- خلورنوي یمه ماده:
- د غه مقامات د ملي شورا هر یوه مجلس ته د قانون د وضع کولو، تعدیلولو او لغوه کولو د پیشنهاد حق لري:
- ۱- جمهور رئیس.
 - ۲- د ملي شورا د دواړو مجلسونو دایمی کمیسیونونه.
 - ۳- د هر مجلس د غړیو لږ تر لږه لسمه برخه.
 - ۴- د وزیرانو شورا.
 - ۵- ستره محکمه.
 - ۶- لویه څارنوالی.
 - ۷- د ملي جبهې اجرائیه هیأت.
 - ۸- د عالمانو او روحانیونو شورا.
- پنځه نوي یمه ماده:
- له هغوی حالاتو پرته چې په دغه اساسي قانون کې په بل ډول اټکل شوي دي د دغه اساسي قانون د (۸۱) مادې د مندرجو واکونو په باب د یوه مجلس تصمیمونه، بل مجلس ته استول کېږي.
- که چېرې د یوه مجلس تصویب د بل مجلس له خوا رد شي، توافق ته درېدو په مقصد د دواړو مجلسونو له غړیو څخه په برابر شمیر گډ هیئت جوړېږي.
- د گډ هیئت موافق تصمیم د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذ گڼل کېږي.
- که چېرې گډ هیأت د نظر د اختلاف په لیرې کولو بریالی نه شي، موضوع د ملي شورا په گډه غونډه کې خپرل کېږي او د هغې په باب تصمیم د گډې غونډې د غړیو درایو په اکثریت نیول کېږي.
- شپږ نوي یمه ماده:
- د ملي شورا تصمیمونه د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذېږي.

اته نوی یمه ماده:

نهہ نوی یمہ مادہ:

ملي شورا په وسيله تنظيميږي.

سلمه ماده:

نوي انتخابات د ولسي جرگې له رنگیدو وروسته د دیرشو ورځو په

- افغانستان د جمهوریت د دولتي
قدرت ډیر لوړ اجرائیوي او اداري
ارگان دی.
- د وزیرانو شورا له دغو کسانو څخه
جوړه ده:
- صدراعظم.
- د صدراعظم مرستیالان.
- وزیران او د وزارت د معادلو
مرکزي ارگانو نور رئیسان.
- یوسلو یوه یمه ماده:
- موظف صدر عظم د تقنینیه دورې
په لومړني اجلاس کې د کورني او
بهرني سیاست تګ لاره او د حکومت
ترکیب د باور درايې د اخیستلو په
مقصد ولسي جرګې ته وړاندې او
معرفي کوي.
- صدر اعظم د باور درايې او د
جمهور رئیس د منظوري له اخیستلو
وروسته د کورني او بهرني سیاست
تګلاره او د حکومت غړي سنا ته
وړاندې او معرفي کوي.
- ۴- د قانون د حکمونو سره سم د
- یوسلو دویمه ماده:
- د وزیرانو شورا د غه دندې او
واکونه لري:
- ۱- د کورني او بهرني سیاست د
تګ لارې طرح او تطبیق.
- ۲- د ملی اقتصاد د چارو د اجرا
کولو تأمین، د اقتصادي او ټولنیزې
پرمختیا د پلانونو طرح کول، د دولتي
بودجې ترتیب، د پلانونو او بودجې
تطبیق او ملی شورا ته د هغو د اجرا
کولو په باب د راپور وړاندې کول.
- ۳- د دولت د ګټو د قانونی ملکیت
د ټولو ډولونو د حمایت، د عامه نظم او
امنیت د تأمین او د اتباعو د حقوقو او
آزادیو د ساتنې په مقصد د تدبیرونو
نیول.
- ۴- د قانون د حکمونو سره سم د

- بهرنيو اړيکو عمومي لارښوونه، د
بهرنيو دولتونو او بين المللي موسسو
سره د ديپلوماتيکو اړيکو ټينګول او د
موافقت ليکونو لاسليک کول.
- ۵- د وزيرانو په شورا پورې د
ترليو ادارو او ارګانونو جوړول.
- ۶- د قانون د حکمونو سره سم نور
واکونه.
- د افغانستان د جمهوريت د
وزيرانو شورا د خپلو واکونو په حدودو
کې مقررې او اساسنامه تصويبوي.
يو سلو څلورمه ماده:
- د ملي شورا د تعطيل او يا دولسي
جرګې د ړنگيدو په وخت کې د وزيرانو
شورا د عاجلې اړتيا په صورت کې
کولای شي چې په بودجې او مالي چارو
پورې له مربوطو مسائلو پرته د ملي
شورا په واک کې د شاملو مسئلو په
باب تقنيني فرمانونه وضع کړي،
تقنيني فرمانونه د جمهور رئيس له
توشيح وروسته نافذ ګڼل کيږي.
- د وزيرانو شورا هغه تقنيني
فرمانونه چې د اساسي قانون د دغې
مادې د حکم سره سم وضع شوي دي د
ملي شورا لومړني اجلاس ته د
منظورۍ په غرض وړاندې کوي. که
چېرې تقنيني فرمانونه د ملي شورا له
خواردشي، د ملي شورا د تصميم له
نيتې څخه له اعتباره لويږي.
- جمهور رئيس کولای شي چې د
ملي شورا د دوو اجلاسو تر مينځ موده
او يا دولسي جرګې د ړنگيدو په جريان
کې د صدر اعظم د پيشنهاد له مخې د
حکومت ځينې غړي ګوښه او يا نوې
غړي وټاکي.
- دغه موضوع دولسي جرګې
لومړني اجلاس ته د تصميم نيولو په
مقصد وړاندې کيږي.
يو سلو پنځمه ماده:
- د وزيرانو د شورا دواک دوره د
تقنيه دورې په پای ته رسيدو سره پای
ته رسيږي. هغه حکومت چې دواک

دوره یې پای ته رسیدلې ده دوزیرانو د نوې شورا تر جوړیدو پورې خپلې دندې سرته رسوي.

یو سلو شپږمه ماده:

د وزیرانو د شورا تشکیل، ترکیب او فعالیت څرنگوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

اتم فصل

قضا

یو سلو اوومه ماده:

قضا د دولت یو خپلواک رکن دی.

یو سلو اتمه ماده:

فضاوت د افغانستان په جمهوریت کې یوازې د محکمې له خوا د قانون د حکمونو سره سم کیږي محکمې د افغانستان په جمهوریت کې له:

سترې محکمې، دولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالیو، علاقداریو، ښارونو او ناحیو له محکمو او د وسله وال پوځ له محکمو څخه عبارت دي.

یو سلو نهمه ماده:

ستره محکمه د ترټولو لوړ قضایي ارگان په توګه د هیواد د قضایي واحد سیستم په سر کې ده او د قاضي القضا، د قاضي القضا له مرستیالانو او غړیو څخه مرکبه ده.

ستره محکمه د قانون د حکمونو سره سم د محکمو فعالیتونه څاري او د محکمو په فعالیتونو کې د قانون یو شان تطبیق تامینوي.

یو سلو لسمه ماده:

قاضي القضا، د سترې محکمې مرستیالان او غړي د شپږو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا ټاکل کیږي.

ستره محکمه جمهور رئیس ته مسؤله او په راپور ورکولو مکلفه ده.

یو سلو یوولسمه ماده:

محکمې په خپل قضاوت کې خپلواکې او یوازې د قانون تابع دي.

د محکمو له خوا غوراو د حکم صادرول د قانون او محکمې په

په محکمو کې د قضیو غوراو حل
او فصل په پښتو او دری ژبو او یاد

سیمې داوسیدونکو د اکثریت په ژبه کیری.

که چیرې د دعوي لوري په هغه ژبه
باندې چې محاکمه پری کیږي ونه

پوهنیزې، د ترجمان په مرسته د قضیې
د موادو او اسناد وسره د اشنایی حق او
په مورنۍ ژبه باندې په محکمه کې د
خبرو حق ورته تضمینېږي.
یوسلوین غلسمه ماده:

د محکمو پریکړې باید مدلی وی
او د حکم سببونه پکی ذکر شی.

د محکمو قطعي پريکړې واجب
التعميل دي، د اعدام له حکمه پرته
چې د جمهور رئيس له منظوري
وروسته عملي کيږي.
يوسلو شيار سمه ماده:

دمحکمو تشکیل، ترکیب، واک
او د فعالیت خرنګوالی د قانون په

واسطہ تنظیمی.

نهم فصل

څارنوالی

یوسلو او ولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت
څارنوالی د مرکزیت د اصل پر بنسټ
واحد سیستم دی او له لویې څارنوالۍ،
د ولایتونو، لویو ولسوالیو،
ولسوالیو، علاقه دارو، ښارونو او
ناحیو له څارنوالیو او د وسله وال پوځ
له څارنوالۍ څخه جوړ دی.

یوسلو اتلسمه ماده:

لوی څارنوال د هیواد د څارنوالۍ د
ارگانونو د فعالیت لارښوونه کوي.

د څارنوالۍ ارگانونه په خپلو
اجرا آتو کې خپلواک دي. یوازې د
قانون او لوی څارنوال تابع دي.

یوسلو نولسمه ماده:

لوی څارنوال او د هغه مرستیالان د
جمهور رئیس له خوا د شپږو کلونو د
پاره ټاکل کېږي.

لوی څارنوال جمهور رئیس ته

مسوول او د راپور په ورکولو مکلف
دی.

یوسلو شلمه ماده:

د ټولو وزارتونو او د دولتي ادارې
د نورو مرکزي ارگانونو، د سیمه ییز
و شورا گانو د اجرائیوي کمیټو، د
دولتي، مختلطو او خصوصي
موسسو، ادارو، کوپراتیفونو، سیاسي
گوندونو او ټولنیزو سازمانونو، د
چارو د مسوولینو او اتباعو له خوا د
قوانینو پر یو شان تطبیق او رعایت
باندې لوړه څارنه د لوی څارنوال او د
هغه تر لاس لاندې څارنوالانو په غاړه
ده.

یوسلو یو ویشتمه ماده:

د څارنوالۍ تشکیل، ترکیب،
واک او د فعالیت څرنگوالی د قانون
په واسطه تنظیمېږي.

لسم فصل

د اساسي قانون شورا

یوسلو دوه ویشتمه ماده:

- د افغانستان د جمهوريت د اساسي قانون شورا د اساسي قانون سره د قوانينو، نورو تقنيني اسنادو او بين المللي تړونونو د سمون لرلو د څارنې په مقصد جوړېږي.
- يوسلو درويشتمه ماده:
- د اساسي قانون شورا د غه واکونه لري:
- ۱- د اساسي قانون سره د قوانينو، تقنيني فرمانونو او د بين المللي تړونونو د سمون لرلو څيرل.
- ۲- جمهور رئيس ته له اساسي قانون څخه د راولاړو شويو مسئلو په باب د حقوقي او قضايي مشورو ورکول.
- يوسلو څلورويشتمه ماده:
- د اساسي قانون شورا د خپلو واکونو د تعميل په مقصد حق لري:
- ۱- هغه تقنيني اسناد چې د توشيح په غرض جمهور رئيس ته وړاندې کيږي، مطالعه او د اساسي قانون سره د هغو د سمون لرلو په باب نظر څرگند کړي.
- ۲- جمهور رئيس ته د قانون جوړولو د چارو د پرمختيا په مقصد د تدبيرونو د نيولو په برخه کې چې اساسي قانون حکم کوي، مشخص پيشنهادونه وړاندې کوي.
- يوسلو پنځمه ويشتمه ماده:
- د اساسي قانون شورا له رئيس او (۸) غړيو څخه جوړه ده چې د جمهور رئيس له خوا د (۶) کلونو د پاره ټاکل کيږي.
- يوسلو شپږويشتمه ماده:
- د اساسي قانون شورا جمهور رئيس ته مسئوله او د راپور په ورکولو مکلفه ده.
- يوسلو اووه ويشتمه ماده:
- د اساسي قانون د شورا تشکيل او د فعاليت څرنگوالی د قانون په واسطه تنظيميږي.

یوولسم فصل

سیمه ییزې شوراګانې

یوسلو اته ویشتمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د سیمه

ییزې ادارې له پلوه د ولایتونو، لویو

ولسوالیو، ولسوالو، علاقدارو،

کلیو، ښارونو او ناحیو په اداري

واحدونو باندې ویشل کېږي. په اداري

واحدونو کې د دولتي قدرت ارګانونه

د هغو سیمه ییزې شوراګانې دي.

د سیمه ییزو شوراګانو اجرایوي

ارګانونه له اجرایوي کمیټو څخه

عبارت دي چې د خلکو د وکیلانو د

سیمه ییزو شوراګانو د اجرایوي

کمیټو په سر کې په ترتیب سره والیان،

لوی ولسوالان، ولسوالان،

علاقداران، د کلیو ملکان، ښاروالان

او د ناحیو آمران واقع دي.

یوسلو نهه ویشتمه ماده:

د دولتي قدرت او ادارې سیمه ییز

ارګانونه د سیمې په ادارې پورې تړلې

مربوطې چارې د هېواد د عامه ګټو په

پام کې نیولو سره سرته رسوي.

ټولې مربوطې سیمه ییزې

موسسې، سازمانونه او ادارې د سیمه

ییزو شوراګانو او د هغو د اجرایوي

کمیټو د تصمیمونو په عملي کولو

مکلفې دي.

یوسلو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراګانو د واک دوره

درې کاله ده.

یوسلو یو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراګانو تشکیل،

دندې، واکونه او د انتخاب او فعالیت

څرنګوالی د قانون په واسطه

تنظیمیږي.

دوولسم فصل

بهرنۍ سیاست

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت بهرنۍ

سیاست د ملي ګټو د تامین، د

خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ

بشپړتيا ټينگښت، د نړيوالې سولې او امنيت او د سوله ييز گډ ژوند ساتلو، د حقوقو د برابرۍ او د بين المللي همکارۍ د هراړخيزې پرمختيا پر بنسټ ولاړ دي.

يوسلو دري ديرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت د ملگرو ملتونو د سازمان د منشور، د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې او د بين المللي حقوقو د نورو منل شويو اصولو او موازينو درناوی او رعايت کوي.

يوسلو څلور ديرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت دنا پيلتوب سياست د دولت د بهرني سياست د مهم اصل په توگه تعقيبوي او د ناپييلتوب د غورځنگ د يوه بنسټ ايښودونکي په توگه د هغه هدفونو ته د رسيدلو په لاره کې هلې ځلې کوي.

يوسلو پنځه ديرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت د ټولو

هيوادنو، په تيره بيا د گاونډيو او اسلامي هيوادونو سره د هغو د سياسي، ټولنيز او اقتصادي نظام په پام کې له نيولو پرته، د حقوقو د برابرۍ، خپلواکۍ، ملي حاکميت او ځمکنۍ بشپړتيا ته د متقابل درناوي، د يوبل په کورنيو چارو کې د لاس نه وهلو، زور، گواښ او يا قوې ته د لاس نه اچولو، د لاس وهنې او تيري د ټولو ډولونو د غندلو او د بين المللي حقوقو د منل شويو اصولو او موازينو سره سم د بين المللي ژمنو درښتياني ترسره کولو د اصولو پر بنسټ د دوستانه اړيکو د رامنځ ته کولو او ټينگښت غوښتونکي دي.

يوسلو شپږ ديرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت د سولې، ملي خپلواکۍ، دموکراسۍ، ټولنيزې ترقي او د برخليک په ټاکلو کې د ملتونو د حق په خاطر د خلکو او ملتونو د مبارزې ملاتړ کوي، د

د افغانستان د جمهوریت اساسی
قانون تر ټولو لوړ حقوقي اعتبار لري،
قوانین او نور تقنیني اسناد له هغه سره
سم وضعه کیږي.

یو سلو څلویښتمه ماده:

دولت او د هغه ټول ارګانونه د
افغانستان د جمهوریت د اساسي
قانون او قوانینو پر اساس فعالیت
کوي، حقوقي نظم، د ټولنې ګټې او د
اتباعو قانوني حقوق او ګټې تأمینوي.
دولتي، کوپراتیفي، مختلطې او
خصوصي موسسې، سیاسي ګوندونه،
ټولنیز سازمانونه، د چارو مسوولین او
اتباع د افغانستان د جمهوریت د
اساسي قانون او قوانینو په رعایت
مکلف دي.

یو سلو یو څلویښتمه ماده:

د اساسي قانون تعدیل په
مستقیمه توګه د لویې جرګې په واسطه
کیږي.

همدغه شان د اساسي قانون د

استعمار، نوي استعمار، امپریالیزم،
صهیونیزم، راسیزم، اپارتاید او
فاشیزم پر ضد مبارزه کوي.

یو سلو اووه دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د پوره بې
وسلې کولو، په ځمکه او فضا کې
دوسله ییزو سیالیو د بندولو، د هسته
يي، کیمیاوي او د ډله ییزې وژنې
دوسلې د نورو ډولونو د نه پراختیا او له
منځه وړلو، د بهرنیو پوځي اډو له
منځه وړلو، د بین المللي کړکیچونو د
لیرې کولو او د بین المللي اقتصادي او
اطلاعاتي نوي او عاډلانه نظم د
تینګولو په خاطر د مبارزې ملاتړ
کوي.

یو سلو اته دیرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د
جګړې تبلیغ منعه دی.

د یارلسم فصل

متفرقه حکمونه

یو سلو نهه دیرشمه ماده:

خطر، بحران او یا ورته حالاتو په علت
له هغو لارو څخه چې د قانون په واسطه
ټاکل شوی دي د خپلواکۍ، ملی
حاکمیت او ځمکنۍ بشپړتیا او یا د
کورني امنیت ساتل نا ممکن شي،
جمهوررئیس کولای شي چې د
اضطرار حالت اعلان کړي.

که چیرې د اضطرار حالت له دریو
میاشتو څخه زیات دوام وکړي، دهغه
د اوږدولو د پاره د لویې جرگې موافقه
شرط ده.

يوسلو څلور څلويښتمه ماده:
د اضطرار د حالت په موده کې
جمهور رئيس دغه واکونه لري:
۱- د ملي شورا د واک د دورې
اوږدول.
۲- د وزيرانو شورا ته د ملي شورا
د ځينو واکونو ورسپارل.

۳- اختصاصی محکمو او دوسله
وال پوځ محکمو ته د محکمو د ځينو
واکونو ورکول.

که چیری د جگری، د جگری د

- ۴- د اساسي قانون د (۳۰-۴۴- دندې ته دوام ورکوي. ملی شورا د اساسي قانون د تصویب له نیتي څخه د شپږو میاشتو په ترڅ کې جوړیږي.
- ۵- د قانون سره سم د نورو واکونو عملي کول. یو سلو پنځه څلویښتمه ماده: که چیري هغه بین المللي تړونونه یا میثاقونه چې د افغانستان جمهوریت هغه لاسلیک کړي او یا ورسره یو ځای شوی وی د افغانستان د جمهوریت د قوانینو د حکمونو مغایر وي نو بین المللي تړون او میثاق ته رحجان ورکول کیږي.
- یو سلو شپږ څلویښتمه ماده: د دغه اساسي قانون په انفاذ او د جمهور رئیس په انتخاب سره د انقلابي شورا رئیس هیأت ږنگیږي او انقلابي شورا د ملی شورا تر جوړیدو پورې د اساسي قانون د (۶) فصل د مندرجو واکونو په لرلو سره خپلې
- د وزیرانو شورا د اساسي قانون د (۷) فصل د مندرجو واکونو په لرلو سره د نوي حکومت تر جوړیدو پورې چې د اساسي قانون د حکمونو سره سم دولسي جرگې له خوا د باور رایه اخلي، خپلې دندې ته دوام ورکوي.
- جمهور رئیس د اساسي قانون د تصویب له نیتي څخه د شپږو میاشتو د مودې په ترڅ کې د قضا او څارنوالی اورگانونو ته د دغه اساسي قانون د حکمونو سره سم د واحد سیستم پر اساس نوی سازمان ورکوي او د اساسي قانون شورا جوړوي.
- یو سلو اووه څلویښتمه ماده: لومړنی جمهور رئیس د هغې لویې جرگې له خوا چې دغه اساسي قانون

تصويبوي، انتخابيږي. پخوا صادر شوي دي، په دې شرط
يوسلو اته خلويښتمه ماده: نافذ گڼل کيږي چې د دغه اساسي
د دغه اساسي قانون په انفاذ سره د قانون د حکمونو سره متناقض نه وي.
افغانستان د دموکراتيک جمهوريت يوسلو نهه خلويښتمه ماده:
اساسي اصول له اعتباره لويږي. هغه دغه اساسي قانون د لويې جرگې د
قوانين او نور تقنيني اسناد چې د دغه تصويب له نيتي څخه نافذ او د جمهور
اساسي قانون د انفاذ له نيتي څخه رئيس له خوا توشيح او اعلاميږي.

د متن نوم بنود

افغانستان :	ابن سينا ، لیسہ ۱۶۸
آلماني او ايتاليي متخصصان ترکيې	ابوبکر ، پير ۲۷۹
ته ورسول شول ۷۹	ابو حنيفه ، لیسہ ۱۵۵
دوهمه نړيواله جگړه کي بيطرفي ۷۳	اتحاديه محصلين ۱۵۴
د سفربري اعلان ۱۶	احسان الله ، سردار ۳۳، ۲۵
افغان ملت جريده ۱۷۳	احمد شاه بابا ۲۴۰
اکسپراورز (محوري قدرتونه) ۷۶	ازبک ۱۸۶، ۱۵۸
د الله اکبر نارې ۳۲۳، ۳۲۲	اسلامي حرکتونه ۱۵۴
الماني :	اصلاحات اراضي :
۷۶، ۷۵، ۷۴، ۷۳، ۷	۲۷۲، ۲۷۰، ۲۱۱، ۲۰۹
الماني متخصصين ۷۸	عجله وشوه ۲۷۲
امان الله خان :	مطالعہ نه وه شوي ۲۷۶
د پاچهي اعلان ۱۳	اعتمادي ، نور احمد ۱۷۶
د استقلال جگړه ۱۶، ۱۲	

انگار، جريده ۸۳	دهندوايسراى ته ليک ۱۴
انگار، فيض محمد ۸۳	ورته دوايسراى ليک ۱۵
انگليس:	لويه جرگه ۲۳، ۲۲
تاراگونه ۳	دجنبش جوانان تاثير ۲۶
په تل او وانه کې عقب نيشنى ۱۷	ريفورمونه ۲۸، ۲۷
معاهدې ۵	امين، اسد الله ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۹۰
دامان الله خان هرکلى ۳۱	امين، حفيظ الله:
افغانانو ته خپله خاوره ورکړ ۲۳۲	د کودتا امر ۲۵۴
اولسى جرگه:	بندي کيدل ۲۵۳، ۲۵۸، ۲۹۰
د اعمتاد رايه ۱۲۷	وزير خارجه ۲۶۴
انتخابات ۱۳۸	د تره کي سره اختلاف او ورباندى
بى نظمى ۱۴۳	ډزى ۲۹۱
د عسکرو د اخليدل ۱۲۶	سياسى بيروته د حالاتو بيان ۲۹۱
اهل تشيع ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۴، ۱۸۵	قدرت نيول ۲۹۴
ايبى، فقير ۷۵، ۷۶، ۷۷	د قانونيت او عدالت شعار ۲۹۵
ايران ۱۸۳، ۱۸۶، ۲۱۶، ۲۴۶	د پاکستان سره خبري ۳۰۱
بابر، نصير الله ۳۳۵	پر ضد مقاومت ۲۹۷، ۳۰۴
برتانوي حکومت:	ورباندي دروسانو حمله او وژل ۳۰۹ برتانوي حکومت:
د الوتکو بمباري ۱۸	انتقالى دوره ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۲۴
د افغانستان سره اړيکي ۵۶	اندروپوف ۳۱۹

د پاچالیک ۵۷	په ملگرو ملتونو کې د پښتونستان
ستونزی ۷۰۵	مسئله راپورته کړه ۲۳۸
برتانوی هند ۷۷	پښتو انجمن ۱۸۶
بغر، انهر ۲۱۶	پښتونخواه ملی عوامی پارټی ۲۶۲
بلدیې (ښاروالی) انتخابات	پښتونستان مسئله :
۸۷، ۸۵، ۸۴	عبدالغفار خان لومړی آواز اوچت
بین سیوان ۳۶۹	کړه ۲۳۲
پاکستان :	افغانستان په ملگرو ملتونو کې
د افغانستان سره قطع مناسبات	پورته کړه ۲۳۸
۲۴۶، ۱۱۳	برتانوی امپراتوری د توسعه طلبی
د افغانستان سره د مسایلو حل ته	نتیجه ۲۳۱
تیار نه ؤ ۲۱۸	د داود خان ملاتړ ۲۳۷
د افغانستان سره سره جگړه ۱۱۴	نور محمد تره کې د ضیا الحق سره په
پرچم :	اجنډا کې ونه نیول ۳۰۰
جریده ۱۶۶، ۱۶۱	پنجشری، مولوی عبدالحمید ۲۲
غږي د حساسو چوکيو څخه لیری	یوپل . علی احمد ۱۱۵
شول ۲۶۶	پوزانوف ۲۹۱
په کابل کې فعال و ۲۶۶	پوهنتون، تاسیس ۵۷
پژواک ، عبدالرحمن :	تاجک ۱۸۵
د عمومي اسمبلي رئیس ۲۴۶	تره کی ، ډاکټر احسان روستامل :

د تحریک پیل ۱۶۰	د ترکیې د سلطان پیغام ۸
مسلحانه فعالیت ۳۰۲	ترکې سلطان ته لیک ۸
پر غیر متنازع فیه کسانو	وژل کیدل ۲۱، ۹
ترنجیب وروسته موافقه ۳۶۶	جنازه ۱۵، ۳۱
حوت دریمه ۳۲۳	حبیب الله، کلکانی:
حیات الله، سردار ۳۰، ۱۵	بغاوت ۲۹
خاد ۲۸۲	قدرت ۳۷
خالص، مولوی محمد یونس	په پکتیا کی پر ضد لښکر ۴۷
۲۶۷، ۱۹۸	دارگ دشمالی دروازی څخه
ختیک، اجمل ۲۶۷، ۲۴۴، ۱۹۸	تینبته ۴۸
خروسچوف ۱۰۹	اعدام ۵۲
خسته، خال محمد ۸۳	حبیبی. عبدالحی ۱۷۷، ۸۳
خلق، جریده ۱۷۳	حبیبی، محمود ۱۵۲، ۱۰۶
خلق، دیموکراتیک گوند:	حزب التوبین ۱۵۴
مؤسسه کنگره ۱۴۵	حزب انقلاب ملی:
نور محمد تره کی عمومی منشی	هدف ۲۲۹
ببرک کارمل دوهم منشی وټاکل	شمولیت ۲۲۹
شو ۱۴۷	حزب وحدت ۱۸۶
مرام ۱۴۶	حکمتیار، انجنیر گلبدین:
ایدیالوجی ۱۴۸	کابل پوهنتون ۱۶۰

ژوندۍ خاټرې

٦٠٠

پالیسی ۱۵۱	شاه محمود خان ته ستونزی ۹۹
د خلق او پرچم انشعاب ۱۵۸	صدار اعظم شو ۹۹
د خلق او پرچم اتحاد ۲۵۱	دامریکا څخه د مرستی غوښتنه
درهبرانوبندی کیدل ۲۵۲	۱۰۱
واک نیول ۲۵۶	د پلان گزارۍ د سیستم پیل
د پرچم او خلق اختلاف ۳۴۰	۱۰۴، ۱۰۳، ۱۰۱
خلقۍ انقلاب ۲۷۸	د صدارت څخه استعفی ۱۱۷، ۱۱۱
خلقۍ دولت ۲۷۸	په کور کی غوندۍ
خلیلی ، استاد خلیل الله ۶۹	۱۲۲، ۱۲۱، ۱۱۵
خیبر ، میر اکبر :	کودتا ۱۹۱
وژل کیدل ۲۵۱	لومړۍ وینا او د جمهوریت اعلان
جنازه ۲۵۲	۱۹۳
چرخۍ ، غلام نبی ۶۱، ۶۰	چپی حزبونه
چریکی جگړې ۳۲۷	۲۰۳، ۲۰۱، ۲۰۰، ۱۹۸
چکنور ، ملا ۶، ۱۶، ۱۷، ۲۴	لویه جرگه کې د پرمختگ وینا ۲۰۶
چکنوری ، غلام نبی ۶، ۱۷، ۲۴	د پاکستان سره بڼې اړیکې ۲۰۸
دارالامان ۲۳	د ایران سره د اړیکو خبری ۲۲۲
داود خان (سردار محمد داود)	د کابینې وروستی غونډه ۲۵۶
۹۴، ۲۲	وژل کیدل ۲۵۹
د صدرات هڅه ۹۴	د یکتاتوری ۶۸

دوهمه نړيواله جگړه :	روسان :
د افغانستان بيطرفی ۷۷، ۷۳	تارا کونه ۱۰
د المانی اتباعو تضمین ۷۸	پر جمهوری قصر یرغل ۳۰، ۶
دیموکرات مترقی گوند ۱۷۴	دامین وژل ۳۰، ۹
دیموکراسی ۸۳	د ثور انقلاب ملاتړ ۳۱۴
دیموکراسی له پاره په کابل کې	هدف د بخارا په شان
مظاهره ۹۴	حکومت ۳۱۴
ډین لويس ډبلیو ۵، ۴	دهند سمندر ۳۱۸
ډیورنډ کرښه ۲۳۶	پر جهاد فشار ۳۲۶
ډیورنډ معاهده ۴، ۳	زابلي ، عبدالمجید ۲۱۵
رباني ، پوهاند برهان الدین :	ژنیو ، لوزنامه ۳۵۲، ۳۵۱، ۳۵۰
ابوحنیفه لیسه کې زده کړه	سالنگ ۲۰، ۷
۳۶۷، ۱۵۵	ستینگر توغندی ۳۳۱، ۲۳۰
پر کور د پولیسو حمله ۲۰، ۳	سراج الاخبار ۸
پر جلا وطن حکومت نیوکه ۳۳۳	سرستان ۷
رشاد ، پوهاند عبدالشکور ۸۸	سرطان شپږویشتمه ۱۹۱
رشتیا ، سید قاسم :	سقاوی انقلاب ۴۱
د نادر شاه سره ملاقات ۵۸	سورجنگ ۲۴۶
دمطبوعات د آزادی پیشنهاد ۸۴	سیاسی بیرو مسمومیدل ۳۰، ۶
رضاشاه ۲۶	سید احمد خان ، مشاور ۶۸

شاه محمود خان :	بنځو آزادي ٢٢
صدر اعظم شو ٨١	مکتبونه ٥٩
بنديان خوشی شول ٨٢	حق درايو ٧١
دامريکا سفر ٨٢، ٨٤، ٨٦	چادريو ليري کيدل ٧١، ١١٠
ديموکراسی ٨٢، ٨٨، ٩٤	بنځو شورا ٣٣٣
په حکومت کې بحران ٢١٦	صافيانو جنگ ٦٩
استعفی ٩٦، ١٠٠	شرق ، محمد حسن ٩٣، ١٩٣
شعله جاويد ١٦٦	صالح محمد ، سپه سالار ١٦، ١٧
شورای نظار ٣٢٧	ضياء الحق ، جنرال ٢٢٩، ٣٠١، ٣٣٥
شوروی اتحاد :	٣٣٣
په افغانستان کې نفوذ ١٠٧	طرزي ، محمود ٨، ٩
ورسره د خطر ه ډکی اړيکي ٢٤٢	ظاهر شاه (محمد ظاهر شاه) :
پرافغانستان حمله د کارمل راوستل	
٣٠٦	په مخ کې مي پلار ووژل سو ٦١
د فوځيانو د وتلو تقسيم اوقات ٣٥١	پاچاسو ٦٦
د فوځيانو د وتلو په هکله په ژنيو کې	په لومړۍ سر کې دواک کمی ٧٠
دلوزنامی لاس ليک ٣٥٢	د نفوذ ډيريدل ٩٨
د بنځو حقونه:	

۶۰۳

دمتن نوم بنود

دیمو کراسی سره علاقه ۱۱۲	عزیز نعیم، سردار ۱۲
دمطبوعاتو آزادي ۱۷۳	عقرب دریمه ۱۲۷، ۱۲۸
وروستی وخت ۱۹۰	عنایت الله خان، سردار ۱۳، ۳۷
د حالاتو په هکله پیش بین ۱۹۱	غبار، میر غلام محمد
پر داود خان باور ۱۹۱	۸۳، ۸۵، ۸۷، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴
عبدالخالق ۶۱	فاضل، آیت الله ۱۸۶
عبدالرحمن (امیر) ۱۳، ۵، ۴، ۳	فاضل خان ۵۳
عبدالرحیمزی، عبدالملک ۱۰۵، ۱۰۴، ۸۶	فرانسه ۷
عبدالغفار خان:	فرمانونه:
دنور محمد تره کي سره خبری ۲۶۷	د بنځو او نارینه وحقونه ۲۶۹
وزیرانو او جنرالانو ته خبري ۲۶۸	د سود منع ۲۷۰
عبدالوکیل، جنرال ۳۳	د ځمکو اصلاحات
عبدالقدوس خان ۱۶	فرهاد، غلام محمد ۸۵
عبدالولی، جنرال، ۱۶۱، ۱۹۳	فضل الرحمن، مولوي ۳۳۶
عبدالولی خان ۲۳۴	قانون اساسی (ظاهر شاه):

د سيد شمس الدين مجروح په	کابل پوهنتون :
مشرتوب کميته ١١٦	(د ديموکراسۍ لسيزه)
تصويب ١٢٤	د سياسي فعاليت ډگر ١٦٥
د افغاني ثقافت مطابق ١٢٤	سختۍ ورځي ١٦٥
په لويه جرگه کي په اکثريت	د محصلينو اتحاديه ١٦٦
تائيد ١٢٥	د استادانو انجمن ١٧٠
د ديموکراسۍ تضمين ١٢٩	په پوهنتون د پوليسو حمله ١٦٩
د سردار داود خان د فعاليت	مظاهري ١٦٨
مخنيوی ١٣٣	(د خلق دوره)
د پاچا صلاحيت ١٣٥	استادان ووژل سول ٢٨١
يوڅو نقيصی ١٤٣	د حکومت پر ضد مخالفت
قانون اساسي (نجيب الله):	٣٢٣، ٢٨١
د عبدالرحيم هات ف په مشرتوب	د روس پر ضد استادانو اتحاديه
جوړشو ٣٤٢	٣٢٤
قوی توازن ٧٨، ٧٧	شبنامی ٣٢٤

۶۰۵	د متن نوم بنود
-----	----------------

کارمل، ببرک: داستادانو په اتحادیه کې فعالیت

د خلق د دیموکراتیک گوند ۳۲۴

دوهم منشی ۱۴۷ بندي کیدل ۳۲۴

د صدر اعظم مرستیال ۲۶۴ کاکړ، جنرال محمد هاشم ۳۲

لیری کیدل ۲۶۵ کتوازی، خیال محمد

د طرفدارانو فعالیت ۳۰۴ ۳۶۱، ۲۸۹، ۲۸۸، ۲۸۱

په راډیو کې وینا ۳۱۰ کتوازی، عبدالحکیم، ۱۷۰، ۱۹۴

د حفیظ الله امین د مرگ اعلان ۳۱۱ کشتمند، سلطانعلی ۳۱۲، ۲۶۵

د بندیانو خوشی کول ۳۲۴ کله گوش ۹

مسکو ته سفر ۳۴۸ کندهار:

د روسی فوخیانو د وتلو سره مخالفت د عبدالقدوس په مشري دانگریزانو

۳۴۹ فوځ مقابل ۱۶

استعفی ۳۴۱ د سقاویانو پر ضد جنگ ۴۱، ۱۱۰

کاکړ، پوهاند محمد حسن: کونړ:

۳۱۲، ۳۰۰، ۲۴ د میرزمان خان په مشري دانگریز

٦٠٦	ژوندۍ خاټرې
-----	-------------

مقابله ١٨	دهلمند د لوزنامې ردول ٢١٩
كوهدامن ٤١	مظاهري ٢١٩
گلاب زوى، سيد محمد ٢٨٧، ٢٩٠، ٣٣٨	دميوند وال وينا ٢١٩
گوربه چوف :	د كارمل موقف ٢٢٠
د افغانستان خخه دروسي فوځيانو	د جلسو دوام ٢٢١
موضوع پورته كړه ٣٤٩	مجاهدين ٣٢٩
د كارمل سره خبري ٣٤٨	مجددي، صبغت الله :
گوريلايي جگړې ١٩٠	بندي كيدل ١٠٩
گيلاني، پير سيد احمد ١٩٠	د ليبيا سفر ١٥٩
لايق سيلمان :	د ملايانو مظاهره ١٦١
په گوند كى داخلاف خبرى ٣٤٠	د جلاوطن حكومت جمهور رئيس
د ډاكټر نجيب الله ملاتړ ٣٤١	٣٣٤
لنډي كوتل ١٦	مجروح، سيد شمس الدين
مبارز، عبد الحميد ٨٥	١٧٧، ٧١، ٢٩، ٢٠، ٩، ٣
متحده جبهه:	محمد اصغر، پوهاند ٣٥٥

محمد صديق خان ٢٩	پژواک د عمومي اسمبلې رئيس
محمد عزيز خان ٦١	٢٤٦
محمد يوسف، ډاکتر:	دانتقالی حکومت د جوړیدو هڅي
صدراعظم ١٢٢، ١٢٣	٣٦٦
د اعتماد رايه يی وگټله ١٢٦	د نجيب خخه دواک انتقال ٣٦٦
د کمونستانو پر ضد فعاليت ١٢٦	د سولي پروسه ٣٦٩
د حکومت سقوط ١٢٧	ملی روغه جوړه ٣٤٣
محمدي، مولوي محمد نبي ٣٢٦	موسولوني ٥٨
محمودي، عبدالرحمن	ميکناکي ٥٧
٤، ٩٣، ٩١، ٨٧، ٨٥، ٨٣	ميوندوال، محمد هاشم ٢٠٣، ٢٠٢
مستوفي، سيد حبيب ٥٨	ناپيلتوب غورځنگ:
مشروطه خواهان ٧، ٦	افغانستان مؤسس غړی ٢٤٧
مشروطه شاهي ١٧٦، ٨٣	په کابل کي د غونډي پروگرام ٢٤٨
مطبوعات ١٧٨، ١٧٢	نادرخان:
ملگري ملتونه:	په پکتيا کي ٤٦، ٤٧

٦٠٨ ژوندۍ خـاطري

٣٥٠	دامان الله خان په نوم فعاليت
٥٠	مخالفانو ته د فعاليت اجازه
٣٥٥	د ادارې ټينگيدل ٥٤
٣٥٦	په خارجي او داخلي چارو کې
٣٥٧	اقدامات ٥٤
٣٥٦	د پوهنتون تاسيس ٥٧
٣٦٥	د برطانوي حکومت ليک ٥٦
انتقالي حکومت ته واک سپارل	برطانوي حکومت ته ليک ٥٧
٣٦٩	د بنځو مکتبونه ٥٩
د ملگرو ملتونو په دفتر کې	وژل کيدل ٦١، ٦٤
پناهنگی ٣٧١	ناهيده ٣٢٣
ندای خلق، جريده ٨٣، ٨٥، ٩١	نجيب الله ډاکتر:
نصرالله خان، سردار:	د ملی روغې جوړې پالیسی
١٢، ٩، ٥	٣٤٤، ٣٤٣، ٣٤١
ورته بيعت ورکول ١٣	د روسی فوځيانو د وتلو ملاتړ

د صدر اعظمی اوږده دوره ۶۷، ۶۸

وامان الله خان ته بيعت

د يکتاتوري حکومت ۶

او استعفی ۱۴

استعفی ۸۰

واصف، محمد سرور ۶

هزاره ۱۸۶

واصفی، عزیز الله:

هلمند اوبه ۱۹۹

دهلمند داوود د لوزنامې

هلمند پروژه ۲۱۴، ۲۱۵

مخالفت ۲۱۸

هلمند پروژي مخالفت ۲۱۷

د داود خان دلويي جرگې رياست

۲۳۳

وطن، جريده ۸۳

وطن، گوند ۳۴۰

وطنجار، محمد اسلم ۲۰۱، ۲۵۶، ۳۱۰

وين زليان ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱

هاتف، عبدالرحيم ۱۳۷، ۳۴۲

هاشم خان، سردار:

په ننگرهار کی لويه جرگه ۴۳

ژوندی خاطرې د بي بي سي د پښتو
خانگي د شفاهي تاريخ د درې څلويښت
پروگرامونو مجموعه ده چې په ۱۹۹۴ او
۱۹۹۵ کلونو کې د پښتو خانگي له خوا
خپاره شول. د راډيويي پروگرام د متن
تر څنگ نور ارزښتناک تاريخي اسناد او
قوانين هم د کتاب په پای کې چاپ شوي
دي چې د افغانستان د معاصر تاريخ په
روښانه کولو کې ډير گټور دي.
د لوستونکو د آسانتيا له پاره تروسه
پورې هڅه شوې ده چې
د خپرو او اشخاصو پيژندگلوې او کال
نبودنه هم روښانه شي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library